

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚῆ Ἑστία

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΣΤ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 420 - 421 - 422

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1987

† MIX. XAP. MANOS
EY. A. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
Ίδρυται 1952—54

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

Ἐπιτροπὴ ἐπιμελείας ὄλης:

Ἰδιοκτησία - Διευθυνσις
1954—56

† MIX. XAP. MANOS
1956—73

† MIX. XAP. MANOS
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Ἰδιοκτήτης - Διευθυντής
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ
Γεν. Ἐπιμέλεια:
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

(ἐτήσια)

Ἐσωτερικὸν	Δρχ. 2.000
Νομ. Προσώπων & Ὁργανισμῶν, Τραπεζῶν	» 3.000
Κουιστήτων & Σχολείων	» 3.000
Ἐξωτερικὸν	Δολλ. 40
Τιμὴ τεύχους	Δρχ. 500

Ἀντεπιστάλλοντα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς
Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήνα)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ (Ἰάσιον Ρουμανίας)

Ἐμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ» Ὁδὸς Μελετίου Γεωγράφου 53, Ἰωάννινα, Τηλ. 26-659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Δημ. Γ. Καλουσιῶ	: Ἡπειρώτες δάσκαλοι στὴ Ρωσία (Ἱστορ. μονογραφία)	σελ. 137
Πάνου Δημ. Τζιόβα	: Ἡ νεώτερη πολιτικὴ ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων	» 144
Ἀναστ. Εὐθυμίου	: Τέσσερα παλαιὰ ἔγγραφα (ἱστορ. στοιχεῖα)	» 151
Ἀλεξ. Γ. Λαζάνη	: Ἡ λαϊκὴ ἰατρικὴ στὰ Κατσανοχώρια (λαογραφικὴ πραγματεία)	» 155
Γιώργου Θωμᾶ	: Τσομπάνικοι γάμοι στὴν τουρκοκρατούμενη Ὀθρῆ (λαογραφικὰ στοιχεῖα)	» 165
Γ. Δ. Δέπου	: Ἡ Ἀτλαντίδα (δοκίμιο)	» 169
Δημοσθ. Κόκκινου	: Ὁ εὐρωπαϊκὸς ἄνθρωπος (δοκίμιο)	» 190
Δημήτρη Σαμσάρη	: Ἡ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῆς Φωτικῆς (δοκίμιο)	» 194
ΤΙΑ	: Ἐνοχὴ (διήγημα)	» 196
Γ. Ι. Χριστογιάννη	: Μοῦ φτάνει (ποίημα)	» 203
Φοῖβου Δέλφη	: Λευκὰ σύγνεφα (ποίημα)	» 203
Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχιᾶ	: Τῆς στιγμῆς (δυὸ διηγήματα)	» 204
Νίκου Καρατζένη	: Κάλεσμα (ποίημα)	» 207
Τασίας Κουτσογιαννοπούλου	: Ἡ γνῶση (ποίημα)	» 208
Ἀντιγόνης Γαλανάκη - Βουρλέκη	: Αἰγαῖο (ποίημα)	» 208
Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε	: Ἀλκαῖος (μελέτη)	» 209
Μαρίν Σορέσκου (μετὰφρ. Μ. Μαρινέσκου - Χύμου)	: Φῶς ἱερὸ (ποίημα)	» 218
Ἀντῶνῃ Περδικούλη	: Σὲ μακρινὸ φίλο (ποίημα)	» 219
Δανάης Παπαστράτου	: Κόϊμπρα (ὀδοποιρικὸ)	» 220
Π. Μ. Σωτήρχου	: Ἐν ἀκινήσιᾳ (ποίημα)	» 223
Δ. Δημητριάδη	: Ἐκπτώσεις (ποίημα)	» 223
Ἀνδρέα Ράδου	: Ὁ ρουμανικὸς τύπος καὶ τὰ ρουμανικὰ πριγκηπάτα (πραγματεία)	» 224
Νίκου Β. Τυπάλδου	: Ἦττα (ποίημα)	» 228
Ἀντῶνῃ Περδικούλη	: Σουρρεαλιστικὸ (ποίημα)	» 228
Στέλιου Ντόμαλη	: Ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου (διήγημα)	» 229
Γιώργη Πέτρου	: Πνευματικὸ ὀδοποιρικὸ	» 231
Κώστα Μιχ. Σταμάτη	: Ἐπιστοφὴ στὴ φύση (μελέτη)	» 242

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ὶ ὀ μ α τ α : Σύμμεττα Πανεπειρωτικὰ Φιλολογικὰ (Ι. Καλογήρου). — Μιά πνευματικὴ παρουσία (Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε). — Πνευματικὰ γεγονότα. — Ἐπιστολὴς (Κ. Σιάχου: Τάκης Σιωμόπουλος). — Κριτικὴ τοῦ βιβλίου. — Διάφορα. — Τεχνολογικὰ. — Πανελληνιοὺς Λογοτεχνικοὺς Διαγωνισμοὺς. — Οἰκονομικὰ θέματα.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξας: Γ. Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 53 - Ἰωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολὴ 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη
Ἐκτύπωση: Τυπογραφεῖο «Η ΔΩΔΩΝΗ», Γρ. Λαμπράκη 195, τηλ. 920.610 & 925.159 - Θεσ/νίκη

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΣΤ' ◆ ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1987 ◆ ΤΕΥΧΗ 420 - 421 - 422

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΥ

ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ (ΜΑΤΣΟΥΚΙΩΤΕΣ)

ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Α' ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΑΛΔΑΝΗΣ

Ι. Βίος

α. Γενικά

Τὸ ἐπίθετο Μπαλδάνης¹ ἀπαντᾷ καὶ ὡς Μπαλτένης,² Μπαλντένης,³ Beldàni⁴ καὶ Μπελδάνης.⁵ Ὁ Γ. Ζαβίρας⁶ ἐκτὸς ἀπὸ Μπαλδάνης γράφει καὶ Βαλδάνης.

Οἱ Κ. Κρυστάλλης καὶ Ἰ. Λαμπρίδης ἀναφέρουν μόνον τὸ ἐπίθετο (χωρὶς τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα) καὶ ὅτι ἦταν γενικὰ ἐμπόρος. (Ὁ Λαμπρίδης παραπέμπει στὸν Λήκ).

Ὁ Κουβαρᾶς τώρα ὁμιλεῖ γιὰ κάποιον Γεώργιο Μπαλδάνη, ὁ ὁποῖος «ἐγεννήθη περὶ τὸ 1750 εἰς τὸ χωριὸ Ματζούκι».⁷ Εἶχε ἀδελφὸ ὀνόματι Νικόλαο καὶ «στὴ βενετιὰ ἔναν πατρικὸν του θεῖον, ὀνομαζόμενον Ἀθανάσιον». Ἐνῶ ὁ Κουβαρᾶς μᾶς δίνει πολλὰς πληροφορίας γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Γεωργίου Μπαλδάνη, πουθενὰ δὲν κάνει λόγο ὅτι ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὸ ἐμπόριο, χωρὶς βέβαια καὶ νὰ ἀποκλείεται τοῦτο ἀπὸ τὸ κείμενο.

Τὸ 1805 ὁ Λήκ πληροφορεῖται στὸ Ματσούκι, ὅτι ἀπὸ ἐδῶ καταγόταν ὁ Beldàni, πού τὸν πῆρε ἀπὸ τὸ Λιθόρνο ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ στὴν ὑπηρεσίᾳ του καὶ τὸν πῆγε στὴν Ἀγία Πετρούπολη. Ἐδῶ χρημάτισε δάσκαλος τοῦ

1. Ἰδὲ παρακάτω τὸ κείμενο τοῦ Κουβαρᾶ.

2. Κ. Κρυστάλλη, Ἐπαντα, Ἀθήναι 1959, σελ. 611.

3. Ἰ. Λαμπρίδης, Μαλακασιακά, Β', ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 51 (ὑποσ. 1).

4. W. M. Leake, Travels in Northern Greece, Amsterdam 1967, Reprint in the edition London 1835, Α σελ. 285.

5. Ἐπιγραφή σὲ εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Βύλιζας (ιεράς Μονῆς Ματσουκίου) τοῦ ἔτους 1765. (Ὁλη τὴν ἐπιγραφή ἰδὲ κατωτέρω).

6. Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν θέατρον, Ἀθήνησι 1872, 208.

7. Τώρα ὀνομάζεται Ματσούκι· εἶναι βλαχοχώρι τῆς Πίνδου καὶ ἀνήκει στὸ Νομὸ Ἰωαννίνων, ἐπαρχία Δωδώνης.

αυτκράτορα τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου Β΄ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του πρίγκηπα Κωνσταντίνου. Ὅλες αὐτὲς οἱ πληροφορίες συμπίπτουν μὲ ἐκείνες τοῦ Κουβαρᾶ. Ἀλλ' ὁ Λῆκ προσθέτει γιὰ τὸν ἐν λόγῳ Beldani καὶ ὅτι «ἦταν ἕνας φτωχὸς ἔμπορος στὸ Λιθόρνο», μέχρι τὴν ἀναχώρησή του γιὰ τὴ Ρωσία.

Τέλος, «Ἡ παροῦσα Σεβασμία Εἰκὼν τοῦ Κοσμοσωτηρίου Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεομήτορος» ἀφιερώθηκε στὴ Βύλιζα τοῦ Ματσουκίου τὸ 1765 «δι' ἐξόδων τῶν τιμηωτάτων Χωριανῶν τοῦ Κυρίου Νίκου καὶ Ἀθανασίου Μπελδαύη», κατὰ τὴν ἐπιγραφή της. Οἱ ἐν λόγῳ Νίκος καὶ Ἀθανάσιος (Μπελδαύης) ἀναφέρονται καὶ στὸν Κουβαρᾶ, ἦσαν δὲ «Ἡπειρῶται διδάσκαλοι ἐν Ῥωσίᾳ».⁸

Σημειώνουμε ἀκόμα, ὅτι τέτοιο ἐπίθετο δὲν ὑπάρχει σήμερα (1987) στὸ Ματσούκι καὶ κανένας χωριανὸς δὲν γνωρίζει κάτι σχετικὸ γιὰ τὸν Μπαλδάνη.

β. Ὁ Κουβαρᾶς⁹

Τὸν Ἰούνιο 1986 ἀντέγραψα ἀπὸ τὰ Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους (Ἀριθ. 50α΄) τὸ παρακάτω γραπτὸ κείμενο, ποῦ εἶναι ἀντιγραφὴ τοῦ Γ. Τουρτούρη ἀπὸ κείμενο τοῦ Κουβαρᾶ (ἐπιτομὴ Κ. Βαλάνου) καὶ διασώθηκε στὸ χειρόγραφο Ἀθ. Ψαλίδα (σελ. χειρ. 16-21), τὸ ὁποῖο πάλι ἔχει διασωθεῖ ἀπὸ τὸν Γ. Βλαχογιάννη:

«Σημειώματα Ἱστορικὰ κατὰ παράδοσιν Γεωργίου Τουρτούρη τοῦ Καλαρρυτιώτου ἀντιγραμμένα ἀπὸ τὸ ἰδιόχειρόν του.

.....

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΤΖΟΥΚΙΩΤΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΠΑΛΔΑΝΗ

Ὁ Γεώργιος Μπαλδάνης ἐγεννήθη περὶ τὸ 1750 εἰς τὸ χωριὸ Ματζούκι κοντὰ εἰς τοὺς Καλαρρυτίες· ἔχασε μικρὸς τὴν μητέρα του, ὅπου ἦταν ἀπὸ τὸ Χαλίκι, καὶ ὁ πατέρας του εὐρίσκονταν στὴν βενετιανὴν ἐχάλασε τὸ Ματζούκι, καὶ ἐσκόρπισαν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ θανατὰ δόσιματα καὶ ὁ ρηθεὶς Γεώργιος μὲ τὸν ἀδελφόν του Νικόλαον ἐπῆγαν στὸ Χαλίκι τοὺς ἰδικούς τους, ὅπου ἦταν διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κάποιος " Ἀ ν θ ι μ ο ς π α π α δ ὀ π ο υ λ ο ς ἄ ρ τ η ν ὀ ς , εἰς τὸν ὅποιον ἐκπαιδεύτηκε ὁ Γεώργιος ἐξαιρετὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἶχε καὶ στὴ βενετιανὰ ἕναν πατρικόν του θεῖον, ὀνομαζόμενον Ἀθανάσιον, καὶ νομίζωντάς τον πλούσιον ἀπεφάσισε νὰ πηγαίη εἰς αὐτὸν μὲ σκοπὸν νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν. φθάνοντας εἰς Βενετιανὰς ἤρθε τὸν θεῖον του δύστηνον, μ' ὄλον τοῦτο εἶχεν ἀπὸ αὐτὸν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ διέτριπεν ὑπὲρ τὸν χρόνον.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸν εὐρίσκονταν ἡ ρωσικὴ φλόγα εἰς τὸ Λιθόρνον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ὁρλόβ, ὁ ὁποῖος κατ' ἐπιταγὴν τῆς αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης εἶχε συνάξῃ πολλοὺς νέους Ἑλληνας μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς στείλῃ εἰς Πετρούπολιν, ὅπου ἡ αὐτοκρατορῖσσα εἶχε συστήσῃ ἕνα σχολεῖον ξεχωριστὸν μὲ διδασκά-

8. Σπ. Λάμπρου, Ἡ μονὴ Βυλίζης καὶ τὰ ἐν αὐτῇ χειρόγραφα, Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Δ΄, ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 354.

9. Ἀγγ. Παπακώστα, Ὁ Κουβαρᾶς (ἐν: Ὁ Νέος Κουβαρᾶς, Ἀθήναι 1961, σελ. 13 - 14, 22 - 24.

λους κάθε γλώσσης και ἐπιστήμης διὰ τὰ παιδεύονται εἰς αὐτὸ μὲ βασιλικὰ ἐξοδα νέοι Ἕλληνες,

Ἐσυνάχθησαν λοιπὸν τότε πολλοὶ νέοι εἰς Πίζαν καὶ Λιβόρνον, καὶ τοὺς ἐδιωρίσθη καὶ ἓνας προσωρινὸς καθηγητὴς ὁ συρρακιώτης Παρθένιος, πρόων μητροπολίτης παλαιῶν πατρῶν ἄντρας πολυμαθέστατος καὶ φιλόπατρις. τότε ἐδιωρίσθησαν εἰς Λιβόρνον καὶ ὁ πατήρ μου Δημήτριος Τουρτούρης ἐμπροσθενόμενος. Τοῦτο ἀκούωντας ὁ Γεώργιος Μπαλδάνης ἔγραφε τοῦ πατρὸς μου τὰ ἐπιμεληθῆ καὶ τὰ συντρέξῃ διὰ τὰ συναριθμηθῆ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἄλλων νέων τῆς Ἑλλάδος, ὁποῦ τὰ πηγαίνῃ καὶ αὐτὸς μαζὺ εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Πειρουπόλεως. ὁ πατήρ μου μὲ τὸ μέσον τοῦ παλαιῶν πατρῶν, ὁποῦ ἦταν καὶ συμπατριώτης καὶ ἄκρος φίλος του καὶ μὲ τὸ μέσον τοῦ καθολικοῦ καὶ Μαρκέζου Πάνου Μαρούτζη τοῦ Ἰωαννίτη, ὁποῦ τότε ἦταν εἰς Λιβόρνον, ἐπέτυχε τόσον τοῦ Μπαλδάνη, καὶ ἔτσι ἐμίσησεν ὁ Μπαλδάνης ἀπὸ Βενετιὰν εἰς Λιβόρνον, καὶ ἀπὸ Λιβόρνον διὰ Πειρούπολιν καὶ ἐκεῖ τόσον ἀγωνίσθη εἰς τὴν οπουδῆν, ὁποῦ καταστάθη καὶ ὁ πλέον προκομμένος ἀπ' ὅλους τοὺς μαθητὰς εἰς τὰς διάφορας ἐπιστήμας καὶ γλώσσας, ὁποῦ εἶχε διδαχθῆ. Ἦξευρε καλὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν Ῥωσικὴν, τὴν Γερμανικὴν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Ἀγγλικὴν.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐγεννήθη ὁ μέγας δούκας Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ Παύλου, καὶ θέλωντας ἡ Αὐτοκρατορίσσα τὰ βάλῃ τοῦ Κωνσταντίνου ἕναν διδάσκαλον Ἑλλήνα ἐπρόσταξεν τὰ ἐξετάσων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον τῆς ποίως μαθητὴς εἶναι ὁ προκομμένος; καὶ ἀφοῦ ἐξέταξεν ἤθερον τὸν Γεώργιον Μπαλδάνην, καὶ αὐτὸν ἀποκατέστησαν διδάσκαλον καὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. μετὰ ταῦτα ἐνῶ ἦταν ὁ Μπαλδάνης διδάσκαλος τῶν πριγγίπων ἀκολούθησεν ὁ πόλεμος τοῦ Ταταρχάνη τοῦ Κριμοῦ μὲ τὸν ἀδελφόν του, τότε ἐδιωρίσθη ἀπὸ τὴν Αὐτοκρατορίσσαν ὁ πριγγίπας Ποιέμκιν ἀρχιστρατήγος, καὶ ἐπιθυμῶντας τὰ ἔχη ἕναν δραγομάνον, εἰδήμονα τῆς Τούρκικης γλώσσης καὶ τῆς Ῥωσικῆς ἔμαθεν, ὅτι ὁ Μπαλδάνης ἤξευρεν ἐντελῶς τὴν Τούρκικην γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν εἶχε μάθῃ εἰς τὰ Τρίγκαλα. τὸν ἐλήθη λοιπὸν διὰ σεκρετάριον του μουτικὸν καὶ δραγομάνον τὸν Μπαλδάνην, μὲ τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἐτελείωσαν ὅλαις αἱ ὑπουργικὰς ὑποθέσεις διὰ τὴν παραίτησιν τοῦ χάνη τοῦ Κριμοῦ ἀπὸ τὸ Βασίλειόν του καὶ κάθε ἄλλο ὑπουργημα, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Κριμοῦ. ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους, ὁποῦ εἰς ἐκείνην τὴν ὑπουργίαν ὑπόφερον, ἀρρώστησεν εἰς Πειρούπολιν, καὶ τὸ πάθος του κατανοῦσεν εἰς φθίσιν. ἐσυμβουλευθῆ καὶ λοιπὸν τοὺς ἰατροὺς, καὶ τοῦ εἶπαν τὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁποῦ εἶναι κλίμα γλυκόν. Τοῦ ἐδόθη ἄδεια ἀπὸ τὴν αὐτὴν τὰ ἀναχωρήσῃ.

Ἡ Αὐτοκρατορίσσα τὸν ἐδοῦθησε μὲ ἐξοδα, τὸν ἐδοῦθησε καὶ ὁ μέγας Δούκας Παῦλος, καὶ ἡ σύζυγός του, καὶ ἐκίνησε διὰ τὴν Ἰταλίαν κατὰ τοὺς 1787, ἀφίοντας εἰς τὸν τόπον του διδάσκαλον τῶν πριγγίπων ἕνα νέον Ἰωαννίτη ἀπὸ τὴν φαμελιὰν τοῦ Σουγδοῦ καὶ πρῶτα ἦλθεν εἰς Βενετιὰν, ὁποῦ τὸν πρωτοαντάμωσα, ὕστερα ἐπῆγεν εἰς τὴν Τοσκάναν, ὅπου τὸν ἐδευτεροαντάμωσα καὶ ἀντάμα ἐμισέψαμεν ἀπὸ τὸ Λιβόρνον, καὶ ἐπήγαμεν εἰς Φλωρεντίαν, καὶ ἐκεῖ ἐχωρισθῆκαμεν ἐγὼ διὰ τὴν Βενετιὰν, καὶ αὐτὸς διὰ τὴν Λομπαρδίαν, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τὴν Γερμανίαν, καὶ φθάνωντας εἰς τὸ Φρανκφούρι ἀρρώστησε βαρῶ καὶ ἀπέθανε.

Ὁ βαθμὸς τοῦ βασιλικοῦ ἀξιωματοῦ, ὁποῦ εἶχεν, ἦταν χιλιαρχικὸς ἦταν ἄνδρας πολλὰ πνευματώδης, χαρῖεις, καὶ πολυμαθέστατος, καὶ ἂν δὲν ἀπέθνηκε τόσον νέος, κατὰ τὴν προκοπὴν καὶ μέσα, ὁποῦ εἶχεν ἀποκτήσει, ἔπρεπε μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Παύλου τὰ εἶναι ὑποκάτω εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἕνα ἀπὸ τὰ μεγάλῃτερα ὑποκείμενα τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ῥωσῶν.

γ. Ἡ μαρτυρία τοῦ Λήκ

Ὁ Beldàni ἦταν μικρέμπορος, κατὰ τὸν Λήκ, φτωχὸςπραματευτῆς στὸ Λιθόρνο τῆς Ἰταλίας, ὅταν τὸν πῆρε στὴν ὑπηρεσία του ὁ Ἀλέξανδρος Ὁρλώφ καὶ τὸν ἔφερε στὴν ἀγία Πετρούπολη. Στὴ Ρωσία ὁ Beldàni διορίστηκε ἀπὸ τὴν τσαρίνα Αἰκατερίνη Β΄ τῆς Ρωσίας (1762-1796) πνευματικὸς κηδεμόνας τῶν ἐγγόνων τῆς, Ἀλεξάνδρου Α΄, μετέπειτα αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας (1801-1825) καὶ τοῦ μεγάλου δούκα Κωνσταντίνου.

Τὸ κείμενο τοῦ Λήκ:¹⁰

«Beldàni, who was made tutor to the Emperor Alexander, and his brother Constantine, by the Empress Catharine, was a native of Matzùki. He was a poor merchand at Leghorn when Alexis Orloff took him into his service, and carried him to St. Petersburg».

«Ὁ Μπελνιάνη, ὁ ὁποῖος ἔγινε παιδαγωγὸς (δάσκαλος) τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλεξάνδρου, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντίνου, ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη, ἦταν ἕνας ἐγγώριος τοῦ Ματζουκίου (καταγόταν ἀπὸ τὸ Ματζούκι). Ἦταν ἕνας φτωχὸς ἔμπορος στὸ Λιθόρνο ὅταν ὁ Ἀλέξης Ὁρλώφ τὸν πῆρε στὴν ὑπηρεσία του, καὶ τὸν πῆγε στὴν Ἀγία Πετρούπολη».

δ. Ὁ Κ. Σάθας¹¹

«ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ ΑΙΩΝ.

1700 - 1800.

Γεώργιος Μπαλδάνης, γεννηθεὶς ἐν Ἠπειρῷ ἐγένετο τρόφιμος τοῦ ἐν Πετροπόλει Γραικο-σλαβωνικοῦ μουσείου, καὶ ἐχρημάτισεν ὕστερον διδάσκαλος τῶν ἡγεμονοπαίδων Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου...».

ε. Ἡ πληροφορία τοῦ Γ. Ζαβίρα¹²

«...ΜΠΑΛΔΑΝΗΣ (Γεώργιος) περὶ τούτου οὐδὲν πλέον οἶδαμεν, εἰμὴ διὸ ἦν τρόφιμος ἐν τῷ τῶν ἀλλοδαπῶν ἐλληνοθρόησκων (λεγόμενον) Γυμνασίῳ τῆς πετροπόλεως...».

Καὶ στὴ σελ. 208 τοῦ ἰδίου ἔργου:

«ΒΑΛΔΑΝΗΣ Διδάσκαλος τῶν μεγάλων ἡγεμόνων τῆς ρωσσίας Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου (τῆς ρωσσίας,) γεννηθεὶς ἐν Ἠπειρῷ».

στ. Μεγάλη Ἐγκυκλοπαιδεία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας¹³

Ὁ Γ. Χ. Β. γράφει:

«Μπαλδάνης Γεώργιος· λόγιος τοῦ 18ου αἰῶνα. Γεννήθηκε στὴν Ἠπειρῷ. Μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα πὸν διδάχθηκε στὴν πατρίδα του, πῆγε στὴ Ρωσία καὶ σπούδασε στὸ γραικο-σλαβωνικὸ μουσεῖο τῆς Πετροπόλεως. Χρημάτισε διδάσκαλος τῶν ἡγεμονοπαίδων Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου...».

10. Travels in Northern Greece, A, 285.

11. Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, 610.

12. Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν θέατρον, Ἀθήνησι 1872, 459.

13. Χάρη Πάνση, Τόμ. 10ος, σελ. 317 (Ἀθήναι).

“Όσον ἀφορᾶ τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους στὴ Ρωσία κατὰ τὸν 17ον-18ον αἰῶνα καὶ τὴν ἑλληνικὴ μὀρφωση τῶν ἐγγόνων τῆς Αἰκατερίνης Β’, οχετικὲς εἶναι οἱ παρακάτω πληροφορίες:

Κατὰ τὸν Σάθα,¹⁴ τὸ 1790, ὅταν δηλαδὴ ὁ Λάμπρος Κατωῶνης ἀγωνιζόταν ἀκόμη γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος, ἔφτασε στὴν Πετρούπολη ἑλληνικὴ ἀποστολὴ, γιὰ νὰ ζητήσῃ τὴ βοήθεια τῆς Αἰκατερίνης ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἕνα τῶν ἐγγονῶν της, τὸν Κωνσταντῖνον, γιὰ βασιλέα της.

«*Ἡ Αἰκατερίνα εὐμενέστατα ὑποδεχθεῖσα αὐτοὺς ὑπεσχέθη τὴν αἰτουμένην συνδρομήν. Ἀκολούθως δὲ οὗτοι ὀδηγηθέντες εἰς τοὺς θαλάμους τῶν ἐγγόνων αὐτῆς ἠθέλησαν ἴν’ ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρα τοῦ μεγάλου δουκὸς Ἀλεξάνδρου, ὅστις δείξας τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον εἶπεν, ὅτι πρὸς αὐτὸν ὄφειλον ν’ ἀπευθύωσι τὸν σεβασμόν των. Εἰς τὸν τελευταῖον ἐξέθηκαν τὸ αἷτιον τῆς ἀποστολῆς των, καὶ ἐπὶ τέλος ἀνεγνώρισαν αὐτὸν αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ πρίγκηψ ἀπέπεμψεν αὐτοὺς λέγων ἑλληνιστὶ «ὕπάγετε, καὶ ὅλα θέλουσιν ἐκτελεσθῆ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας».*».

II. Συγγραφικὸ ἔργο

Ὁ Κ. Σάθας¹⁵ γράφει:

«*Συνέθετο ὠδὴν τῇ τρισεβάσιω Αἰκατερίνῃ Β’, καὶ δύο ἐτέρας εἰς τὴν γέννησιν Κωνσταντῖνου τοῦ Παυλίδου, τυπωθείσας μετὰ ρωσικῆς μεταφράσεως ἐν Πειρουπόλει 1779*».

Ὁ Γ. Ζαβίρας¹⁶ εἶναι περισσότερο λεπτομερής:

- «...οὗτος
- 18340 ἐξέδοτο ἐν ποίημα τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔχον «ὠδὴ τῇ Τρισεβάσιω καὶ Μοναρχικωτάτῃ Δεσποίνῃ Αἰκατερίνῃ τῇ β’». Αὐτοκρατορῖση πάσης ρωσσίας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἐτοίμω προστάτιδι συντεθεισα παρὰ Γεωργίου Μπαλδάνη, Γυμνασιαστοῦ τοῦ Γραικο-ρωσικοῦ Μουσικορφείου, καὶ ἐκ τῆς Ἑλληνίδος φωνῆς εἰς τὴν
- 18345 ρωσικὴν γλῶτταν παρὰ τοῦ αὐτοῦ μεταρροσθεῖσα ἐν πετρουπόλει ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν ἔτει 1779· δείγματος δὲ χάριν ἄς προσθέσωμεν ἐνιαυθα ἐκ τῆς ιβ’ σελίδος τῆς ὠδῆς ταύτης·

- 18350
- Αὐτὴν Σ’ αὐθι, Ἄνασσα, ἀεῖδω,
οὐδ’ ἄρ’ ἀοιδοσύνης ποτ’ ἐμεῖο
Κοιρανίδ’ ὑμῶν παύσομαι, Ἀχαιῶν
Ἄπλετον εὖχος, ἐλευθερίας τε
Ἰμεροέσεως ἄγγελον ἠδύν
Ἑλλάδα γὰρ σὺ πολύστονον ἴφι

14. Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ἐν Ἀθήναις 1869, 541.

«(2) Ἡ Αἰκατερίνα εἶχεν ἀναθρέψει αὐτὸν δι’ Ἑλλήνων παιδαγωγῶν».

15. Νεοελληνικὴ Φιλολογία, 610.

16. Νέα Ἑλλάς, 459-460.

18355 λύσσεις δεσμών θρηκός ἀπηνούς
 ἤμαρ τε σφησιν ὄλιβιον οἴοις.
 Μουσάων τέμενος καθιδρύσας
 ἔσσειαι δ' ἦοι Σὺ παλλὰς Ἀθήνη.

18360 β' Ἐτέραν ὠδὴν ἑλληνορωσιστὶ εἰς τὴν γέννησιν τῆς βασιλι-
 κῆς αὐτῆς μεγαλειότητος Κωνσταντίνου παυλίδου τοῦ μεγάλου (τῷ
 εἴτει 1779 Ἀπριλ: 27 μεταφράσθη δὲ αὕτη καὶ γαλλιστὶ.

18365 Οὐ περὶ φυῆς Ἑρώων μεγαλαύχεε Ἑλλάς,
 Οὐ περὶ ἐκηθόλου, ἠδὲ θίης Ἑρακλειῆς,
 Ἑρῆς καὶ Ζηρός, Κυδερείης ἔξοχα πάντων
 Καλλιρόης ὄχθησι Νέβης ἄνα, ἀγλαὸς ἀστὴρ
 σίλβει, σπάργαλα παμφανόεντά τε δείκνυσι παίδος
 πορφυρογεννήτιο.

18370 νῆπιον Εἰλειθνία διοιτροφέων βασιλῶν
 χερσὶ φέροι μακάρων γένος ἄγγελον ἀμβρότιω ὄφει
 παλλάδος ἐκ φύλης ἱεραῶς. τέκος ἀντίτυπον τε
 φροῖβου ἢ περὶ γηγενέων χθόνα τ' ἂν δ' ἐφίλασεν
 ἔδραν τ' εὐρύδιον σφὴν ἐσθήριξ' ἐπὶ πετρῶν
 πασσῶν ἐξ ἀδάμαντος.

18375 γ' τρίτην ὠδὴν ἑλληνορωσιστὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἦτις ἀρ-
 χεται: Τίς τέρψις ἐδύσσατο ἦτορ; κτλ..»

Καὶ στῆ 208 σελίδα τοῦ ἰδίου ἔργου σημειώνει ὁ Γ. Ζαβίρας:

«συνέγραφε πολλώτατα ποιήματα πινδαρικά εἰς ἑλληνικὴν καὶ ρωσικὴν
 διάλεκτον τυπωθέντα ἐν πετρούπολει».

Καὶ ὁ Γ. Χ. Β.¹⁷ ἀναφέρει:

«Ἐγραψε: «Ὠδὴ τῇ τρισεβσεστάτῳ Αἰκατερίνῃ Β'», πού τυπώθηκε σὲ ρωσ-
 σικῇ μετάφραση στὴν Πετρούπολη τὸ 1779».

Οἱ ὠδὲς τοῦ Γ. Μπαλδάνη ἀπηχοῦν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἐκφράζουσι
 τοὺς μύχιους πόθους τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Ἑλλάδα θὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν
 ὀμόδοξην Ρωσία, ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη Β'. Βασιλεὺς δὲ στὸ νεο-
 σύστατο Ἑλληνικὸ Κράτος θάνα Ρῶσος, τὸ παιδί τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρω-
 σίας Παύλου Α', ὀνόματι Κωνσταντίνος, ὁ ἐγγονὸς τῆς Αἰκατερίνης Β'.

Ἴδὲ σχετικὰ καὶ τὴν ἀναφορὰν τῶν Ἑλλήνων ἀπεσταλμένων στὴν Αἰ-
 κατερίνη Β' τοῦ 1890.¹⁸

Καί μιά σχετικὴ πληροφορία ἀπὸ τὸν Π. Ἀραβαντινό:¹⁹

«Υπάρχουσι δὲ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Ἰωαννίνων Μοναστήριά τινα, ὡς καὶ
 ἐν ἄλλαις Ἑπειρωτικαῖς χώραις, εἰς ἃ ἡ Ρωσικὴ Αὐτοκρατορία ἐπὶ Αἰκατε-

17. Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Ἀθῆναι, τόμος 10ος,
 σελ. 317 (Χάρη Πάτηση).

18. Κ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς, 539 - 541.

19. Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, ἐν Ἀθήναις 1856, Β, 234 (σημ. 1).

ρίνης τῆς δευτέρας προσδιώρισε καὶ ἐνήρτισεν ἐτήσιον βοήθημα ἐκ ρουθλίων ἄρτυρων 60 ἑκάστῳ διδόμενα ἀνὰ πᾶσαν ἑξαετίαν...».

Β' ΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΜΠΕΛΔΑΥΗΣ

Τὸ 1865 ἀφιερώνουν μιὰ ἱερὰ εἰκόνα στὸ Μοναστήρι Βύλιζα τοῦ χωριοῦ τους (Ματσουκίου). Ἡ ἐπιγραφή τῆς εἰκόνας σώζεται ἄριστα (1986), μικρογράμματη, σὲ κοινὴ γραφὴ καὶ ἕξι σειρές:

«Ἡ παροῦσα Σεβασμία Εἰκὼν τοῦ Κοσμοσωτηρίου Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεομήτορος χαλκοχαρχειῖσα δι' ἐξόδων τῶν τιμιωτάτων χωριανῶν τοῦ Κυρίου Νίκου καὶ Ἀθανασίου Μπελδάνη ἀφιερῶθη παρ' αὐτῶν εἰς τὴν Σεβασμίαν Μονὴν τοῦ Ἀγαπίου ἐπονομαζομένην Εὐαγγελιστριαν, κειμένην ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Ἰωαννίνων εἰς χωρίον λεγόμενον Μαιζούκη δι' εὐλάβειαν [εἰ]ς αὐτῶν πρὸς τὴν Θεοτόκον, ὡς συμπατριῶται τοῦ αὐτοῦ χωρίου ἵνα δωρεὰν δίδωται εἰς τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανούς ἐν εἰρήῃσι ἀρξέ'».

Καὶ ὁ Σπ. Λάμπρου,²⁰ ποὺ ἐποκέφτηκε τὴ Βύλιζα τὸ 1886, μᾶς πληροφορεῖ:

«Ἦσαν δ' οἱ εὐλαβεῖς οὗτοι χορηγοὶ τῆς μονῆς Ἠπειρῶται διδάσκαλοι ἐν Ρωσίᾳ, καθ' ἃ μ' ἐβεβαίωσε συμφώνως πρὸς τὰς παραδόσεις αὐτῆς ὁ κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν μου μόνος αὐτῆς μοναχὸς Βησσαρίων».

Στὸν Κουβαρᾶ (Ἱστορία τοῦ Ματζουκιώτη Γεωργίου Μπαλδάνη) ἀναφέρονται τοῦ Γ. Μπαλδάνη:

- α. ἀδελφὸς Νικόλαος καὶ
- β. πατρικὸς θεῖος στὴ Βενετία Ἀθανάσιος.

Γ' ΞΑΝΘΟΣ ΖΑΡΑΦΗΣ

Στὴν ἱερὰ Μονὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου (Βύλιζα) τοῦ Ματσουκίου σώζεται σήμερα (1986) εἰκόνα τοῦ 1690 (Ἡ ΚΕΧΑΡΙΤΩΜΕΝΗ) μὲ τὴν ἐπιγραφή:

*«ᾨήσοις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ξάνθου
ζαράφη
αχ'».*

Ὁ ἐν λόγῳ Ξάνθος Ζαράφης, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι χορηγοὶ τῆς Βύλιζας Νίκος καὶ Ἀθανάσιος Μπελδάνης, ἦταν «Ἠπειρῶται διδάσκαλοι ἐν Ῥωσίᾳ».²¹

Τ Ε Λ Ο Σ

20. Ἡ μονὴ Βυλίζης, 354.

21. Σπ. Λάμπρου, Ἡ μονὴ Βυλίζης, 354.

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

(Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΓΕΝΝΗΜΑ ΚΑΙ ΘΡΕΜΜΑ
ΣΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΑ
1908—1909 ΚΑΙ Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡ-
ΧΙΑΣ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ
(1909—1913)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ε Ν Δ Ε Κ Α Τ Ο

ΟΙ ΔΙΑΚΛΑΔΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΦΟΡΟΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ
— ΕΦΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΩΝ

Α' Γενικές αρμοδιότητες — Προϋπολογισμός

Ἡ ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ὡς διοικητικὸ καὶ ἐποπτικὸ σῶμα, ἐνεργοῦσε πάντα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μητροπολίτη ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου του, «ἀνεξαρτήτως πάσης ἐπεμβάσεως τῆς ἐφοροεπιτροπείας».¹

Τὸ διοικητικὸ αὐτὸ ὄργανο, δὲν εἶχε τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπικύρωσης τῶν ἀποφάσεων του ἀπὸ τὴν ὀλομέλεια καὶ ἀπὸ τὴν ἐνιαία δημογεροντία τῶν Ἰωαννίνων.² Κατὰ συνέπεια, ἡ ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἀποφάσιζε μόνη τῆς γιὰ τὸ καθεστὸς τοῦ ἀφοροῦσε τὰ ἐκπαιδευτήρια, χωρὶς νὰ δίνει λόγον τῶν ἀποφάσεών της σὲ κανένα.

Στὴν πορεία τῆς ἐργασίας αὐτῆς, θὰ παρουσιάσουμε τὶς ἐνέργειες τοῦ διοικητικοῦ αὐτοῦ ὄργανου, ἀπὸ τὴ σύνταξιν τοῦ προϋπολογισμοῦ μέχρι καὶ τὴν ὀριστική της ἀποχώρησιν ἀπὸ τὴ διοίκηση. Γενικά, θὰ ἐκτεθοῦν, μὲ κάθε δυνατὴ λεπτομέρεια, οἱ ἀποφάσεις της καὶ θὰ σχολιασθοῦν μὲ βάση ἀνέκδοτα στοιχεῖα.

Τελειώνοντας τὸ σχολικὸ ἔτος, καί, συγκεκριμένα στὰ μέσα Αὐγούστου κάθε χρόνου, ἡ ἐφορεία συνέτασσε τὸν χρονιάτικον προϋπολογισμό της. Στὸν προϋπολογισμό ὑπολογίζονταν τὰ ποσὰ ποὺ θὰ ἔξοδεύονταν ἀπὸ τὸ κοινοτικὸ ταμεῖο γιὰ τὶς γενικὲς ἀνάγκες ὄλων τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς πόλης.³

Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς μισθοὺς τοῦ προσωπικοῦ, περιλάμβανε ἀκόμη τὶς ἀποζημιώσεις τῶν καθηγητῶν ποὺ παύτηκαν ὡς ἀκατάλληλοι, τὰ τέλη ἀλληλογραφίας, τὴ δαπάνη γιὰ τὴν ἀφορὰ τῶν βιβλίων τῶν ἀπόρων μαθητῶν, τὴ δαπάνη γιὰ τὴν ἀγορὰ τῶν βιβλίων ποὺ θὰ πλουτίζαν τὴ βιβλιοθήκην τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς, τὴ δαπάνη γιὰ τὴ θέρμανσιν, γιὰ τὶς ἀπαραίτητες ἐπισκευαί, γιὰ τὴν προμήθειαν τῶν ὀργάνων τῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας, τῆς Γεωμετρίας καί, τέλος, τὰ ἔκτακτα ἔξοδα. Τὰ παραπάνω ποσὰ ἀθροίζονταν σὲ γρόσια καὶ τὸ γενικὸ τους σύνολον ἔδειχνε τὸ γενικὸ ποσὸ ποὺ προβλεπόταν νὰ δαπανηθῆι.⁴ Τὸ συνολικὸ αὐτὸ ποσὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐκπαιδευτηρίων καταχωροῦνταν στὸ γενικὸ προϋπολογισμό τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως στὸ σχετικὸ κεφάλαιον ἔχει ἐκτεθεῖ.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 15.

B' Διορισμός του προσωπικού — Καταβολή των αποδοχῶν

Ἡ ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων, στὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου κάθε χρόνου καὶ μετὰ ἀπὸ τὴ συντάξη τοῦ προϋπολογισμοῦ, διόριζε τοὺς καθηγητῆς, τοὺς δασκάλους καὶ τοὺς ἐπιστάτες τῶν σχολείων τῆς πόλης.⁵

Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ διευκρινιστεῖ, ὅτι ὁ διορισμὸς τοῦ προσωπικοῦ δὲν γινόταν τὴν ἴδια ἡμέρα γιὰ ὅλα τὰ ἐκπαιδευτήρια. Ἔτσι, ὁ διορισμὸς τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν ἐπιστατῶν τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς γινόταν στὶς 25 τοῦ Αὐγούστου κάθε χρόνο. Τὴν ἡμερομηνία ἐκείνη συνερχόταν ἡ ὀλομέλεια τῆς ἐφορείας τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ μητροπολίτη ἢ τοῦ νόμιμου ἀντιπροσώπου του, καὶ διόριζε τὸ πῶς πάνω προσωπικό.

Ἡ ἀπόφαση τοῦ διορισμοῦ καταχωροῦνταν στὸ βιβλίον τῶν πρακτικῶν, ὅπου ἀκόμη ὑποχρεωτικὰ γράφονταν τὸ ὄνομα τῶν καθηγητῶν καὶ τὸ ποσὸ τῆς χρονιάτικης ἀντιμισθίας γιὰ τὸ καθένα, σὲ εἰκοσόφραγκα. Γιὰ τὴ Ζωσιμαία σχολή, ἡ ἐφορεία διόριζε γιὰ τὴν τέταρτη τάξη τοῦ Γυμνασίου ἕναν καθηγητῆ, πὺ ὑποχρεωτικὰ θὰ εἶχε καὶ τὴ διοίκηση τῆς σχολῆς, δηλαδὴ θὰ ἦταν ὁ Γυμνασιάρχης,⁶ ἕνα γιὰ τὴν τρίτη τοῦ Γυμνασίου, ἕνα γιὰ τὴ δευτέρα καὶ ἕνα γιὰ τὴν πρώτη. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς, ἡ ἐφορεία διόριζε τοὺς καθηγητῆς τῶν γενικῶν μαθημάτων, πὺ θὰ δίδασκαν σὲ ὅλες τὶς τάξεις τοῦ Γυμνασίου.⁷

Στὴν ἴδια συνεδρία, διορίζονταν ἀκόμη οἱ διδασκαλιστῆς τῶν σχολειακῶν τάξεων τῆς Ζωσιμαίας. Οἱ σχολειακῆς αὐτῆς τάξεις ἦταν, τὴν περίοδο πὺ ἐξετάζουμε (1908 - 1913), τρεῖς. Ἡ πρώτη, πὺ χωριζόταν σὲ δύο τμήματα, λόγω τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν, ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη. Σὲ καθεμιά σχολειακὴ τάξη ἀντιστοιχοῦσε ἕνας διδασκαλιστής, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς καθηγητῆς τῆς γυμναστικῆς, τῆς τουρκικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσας,⁸ πὺ δίδασκαν σὲ ὅλες ἀνεξάρτητα τὶς τάξεις.

Οἱ ἐπιστάτες τῆς σχολῆς ἦταν τέσσερις καὶ ὁ διορισμὸς τους γινόταν κάθε χρόνο. Ἡ ἀμοιβή τους καθοριζόταν ἀπὸ τὴν ἐφορεία σὲ εἰκοσόφραγκα.⁹ Οἱ μισθοὶ τῶν καθηγητῶν, τῶν δασκάλων, τῶν διδασκαλισσῶν, τῶν νηπιαγωγῶν καὶ τῶν ἐπιστατῶν, πληρώνονταν κάθε τριμηνία, ἀλλὰ μπορούσε νὰ πληρωθεῖ καὶ σὲ μικρότερο χρόνο. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις, ὁ ἐνδιαφερόμενος υπέβαλε αἴτηση στὴν ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ γνωστοποιοῦσε τοὺς λόγους πὺ τὸν ἀνάγκαζαν νὰ ζητήσει τὸ συνολικὸ ποσὸ τοῦ χρονιάτικου μισθοῦ του. Τὴν αἴτηση τὴν ἐξετάζε ἡ ἐφορεία καὶ ἀποφάσιζε γιὰ τὴν τύχη της, μὲ ἐπίσημο πρακτικό, πὺ κοινοποιοῦνταν στὸν ἐνδιαφερόμενο.¹⁰

Δύο μέρες μετὰ ἀπὸ τὸ διορισμὸ τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς, δηλαδὴ στὶς 27 τοῦ Αὐγούστου κάθε χρόνου, ἡ ἐφορεία διόριζε τὸ προσωπικὸ τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς πόλης. Οἱ σχολῆς αὐτῆς ἦταν τέσσερις καὶ ἡ καθεμιά εἶχε τέσσερις τάξεις, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Παυλίδειο σχολή τῆς Λούτσας πὺ εἶχε δύο.¹⁰ Πῶ ἀναλυτικὰ: Στὴν Καπλάνειο σχολή διορίζονταν τέσσερις δάσκαλοι, ἕνας γιὰ καθεμιά τάξη, καὶ ὁ δάσκαλος πὺ θὰ δίδασκε στὴν τετάρτη τάξη θὰ εἶχε καὶ τὴ διεύθυνση τῆς σχολῆς. Τὸ ἴδιο ἴσχυε γιὰ τὴ Βαλάνειο καὶ γιὰ τὴ Μαρούτσειο σχολή, ἐνῶ γιὰ τὴν Παυλίδειο, πὺ εἶχε μόνο δύο τάξεις, ὁ δάσκαλος τῆς δευτέρας θὰ εἶχε καὶ τὴ διεύθυνση τῆς σχολῆς.¹² Οἱ ἐπιστάτες τῶν παραπάνω σχολῶν ἦταν τέσσερις, ἕνας γιὰ κάθε σχολή, καὶ ὁ διορισμὸς τους γινόταν ἀπὸ τὴν ἐφορεία γιὰ ἕνα χρόνο.¹³

Ὁ μισθὸς τῶν δασκάλων τῶν δημοτικῶν σχολείων ἦταν χρονιάτικος καὶ καταβαλλόταν κάθε τρεῖς μῆνες. Καὶ ὅμως, ὅπως καὶ γιὰ τὴ Ζωσιμαία σχολή ἔτσι καὶ γιὰ τὶς δημοτικῆς σχολῆς, οἱ ἐνδιαφερόμενοι μπορούσαν νὰ ζητήσουν ὀλόκληρη τὴ χρονιάτικη ἀμοιβή τους, ὕστερα ἀπὸ σχετικὴ αἴτησή τους, πὺ τὴν ἐξετάζε ἡ ἀρμόδια ἐφορεία.¹⁴

Στις 28 τοῦ Αὐγούστου κάθε χρόνου ἡ ἐφορεία τελείωνε τὸν κύκλο τῶν διορισμῶν, μὲ τὴν τοποθέτηση τῶν δασκάλων καὶ τῶν διδασκαλισσῶν, τῶν τριῶν Παρθεναγωγείων, τῶν γνωστῶν Ἑλισαβετειῶν. Καὶ γιὰ τὸ προσωπικὸ αὐτῶν ἴσχυαν τὰ αὐτὰ μὲ τὸ προσωπικὸ τῶν ἄλλων σχολῶν τῆς πόλης.¹⁵

Γ' Σύμβαση ἐργασίας — Καταγγελία — Αὐξηση ἀποδοχῶν — Χορηγίες

Οἱ σχολές τῶν Ἰωαννίνων λειτουργοῦσαν, σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τῶν εὐεργετῶν, μὲ ἐσωτερικὸ κανονισμὸ λειτουργίας, ὅπως καὶ ἡ Ζωσιμαία σχολή, τὸ ἀνώτερο πνευματικὸ κέντρο τῆς Ἡπείρου, πού στὰ 1860 ἡ σύγκλητος τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἀθῆνας τὴν ἀναγνώρισε ἰσότιμη μὲ τὰ γυμνάσια τοῦ τότε ἐλεύθερου κράτους.¹⁶

Μὲ τὸ διορισμὸ τοῦ προσωπικοῦ τῶν ἐκπαιδευτηρίων δημιουργοῦνταν, αὐτόματα, μία σχέση ἐργασίας, γιὰ ἓνα καὶ μόνο χρόνο, ἀνάμεσα στὸ προσωπικὸ τῶν σχολῶν καὶ τῆς τότε χριστιανικῆς κοινότητος τῶν Ἰωαννίνων, πού νόμιμα τὴν ἀντιπροσώπευε ἡ ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Τὸ προσωπικὸ ἀκόμη ὑπαγόταν στὸν κανονισμὸ τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας τῆς κάθε σχολῆς καὶ εἶχαν σὰν φυσικὸ τους προϋρισμὸ τὸν πρόεδρο τῆς κοινότητος, μαζί μὲ τὴν ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων.¹⁷

Ἡ σύμβαση τῆς ἐργασίας, ὅπως ἀναφέρθηκε, εἶχε τὴν ἰσχὺ γιὰ ἓνα χρόνο, ἀλλὰ ἡ ἐφορεία μπορούσε νὰ τὴ λύσει σὲ περίπτωση πού ὁ δάσκαλος κρινόταν ἀκατάλληλος γιὰ τὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του. Τέτοια περίπτωση παρουσιάστηκε στὰ Γιάννινα στὰ 1910 καὶ ἀφορᾷ τὸν καθηγητὴ τῆς Γαλλικῆς Duat, πού κρίθηκε ἀπὸ τὴν τότε ἐφορεία ἄμοιρος «καὶ τῆς στοιχειώδους μορφώσεως τυγχάνοντος μὴ ἐγκύψαντος δὲ εἰδικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης, ἀπλῶς δὲ μόνον χρηματίσαντος μαθητοῦ τῆς «Ecole Normaze».¹⁸

Ὁ ἀκατάλληλος ἐκπαιδευτικὸς, καθὼς καὶ ἐκεῖνος πού δὲν ἐφάρμοζε τοὺς ρητοὺς ὅρους τῶν κανονισμῶν τῶν σχολῶν, ἀπολύταν ἀπὸ τὴν ἐφορεία καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶχε τελειώσει ὁ χρόνος τῆς σύμβασης, δηλαδὴ τὸ ἓνα σχολικὸ ἔτος.¹⁹

Στὸν ἐκπαιδευτικὸ πού παύθηκε γιὰ λόγους ἀκαταλληλότητος, ἡ κοινότητα, ὕστερα ἀπὸ σχετικὴ ἀπόφαση τῆς ἐφορείας τῶν ἐκπαιδευτηρίων, τοῦ χορηγοῦσε ἀποζημίωση, πού δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ εἶναι ἀνώτερη τῆς συμφωνημένης, κατὰ τὸ διορισμὸ, ἀμοιβῆς.²⁰

Δικαιοῦνταν ἀκόμη ἀποζημίωση καὶ τὸ προσωπικὸ πού καλοῦνταν ἀπὸ τὴν κοινότητα γιὰ νὰ διοριστεῖ, ὅταν γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο δὲν γινόταν ὁ διορισμὸς του. Στὴν περίπτωση αὐτῆ, ἡ ἀποζημίωση ἔφτανε στὶς 20 τουρκικῆς λίρες καὶ καταβαλλόταν ὕστερα ἀπὸ νόμιμη ἀπόφαση τῆς ἐφορείας τῶν ἐκπαιδευτηρίων.²¹

Ὡστόσο, τὴ σύμβαση τῆς ἐργασίας ἦταν δυνατὸ νὰ τὴ λύσει καὶ τὸ ἴδιο τὸ προσωπικὸ τῶν ἐκπαιδευτηρίων κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ σχολικοῦ ἔτους. Τὸ προσωπικὸ πού γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο παραιτήθηκε ἀπὸ τὰ καθήκοντά του, δὲν δικαιοῦνταν καμιά ἀποζημίωση. Καὶ ὅμως, τὸ προσωπικὸ τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἔπαιρνε, ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση τῆς ἐφορείας, τὸ μισθὸ τῶν ἡμερῶν πού ἐργάστηκε καὶ ἡ θέση του ἀμέσως συμπληρωνόταν μὲ τὸ διορισμὸ ἄλλου ἐκπαιδευτικοῦ.²²

Πέρα ἀπὸ τὶς ὑποχρεώσεις πού εἶχε τὸ προσωπικὸ τῶν ἐκπαιδευτηρίων στὴν κοινότητα, εἶχε καὶ τὶς ἀνάλογες ἀπαιτήσεις. Οἱ ἀπαιτήσεις του, ὅπως ἡ αὐξηση τοῦ μισθοῦ του, συζητοῦνταν ἀπὸ τὴν ὀλομέλεια τῆς ἐφορείας τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ ἡ σχετικὴ ἀπόφαση καταχωροῦνταν στὸ βιβλίο τῶν πρακτικῶν τῆς, ἀφοῦ πρῶτα κοινοποιοῦνταν στὸν ἐνδιαφερόμενο, γιὰ νὰ λάβει γνώση.²³ Ἡ αὐξηση τῶν μισθῶν, πού εἶχαν συμφωνηθεῖ, στὴ διάρκεια τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἦταν δυνατὸ νὰ γίνει, πάντα ὅμως μὲ ἀπόφαση τῆς ἀρμόδιας ἐφορείας, ὅταν τὸ προσωπικὸ βρισκόταν σὲ δυσχέρεια οἰκονομική. Ἡ αὐξηση τῶν ἀποδοχῶν μὲ τὸ αἰτιολογικὸ τῆς οἰκονομι-

κῆς δυσχέρειας, γινόταν ὕστερα ἀπὸ αἴτηση τοῦ ἐνδιαφερόμενου πρὸς τὴν ἐφορεία, στὴν ὁποία ἀναφέρονταν οἱ σχετικοὶ λόγοι.²⁴

Ἡ ἐφορεία ἐνδιαφερόταν, πραγματικά, γιὰ τὸ προσωπικὸ τῶν σχολείων καὶ πάντα ἐξέταζε τὶς αἰτήσεις του μὲ πνεῦμα κατανόησης. Μάρτυρας ἀδιάφυστος τῶν καλῶν τῆς προθέσεων ἦταν οἱ λεγόμενες χορηγίες, ποὺ δίνονταν στὸ προσωπικὸ, ὕστερα ἀπὸ σχετικὴ αἴτησή του.

Οἱ ἔκτακτες χορηγίες δίνονταν ἀπὸ τὸ ποσὸ τῶν ἐκτάκτων ἐξόδων καὶ γιὰ κανένα λόγο δὲν ἔπρεπε τὸ σύνολό τους νὰ περνᾷ τὸ πὸς ποὺ εἶχε προϋπολογιστεῖ. Κατὰ κύριο λόγο, χορηγίες δίνονταν στοὺς προσωπικοὺς ποὺ βρισκόταν σὲ οικονομικὴ δυσχέρεια καὶ σπούδαζε τέκνα στὸ ἐλεύθερο κράτος,²⁵ στὶς δασκάλες τῶν παρθεναγωγείων ποὺ παραιτοῦνταν λόγῳ γάμου²⁶ καὶ στοὺς ἐπιστάτες καὶ τὶς ἐπιστάτριες, μόνο γιὰ τὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα.²⁷

Δ' Τὰ διδακτικὰ βιβλία — Ἀγορὰ βιβλίων ἀπόρων μαθητῶν

Οἱ ὥρες τῆς διδασκαλίας καὶ ἡ ὕλη ποὺ ἔπρεπε νὰ διδαχθεῖ σὲ ὅλα τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς πόλης, ἀποφασίζονταν καὶ ἐγκρίνονταν, τελεσίδικα, ἀπὸ τὴν ἀρμόδια ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων.²⁸

Μὲ σκοπὸ τὴν ἐγκριση τῆς διδακτικῆς ὕλης καὶ τὴν ἐγκριση τῶν βιβλίων τῶν μαθητῶν, συνερχόταν ἡ ἐφορεία στὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου κάθε χρόνο, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ μητροπολίτη, γιὰ νὰ συζητήσει τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ ἐγκρίνει τὰ διδακτικὰ βιβλία, ποὺ ὑποβάλλονταν ἀπὸ τὸ σύλλογο τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν δασκάλων.²⁹

Πάνω στὶς προτάσεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν συλλόγων, ἡ ἐφορεία μπορούσε ἢ νὰ τὶς ἐγκρίνει ὅπως ἀκριβῶς ὑποβλήθηκαν ἢ νὰ φέρει τὶς ἀναγκαῖες τροποποιήσεις κατὰ τὴν ἀπόλυτη κρίση της. Ἀπὸ ὅ,τι εἶναι γνωστὸ, τὰ προγράμματα ἔμεναν πάντα τὰ ἴδια, ἀλλὰ τὰ βιβλία, τόσο τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς ὅσο καὶ τῶν παρθεναγωγείων καὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων, τακτικὰ ἄλλαζαν. Μάρτυρας ἀδιάφυστος εἶναι τὰ ἀνέκδοτα πρακτικὰ τῆς ἐφορείας. Γιὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1911 ἡ ἐφορεία εἶχε ἐγκρίνει τὸ αὐτὸ πρόγραμμα καὶ γιὰ τὴ Ζωσιμαία σχολὴ ἄλλαξε «τὰ κείμενα τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ Λατινικὰ, συμφώνως πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ καθηγητικοῦ συλλόγου ἐκπονηθὲν νέον πρόγραμμα, ὡς καὶ τὰ θρησκευτικὰ τῶν σχολειακῶν τάξεων εἰσαγομένων τῶν παρὰ τῆς Α. Σεβασμιότητος ἐγκριθέντων».³⁰

Ἄλλὰ ἡ ἀπόλυτη αὐτὴ ἀρμοδιότητα τῆς ἐφορείας πάνω στὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα εἶχε δημιουργήσει ἕνα κακὸ προηγούμενο, γιὰ τὴν κρίση τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἦταν τελείως τυπικὴ, ἀφοῦ ἡ τελικὴ ἐγκριση ἦταν δικαίωμα μιᾶς ομάδας ἀτόμων, ποὺ ἐκλέγονταν κανονικὰ ἀπὸ τὸν ἄμεσο ἐκλογέα πολίτη. Τὸ γεγονός αὐτὸ καὶ μόνο εἶχε ὀπισθοδρομήσει τὴν πρόοδο τῆς παιδείας τῆς πόλης καὶ ἡ λύση τοῦ καυτοῦ προβλήματος ἀνατέθηκε, στὰ 1911, στὸν Σακελλαρίου, ποὺ ἐξουσιοδοτήθηκε ἀπὸ τὴν ἐφορεία νὰ φέρει τὶς ἀναγκαῖες τροποποιήσεις, ποὺ θὰ ἐπέτρεπαν τὴν ἄνοδο τῶν ἐκπαιδευτηρίων.³¹

Πραγματικά, στὸ λόγιον Σακελλαρίου δόθηκαν μεγάλες ἀρμοδιότητες καὶ ἡ ἐφορεία πάντα τὸν συμβουλευόταν. Αὐτὸ διαπιστώνεται, ἀβίαστα, ἀπὸ τὰ ἀνέκδοτα πρακτικὰ της, ποὺ βρίσκονται στὸ ἀρχειο τῆς μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση.

Στὰ 1911, στὸν καταρτισμὸ τῶν προγραμμάτων καὶ τῆς διδακτικῆς ὕλης, ὁ Σακελλαρίου ἔπρεπε νὰ ἐγκρίνει τὶς προτάσεις τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν διευθυντῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ μετὰ ἡ ἐφορεία ἀποφάσιζε καὶ πάλι τελεσίδικα.³²

Χάρη τῆς ιστορικῆς ἀλήθειας καὶ μόνο, παραθέτουμε τὸ παρακάτω ἀνέκδοτο πρακτικὸ, μὲ τὸ ὁποῖο δίνονταν οἱ μεγάλες ἀρμοδιότητες στὸν Σακελλαρίου, πρὸς

δικαίωση τῆς ἐφορείας, πὺν τόσο χτυπήθηκε ἀπὸ τὴν ἀντιπολίτευση τῆς «Κόσσης»:

«Προκειμένον περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἀπεφασίσθη ἵνα τὰ δικακτικὰ βιβλία τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς ὑποδειχθῶσιν ὑπὸ τοῦ καθηγητικοῦ Συλλόγου καὶ μετὰ τὴν γνωμοδότηση τοῦ κ. Σακελλαρίου ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἐφορείαν πρὸς ἔγκρισιν. Τὰ δὲ διδακτικὰ βιβλία τῶν δημοτικῶν σχολείων ὑποδειχθῶσιν ὑπὸ τῶν διευθυντῶν τῶν σχολῶν καὶ μετὰ τὴν ἐκ μέρους τοῦ κ. Σακελλαρίου ἔγκρισιν ὑποβληθῆ τὸ ζήτημα εἰς τὴν ἐφορείαν».³³

Κύριο ἀκόμη καθῆκον τῆς ἐφορείας τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἦταν ἡ ἀγορὰ τῶν διδακτικῶν βιβλίων μὲ μειοδοσία³⁴ ἀπὸ τοὺς βιβλιοπῶλες τῆς πόλης. Καὶ ὅμως, ὁ παραπάνω τρόπος εἶχε πολλὰ μειονεκτήματα, γιὰτὶ γινόταν μέσα σὲ μιὰ στενὴ πώλη καὶ οἱ μετέχοντες σ' αὐτὸν μποροῦσαν ἄριστα νὰ συνεννοηθοῦν γιὰ τὶς τιμές. Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν πέρασε ἀπαράτηρητο ἀπὸ τὴν ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων, πὺν μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 193 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς προσανατολίζεται σὲ μιὰ νέα λύση: Ἡ νέα αὐτὴ λύση πρόβλεπε ὅτι σὲ περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία «ἤθελε παρατηρηθῆ συνεννόησις μετὰ τῶν βιβλιοπωλῶν ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ταμείου τῶν ἐλεῶν, ἵνα γίνῃ ἀπ' εὐθείας παραγγελία εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἄλλως τε καὶ προφορικῶς ἐδηλώθη τοῦτο εἰς τοὺς βιβλιοπῶλες».³⁵

Μετὰ ἀπὸ τὴν μειοδοσία, ἡ ἐφορεία, μὲ ἀπόφασή τῆς, μεριμοῦσε γιὰ τὴν παραλαβὴ τῶν βιβλίων τῶν ἀπόρων μαθητῶν, ἀπὸ τοὺς βιβλιοπῶλες μέσα σὲ τακτὴ προθεσμία, πὺν δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ξεπερνάει τὶς 20 ἡμέρες «ἀπὸ τῆς παραδόσεως τοῦ καταλόγου τῶν ἐνὶ ἐκάστῳ κατακυρωθέντων βιβλίων, τὰ παρ' αὐτῶν ἀναληφθέντα δικαιουμένης ἄλλως τῆς ἐφορείας ὅπως προμηθευθῆ ταῦτα εἰς βάρος τῶν καθυστερούντων».³⁶

Ἡ προθεσμία πὺν ἔδινε ἡ ἐφορεία στοὺς βιβλιοπῶλες, προερχόταν ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς, γιὰτὶ, ὅσο καὶ ἂν φαίνεται παράξενο, εἶχαν ἀθετηθῆ πολλές φορὲς οἱ ὅροι τῆς μειοδοσίας. Τὸ παρακάτω ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἐφορείας εἶναι ὁ πὺν ἀντικειμενικὸς καὶ ἀδιάφυστος μάρτυρας:

«Ἐπειδὴ μεσοῦντος τοῦ σχολικοῦ ἔτους, οἱ ἐκ τῶν βιβλιοπωλῶν κ. Στατήρης καὶ Γραβάνης, ἀθετοῦντες τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῶν περὶ ἐγκαίρου χορηγίας τῶν ὑπ' αὐτῶν διὰ μειοδοσίας ἀναληφθέντων βιβλίων, δὲν προσήγαγον ταῦτα, μεθ' ὅλας τὰς γενομένας αὐτοῖς παρατηρήσεις καὶ διαμαρτυρίας, ἡ ἐφορεία κατὰ τὴν μετ' αὐτῶν προσυμφωνίαν εὐρέθη ἐν τῇ ἀνάγκῃ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἔσχατον μέτρον τῆς ἀγορᾶς αὐτῶν (ἀνερχομένων εἰς 70 περίπου σώματα) ἄλλοθεν, χρεώνουσα αὐτοὺς μὲ τὴν ἐπιπλέον προκύψασαν ζημίαν».³⁷

Ἡ καθυστέρηση τῆς παραδόσεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων δημιουργοῦσε ἀκόμη προβλήματα καὶ στοὺς ἀπορους μαθητές, γιὰτὶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν ἔγκαιρα τὰ ἀπαραίτητα βοηθήματα τῆς διδακτικῆς ὕλης.

Ἐπειδὴ ἀναφεροθήκαμε στοὺς βιβλιοπῶλες, εἶναι ἀνάγκη νὰ παραθέσουμε ἐδῶ μερικὲς ἐνέργειες τῆς ὀλομέλειας τῆς ἐφοροεπιτροπείας σχετικὲς μὲ αὐτοὺς. Ἡ περίπτωση ἀφορᾷ τὸ ἔτος 1912, ὅταν τὸ τουρκικὸ νόμισμα, μὲ τὸ ὁποῖο γίνονταν οἱ συναλλαγές, εἶχε πολὺ ὑπερτιμηθῆ καὶ οἱ βιβλιοπῶλες πουλοῦσαν τὰ βιβλία σὲ ὑπέρογκες τιμές, κάνοντας χρυσὲς δουλειές.³⁸ Ἡ ἀπαράδεκτη αὐτὴ κατάσταση εἶχε κινήσει τὴν προσοχὴ τοῦ τότε ἀρχηγοῦ τῆς χριστιανικῆς κοινότητος τῶν Ἰωαννίνων, τοῦ μητροπολίτη Γερβασίου Ὁρολογᾶ, πὺν στὴν ὀλομέλεια τῆς ἐφοροεπιτροπείας πρότεινε τὴ σύσταση κοινοτικοῦ βιβλιοπωλείου.³⁹ Ἡ πρόταση τοῦ μητροπολίτη ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῆς ὀλομέλειας τῆς ἐφοροεπιτροπείας, ἀλλὰ «ὁ διακανονισμὸς τῶν λοιπῶν λεπτομερειῶν τῆς ἰδρύσεως τοῦ βιβλιοπωλείου ἐπαφῆθη εἰς ἄλλη συνεδρία».⁴⁰

Τὴν παραπάνω ἀπόφασιν, πὺν ἔθιγε τὰ συμφέροντα τῶν βιβλιοπωλῶν, τὴν πρόσβαλε ἄμεσα καὶ μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὸ ἰσνάφι τους, πὺν ὑπέβαλε αἴτηση

στην έφοροεπιτροπεία, προσπαθώντας να ματαιώσει την απόφαση. 'Η αίτηση τών βιβλιοπωλών εξετάστηκε στη συνεδρία της 25ης Μαρτίου του 1912, μαζί με τη δήλωσή τους «ότι είναι πρόθυμοι να συμμορφωθώσι προς τας οδηγίας και συμβουλὰς τῆς Α. Σεβασμιότητος». ⁴¹ 'Η δήλωση τών βιβλιοπωλών ἦταν ἀρκετὴ καὶ «ἡ έφοροεπιτροπεία, σκοποῦσα ὅπως καταστήσῃ τὰς τιμὰς τῶν βιβλίων μᾶλλον λογικὰς καὶ προσιτὰς καὶ διὰ τὰ πτωχότερα βαλάντια καὶ κηδομένη ἀφ' ἑτέρου καὶ τοῦ συμφέροντος τοῦ ταμείου τῶν ἐλεῶν, διαθέτοντος ἐτησίως περὶ τὰς 12 λίρας πρὸς ἀγορὰν βιβλίων ὑπὲρ ἀπόρων μαθητῶν, πολλὰς σκέψεις ἀντήλλαξεν, αἵτινες ἅπασαι κατέληγον ὅπως χάριν γενικεύσεως τῆς παιδείας παταχθῆ ἢ ἐκ μέρους τῶν βιβλιοπωλῶν ἐκμετάλλευσις δι' ἣν δίκαια παρὰ τὴν ἐγγύτητα πρὸς τὴν πόλεωσ καὶ ἐπαρχίας». ⁴²

Ἀλλὰ, ὥστόσο, οἱ βιβλιοπῶλες δήλωσαν ὅτι θὰ συμμορφωθῶν με τὶς ἐντολὰς τοῦ μητροπολίτη καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἀνάγκασε τὸν δεῦτερο νὰ προσκαλέσει τοὺς πρώτους ἐν τῇ μητρόπολι καὶ νὰ τοὺς ἀναπτύξῃ «τὰς εὐθύναι, ἅς ὑπέχουν μετὰ τῶν ἀρμοδίων διὰ τὴν ὑπερτίμησιν ταύτην, ἣτις καὶ τὴν παιδείαν παρακωλύει καὶ ὑλικὰς ζημίας προξενεῖ, ἀπήτησε δὲ ἵνα παράσχωσι ἱκανοποιητικὰς ἐγγυήσεις ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι θὰ κανονίσωσι τιμὰς συμβιβαζομένας πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεωσ καὶ ἐπαρχίας, διότι ἄλλως ἡ έφοροεπιτροπὴ θὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὴν περὶ ἰδρύσεωσ κοινοτικῶ βιβλιοπωλείου ἀπόφασίν τῆς». ⁴³ Στὴν πρότασιν τοῦ μητροπολίτη οἱ βιβλιοπῶλες «ὑπέβαλον τὴν παράκλησιν ὅπως δοθῆ αὐτοῖς προθεσμία μέχρι τοῦ προσεχοῦσ Σαββάτου 26ης τρέχοντος (Μάιος 1912) ἵνα συσκεφθῶσι καὶ ἐγγράφως ὑποβάλωσι τὰς ἐκ μέρους αὐτῶν δυνατὰς παραχωρήσεις». ⁴⁴ 'Η πρότασιν ἐγένε δεκτὴ ἀπὸ τὴν έφοροεπιτροπεία, ἀλλὰ τὸ ζήτημα παρατέμφθηκε ἐν τῇ ἀντιπροσωπεία τῆς πόλεωσ καὶ τῆς ἐπαρχίας, γιὰ κριθῆκε σὰν θέμα γενικῶ ἔνδιαφέροντος. Ἀλλὰ τὸ θέμα δὲν ἔφτασε ποτὲ ἐν τῇ ἀντιπροσωπεία, γιὰ ἔγινε γραφτὴ συμφωνία μετὰ τῶν μητροπολίτη καὶ βιβλιοπωλῶν καὶ καθορίστηκε γιὰ ἀθέτησιν συμφωνίας τὸ ποσὸ τῶν 15 τουρκικῶν λιρῶν, πὸν κατατέθηκε ἀμέσως ἀπὸ τοὺς βιβλιοπῶλες ἐν τῇ μητροπολίτῃ. ⁴⁵

Σ ΠΜΕΙΩΣΕΞΙ Σ ΕΝΔΕΚΑΤΟΤ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. τὸ ἀρθρο 32 τοῦ κανονισμοῦ πόλεωσ καὶ ἐπαρχίας τοῦ 1908.
2. Βλ. Ἀνέκδοτα πρακτικὰ τῆς έφορείας τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ΑΜΙ, βιβλίον ἐτῶν 1910 - 1916.
3. Βλ. ΑΜΙ, ὅ. π., ἀριθ. πρακτ. 164, σ. 9.
4. Βλ. ΑΜΙ, ὅ. π., ἀριθ. πρακτ. 164, σ. 9. Δὲν ἐπιτρεπόταν καὶ ἐδῶ ἡ ὑπέρβαση τοῦ προϋπολογισθέντος ποσοῦ χωρὶς τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐνιαίας διοικητικῆς δημογεροντίας.
5. Βλ. τὸ ἀρθρο 33 τοῦ κανονισμοῦ πόλεωσ καὶ ἐπαρχίας τοῦ 1908 πὸν ρητὰ γράφει: «οἱ διορισμοὶ τοῦ προσωπικοῦ τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἐνεργοῦνται ὑπὸ τῆς έφορείας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μητροπολίτου ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου του».
6. Εἰδικὰ ὁ Γυμνασιάρχης δικαιούταν ξεχωριστὴ ἀμοιβή, δηλ. ἔπαιρνε ἐν τῇ οὐσίᾳ δύο μισθοῦσ, ἓνα σὰν καθηγητῆ καὶ ἓνα σὰν Γυμνασιάρχης. (Βλ. ΑΜΙ, ὅ. π., ἀριθ. πρακτ. 165, σ. 10).
7. Τὰ μαθήματα αὐτὰ ἦταν: Μαθηματικὰ, Φυσικὰ, Θρησκευτικὰ, Γαλλικὰ, Τουρκικὰ καὶ Γυμναστικὴ. (Βλ. ΑΜΙ, ὅ. π., ἀριθ. πρακτ. 165, σ. 10).
8. Βλ. ΑΜΙ, ὅ. π., ἀριθ. πρακτ. 165, σ. 10.
9. Βλ. ΑΜΙ, ὅ. π., ἀριθ. πρακτ. 165, σ. 11.
10. Ὁ τύπος τοῦ πρακτικοῦ ἦταν: «Ἀριθ. 203. Συνελθοῦσα σήμερον ἡ έφορεία ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν ἐκ τῶν μελῶν κ.κ. Ἀθανασίου Στούπη, Ἀν. Ἀλιέωσ καὶ Στ. Σαλαμάγα καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κ.κ. Γεωργίου ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει καὶ ἀναγνοῦσα αἴτησιν τῆς Μαρίνας Γκαρα-

μάνα, περί παροχής όλοκλήρου του μισθού της προς τελείαν έξοφλησιν απέδεχθη τούτην διά τόν εκ μέρους αυτής προβληθέντα ισχυρόν λόγον τής στρατεύσεως του αδελφού αυτής ως εκ τής όποίας ύποχρεούται εις την καταβολήν του προς άπαλλαγήν τής θητείας κεκανονισμένου ποσού». Βλ. ΑΜΙ, ό. π., σ. 49.

11. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 166, σ. 13 - 14.
12. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 166, σ. 14.
13. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 166, σ. 14.
14. Βλ. σημείωση 10. 'Ο αυτός τύπος ίσχυε για κάθε περίπτωση.
15. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 167, σ. 16 - 17.
16. Βλ. Δημ. Χασιώτου, Διατριβή και ύπομνήματα, 1874 - 1889, τυπ. αδελφών Πυρροΰ 1887, πρβλ. Δημ. Β. Σιωμόπουλου, 'Ηπειρωτικά, 'Ιωάννινα 1975, σ. 130.
17. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 162, σ. 7.
18. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 162, σ. 7.
19. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 164, σ. 9.
20. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 164, σ. 9. Στόν καθηγητή τής Γαλλικής δόθηκε άποζημίωση 35 είκοσόφραγκα.
21. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 164, σ. 9.
22. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 192, σ. 39.
23. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 179, σ. 28.
24. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 179, σ. 29.
25. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 168, σ. 17.
26. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 168, σ. 17.
27. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 168, σ. 17.
28. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 170, σ. 18.
29. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., ίριθ. πρακτ. 170, σ. 18.
30. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 170, σ. 18. Τό πρόγραμμα τών δημοτικών σχολείων τό σύντασσε ό μητροπολίτης, αλλά και πάνω σ' αυτό τό πρόγραμμα μπορούσε ή έφορεία να κάνει τροποποιήσεις και να εισάγει διδακτικά βιβλία τής άπόλυτης προτίμησής τής.
31. Βλ. έφημερίδα «'Ηπειρος», φύλλο 29 - 7 - 1912.
32. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 184, σ. 35.
33. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 184, σ. 35.
34. Βλ. τό άρθρο 40 του κανονισμού πόλεως και επαρχίας του 1908 που ρητά γράφει: «'Η έφοροεπιτροπεία προμηθεύεται τά αναγκαιούντα είδη διά τά εκπαιδευτήρια και φιλανθρωπικά καταστήματα πάντοτε διά μειοδοσίας».
35. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 193, σ. 39 - 41.
36. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 196, σ. 43.
37. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 202, σ. 49.
38. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 941, σ. 368.
39. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 941, σ. 368. 'Η πλήρης πρόταση του μητροπολίτη ήταν: «'Νά τεθῆ τέρμα εις την κατάστασιν ταύτην, να ιδρυθῆ κοινοτικών βιβλιοπωλείων, ὅπου εις λογικάς τιμάς πωλοῦν, θέλει ἀφ' ἐνός ἐνισχύση την παιδείαν, ἀνακουφίση δέ ἀφ' ἐτέρου τούς ἀγοραστάς και προς ωφέλειαν τών ἐλεῶν συντελέσῃ».
40. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 941, σ. 368.
41. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 946, σ. 383.
42. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 946, σ. 383.
43. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 946, σ. 383.
44. Βλ. ΑΜΙ, ό. π., άριθ. πρακτ. 946, σ. 383.
45. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, 'Ο 'Ιωαννίνων Γερβάσιος 'Ωρολογάς, περ. 'Ηπειρωτική 'Εστία, τόμος 31 (1983), σ. 215 κ. έ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΤΕΣΣΕΡΑ ΠΑΛΑΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Στὸ παρελθὸν φέραμε στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας πολλὰ καὶ διάφορα παλιὰ ἔγγραφα, μέσα ἀπὸ τὶς φιλόξενες σελίδες τῆς φίλης «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας». Καὶ ἦταν ἐντύχημα τὸ ὅτι δημοσιεύτηκαν, διότι ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτὰ χάθηκαν ὀριστικά κατὰ τὴν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα στὰ Γιάννενα μετακόμισή μας, μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα, δυστυχῶς ἀδημοσίευτα καὶ μὴ ἀντιγραμμένα...

Τὰ παρακάτω δημοσιευόμενα παλαιὰ ἔγγραφα περιῆλθαν στὴν κατοχὴ μας (σὲ φωτοτυπίες) ἀπὸ τὸ 1983 καὶ δῶθε καὶ τὰ παραδίνομε αὐτούσια καὶ μὲ ἀνορθογραφία τους στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, πρὸς χάριν τῶν εἰδικῶν μελετητῶν.

Τὸ πρῶτο χρονολογεῖται ἀπὸ τὶς 16 Μαρτίου 1837 καὶ ἀναφέρεται στὸ ἱστορικὸ μοναστήρι τῆς Παλιοῦρης. Εἶναι ἀπόδειξη τοῦ κειμιοῦ (εἰδικοῦ εἰρήσιου φόρου) πὸν πληρώνε ἡ ἱερά μονὴ σιὸς σλαχῆδες τῆς. Σλαχῆδες, ὅπως ξέροντε, ἦταν ἔφιπποι πολεμιστὲς — χριστιανοὶ μέχρι τὸ 1635-1640 περίπου πὸν ἐξισλαμίσθηκαν —, οἱ ὁποῖοι πολεμοῦσαν γιὰ λογαριασμὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας καὶ σὲ ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν τους εἶχαν «τιμάρια». Εἶχαν, δηλαδή, χωριά, μοναστήρια κλπ., ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἰσέπρατταν εἰρήσιο φόρο σὲ εἶδος καὶ χρῆμα. Τὰ τιμάρια αὐτὰ νομάζονταν καὶ «σπαϊλῆκια». Καταργήθηκαν δὲ γύρω στὰ 1845.

Σημειῶνουμε ἐδῶ, ὅτι στὸ ἀρχεῖο μας ὑπάρχουν οἱ φωτοτυπίες καὶ τριῶν τουρκικῶν τίτλων ἰδιοκτησίας τοῦ μοναστηριοῦ Παλιοῦρης, μὲ δυσανάγνωστα τὰ χειρόγραφα γράμματα, τοὺς ὁποῖους δὲν μποροῦμε πρὸς τὸ παρὸν νὰ μεταφράσομε.

Τὸ δεῦτερο ἔγγραφο εἶναι προικοσύμφωνο μὲ χρονολογία 6 Σεπτεμβρίου 1837 ἀπὸ τὴν κοινόπολη Συρράκο.

Τὸ τρίτο εἶναι πωλητήριο ἀπὸ τὸ χωριὸ Μαυροδούνη τοῦ ἔτους 1840.

Καὶ τὸ τέταρτο ἀναφέρεται σὲ παλιὸς κοινοτυπικὸς λογαριασμὸς τῶν ἐτῶν 1848 - 1852.

ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΠΑΛΙΟΥΡΗΣ

δὴνω τὸν τεσκερέν μου ὅτι ἔλαβα τὸ κειμί ἀπὸ τὸ μοναστήρι παλιοῦρῆ τὸ μερτικόν μου, ἀπὸ τὸ ὄλον κειμί 800 γρόσια, τετρακόσια ὀγδοήκοντα ἔξη νοῦμ. 486. καὶ τὸ ἀρνὶ μου τὸ ἔλαβα ἀπὸ χείρας τοῦ γούμενου τὰ ἔλαβα τὰ γρόσια.

1837 μάρτης 16

Ἰωάννινα

αχμέτ σπαις τερλέζη
(Σφραγίδα τουρκικῆ)

«Σημείωση ὀπισθεν»

ὁ τεσκερές τοῦ αχμέτ καὶ ἡμέρ σπαχή τερλέζη διὰ τὸ κειμί παλιοῦρῆς τὸ μεράδι του γρόσια 486. καὶ διὰ τὸ ἀρνὶ 15 = 501

1837 μαρτίου 16

Ἰωάννινα.

ΕΝΑ ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΣΥΡΡΑΚΟ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1837

ης δοξαν χρηστου

εν ονοματη του πατρος και του ηου κε του αγηου πνευματος του ενος την φησιν θεου επηδη την εντολην εχομε του αυξανεστε κε πληθηνεστε κε κατακηρηευσατε την γην κε κατα την ενσαρκον ηκονομηαν του κηρηου ημον ηησου χρηστου τον γαμον ευληγησεν εν κανα της γαληλεας κε το ηδωρ ης ηνον μεταβαλον δηξας προτον θαμα της μαθητες ουτος καγο ο ηποκατοθεν ηπογεγραμενος δημητρης του ποτε χρηστου ξεροποταμου ηπο το παρον σηνηκεσηον ενο μελο δουνε την φηλατην μου θηγατεραν ονοματη εκατερηνην δηα σηνηθαν του ηου του χρονη παρδαλη ονοματη δημητρηου κε παρεχον χαρην πρηκηου ηγουν μετριητα γροσηα 1070 ητη χηληα ευδομηνητα κε τα φορεματα της ος δηαλαμβάνη η νοτα τους κατα την σηνηφονηαν τους οπου εδοθη και την ηδηαν ευχη πατρικην τεκνογονηαν αγαθα κε παντα προς σοτηρηαν ετηματα πρεσβηες της παναχαραντου δεσπηνης ημον θεοτοκου κε απαρθενου μαρηας του αγηου ενδοξου μεγαλομαρτηρος προκοπηου κε παντιον τον αγηον αμην 1837 7βρηου (Σεπτεμβριου) 6

σηρακον

μήτρος ζαγκης βωβεονο
γρήγοριος ηερομοναχος βεβεονο τα ανοθεν
ηακοβος ηερομοναχος γραφας τα ανοθεν μαρτηρο
δημητρης (βαηκαρουλας.) μαρτηρο
κοστας κασιμης μαρτηρο

Σ η μ ε ί ω σ η : Τό κείμενο διατηρήθηκε άναλλοίωτο για να φαίνονται οί γραμματικές γνώσεις του συντάκτου και των μαρτύρων.

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙ (ΕΤΟΣ 1840)

δηνο το σηνητη μου εγο ο βελης του μεχημητη κε ανηπος μου ο σαμης του αρηφη μαζη κε τα πεδια μου απο γληνα (Επαρχίας Λεσκοβικίου) στη επουλησαμαν το σηπητη στο μαβροβουνη οπου εκαθουνταν ο βασηλη παντος τον τοπο οπου γηνε το σηπητη με κηπους κε περγηοχη κε πηον εχη σηνηορητη αφτος ο τοπος εχη σηνηορο με τον τασο κε τζηοπα το απο απανο μεργηα του γηοργη κουκουλη κε του γηοργη λαπη κε στο δηρομο οπου περνουν γη ταλουρατες κε απο κατο μεργηα δηρομος του χοργηου κε το αλονη κε καληθαν κε τον τοπο του αλονηου περγηοχη γηνε κε ληγος κηρος του το επουλησαμαν του παπασταβρο ταλουρη κε του αδερφου του χρηστο μαβροβουνηοτες κε δηα γροσηα 2970 γητη δηο χηληαδες κε ενηακοσηες εβδομηνητα γροσηα κε δεν εχη να του γηνη κανενας μανης (άπαιτητής) ουτε εγο ουτε πεδη μου ουτε αυηπος μου ουτε σηνηκενης μου ουτε κανένας αλος ξενος να τον εχουν ης την εκουσησηαν τους μουληκη βατανη γηα ταφτο του εδοσαμεν το παρον μας σενητη (τίτλο ιδιοκτησίας) μας εμπροστα τους μαρτηρους να μαρτηρησουν την αληθηαν του θεου κε εστο ης ενδηξηην κε ασφαληαν 1840 απρηληου 11

εγο ο βελης του μεχημητη γληνα κε ος βεκηλης του ανηπου μου σαμης του αρηφη γράφομε κε στρεγομε ης τα ανοθεν κε βανο κε την βουλαν μου (σφραγίδα τουρκικη)
οσμαν γληνας μαρτηρας
εγο ρακητησ ανηπος το τζημε μρτηρας
εγο ο ελμαζ το χασαν πεγη μαρτηρας

εγώ τζαφερις ανηπισς του τζιμε μαρτιρας
γιασαρις του ασλανι μαρτιρο
εγώ νουρκας του ταρε μαρτιρο

ΠΑΛΑΙΟΙ ΚΟΝΙΤΣΙΩΤΙΚΟΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ 1848 - 1852
(Άποδείξεις φοροεισπρακτόρων)

ετος 1848 δικεμβριου 4 τα οσα εσηναξαν ο σπηρος πιλουρης κε ο γιοργης
καραλης δια χριστακιν
γροσια 15 ο σπηρος δι αγογια νηζαμηου¹
15/30 ο γιοργις δια χριστακιν
60 εμετρισαν εμενα δια μαχτου²
45/135 ετη εμνηαν δια τον γιοργιν κε χριστακιν κε ψημενον εκατον τριαντα
πεντε τα οσα μου εμετρισεν ο γιοργι τοβα(ς) δια λογαριασμον του βαροσιου
ος ανοθεν φενοντε
τη 1849 μαγιου 10 φλορος καψιμαλις
60 ητη εξηντα γροσια ελαβα απο γιοργιν τοβαν δια το μαχτου αλελ ισαπη³
1849 ηουλιου 19 φλορος καψιμαλις βαροσιου
60 ητη εξηντα γροσια ελαβα δια μαχτου απο γιοργιν ντοβα
1849 νοεβρη 20 φλορος καψιμαλις
60 ητη εξηντα γροσια ελαβα απο γιοργιν δια μαχτου αλελ κιοαπη ης διο
φορες
1850 ηουνηου 17 φλορος καψιμαλις
25 ητη γροσια ηκοσιπεντε ελαβα απο γιοργιν δια μαχτου αλελ ισαπη
1850 αυγουστου 3 φλορος καψιμαλις
35 ητη τριαντα πεντε ελαβα δια το βεργι⁴ απο γιοργι ντοβαν
1850 αυγουστου 23 φλορος καψιμαλις
16,35 ητη δεκα εξι γροσια κε παραδες τριαντα πεντε ελαβα απο γιοργιν δια
διαφορον ισμαηλι ψημενον
φλορος καψιμαλις 1851 απριλιου 16
1851 θερσιου 18
40 σαραντα ελαβα δια το μαχτου χριστο μποσικος
40 » » » » » απο γιοργιν τοβα
1851 23 αυγουστου χριστο μποσικος
20,30 ηκοσι κε ζολοτα⁵
100,30 ελαβα απο γιοργι τοβα δια μαχτου κε ξιπλεροσεν τα εξηντα τι
φότια⁶ χριστος μποσικου καψιμαλις 1851 16 οχτοβριου
ελαβα δια χαρατοι⁷ κολονατα τεσσαρα νουμερον 4 γροσια 100
852 γιναριού 28 σπιρός μποσκός ταξιλταρίς ελάβα άπρίλιου 11 852
γροσια ήκοσι νουμερόν 20 σπιρός μποσικος

-
1. Τακτικός στρατός.
 2. Πάγιος φόρος (καθορισμένος).
 3. Έναντι λογαριασμού.
 4. Κτηματικός φόρος.
 5. Άρχαιο τουρκικό νόμισμα, άσημένιο άλλοτε και τελευταία χάλκινο μικρής αξίας.
 6. Καπνικός φόρος (οίκογενειακός), φορολογούνταν δηλαδή ύσα τζάκια (έστίες) εκά-
πνιζαν.
 7. Κεφαλικός φόρος (άτομικός).

Γροσια 105:20 ητη εκατόν πέντε γροσια έλαβα από τόν γιοργι ντοβα δια
μαχτού τόν σινέν...⁸

το σινε 852 δικεμβριου 10 σπιρός μπσοκος

Γροσια 52:20 ητη πενήντα δύο κε μισο έλαβα απο γιοργι ντοβα δια τόν
σμαηλι ψιμενο 853 (θεριτης;)

Γροσια 182:35 ητι εκατόν ζγδοντα διο κε παράδες τριγιαντα πέντε δια
(μήτε Τεγον;)

852 αϋγουστου 10

σπιρός μπσοκος έλαβα κε τόν μισο μου

8. "Έτος, χρόνος.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Γ. ΛΑΖΑΝΗ
Συντ)χου Διδασκάλου

Η ΛΑΪΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΤΑ ΚΑΤΣΑΝΟΧΩΡΙΑ

Α Ν Τ Ι Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Υ

Στην προσπάθειά μου να καλύψω όσο θά μπορούσω περισσότερους τομείς της λαϊκής ζωής της περιφέρειας Κατσανοχωριών Ιωαννίνων, από την οποία κατάγομαι και στην οποία διαμένω, καταπιάστηκα και με το θέμα της Λαϊκής Ιατρικής. Η Λαϊκή Ιατρική είναι ένα από τα πολύ ενδιαφέροντα θέματα, που παρ' όλες τις προόδους της ιατρικής επιστήμης, βλέπουμε να έχει παρουσία συχνά και μέσα σε αστικά κέντρα με όποσδήποτε αναπτυγμένο — κατά τεκμήριο τουλάχιστο — το πνευματικό επίπεδο των κατοίκων της.

Άρχισα την εργασία μου αυτή το Μάρτιο του 1985 και μ' όλες τις προσπάθειες που κατέβαλα να παρουσιάσω όσο ήταν δυνατό σωστότερη εργασία, δέν κατορθώσα να φτιάσω εκεί που ήθελα. Αιτία γι' αυτό, όπως έχω γράψει κατ' επανάληψη, είναι το γεγονός πως οι παλιότεροι χάνονται και μαζί μ' αυτούς χάνονται όλες οι παλιές παραδόσεις, συνήθειες, έθιμα και δοξασίες. Από την άλλη μεριά, ή πολιτιστική πρόοδος, ή πνευματική ανέλιξη και λίγο ή αδιαφορία του λαού μας, οδηγούν σε μιá περιφρονητική συμπεριφορά απέναντι σε κάθε παλιό, πράγμα που εμποδίζει σοβαρότατα την κάθε προσπάθεια λαογραφικού έρευνητή να φτιάσει στο σκοπό του με πλήρη επιτυχία.

Μ' αυτές τις συνθήκες ξεκινήσαμε και για την προσπάθειά μας αυτή, και καταγράψαμε όσα θρήκαμε στοιχεία σ' αυτή, με την πεποίθηση πως κάναμε το δυνατόν καλύτερο. Παραδίνουμε την εργασία μας αυτή στο κοινό των Κατσανοχωριών και σε κάθε ενδιαφερόμενο πνευματικό άνθρωπο, με την παράκληση να σταθεί επιεικής κριτής μας. Πιστεύουμε όμως και προσδοκούμε πως ή εργασία μας αυτή θά γίνει άπαρχή και σύντομα θά θελήσουν κι άλλοι έρευνητές, που νέοι, που θά μās δώσουν κάτι το καλύτερο.

Β ι β λ ι ο γ ρ α φ ί α :

- 1) Δ. Λουκάτου: Εισαγωγή στην Έλληνική Λαογραφία.
- 2) Γ. Σπυριδάκης: Οδηγία προς συλλογήν λαογραφικής ύλης.

Πλαίσια, Μάιος 1986

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΑΖΑΝΗΣ

Ι. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΔΟΞΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΕΙΩΝ

Ἄ σ θ έ ν ε ι α κι Ἄ ρ ρ ώ σ τ ε ι α είναι δυό λέξεις που εκφράζονται με τή δημοτική γλώσσα αλλά που κι οι δυό τους έχουν ρίζες τής αρχαίας γλώσσας μας.

- α) Ἡ ἄ ρ ρ ώ σ τ ε ι α προήλθε από τὸ ἀρχαίο ρῆμα: ρώνυμι ή ρωνύω = έχω ρώμη, έχω δύναμη. Με τὸ στερητικό α = δέν έχω δύναμη.
- β) Ἡ ἄ σ θ έ ν ε ι α προήλθε από τήν ἀρχαία λέξη σθένος = δύναμη.

Με τὸ στερητικὸ α: ἀσθενής = αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει δύναμη.

Κι οἱ δυὸ μορφές ἔκφρασης φανερώουν τὸ ἴδιο πράγμα: Χάνω τὴ δύναμή μου, ἄρα κάτι δὲ λειτουργεῖ καλὰ στὸ σῶμα μου. "Ἄρα ἀσθενῶ, ἀρρωσταίνω. (Βλέπε Λεξικὸν Βυζαντίου, ἔκδ. 1812, εἰς οἰκειεῖς λέξεις).

"Ἀπὸ τότε ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἔγινε κοινωνικὸ ὄν καὶ συνέπηξε κοινωνίες μικρὲς στὴν ἀρχή, μεγαλύτερες ὕστερα, τὸ γεγονός τῆς ἀσθένειας ἐνὸς ἀτόμου τῆς κοινωνίας αὐτῆς κινούσε τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων τῶν μελῶν τῆς, γιατί τὸ ἄτομο αὐτὸ ἔπαυε νὰ προσφέρει τὴν ἀναλογία του γιὰ τὴ συμβίωση, εἴτε οἰκογένεια ἦταν αὐτὴ (καὶ προπάντων στὴν οἰκογένεια) εἴτε κοινότητα.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΕΙΩΝ

α) Ἐκ τῆς Θεοῦ

"Ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς ἐκπολιτιστικῆς του προόδου, ὁ ἄνθρωπος κατὰ φυσικὴν ροπὴ ἀναζητοῦσε νὰ βρεῖ τὴν αἰτία γιὰ τὸ κάθε κακὸ ποὺ τὸν εὑρίσκε. Κι ἐπειδὴ δὲν μπορούσε ἀκόμα νὰ συσχετίσει καταστάσεις - αἰτίες καὶ ἀποτελέσματα, συνηθέστατα πίστευε πὼς ἡ ἀρρώστεια στελνόταν ἀπὸ τὴν ὑπέρτατη δύναμη, τὸ Θεὸ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποιά μορφή καὶ ποῖο περιεχόμενο μπορούσαν νὰ δώσουν στὴν ἔννοια Θεός.

Πάλι ἀργότερα στὴν ἀρχαιότητα, ἀρρώστειες ἀποδίδονταν συχνὰ στὴ νέμεση τῶν θεῶν γιὰ κάποια δυσαρέσκεια ποὺ τοὺς προξένησε ὁ ἄνθρωπος. Κι αὐτὸ ἦταν φυσικὸ, μὰ κι ἡ θεότητα εἶχε ἀνθρώπινη ὑπόσταση μ' ὅλες τὶς ἀδυναμίες τὶς ἀνθρώπινες, μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πὼς ὁ Θεὸς εἶχε τὴ δύναμη νὰ κάμει τὰ πάντα.

— Μὲ τὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ποικιλία τῶν θρησκειῶν, ποικίλες εἶναι κι οἱ δοξασίες ποὺ κυριάρχησαν στοὺς διαφόρους λαοὺς.

Στὸ δικό μας λαό, μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ, σὲ καμμία περίπτωση δὲν ἐμφανίζεται ἡ θεότητα σὰν ἐκδικητής. Ἡ ἀμάθεια ποὺ ἀπλώθηκε καὶ κυριάρχησε κατὰ τὴ μακραίωνα τουρκικὴ σκλαδιά, καθὼς κι ἡ συρροή στὸν ἐλληνικὸ χῶρο βαρβαρικῶν ἢ μισοβαρβαρικῶν στοιχείων, συνετέλεσαν νὰ διαμορφωθοῦν ἀντιλήψεις γύρω ἀπὸ τὶς ἀσθένειες ποὺ φέρνουν καθαρὰ τὸ στοιχεῖο τοῦ ἐπηρρασμοῦ κι ἀπὸ τὶς θεϊκὲς δυνάμεις.

"Ἔτσι βρίσκουμε τὸ λαό μας πότε νὰ πιστεύει πὼς ὁ Θεὸς ἔστειλε τὴν ἀρρώστεια σὲ κάποιον γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσει γιὰ κάτι κακὸ ποὺ ἔκαμε ἢ στὸν ἴδιο τὸ Θεὸ (βλασφημία, ὄρκος ψεύτικος κλπ.) ἢ σ' ἄλλον ἄνθρωπο, ἀκόμα καὶ σὲ ζῶο.

Σὲ προέκταση, ἀποδίδουν τέτοιες ἐνέργειες καὶ στὴν Παναγία ἢ καὶ σὲ θαυματουργοὺς Ἁγίους, π.χ. γιατί ἔκοψε ξύλα στὸ λόγγο τοῦ Ἁγιάννη κλπ.

— Στὴν προσπάθειά μου νὰ συγκεντρώσω στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐργασία μου αὐτὴ, παρατήρησα πὼς καὶ στὰ Κατσανοχώρια βρίσκουμε τὶς ἴδιες πεποιθήσεις ποὺ προαναφέρα. Ὅθὰ πρέπει ὅμως ν' ἀναφερθεῖ ἐδῶ, πὼς οἱ πεποιθήσεις αὐτὲς δὲν ἐμφανίζονται μόνο μὲ τὴν δυσάρεστη πλευρὰ τους. Ἀπεναντίας, πίστη τοῦ λαοῦ μας εἶναι πὼς ὁ Θεός, ἡ Παναγία κι οἱ διάφοροι Ἁγιοί, ὅταν τοὺς καλέσουμε μὲ καθαρὴ καρδιά, ἔρχονται βοηθοὶ καὶ προστάτες στὶς ἀρρώστειες τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε ἀτομικά εἴτε ὁμαδικά, εἴτε δηλαδὴ πρόκειται γιὰ φοβερὲς ἐπιδημίες ἢ καὶ ἐπιζωστιές ποὺ μπαίνει σὲ κίνδυνο τὸ ζωντανὸ εἶδος τῶν κατοίκων.

— Στὰ χωριά μας παρατηροῦμε πὼς τὰ ἐξωκκλήσια, ἀφιερωμένα στὴ μνήμη διαφόρων Ἁγίων, εἶναι χτισμένα γύρω ἀπὸ τὸ χωριό, γιατί, ὅπως πιστεύεται σ' ὅλα σχεδὸν τὰ χωριά μας, οἱ Ἁγιοὶ αὐτοὶ τοποθετήθηκαν ἔτσι, φύλακες τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τὶς φοβερὲς ἐπιδημίες ποὺ μάστιζαν τότε τὸν τόπο. Ὁ μακαρίτης ὑπέργυρος Παπαχρυσόστομος Γιώτης ἐπέμενε σ' αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία τῆς κυκλικῆς τοποθετήσεως

των παρεκκλησιών γύρω από τὸ κάθε χωριό. Ἄλλο παράδειγμα τέτοιας προστασίας στὰ χωριά μας ἔχουμε τὴν παράδοση στὴ Βαλταϊόρα (Πηγαδιά) πὼς ἡ Ἁγία Παρασκευὴ ἔδιωξε τὴ Χολέρα πού πήγαινε νὰ ξεπατώσει τὸ χωριό.

— Πάρα πολλές φορές παίρνουν σ' ἀρρώστους τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Παναγίας (προπάντων) ἢ καὶ κάποιου Ἁγίου θαυματουργοῦ, γιὰ νὰ βοηθήσει στη θεραπεία.

Ἄλλες ἐκδηλώσεις τῶν πεποιθήσεων αὐτῶν εἶναι:

1) Τὸ ράντισμα σπιτιοῦ, ζώων, σταύλων καὶ χωραφιῶν μὲ τὸ ἁγιασμένο νερὸ τῶν Θεοφανείων γιὰ προστασία τους ἀπ' ἀρρώστειες.

2) Τὰ διάφορα τάματα σὲ ἐκκλησιᾶς κι Ἁγίους σὲ περιπτώσεις ἀσθενειῶν, ὅπως λαμπάδες, εἰκόνες, καντήλια, ζώσιμο τοῦ ναοῦ μὲ κερί κ.ἄ.

3) Ἡ τέλεση λειτουργιῶν καὶ παρακλήσεων σὲ μοναστήρια ἢ παρεκκλήσια γιὰ τὴ θεραπεία κάποιου ἀρρώστου καὶ

4) Τὸ τάξιμο σφάγιου ἢ σφαγίων σ' Ἁγιο γιὰ τὴ σωτηρία κοπαδιοῦ ἀπὸ ἐπιζωστία κ.ἄ.

β) Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξάρτηση τῆς ἀρρώστειας ἀπὸ θεοτικὲς δυνάμεις, ὁ λαὸς μας

πίστευε καὶ πιστεύει ἀκόμα πὼς σὲ πολλές περιπτώσεις μὴ ἀρρώστεια εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι συνέπεια κατάρας γονέων πρὸς παιδιὰ γιὰ ἀνάρμοστη συμπεριφορὰ τους. Δὲν εἶναι δύσκολο στὸν ἔρευνητὴ νὰ βρεῖ σ' ὅλα τὰ χωριά μας περιπτώσεις ἀτόμων ἢ οικογενειῶν πού νὰ δοκιμάστηκαν πολὺ ἀπ' ἀρρώστειες καὶ τίς ὁποῖες ν' ἀποδίδουν στὸ χωριό, στὴν κατάρα τῶν γονέων. Εἶναι συνηθισμένο ν' ἀκοῦμε στὰ χωριά μας νὰ λένε γιὰ κάποιον πού δοκιμάζεται ἀπ' ἀσθένεια ἢ ἀτύχημα: «Καλὰ παθαίν' γιατί τὸν ἔχ' καταραμένο ἢ μάννα τ'». Θὰ πρέπει νὰ προσέξουμε ὅμως πὼς ποτὲ ἢ μάννα κι ὁ πατέρας δὲν καταριῶνται τὴν τέλεια καταστροφὴ τοῦ παιδιοῦ τους παρὰ μόνο τὴν παραδειγματικὴ τιμωρία του γιὰ συνετισμὸ.

γ) Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξάρτηση τῆς ἀρρώστειας ἀπὸ θεοτικὲς δυνάμεις, ὁ λαὸς μας

Ἐπίσης πιστεύει ἀκόμα ἢ περιπίπτει ν' ἀρρωστήσει ἕνας ἄνθρωπος πού κατὰ τύχη ἢ ἐνουνεῖδητα εἶχε ἀδικήσει ἢ βλάβει συνάνθρωπό του σὲ βαθμὸ πού νὰ τὸν κάμει ν' ἀγανακτήσει καὶ νὰ ἐπικαλεσθεῖ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἁγίων νὰ τὸ δείξουν μὲ θάμα τους σ' αὐτόν, στέλνοντάς του ἀρρώστεια, ὅπως π.χ. κακὸ σπ'ρὶ Πανατὰ μ' νὰ βγάλ' στὸ λαϊμὸ ἢ στὰ γιατρικὰ νὰ τὰ πληρῶσ' Θεέ μου, κλπ.

— Ἐπίσης ἀρρώστειες πού ἀποδίδονται σ' ἀτυχήματα ἢ σὲ κακὴ ὥρα ἀκόμα καὶ στὴν ἐπίδραση δαιμονικῶν κι ἰσχυριωμάτων. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ μπαίνουμε καὶ στὸ χῶρο τῶν προλήψεων καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν, πού δὲν εἶναι σκοπὸς τῆς ἐργασίας μου αὐτῆς. Θ' ἀναφέρουμε ἐδῶ πὼς τέτοιες περιπτώσεις ἀναφέρονται καὶ στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, ὅπως:

Μὴν εἶδες τὸν ἀσήκη μου, τὸν ἀγαπητικό μου
 τίνος ματάκια τὸν κυττοῦν καὶ τὰ δικά μου κλαῖνε
 τίνος χειλάκια τὸν φιλοῦν καὶ τὰ δικά μου καῖνε
 τίνος χεράκια τὸν κερνοῦν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν
 γιέ μ' θέλω νὰ τὸν καταραστῶ καὶ πάλι τὸν λυποῦμαι
 γιέ μ' σὲ κυπαρίσσι ν' ἀνεβῆ νὰ γκρεμιστεῖ νὰ πέσει κλπ.

Τελειώνοντας θὰ πρέπει ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ πὼς καὶ παλιότερα ἀπέδιδαν ἀρ-

ρώστους στην έλλειψη προφύλαξης από ρεύματα (κρυολόγημα) ή από ισχκιώματα και άρρωστείες όφειλόμενες στο μάτιασμα (άδασκαμα).

Στά επόμενα Κεφάλαια θ' αναφερθούμε για λίγο στην ανατομία του ανθρώπινου σώματος όπως εκφράζεται από το λαό μας και στη συνέχεια θα περιγράψουμε σύντομα όσες ασθένειες μπορούσαμε να συγκεντρώσουμε και τη θεραπεία τους.

Πριν κλείσουμε έντελως το θέμα αυτό, πρέπει να προσθέσουμε πώς όποιος ή όποια επικαλούνταν τη θεία τιμωρία σε συνάνθρωπό του, ύστερα από την άγανακτισμένη επίκλησή του δεν παράλειπε να προσθέσει και τό: «Θεέ μ' σ'χώρα με» για να βρίσκεται έτσι σε συνέπεια προς το κήρυγμα αγάπης της θρησκείας μας.

Σημειώνουμε, τέλος, εδώ πώς κατάρες από ξένα πρόσωπα πιστεύεται στον τόπο μας πώς περισσότερο «πιάνουν και δείχνουν» στά ζωα που άρρωσταίνουν ή φοφάνε ή χάνουν το γάλα τους.

ΟΙ ΓΙΑΤΡΟΙ

Όπως γίνεται συνήθως, στη μακραίωνα διαδρομή του έθνικού μας βίου, οι διάφορες δοξασίες και πεποιθήσεις, απ' άλλους γίνονται δεκτές κι απ' άλλους άπορρίπτονται. Ίδιαίτερα τα τελευταία 100 χρόνια, πού ή πρόσδος των επιστημών ήταν θαυματική, πολλά άτομα, ειδικά για την Υγεία, δεν παραδέχονται κανέναν παράγοντα ισχυρότερο από την επιστήμη, την Ίατρική και το γιατρό. Μερικοί μάλιστα με συγκατάβαση δέχονται έν μέρος και τον έμπειρικό γιατρό. Είναι αυτοί πού δειλιάζουν και δυσκολεύονται ν' άπομακρυνθούν από τις καθιερωμένες παραδόσεις.

Στά παλιότερα χρόνια κι ιδιαίτερα στην Τουρκοκρατία, οι επιστήμονες γιατροί σπάνιζαν, ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, κι υποκαταστάθηκαν από τους έμπειρικούς ή πρακτικούς γιατρούς, πού βάσιζαν τις ιατρικές τους έπειθάσεις σε παλιά έμπειρικά δεδομένα, πού τα καθιέρωναν σε κανόνες. Από τους γιατρούς αυτούς, όσοι έκαναν και μικροχειρουργικές έπειθάσεις τους έλεγαν Τζιουράδες, τη δε έπέμβαση την έλεγαν Τζιαλάτεμα. «Τόν τζιαλάτεφε ό γιατρός πολλή ώρα».

Οί έμπειρικοί αυτοί γιατροί, στην άσκηση της Ίατρικής τους χρησιμοποιούσαν κύρια φάρμακα, βότανα κι αλοιφές πού οι ίδιοι έτοιμάζαν. Άλλά ή συχνή χρήση των βοτάνων γινόταν έτσι γνωστή και στο κοινό. Γι' αυτό ήταν συνηθισμένο φαινόμενο, πάρα πολλές οικογένειες να μαζεύουν στην έποχή τους τό καθένα, διάφορα βότανα και να τα διατηρούν όλο τό χρόνο για ώρα ανάγκης.

Τους πρακτικούς αυτούς γιατρούς ή επιστήμη τους όνόμασε Κ ο μ π ο - γ ι α ν ί τ ε ς και ένήργησε να τους άπωθήσουν Έπιστήμη και Πολιτεία.

Είναι αλήθεια όμως, πώς οι γιατροί αυτοί πρόσφεραν την ιατρική τους σε καθαρά βιοποριστική βάση μ' ελάχιστες εξαιρέσεις πού ακόμα κι ή παράδοση τις σώζει, κατά τις όποιες οι γιατροί αυτοί πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους έντελως δωρεάν. Άπ' αυτούς, άλλοι έλεγαν πώς έχουν έντολή του πατέρα ή της μητέρας τους ή και του όποιου τους δίδαξε, κι άλλοι πώς τό έκαναν για την ψυχή τους.

ΤΑ ΦΑΡΜΑΚΑ

Παρατηρώντας πολλές φορές σκύλους ή γάτες να τρώγουν χορτάρια, οι άπλοϊκοί άνθρωποι λένε πώς τό σκυλί φεγγαριάζεται. Κι όμως δε φεγγαριάζεται, αλλά άποδειχτηκε πώς κάποιος πόνος έχει και τό χορτάρι πού τρώει είναι τό βότανο-φάρμακο πού θα τό κάμει καλά. Τό ίδιο έκανε κι ό άνθρωπος από τα πρώτα δήματα της ζωής του πάνω στον πλανήτη έτούτο.

Κι όταν πολιτίστηκε κι οργανώθηκε σε μεγάλες κοινωνικές ομάδες, με γιατρούς, που θεωρούνταν εκπρόσωποι ιδιαίτερης θεότητας, τὰ φάρμακα ὄχι μόνο δὲν μπορούσαν νὰ παραμεριστοῦν, ἀλλ' ἀπετέλεσαν τὸ κυριότερο μέσο στὰ χέρια τῶν γιατρῶν γιὰ τὴ θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν.

Τὰ φάρμακα, γιὰ πολλοὺς αἰῶνες καὶ ὡς καὶ τὸ α' τέταρτο τοῦ αἰῶνα μας, παίρνονταν κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὴ χλωρίδα, τὰ βότανα, καὶ τὸ πράγμα αὐτὸ δδῆγησε σιγὰ σιγὰ καὶ μετὴν πάροδο τῶν αἰῶνων στὸ νὰ δημιουργηθεῖ ἕνας κλάδος τῆς Γεωπονικῆς ἐπιστήμης, ἡ Βοτανολογία.

Μέχρι τὸ 1920, ἴσως καὶ λίγο μετὰ, εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ ἐπιφανὴς γιατρὸς τῶν Ἰωαννίνων Ι. Πισπιρῆς, ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ, διατηροῦσε εἰδικὸ κῆπο — νομίζω στὸ Κουτσελιὸ — μετὰ διάφορα φαρμακευτικὰ βότανα δικῆς του ἐπιλογῆς καὶ προτιμήσεως.

Προσωπικὰ θυμᾶμαι ἄλλωστε, ὅπως θὰ πρέπει νὰ θυμῶνται κι ὄλοι οἱ συνομηλικές μου, πὼς οἱ φαρμακοποιοὶ μέχρι τὸ 1940 σχεδόν, παρασκευάζαν στὰ ἐργαστήριά τους πολλὰ φάρμακα κι ἀλοιφές, χρησιμοποιώντας βότανα καὶ σπόρους, ἀλλὰ κι ἀναμιγνύοντας οἱ ἴδιοι τὰ διάφορα χημικὰ στοιχεῖα ὅταν χρειάζονταν καὶ σ' ἀναλογίες πού προσδιόριζαν οἱ γιατροί, γιατί τότε δὲν εἶχαν ἀκόμα κατακλύσει τὸν κόσμον τὰ Σπενσιαλιτέ, καθαρὰ βιομηχανικὰ φάρμακα. Γι' αὐτὸ κι ὁ ἀπλοϊκὸς λαὸς μας τοὺς ἔλεγε τότε **Φ α ρ μ α κ ο τ ρ ῖ φ τ ε ς ἢ Σ π ε - τ σ ι ἑ ρ η δ ε ς .**

Σὲ κάθε φαρμακεῖο ὑπῆρχε τὸ ἰγδίον (γουδι) πού κοπάνιζαν διάφορους σπόρους ἢ ξερά φύλλα, καμινέτα καὶ βραστήρες διάφοροι, ὡς καὶ ζυγαριές ἀκριβείας. Πολλὰ βότανα τ' ἀγόραζαν οἱ φαρμακοποιοὶ ἀπὸ χωρικούς καὶ γι' αὐτὸ ἴσως ὑπάρχουν ἀκόμα ἄνθρωποι πού θυμῶνται πὼς τὸ κάποιο χορτάρι τὸ πήγαιναν οἱ γονεῖς τους εὐ κάποιο φαρμακοποῖδ καὶ προορίζονταν γιὰ τὸ στομάχι κλπ.

Γιὰ νὰ γίνω πιὸ πεστικός, δὲ θὰ διστάσω νὰ σᾶς κουράσω, ἀναφέροτας ἐδῶ δυὸ περιστατικὰ καλιότερων ἐποχῶν, πολὺ χαρακτηριστικὰ τῆς μεγάλης σημασίας τῶν βοτάνων. Εἶναι ἄλλωστε αὐτὸ μέσα στὸ διάγραμμα ἐργασίας πού μᾶς δίνει ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Λουκάτος.

1) Ὁ μακαρίτης κι ἐξαίρετος ἐπιστήμονας τῆς ἐποχῆς μας, ἰατρὸς Παναγ. Βλάχος, μοῦ διηγήθηκε τὸ ἀκόλουθο ἐπεισόδιο, πού τὸ θυμᾶμαι καλὰ καλὰ, γιατί μ' ἐντυπωσίασε: "Ὅταν ἦταν φοιτητὴς Ἰατρικῆς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, πήγαινε στὸ σπίτι ἐνὸς καθηγητῆ τοῦ καὶ τὸν βοηθοῦσε, γιατί ἀλληλοεκτιμῶνταν. Τελειόφοιτος πιά, ἔδινε ἐξετάσεις στὴ διαγωνιστικὴ κλπ. κι ὁ καθηγητὴς τοὺς ἔφερε σὲ Νοσοκομεῖο, ὅπου εἶχαν μεταφέρει ἀσθενεῖς μόλις ἀφιχθέντες μετὰ ἀτιμῶν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Στὸ Βλάχο ἔτυχε νὰ ἐξετάσει μίαν γυναίκα. Ἀφοῦ τὴν ἐξετάσε μετὰ μεγάλη προσοχή, εἶδε πὼς ἡ κοιλία τῆς ἦταν τυμπανισμένη.

— Ἀποφανθεῖτε... τοῦ λέει ὁ καθηγητὴς.

— Ὑδρόπεκας, κ. καθηγητά, ἀπαντᾷ ὁ Βλάχος.

— Θεραπευτικὴ ἀγωγή, ξαναλέει ὁ καθηγητὴς.

— Παρακέντησις, κ. καθηγητά, λέει ὁ Βλάχος.

— Βέβαια, ἀφοῦ ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν ἄλλο διαθέτει... ψιθυρίζει ὁ καθηγητὴς.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας πηγαίνει ὁ Βλάχος στὸ σπίτι τοῦ καθηγητῆ. Ὁ καθηγητὴς μόλις τὸν εἶδε νόμισε πὼς ἀνησύχησε γιὰ ὅσα ἀπάντησε στὴν πρῶνὴ του ἐξέταση καὶ τοῦ λέει:

— Κύριε Βλάχο, πολὺ καλὰ ἀπάντησες, μὴν ἀνησυχεῖς...

— Δὲν ἀνησυχῶ, κ. καθηγητά, ἀλλὰ ἤρθα νὰ διηγηθῶ κάτι σχετικὸ ἐπειδὴ εἶπατε πὼς ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν ἄλλο διαθέτει...

Καὶ συνεχίζει:

— ... Πρὸ πολλῶν ἐτῶν, μιὰ πατριώτισσά μου (ἦταν κάποια ἀρχόντισσα Παπακρήστου ἀπὸ τὸ Κωστήτσι), εἶχε πάθει ὑδρόπικα. Νερομάζωμα τὸ λένε στὸ χωριὸ μας. Πάνω στὴν ἀρρώστεια τῆς, ἔφτασε στὸ χωριὸ Τοῦρκος ἀγάς, φίλος τοῦ ἀνδρός τῆς, ποὺ ἦταν κρατικὸς ὑπάλληλος καὶ κατέλυσε στὸ σπίτι τῆς, παρὰ τοὺς δισταγμοὺς τοῦ φίλου του ὅτι δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸν εὐχριστήσῃ, λόγω τῆς ἀρρώστειας τῆς κυρᾶς του. Κι ἤθελε νὰ μείνῃ ἐκεῖ, γιατί, ὅπως δήλωσε, ἤθελε νὰ θεραπεύσῃ τὴ γυναίκα... Ὅταν ξημέρωσε κι ἐτοιμάστηκε νὰ φύγῃ, ἔβγαλε ἀπὸ τὸ μαρσούπι (τσάντα) τῆς σέλας τοῦ ἀλόγου του ἓνα μάτσο βότανα διάφορα, μπερεδμένα μὲ ἐπιμέλεια. Χώρισε τὸ μάτσο στὰ δυὸ καὶ λέει στὸ φίλο του: «Τὸ ἓνα θὰ τὸ βράσεις μόλις θὰ φύγῃς θ' ἔνα τηγάνι νερὸ καὶ θὰ τῆς δώσεις νὰ πιεῖ τὸ ζουμί. Μετὰ ἀπὸ 3 ὥρες θ' ἀρχίσει νὰ βγάξῃ νερὸ ἀπὸ κάτω κι ἀπὸ πάνω (στόμα), ἀλλὰ μὴ φοβηθεῖτε. Μετὰ τρεῖς ἡμέρες θὰ τῆς δώσετε κι τ' ἄλλα μισὰ βότανα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο»... Ἡ γυναίκα αὐτή, κ. καθηγητά, εἶπε ὁ Π. Βλάχος, πέθανε ὕστερα ἀπὸ 17 χρόνια, ἀπὸ ἄλλη ἀρρώστειά.

Κι ἡ ἀπάντησή τοῦ καθηγητῆ ἦταν:

— Δὲν ξέρεις, παιδί μου, πὼς οἱ κομπογιανίτες αὐτοὶ γνωρίζουν ἐκ παραδόσεως πολλὰ ἀπὸ τὰ φάρμακα τοῦ Ἰποκράτους κι ὅτι κακῶς, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἡ ἐπιστήμη τοὺς ἀπώθησε ἀπότομα πρὶν νὰ τοὺς πάρει τὰ μυστικὰ αὐτά;

2) Ἐγὼ ὁ ἴδιος, στὸν καιρὸ τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, ἔπαθα ἀπὸ σπονδυλίτιδα, τὴν λεγόμενη βεντερούγα, κι εἶχα φοβεροὺς πόνους... Μετὰ ἀπὸ σύσταση μορφομένων φίλων μου, πῆγα σὲ μιὰ πρακτικὴ γινατρὸ γυναίκα στὰ Γιάννινα, τὴν κυρὰ Βασιλικὴ τὴν Πρεβεζιάνα. Αὐτὴ μοῦ ἔδωσε μιὰ ἀλοιφή ποὺ ἔμεινε μόνιμα στὴ ραχοκοκκαλιὰ καὶ βότανα ποὺ ἔπινα τὸ ἀφέψημά τους. Ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ σταματήσουν ἐντελῶς οἱ πόνοι καὶ νὰ μωρέσω νὰ κινουῦμαι. Τὸ πράγμα αὐτὸ ἀνέφερα ἀργότερα στὸν καθηγητῆ τῆς Ὀρθοπαιδικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μακαρίτη Κονταργύρη, γιατί παραξευτέθηκε ποὺ δὲν πονοῦσα. Ἡ ἀπάντησή του ἦταν ἓνα περίεργο κούνημα τῆς κεφαλῆς του...

Τέτοιες περιπτώσεις ἴσως θὰ ἔχει νὰ παρουσιάσει ὁ καθένας μας ἀπὸ μία καὶ δυὸ. Αὐτὸ ὅμως μαρτυρεῖ τὴ δύναμὴ καὶ τὴ θέληση τῆς παράδοσης νὰ διατηρήσῃ τὰ πατροπαράδοτα, ὅσο κι ἂν στὴν ἐφαρμογὴ τους τὰ συνδυάζει κάποτε μὲ ἐπιστημονικὲς μεθοδεύσεις, δείχνοντας πὼς δὲν αἰσθάνεται ἀπόλυτα ἀσφαλῆς ἂν στηριχτεῖ μονάχα στὶς Ἰπποκράτειες συνταγὲς καὶ φανερώνοντας πὼς ὡς ἓνα σημεῖο ἔχει χάσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς.

Ἀνακεφαλαιώνοντας τὸ Κεφάλαιο αὐτὸ, ποὺ ἀναφέρεται στὸ τρίπτυχο Ἀρρώστεια - Γιατρὸς - Φάρμακα, μπορούμε νὰ εἰποῦμε πὼς αὐτὸ δημιουργήθηκε μαζὶ μὲ τὴ ζωὴ κι ὑπάρχει ἀκόμα καὶ θὰ ὑπάρχει ὅσο ζοῦν ἄνθρωποι στὸν πλανήτη μας. Ἡ μορφή τοῦ ρόλου, ποὺ διαδραματίζει στὸν κάθε τόπο ἔξαρτάται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντες. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ἀναμφισβήτητα κι ἡ παράδοσις τοῦ κάθε τόπου μὲ τὴ θετικὴ ἢ τὴν ἀρνητικὴ τῆς ἐπίδραση.

II. ΟΝΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ (ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ)

(Ἦτοι: Ὀνοματολογία τῶν μελῶν - Παθήσεις - Θεραπείες
- Λαϊκὴ ὀρθοπαιδική)

Ὁ καθηγητῆς κ. Δ. Λουκάτος, ἀναφερόμενος στὸ θέμα τῆς Λαϊκῆς Ἰατρικῆς, θέλει τὸν ὄρο Ἀνατομία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, πράγμα ποὺ δημιουργεῖ ἴσως παρεξηγημένη ἐντύπωση στὸν ἀναγνώστη, ποὺ μὲ τὸ δίκιο του θὰ εἰρήνησῃ: «Τὶ ξέρεῖ ὁ κάθε ἀπλὸς ἄνθρωπος ἀπὸ ἀνατομία;». Ἴσως τὸ πλάνο ἐργα-

σίας του καθηγητή κ. Λουκάτου να θέλει στο κεφάλαιο αυτό την έκφραση Ἐνατομία, πού είναι καθαρά επιστημονικός όρος. Γι' αυτό ἐγώ χρησιμοποίησά ἐδῶ τόν όρο Ὁ ν ο μ α τ ο λ ο γ ί α τῶν μελῶν τοῦ ἀνθρώπινου σώματος κλπ., ὅποτε σίγουρα δὲ μένει καμιά ἀμφιβολία γιά τὸ τί θέλει. Μὲ τόν όρο αὐτό, θά προσπαθήσουμε νὰ δώσουμε ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἀνθρώπινου σώματος στή λαϊκή τους ἔκφραση καί στήν ἐπιστημονική γιά κατατόπιση. Ἔτσι:

Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα διαιρεῖται χοντρικά στὰ ἐξῆς μέρη:

ΚΕΦΑΛΙ (κεφαλή) — **ΚΟΡΜΙ** (κορμός) μὲ θώρακα καί κοιλιά (**Κ'ΑΙΑ**) καί τὰ **ΑΚΡΑ** (χέρια - πόδια) ἢ ἄνω καί κάτω.

ΚΕΦΑΛΙ: Ἡ σκληρὴ ὀστέινη θήκη, μέσα στήν ὁποία φυλάσσονται τὰ πολύτιμα καί λεπτεπίλεπτα ὄργανα τῆς Νοημοσύνης. Τὸ κεφάλι, τὸ κρανίον, ὁ λαός μας τὸ λέει καί κούτελο. Τὸ μυαλὸ τὸ λέμε ἐδῶ μυαλὸ ἢ καί μελὸ καί μερικοὶ τὸ λένε τσερβέλο (ξένη λέξη). Ἔχουμε ἀκόμα: τὰ μάτια (ὀφθαλμοί), τὴ μύτη (ρίνα), τ' αὐτιά (ὄτα) καί τὸ στόμα μὲ τὴ γλώσσα καί τὰ δόντια (ὀδόντες) φυτρωμένα στὶς δύο σαγόνες (τὰ σαγόνια).

Στὸ κεφάλι ἔχουμε παράλληλα καί τὴν ἐξῆς ὀνοματολογία τῶν ἐπὶ μέρους ὀργάνων: Ἡ μπάλα (τὸ μέτωπο), τὰ μάγ'λα (μάγουλα), τὰ σαγόνια ἢ σάονια (σαγόνες), τὸ τσιαούλι ἢ πηγούνι, τὰ ρουθούνια (ρῶθωνες), τὰ ριζαῦτια (οἱ βάσεις τῶν αὐτιῶν). Τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ τὴ λέμε κορυκοκέφαλο.

ΛΑΙΜΟΣ: Ἐδῶ διακρίνουμε τὸ σέβερκο ἢ σφαῖ (αὐχένιας) καί τὸ μπροστινὸ μέρος ὅπου διακρίνεται ὁ γκαρντιλιάνος (μῆλο τοῦ Ἄδάμ).

ΠΑΘΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΕΣ ΚΕΦΑΛΗΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΗΣ

Θά προσπαθήσουμε νὰ σᾶς δώσουμε στή συνέχεια ὅσες παθήσεις τοῦ κεφαλιοῦ παρουσιάζουν λαογραφικὸ ἐνδιαφέρον, μαζί μὲ τίς θεραπείες τους, ὅπως τίς θρίσκουμε σ' ἔρευνά μας στὰ χωριά μας.

1. Πονοκέφαλος ἢ Κεφαλόπονος

Εἶναι ἡ πιὸ συνηθισμένη πάθηση τοῦ κεφαλιοῦ. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν αἰτία πού τὸν προκαλεῖ ἡ θεραπεία του γινόταν μὲ ἐπιθέματα βρεγμένων πανιῶν μὲ ξύδι στὸ μέτωπο. Ἔβραζαν ἀκόμα κι ἐπιναν τὸ φυτὸ σ κ ο ρ π ῖ δ ι , γιὰτὶ πίστευαν πὼς σκορπάει τὸν πόνο. Ἀπ' ὅλα ὅμως, ὁ ὕπνος θεωροῦνταν καί θεωρεῖται ἀκόμα ἡ πιὸ φυσικὴ θεραπεία τοῦ πονοκέφαλου.

Λεγόμενον γιά τὸν πονοκέφαλο: «Τὸν κιφάλ' φοβάσαι; τ' ἀλλάζουμε κι βάζουμε ἄλλο». Κι ἄλλο: «Πονάει ποδάρ' κόψε κιφάλ'».

2. Τριχόπτωση

Στὴν τριχόπτωση πέφτουν τὰ μαλλιά συνήθως μετὰ ἀπὸ κάποια δυνατὴ ἀρρώστεια. Μὲ τὸ δυνάμιωμα τοῦ ἀρρώστου καί τὴν τέλεια θεραπεία του ξαναγίνονται οἱ τρίχες.

3. Τριχοφάγος

Εἶναι μικρόβιο πού ξεριζώνει τμήματα τοῦ τριχωτοῦ τῆς κεφαλῆς καί δημιουργεῖ γυμνά διάσπαρτα. Στὸν τριχοφάγο, ἢ Λαϊκὴ Ἰατρικὴ τοῦ τόπου μας χρησιμοποίησε τὸ μεγάλο βολθὸ τοῦ γνωστοῦ φυτοῦ Μ π ό τ σ ι κ α . Ἔκοβαν μικρὸ κομμάτι βολθοῦ καί τὸ ἔτριβαν πάνω στὸ προσδλημένο μέρος τοῦ τριχωτοῦ

του κεφαλιού. Φαίνεται πώς ο δυνατός χυμός της μπότσικας σκότωνα το μικρόβιο του τριχοφάγου και πολλές φορές ή θεραπεία στέφονταν από έπιτυχία.

Υπάρχει και μιὰ μορφή παθήσεως, κατά την όποία δέ μεγαλώνουν τὰ μαλλιά. Η πάθηση αυτή στενοχωρούσε τὰ παλιότερα χρόνια τὰ κορίτσια και τις γυναίκες γενικά, γιατί δέν μπορούσαν νά κάμουν τις κασσίδες τους. Τότε κατάφευγαν στά βότανα, πού ήταν δύο: α) ο χυμός από τὰ κλήματα πού τόν μάζευαν τὸ Μάρτιο μήνα από τὰ σταξίματα τῶν χυμῶν στά κλαδεμένα κλήματα. Στήν ανάγκη ἔβραζαν ἀμπελόβεργες χλωρές και λούζονταν με τὸ νερό τους. β) Τὸ χορτάρι ἄ σ η μ ο χ ὀ ρ τ' (ι) πού θγαίνει στά βράχια. Τὸ μάζευαν, τὸ ἔβραζαν, λούζονταν με τὸ νερό του και τὰ μαλλιά μεγάλωναν.

4. Κασσίδα

Ἐπιστημονικά Ἀχώρ, τὸ τριχωτὸ τῆς κεφαλῆς. Δερματική ἀσθένεια τοῦ τριχωτοῦ τῆς κεφαλῆς. Σχηματίζει πυώδεις πλάκες και πέφτει τὸ τριχωτό. Γιά τὴν κασσίδα παλιότερα ή Λαϊκή Ἱατρική χρησιμοποίησε ἀφέψημα από διάφορα βότανα ὅπως: ρίζες φτέρης, μαϊδανοῦ, παπαρούνας, με τὰ όποία ἔπλεναν τὸ ἀρρωστημένο μέρος ταχτικά μέχρι νά θεραπευτεῖ.

Π α ρ ο ι μ ι ε ς : 1) "Όλοι ὄλ' ἀντάμα κι ὁ κασιδιάρης χώρια. 2) Θά μάθ' νά κουρεῖ' στ' κασιδιάρ' τὸ κεφάλ'.

5. Πονόματος

Πόνος στά μάτια. Εἶχε κι ἔχε ἰδιάφορες αἰτίες. Παλιότερα ἔβραζαν ἐπίθεμα μ' ἀσπράδι αὐγοῦ, πού τὸ ἔδεναν ἐκεῖ και τὸ ἀλλάζαν ὅσο νά περάσει.

6. Ἡ τσίκα

Στήν πάθηση αυτή σχηματίζονται πυώδεις φουσκαλίτσες στό ἔσωτερικό τῶν βλεφαρίδων και τὸ μάτι πονάει φοβερά. Τὴν τσίκα θεράπευαν διάφοροι τζιουράδες με μιὰ μικρὴ χειρουργική ἐπέμβαση, πού γινόταν με δύο τρόπους:

α) Τὸν πρώτο ἔκανε κι ὁ πατέρας μου, πού τὸν εἶχε μάθει ἐπὶ Τουρκοκρατίας από μιὰ Ἑβραία στά Γιάννινα. Ὁ χειρουργὸς ἔπαιρνε τὸ κεφάλι τοῦ ξαπλωμένου ἀνάσκελα ἀρρώστου στά γόνατά του. Ἐπειτα μ' ἕνα σπέρτο γύριζε τὴ βλεφαρίδα ὥστε νά φαίνεται καλά τὸ ἔσωτερικό της. Τότε, μ' ἕνα κοιμάτι ζάχαρη καραμέλλα, τρόχιζε ἑλαφρὰ κι ἔσπαζε ὄλα τὰ σπιθουράκια, τὰ όποία και μάτωναν λίγο. Ἐνα πλύσιμο με λίγο χαμομήλι και δέσιμο για 2-3 ἡμέρες και τὸ μάτι γινόταν καλά.

β) Ὁ ἄλλος τρόπος θεραπείας εἶναι ὁ ἴδιος, μόνο πού ἀντὶ για κοιμάτι ζάχαρη κόβουν τις φουσκαλίτσες με φύλλο δάφνης ή ἄλλου φυτοῦ.

— Ὁ μακαρίτης Χρῆστος Ἀγαπίου, ἀπὸ τὴν Κορύτιανη, παντρεμένος στό Λοζέτσι, μοῦ ἔλεγε πὼς τὸν πονόματο με τσίμπλες, τὸν θεράπευε πλένοντας με κάτουρο τὰ μάτια του. Κι αὐτό, μοῦ ἔλεγε, τὸ διάβασε κάπου πὼς οἱ στρατιῶτες τοῦ Μεγαλέξανδρου στήν Ἀσία προσβλήθηκαν ἀπὸ πονόματο και θεραπεύτηκαν ὄλοι με τὸ κάτουρο.

Ἄλλες ἀσθένειες ματιῶν δέ διαπιστώσαμε νά θεράπευαν οἱ πρακτικοὶ γιατροί.

7. Κριθαράκ' (ι)

Εἶναι τὸ συνηθισμένο σπιθούρι με πύον πού θγαίνει στις κάτω βλεφαρίδες

των ματιῶν. Περνάε εὐκόλα, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι ἐνοχλητικό, πάντα οἱ ἄνθρωποι φρόντιζαν ν' ἀπαλλαγοῦν. Τὸ μόνο φάρμακο ποῦ διέθετε ὁ λαός μας γι' αὐτὸ ἦταν τὸ ἀλίχτισμα. "Ἐνας ἄνθρωπος, ἀρσενικός ἢ θηλυκός, ποῦ νὰ εἶχε μάνα καὶ πατέρα, ἔπαιρνε ἓνα σπειρὶ κριθάρι, σταύρωνε μ' αὐτὸ τὸ σπιθούρι τοῦ ματιοῦ καὶ τὸ πετοῦσε πίσω του, ἀλιχτώντας σὰν τὸ σκυλὶ τρεῖς φορές. Μετὰ ἔκανε τὸ ἴδιο μ' ἄλλους δυὸ σπόρους κριθαράκι, δηλαδὴ τρεῖς φορές.

8. Στ' αὐτιά

α) Πόνος στ' αὐτιά. Παλιότερα, ὁ καλύτερος τρόπος θεραπείας ἦταν γιὰ τὰ μωρὰ καὶ τὰ μεγάλα παιδιά τὸ γάλα θηλάζουσας γυναίκας, ποῦ τὸ ἔσταζε ἀπευθείας ἀπὸ τὸ στήθος της στὸ αὐτὶ ποῦ πονοῦσε.

Οἱ ἐνγίλικες χρησιμοποιοῦσαν γιὰ θεραπεία τὸ φυτὸ Ἐθνάτος, ποῦ τὸ κρατοῦσαν πολλοὶ χωρικοὶ ψηλά στὶς πέτρινες στέγες τῶν σπιτιῶν τους. Στέγνωσαν μερικὰ ἀπὸ τὰ σαρκώδη φύλλα τοῦ φυτοῦ αὐτοῦ, τὰ ἔτριβαν κάνοντάς τα σκόνη ποῦ τὴν ἔριχναν μέσα στὸ αὐτὶ ποῦ πονοῦσε.

β) Ἄλλη πάθηση τῶν αὐτιῶν ἦταν ἡ παρωτίτιδα, ποῦ ἐδῶ τὴ λέμε μαγουλῆθρες ἢ προυσκάλια. Οἱ πρακτικοὶ τρόποι ποῦ τὴν πάλευαν στὰ περασμένα χρόνια ἦταν: 1) "Ἄν ὁ ἄρρωστος ἦταν ἀρσενικός, ἔμιανε πάντα ξαπλωμένος, γιὰτὶ πίστευαν πὼς ἡ ἀσθένεια αὐτὴ ἂν κινοῦνταν τὸν ἔκανε στείρο. 2) Ἐβράζαν κοντὰ καὶ κάτω ἀπὸ τ' αὐτιά διάφορες ἀλοιφές ποῦ βάση τους εἶχαν τὸ κατράμι ἢ τὸ γνήσιο κερὶ (κηροπάνες). 3) Σταύρωνα τὸ παθιασμένο μέρος καὶ τὸ ἀλειφαν σταυρωτὰ μὲ μέλι.

9. Στὴ μύτη

α) Τὸ σπᾶσιμο ἦταν κι εἶναι ἡ συχνότερη πάθηση τῆς μύτης. «Μ' κίν'σι ἡ μύτ», λέμε ἀκόμα καὶ σήμερα τὴν ἀιμορραγία τῆς μύτης. Οἱ πρόγονοί μας στὴν περίπτωση αὐτὴ ἔβαζαν βρεγμένα κρύα πανιὰ στὸ μέτωπο καὶ ἂν δὲ σταματοῦσε, ἔψηναν ἓνα τσίφλιο αὐγοῦ καλά, τὸ ἔτριβαν σὲ σκόνη καὶ τὸ ρουφοῦσαν στὴ μύτη ὅπως τὸν ταμπάκο.

β) Σπυράκι στὴ μύτη. "Ὅταν ἔδγαζε κανεὶς σπυράκι στὴ μύτη, προπάντων τὰ παιδιά, ἀλειφαν τὸ σπυράκι μὲ βούτυρο φρέσκο καὶ σὲ 2-3 ἡμέρες ἔπεφτε ἡ κόρα τοῦ σπυριοῦ καὶ θεραπεύονταν.

γ) Συνάχι καὶ βούλωμα τῆς μύτης. Τὸ συνάχι τὸ ἔλεγον καὶ σηκλεπιτούρ'. Αὐτὰ τὰ θεράπευαν μὲ ζεστὰ ροφήματα, μὲ ἄμπρο (ἄτμιδ) ἀπὸ φρουξ'λάγνια (ἄνθη κουφοξυλιάς) καί, τέλος, ρουφοῦσαν μερικοὶ στὴ μύτη οὖζο, τσίπουρο ἢ κι οἰνόπνευμα ἀκόμα.

10. Στὸ στόμα

Στὸ στόμα ἔχουμε παθήσεις στὰ διάφορα μέρη του. Ἔτσι:

α) Σ τ ᾰ ῥ ὀ ν τ ι ᾶ . Ἡ μάστιγα τῆς τερηδόνας ταλαιπωροῦσε παλιότερα τοὺς λαϊκοὺς πληθυσμοὺς, προπάντων στὴν ὑπαιθρο. Δυστυχῶς τότε, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε κανένα σίγουρο φάρμακο γιὰ τὴν καταπολέμησή της. Ἰδιαίτερα δύσκολη ἦταν ἡ κατάσταση ὅταν τὰ τερηδοποιημένα δόντια, κι ὄχι σπάνια, σκουλήκιαζαν. Στὴν περίπτωση αὐτὴ, χρησιμοποιοῦσαν ἓνα βότανο ποῦ τὸ ἔλεγον Σ η κ υ χ ο λ ο χ ὀ ρ τ'. Ἀπ' αὐτὸ ἔπαιρναν τὰ σπόρια του. Μέσα στὸ σάπιο δόντι ἔβαζαν ἓνα σπόρο. Σὲ λίγες ὥρες, τὰ σκουλήκια ποῦ ἦταν μέσα ζαλιζόνταν

κι ἐγκατέλειπαν τή φωλιά τους. Τελικά, βέβαια, τὸ δόντι αὐτὸ κατάληγε στὴ δοντάγρα τοῦ πρακτικοῦ.

— Ὅταν ἤθελαν νὰ πέσουν ἐντελῶς τὰ σάπια δόντια (συνήθως γέροι) καὶ φοβόνταν τὴ δοντάγρα γιατί εἶχε πόνους, ἔβραζαν τὸ φυτὸ **Σ κ ά ρ φ η** καὶ κρατούσαν τὸ ἐκχύλισμα στὸ στόμα. Μὲ 1-2 φορές τὰ σάπια δόντια τρίβονταν, ἔπεφταν κι ἔμεναν μόνο οἱ ρίζες τους.

Τέλος, στὰ κούφια δόντια, ὅταν πονούσαν, ἔβραζαν μέσα στὸ κούφιο μέρος ἕνα σπυρὶ ἀλάτι ἢ κρατούσαν στὸ στόμα τους οὔζο ἢ τσίπουρο.

β) **Σ τ ῆ γ λ ῶ σ σ α**. Ὅταν ἔτσουζε ἡ γλῶσσα, τὴ θεράπευαν μὲ μαλακά ροφήματα καὶ πίστευαν πὼς τὸ τσοῦξιμο ἦταν γιατί ἔφαγαν μαγαρισμένα φαγώσιμα.

γ) **Σ τ ο μ α τ ὀ π ο ν ο ς**. Παρουσιάζει μικροφουσκάλες στὰ ἐσωτερικά του τοιχώματα πού κι αὐτὰ τὰ καταπολεμοῦσαν ὅπως καὶ τῆς γλῶσσας.

11. Στὸ πρόσωπο (στὰ μούτρα)

α) **Σ π υ ρ ι ά**. Σπυράκια στὸ πρόσωπο ἔβγαζαν συνήθως τὰ παιδιά, γιατί εὔκολα μολύνονταν ἀπὸ τὴν ἔλλειψη μέσων καθαριότητος. Ἡ κυριότερη θεραπεία τους γινόταν μὲ ἐπάλειψη φρέσκου βουτύρου.

β) **Λ ε ι χ ῆ ν ε ς**. Κι αὐτὴ ἡ δερματικὴ πάθηση προσβάλλει περισσότερο τὰ παιδιά καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὶς κλιματολογικὲς μεταβολές τοῦ Μαρτιοῦ. Γι' αὐτὸ ἔβραζαν στὸ χέρι τὰ γνωστὰ Μαρτίτσια σὰν ἀποτρεπτικά τῆς ἀρρώστειας (νὰ μὴ μᾶς πιάσ' ὁ Μάρτ'ς). Καὶ τὶς λειχῆνες τὶς καταπολεμοῦσαν μὲ ἄλιωτο φρέσκο βούτυρο ἢ μὲ ἀλοιφὴ φκιασιμένη ἀπὸ ξύγκι κριαριοῦ εὐνοχισμένου (μονούχι) ἢ μὲ ξύγκι ἀπὸ κόττα.

(Συνεχίζεται)

ΤΣΟΜΠΑΝΙΚΟΙ ΓΑΜΟΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΟΘΡΗ

— ΑΠΟ ΜΙΑ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΟΥ 1877 —

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΑΠ' ΟΛΕΣ τὶς περιγραφὰς γάμων σὲ βιβλία, περιοδικὰ καὶ ἔφημερίδες, ἕνας μὲ ἔχει ἐντυπωσιάσει περισσότερο γιὰ τὸν ἀπίστευτο πλοῦτο τῶν ἐκδηλώσεων, γιὰ τὸν πρωτάκουστο κύκλο τῶν δοκιμασιῶν τῆς νύφης. Ὁ γάμος στοὺς ποιμενικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ὁθρῆς, ὅπου καὶ τὰ χωριά Ἀνάβρα, Κοκοτοί, Κωφοί, Βρύνενα τοῦ Ἄλμυροῦ κλπ. Μιὰ ἀπίστευτα παράξενη ἔθιμοταξία, πὸν πέρ' ἀπ' τὴ δημιουργία κλίματος κοινωνικότητος καὶ ψυχαγωγίας, σκοπεύει κι ἄλλοῦ. Στὴν προστασία καὶ τὴν εὐδοκίμησιν τῶν ἀντρώγων με δεισιδαιμονικὰς ἐνέργειες. Αὐτῆς τῆς σκοποθηρίας ἔκφραση ἀποτελεῖ κι ἕνα ὀλόκληρο φάσμα ἐνεργειῶν μαγικοῦ, κυρίως, περιεχομένου.

Ἡ περιγραφή τοῦ ποιμενικοῦ γάμου τῆς Ὁθρῆς ἔχει καταχωρηθεῖ στὸ περιοδικὸ «Ἐστία» τῆς πρωτοχρονιάς 1877. Τίτλος «Περὶ τοῦ γάμου τῶν ποιμένων τῆς Ὁθρῆς» καὶ ὑπογραφή καμιά. Φαίνεται πὼς εἶταν κείμενο τῶν διευθυντῶν τοῦ περιοδικοῦ, ὄχι συγγραφέα.

Ο ΠΡΩΤΟΣ λόγος ἐνὸς συνοικεσίου στὴν κοινωνία τῶν τσομπάνων ἀνήκει στὸν πατέρα τοῦ ὑποψήφιου γαμπροῦ. Ἀπ' τὸ μαντρί του λοιπὸν ἐπισημαίνει ἕνα κορίτσι τσομπάνικης οἰκογένειας. Τὰ κουβεντιάζει μὲ τὴ γυναίκα του καὶ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς, γιὰ νὰ σταλοῦν ἕνας δυὸ ἀπ' αὐτοὺς νὰ κάνουν τὴν πρώτη... ἀναγνώριση. Πιὸ ὕστερα θὰ στείλουν καὶ μιὰ γριά, πὸν θὰ ἐξετάσει ἐπίμονα τὸ κορίτσι. Ἄμα τώρα αὐτὸ γίνεαι ἀντικείμενο κοινῆς ἀποδοχῆς, ὑποβάλλεται ἢ ἐπίσημη πρόταση στοὺς γονεῖς του. Τὸ δικαίωμα τῆς ἀπάντησης τὸ ἔχει ὁ πατέρας τῆς κόρης. Ἄν συμφωνεῖ, ἀπαντᾷει: «εἶδετε καὶ εὐχαριστήθητε· θὰ ἰδῶ καὶ ἐγὼ ἐν τῇ ἑβδομαδιαίᾳ ἀγορᾷ τὸ προσεχὲς Σάββατον τὸν γαμβρόν, καὶ σὰς ἀπαντῶ». Σὲ περίπτωσιν συγκατάθεσός του, ὀρίζονται τ' ἀρραβωνιάσματα γιὰ κάποια Κυριακή. Οὔτε ὁ ὑποψήφιος γαμπρὸς ρωτιέται σχετικά, οὔτε ἡ ὑποψήφια νύφη. Τέσσερις ἢ πέντε συμπέθεροι, λοιπὸν, θὰ πᾶνε στὴν καλύβα τῆς νύφης μὲ μιὰ κόφα κρασί καὶ μιὰ κουλούρα. Στὸ κῶρο τῆς ἀλλάζονται τὰ δαχτυλίδια καὶ τοποθετοῦνται μέσα σὲ ταψί. Ὁ στενότερος συγγενὴς τοῦ γαμπροῦ πετᾷει στὸ ταψί ἕνα τάληρο. Δὲν ἱκανοποιοῦνται οἱ συμπέθεροι. «Τοιοῦτο ταψί δὲ γανόνεται μὲ ἕνα τάλληρον», λένε. Ἀναγκάζεται τότε ὁ στενὸς συγγενὴς νὰ ρίξει κι ἄλλα. Τὸν μμοῦνται ὅλοι ἕνα γύρω. Τὰ χρήματα πὸν συγκεντρῶνονται τὰ παίρνει ἢ νύφη, τὰ κάνει ἀλυσίδα καὶ τὰ περνάει περιδέραιο στὸ λαϊμό της. Ὅλοι μαζὶ κατόπιν ὀρίζουν τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου. Ὁ πατέρας τῆς νύφης τότε δια-

τυπώνει τὸν ἀριθμὸ τῶν συγγενῶν του, γιὰ νὰ κανονίσει τὰ δῶρα ποὺ εἶταν ὑποχρεωμένος νὰ δώσει ὁ γαμπρός. Ἔνα στὸν καθένα. Τὰ δῶρα θὰ εἶναι: Ἔνα ζευγάρι πέδιλα γιὰ τὴ νύφη, μιὰ πόρπη καὶ μιὰ ζώνη ἀσημένια, ἕνα ζευγάρι σκουλαρίκια, ἕνας φερετζές γιὰ τὴ νύφη, κάμποσα ζευγάρια τσαρούχια καὶ πέδιλα, ἕνα ἄρνι (λέγεται ψητὸ τῆς νύφης), μιὰ κουλούρα κι ἕνα ζευγάρι πέδιλα γιὰ τὸ νουνό. Στὸ τέλος τὸ ρίχνουν στὸ κρασί καὶ τὸ τραγούδι, κι ἅμα χορτάσουν διαλύονται.

Τὴν Τετάρτη πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο, γίνονται τ' ἀλευρώματα. Μόνο μὲ γυναῖκες ὅμως καὶ στὴν καλύβα τῆς νύφης. Μαζὶ καὶ δυὸ ἀρσενικὰ παιδιὰ κι ἕνα κορίτσι, μὲ ζωντανοὺς γονεῖς ὅλα. Καὶ τὰ τρία κοσκινίζουν τὸ ἀλεύρι, ἐνῶ οἱ γυναῖκες τ' ἀσημώνουν. Σύγκαιρα τραγουδᾶνε:

- «— Εὐχήσου με, μανούλα μου, στὰ πρῶτα κοσκινίδια.
 — Μὲ τὴν εὐχή μου, γιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψει.
 — Εὐχήσου με, πατέρα μου, στὰ πρῶτα κοσκινίδια.
 — Μὲ τὴν εὐχή μου, γιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψει.
 — Εὐχῆστε μ', ἀδερφάκια μου, στὰ πρῶτα κοσκινίδια.
 — Μὲ τὴν εὐχή μας, γιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψει.
 Ἄγορας (δηλαδὴ ἀγόρι) τ' ἀναπιάνει, Ξανθὴ τ' ἀναιθατίζει.
 μὲ μάνα, μὲ πατέρα, μ' ἀδέρφια, μὲ ξαδέρφια,
 μ' οὔλο τὸ συγγενό της».

Στὴ συνέχεια κάθονται γύρω ἀπὸ λιτὸ τραπέζι, τρῶνε καὶ πίνουν, γιὰ νὰ συνεχίσουν μὲ καινούργιο κατὰ τώρα:

- «— Κύριοί μου, ποῖός τὸν κάνει αὐτὸν τὸν νέον γάμον;
 — Ὁ πατέρας μου τὸν κάνει αὐτὸν τὸν νέον γάμον.
 — Κύριοί μου, ποῖός τὸν κάνει αὐτὸν τὸν νέον γάμον,
 μὲ τ' ἄνθι, μὲ τὸ ρόιδο, μὲ τὸ φιλι πλεμένον.
 Τὰ ξαδέρφια μου τὸν κάνουν αὐτὸν τὸν νέον γάμον,
 μὲ τ' ἄνθι, μὲ τὸ ρόιδο, μὲ τὸ φιλι πλεμένον.
 Οἱ μπαρμπάδες μου τὸν κάνουν αὐτὸν τὸν νέον γάμον,
 μὲ τ' ἄνθι, μὲ τὸ ρόιδο, μὲ τὸ φιλι πλεμένον.
 Οἱ θειαδοῦλες μου τὸν κάνουν αὐτὸν τὸν νέον γάμον
 μὲ τ' ἄνθι, μὲ τὸ ρόιδο, μὲ τὸ φιλι πλεμένον».

Λένε κι ἄλλα τραγούδια καὶ διαλύονται.

Τὴν Πέμπτη οἱ γυναῖκες θὰ κουβαλήσουν φωτόξυλα στὴν καλύβα τοῦ γαμπροῦ καὶ θ' ἀναπιάσουν τὰ προζύμια τῆς νύφης, τραγουδώντας ξανά τὰ δυὸ παραπάνω τραγούδια.

Τὴν Παρασκευὴ θὰ ζυμώσουν τὶς κουλοῦρες καὶ θὰ κάνουν τὶς προσκλήσεις. Κουφέτα δηλαδὴ, κλεισμένα σὲ χαρτί. Τὴν ἴδια μορφή προσκλήσεων κατασκευάζει καὶ ἡ καλύβα τῆς νύφης.

Σαββατόβραδο προσκαλοῦνται ὅλοι (ποιοί καὶ ποῦ δὲν ἀναφέρεται), τρῶνε, πίνουν καὶ γλεντοῦνε. Τὴν ἴδια βραδιὰ τὰ μπρατίμια ἐτοιμάζουν τὸ φλάμπουρο. Ἔνα καλάμι, ποὺ στὴ λεπτότερη ἄκρη του σχηματίζουν σταυρό, ἐνῶ στὶς τρεῖς καταλήξεις του καρφώνουν κόκκινα μῆλα καὶ κρεμοῦν κόκκινα μαντίλια. Περνώντας τὰ μαντίλια, τονίζουν τὸ τραγούδι:

«— Τίνος εἶν' ὁ φλάμπουρος, τ' ἄξιο καὶ τὸ κόκκινο;
 — Τοῦ γαμπροῦ εἶν' ὁ φλάμπουρος, τ' ἄξιο καὶ τὸ κόκκινο.
 — Ποιὸς τὸν ράφτει, ποιὸς τὸν φκειάνει, ποιὸς τὸν κατακοκκί-
 νίζει, μῆλα, ρόδια τὸν γεμίζει;
 Ἐσένα, φλαμπουριάρη μου, θεὸς νὰ σὲ τραγουδήσω,
 νὰ σὲ πολυχρονίσω, νὰ σὲ χαρεῖ ἡμανούλα σου,
 νὰ σὲ παντρέψει γλήγορα,
 νὰ θάλει ἄσπρο φλάμπουρον, νὰ θάλει κατακόκκινον.
 Καὶ σεῖς, μπρατίμοι τοῦ γαμπροῦ, ράψτε τὸ φλάμπουρον καλά.
 Θὰ γείρει ράχες καὶ βουνά, μὴ τὸν χαλάσουν τὰ κλαριά,
 καὶ τὸν γελάσει ἡ πεθερά».

Σειρά, τοῦτο τὸ βράδι, ἔχει καὶ τὸ ξύρισμα τοῦ γαμπροῦ. Τὸν ξυρίζουν τὰ μπρατίμια, ἐνῶ οἱ γυναῖκες ἔχουν ἄλλο τραγούδι τώρα:

« Λούζετ' ὁ γιὸς τοῦ βασιλιᾶ, νὰ πάει ν' ἀρραβωνίσει.
 — Ξουράφι μου ἀλεφαντινὸ, κι ἀκόνι ἀπὸ τὴν Πόλη,
 ἀνέσια, ἀνέσια νὰ διαβεῖ, τρίχα νὰ μὴ τοῦ κόψει.
 Ἔτο' εἶναι χάρισμα ἀπ' τὰ γονικά του,
 χάρισμ' ἀπὸ τὴ μάνα του, χάρισμ' ἀπ' τὸ νουνό του».

Πρωινὸ τῆς Κυριακῆς ξεκινοῦν ἀπ' τὸ μαντρί τοῦ γαμπροῦ ὄλοι, ἐξὸν ἀπὸ τὴ μάνα του, γιὰ νὰ πάρουν τὴ νύφη. Μαζὶ καὶ οἱ μπράτιμοι, φυσικά, φέρνουν καὶ τὰ δῶρα γιὰ τοὺς συγγενεῖς τῆς νύφης. Ὅλοι θὰ πάρουν τὸ δῶρο τους. Ἄν λείψει ἓνα, κακὸ θὰ γίνει, λένε. Στὴν πορεία προηγεῖται ὁ «φλαμπουριάρης» ἔφιππος, κι ἀπὸ κοντὰ πᾶνε οἱ ἄλλοι μὲ τὶς καλύτερες στολές τους. Καβάλα οἱ ἄντρες, πεζὲς οἱ γυναῖκες. Σὲ ἄσπρο ἄλογο ἔχει καθα-
 λικέψει κι ὁ γαμπρός. Προχωροῦν καὶ τραγουδᾶνε:

« Εὐχίσου με,μανούλα μου, τώρα στὸ κίνημά μου.
 — Μὲ τὴν εὐχή μου, γιόκα μου, θεὸς νὰ σὲ προκόψει.
 ὄντας κινάει ὁ σταυραετὸς νὰ πάει γιὰ τὴν πέρδικα,
 σκύβει, φιλεῖ τὰ νύχια του, τινάζει τὰ φτερούλια του.
 — Βρὲ νύχια καὶ νυχάκια μου καὶ νυχοποδαράκια μου,
 τὴν πέρδικ' ἂν τὴν πιάσετε, φτερό νὰ μὴν τῆς βγάλτε.
 Θέλω νὰ τὴ θάλω στὸ κλουβί, νὰ μοῦ λαλεῖ τ' ἀποταχῶ».

Διακόσια μέτρα πρὶν ἀπ' τὸ μαντρί τῆς νύφης ξεπεζεῦουν καὶ στήνουν τὸ χορὸ. Ὅλοι, ἄντρες καὶ γυναῖκες. Στὸ μεταξὺ τρεῖς ἄντρες, οἱ «κουλουριαρέοι», πορεύονται γιὰ τὸ μαντρί. Κρατοῦν στὰ χέρια τὶς κουλοῦρες, κρασι κι ἓνα ψητὸ ἀρνί.

Πρῶτῃ θὰ τοὺς ὑποδεχθεῖ ἡ νύφη. Πῶς ὅμως; Ὀλόκληρη εἶναι κρυμ-
 μένη πίσω ἀπὸ ἓνα κάλυμμα. Προτείνει μόνον τὸ δεξὶ τῆς χέρι κι ἀρπάζει τὴν κουλούρα. Τὴ μισὴ τὴ δίνει στοὺς «κουλουριαρέους», κι αὐτοὶ τὴν προσφέ-
 ρουν στὴ μητέρα τῆς νύφης, γιὰ νὰ παραλάβουν ἀπὸ δαύτῃ ἄλλη κουλούρα. Παράλληλα δέχονται κι ἀπὸ ἓνα μαντίλι. Ἀρματωμένοι μὲ τὰ μαντίλια, ἐπι-
 στρέφουν στὴν πομπή. Χορεύουν ἀκόμα ἐκεῖ. Βαρᾶνε τότε μὰ μὲ τ' ὄπλο
 στὸν ἄερα, σύνθημα γιὰ νὰ ξεκινήσουν. Φτάνουν στὴ νύφη, κι ὁ «φλαμπου-
 ριάρης» μπήγει τὸ φλάμπουρο στὴν πόρτα τῆς καλύβας. Πάει ἡ μάνα τῆς
 νύφης καὶ κρεμαῖε κόκκινο μαντίλι. Ἔχει στὰ χέρια τῆς καὶ βαμπακόσπορο,

σιτάρι καὶ ρίζι καὶ ραίνει τὸ γαμπρό, πὺ εἶναι ἀκόμα καβάλα. Δὲν κατεβαίνει, κι οἱ γυναῖκες ζυγώνουν καὶ τραγουδοῦν:

« Τοῦτο τ' ἄρχοντόπουλο καὶ τὸ βεζυρόπουλο
 τί ἔχασε, τί χάλευε (= γύρευε) κι ἔρχεται χαλεύοντα,
 κι ἔρχεται χαλεύοντα κι ὅλο ψαχουλεύοντα;
 — Περδικούλα ἔχασε κι ἔρχεται χαλεύοντα,
 κι ἔρχεται χαλεύοντα κι ὅλο ψαχουλεύοντα.
 Τὴν εἶχε μέσα στὸ κλουβί' μου σκανταλίστηκε τὸ κλουβί
 καὶ μῶφυγε τ' ἀποταχύ».

Μὲ τὸ τέλειωμα τοῦ τραγουδιοῦ, ὁ γαμπρὸς πετάει στὸν ἀέρα μῆλο, πὺ μέσα ἔχει βάλει ἀσημένια καὶ χάλκινα νομίσματα. Ὅποια κόρη ἀγγίσει τὸ μῆλο πὺ πέφτει, θὰ σταθεῖ τυχερή. Θὰ παντρευτεῖ σύντομα. Πετώντας τὸ μῆλο ξεπεζεύει ὁ γαμπρὸς, κι ἀμέσως πᾶνε καὶ κρεμοῦνε κόκκινο μαντίλι στ' ἀφτὶ τοῦ ἀλόγου. Στὴ στιγμή πάλι καβαλικεύει ἓνα ἀγόρι μὲ ζωντανούς βέβαια γονεῖς, καὶ δὲν κατεβαίνει, ἂν δὲν τοῦ δώσει κάποιο δῶρο ὁ «φλαμουριάρης».

Οἱ προσκαλεσμένοι σκορπίζονται στὶς καλύβες νὰ εὐωχηθοῦν. Γαμπρὸς ὄμως καὶ μπράτσιοι μπαίνουν στὴν καλύβα τοῦ πεθεροῦ καὶ δέχονται ἀπ' αὐτὸν μιὰ πίτα κι αὐγὰ μὲ μέλι. Οἱ συμπεθέρες τοῦ γαμπροῦ τότε ἀρχίζουν καὶ χτενίζουν τὴ νύφη, πὺ εἶναι πάντα σκεπασμένη στὸ πρόσωπο μὲ τὴν καλύπτρα, μὲ τὸ χτένι τοῦ γαμπροῦ, τραγουδώντας παράλληλα:

« Ἄνοιξε, χρυσὸ σεντούκι, κι ἔβγαλε χρυσὸ κτενάκι,
 χρυσὸ, μαλαματένιο,
 κι ἔφκειασε χρυσὴ νυφούλα, καὶ χρυσὴ, μαλαματένια.
 — Κόρη μου, τὸ τί ξεπλέγεσαι;
 — Μὴ δᾶρ ἐγὼ ξεπλέγομαι; μανούλα μου μὲ ξέπλεξε.
 — Κόρη μου, τὸ τί ἀναπλέγεσαι;
 — Μὴ δᾶρ ἐγὼ ἀναπλέγομαι; μανούλα μου μ' ἀνάπλεξε.
 — Κόρη μου, τὸ τί ἀναπλέγεσαι;
 — Μὴ δᾶρ ἐγὼ ἀναπλέγομαι; πατέρας μου μ' ἀνάπλεξε.
 Ἄνοιξε, χρυσὸ σεντούκι, κι ἔβγαλε χρυσὸ πλεξίδι
 κι ἔπλεξε χρυσὴ νυφούλα καὶ χρυσὴ μαλαματένια.
 Ἄνοιξε χρυσὸ σεντούκι κι ἔβγαλε χρυσὴ σκοφούλα.
 Σκούφουσε χρυσὴ νυφούλα καὶ χρυσὴ μαλαματένια.
 Ἄνοιξε χρυσὸ σεντούκι κι ἔβγαλε χρυσὸ μαντίλι.
 Κούκλωσε χρυσὴ νυφούλα καὶ χρυσὴ μαλαματένια.
 Ἄνοιξε χρυσὸ σεντούκι κι ἔβγαλε χρυσὴ κοπτσούλα,
 κι ἔφκειασε χρυσὴ νυφούλα καὶ χρυσὴ, μαλαματένια».

Ἄλλὰ ἡ ὥρα τῆς θρησκευτικῆς τελετῆς τοῦ γάμου βρίσκεται πολὺ κοντά. Θὰ παρακολουθήσουμε, λοιπόν, τὰ νέα λαογραφικὰ καθέκαστα στὸ σημεῖωμα τοῦ ἐπόμενου τεύχους.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Γ. Δ. ΔΕΠΟΥ

Η ΑΤΛΑΝΤΙΔΑ

(ΑΛΗΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΨΕΜΑΤΑ ΓΥΡΩ ΑΠ' ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ)

Τὰ λόγια τοῦ Αἰγύπτιου ἱερέα τῆς Σαΐδας, γιὰ τὴν Ἀτλαντίδα, ὅπως μεταφέρθηκαν, μέχρι τὸν Πλάτωνα, κατὰ τὰ κρίσιμα σημεῖα τους.

«ΤΙΜΑΙΟΣ»... «...Ἡ ἴδρυση τῆς πόλης μας (Σαΐδας) ἐγίνε πρὶν ἀπὸ ὀκτώ
—χιλιάδες χρόνια... Τῆς δικῆς σας (Ἀθήνας) χίλια χρόνια νω-
—ρίτερα (πρὶν ἀπὸ ἑννιά χιλιάδες χρόνια)... Ἐσεῖς (οἱ Ἀθη-
—ναῖοι) θυμᾶστε ἓναν μόνο κατακλυσμὸ (τοῦ Δευκαλίωνα) ἐνῶ
—ἔχουν συμβεῖ πάρα πολλοί... Ὑπῆρχε (ἄλλοτε) ἓνα νησί, με-
—τὰ τίς σπῆλες τοῦ Ἡρακλῆ (Γιβραλτάρ). Τὸ νησί ἐκεῖνο ἦταν
—μεγαλύτερο (σπὴν ἔκταση) ἀπ' τὴ Λιβύη (Ἀφρικὴ) καὶ τὴν
—Ἀσία μαζὶ (ἑνωμένες)... Ἀπ' αὐτὸ μποροῦσε κανένας, νὰ
—περάσει, σ' ἄλλα νησιά (πάρα-πέρα). Κι ἀπ' αὐτὰ (νὰ περά-
—σει) σ' ὀλόκληρη τὴν ἀπέναντι καθολικὴ Ἡπειρο, ποῦ ἀγκα-
—λιάζει τὸν ἀληθινὸ ὠκεανό... Γιατί αὐτὴ ἡ θάλασσα (Μεσό-
—γειος) εἶναι (σὰν) ἓνα (μικρὸ) λιμάνι μὲ στενὴ εἴσοδο (Γι-
—βραλτάρ). Ἀλλὰ ἐκεῖνη ἡ ἄλλη (ὅπου καὶ τὸ τεράστιο νησί
—Ἀτλαντίδα) εἶναι πραγματικὴ θάλασσα. (Ἡ πραγματικὰ μεγά-
—λη θάλασσα). Κι ἐκεῖνη ἡ Ἡπειρος (ἡ πέρα) εἶναι ἡ, σπὴν
—κυριολεξία, Ἡπειρος... Ἐγίναν φοβεροὶ σεισμοὶ καὶ κατακλυ-
—σμοὶ καί, μέσα σ' ἓνα μερόνυχτο, ἐξαφανίστηκε τὸ νησί τῆς
—Ἀτλαντίδας, βουλιάζοντας σπὴ θάλασσα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ μέ-
—ρος ἐκεῖνο εἶναι τώρα ἀδιάβατο... Γιατί ἐμποδίζει (τὴ διάβα-
—ση) ἡ λάσπη, ποῦ δημιούργησε τὸ νησί, ὅταν καταποντίστηκε...»

«ΚΡΙΤΙΑΣ»... «...Τοῦ Ποσειδῶνα τοῦ ἔλαχε ἡ Ἀτλαντίδα... (Οἱ ἀπόγονοι
—τοῦ Ποσειδῶνα ἀπόκτησαν (ἐκεῖ) τόσα πλοῦτη, ὅσα, οὔτε Βασι-
—ληνάς, ἢ Κυβερνήτης (ἄλλος) ἀπόκτησε, ἢ θ' ἀποκτήσει ποτέ.
—...Τὸ νησί παρήγε προϊόντα, σὲ ἀτέλειωτη ἀφθονία... Πολ-
—λὰ πράγματα τᾶφερναν κι ἀπ' τὸ ἐξωτερικό... Κατασκεύασαν
—ἐκεῖ ἀνάκτορα, λιμάνια, δυὸ ναύσταθμοὺς σκαφτοῦς καὶ σκε-
—πασμένους... Γεμάτους 1.200 πλοῖα... Καὶ κανάλια μὲ θαλασ-
—σινὸ νερό... Ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνα, μὲ ὄψη κάπως βάρβαρη.
—... Τὸ ἐξωτερικό του σκεπασμένο μὲ ἀσμή καὶ χρυσάφι... Ὁ
—θεὸς μέσα (σὲ χρυσοῦ ἀγαλμα) ἔφτανε μέχρι τὸ ταβάνι, ὄση-
—γώντας ἄρμα μὲ ἔξι φτερωτὰ ἄλογα, καὶ γύρω του ἑκατὸ νε-
—ραίδες... Ἀγάλματα! Ὁρεΐκαλκος!... Τὸ μάκρος, τὸ βάθος
—καὶ τὸ πλάτος (τῆς κύριας ἀρδευτικῆς τάφρου, ποῦ ἔφερνε τὸ
—νερό ἀπ' τὰ λιωμένα χιόνια τῶν βουνῶν) ἦταν ἀπίστευτα... Ζε-

— στά και κρύα νερά!... Λουτρά!... Γυμναστήρια!... Είχαν
 — σκαφετεί διώρυγος (κι άλλες)... Ὑπῆρξαν ἐλεύθεροι ταῦροι,
 — πού τοὺς ἐπιαναν (γιὰ θυσία) χωρὶς ὄπλα, μόνο με ζύλα και
 — θηλιές... Καθ' ἑνας ἀπ' τοὺς δέκα βασιλιᾶδες (τῆς Ἀτλαντί-
 — δας) ἦταν στὴν περιοχὴ του ἀνώτερος ἀπ' τοὺς νόμους...
 — (Ὑπῆρχε ὑποχρέωση) ποτὲ νὰ μὴ πολεμᾶνε μεταξὺ τους...
 — Ἐξουσίαζαν μέχρι τὴν Αἴγυπτο και τὴν Ἰταλία!... Εἶχαν στρα-
 — τό, μὲ δέκα χιλιάδες ἄρματα!... Ἀρχηγοὶ στὸν πόλεμο (πού
 — ξεκίνησαν τότε) ἦταν (ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσο-
 — γείου) ἢ Ἀθήνα (κι ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρὰ) οἱ δέκα βασιλιᾶ-
 — δες (τῶν Ἀτλάντων)... Ὅταν κάμφθηκε τὸ θεϊκὸ στοιχεῖο, πού
 — εἶχαν οἱ Ἀτλαντες μέσα τους (παρμένο ἀπ' τὸν γεννητόρα
 — τοὺς Ποσειδῶνα) κι ἐπικράτησε τὸ ἀνθρώπινο... κυριεύτηκαν
 — ἀπὸ ἀδικη πλεονεξία και δίψα ἐξουσίας... Ἀλλὰ ὁ Δίας... θε-
 — λησε νὰ τοὺς τιμωρήσει... (Ἀπὸ τὴν καταθύβηση τῆς Ἀτλαντί-
 — δας) πέρασαν μέχρι σήμερα, ἑννιά χιλιάδες χρόνια...».

Ἀπ' τὸν καιρὸ πού ὁ Πλάτωνας, μὲ τις δυὸ παραπάνω ἐγγραφές, στοὺς διαλόγους του «Κριτίας» και «Τιμαῖος», ἀναφέρθηκε στὴν Ἀτλαντίδα, κανένας σχολιαστὴς δὲν στάθηκε ἀδιάφορος. Τὸ θέμα ὑπῆρξε μιὰ βόμβα τῆς φαντασίας, δύναμης πολλῶν χιλιοτόνων. Ἀλλεπάλληλες θεωρίες, ἔρευνες, συζητήσεις, ἀκολούθησαν ἀπὸ τότε, πού δὲν φαίνεται ὅτι θὰ σταματήσουν ποτέ. Τίποτα δὲν εἶχε τόση ἐπιτυχία (τόση, λαϊκὴ θὰ λέγαμε, κατανώση) μέσα στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνα, ὅση τὸ θέμα αὐτό. Γράφτηκαν τὰ πιὸ σοβαρὰ σχόλια και, μαζί, οἱ πιὸ προκλητικὲς φαντασιοπληξίες. Τελευταῖα εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας ἕνα βιβλίο «Ἐπιστημονικῆς» φαντασίας, πού θέλει τοὺς τελευταίους Ἀτλαντες νὰ ζοῦν ἀκόμα στὰ βάθη τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Τὸ ἱερατεῖο, λέει, τῶν Ἀτλάντων, μὲ τὴν ἀνώτερη ἐπιστημονικὴ του γνώση, προβλέποντας τοὺς σεισμοὺς και τοὺς καταποντισμοὺς, φρόντισε νὰ κατασκευάσει, στὰ ἔγκατα τοῦ ὠκεανοῦ, ἕνα καταφύγιο, ἕνα τεράστιο γνάλινο κώδωνα, προστατευτικὸ ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ νεροῦ, σὲ τέτοιο βάθος, κάτω ἀπ' τὸν ὁποῖο συγκέντρωσε ὅλα τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια και ὄργανα, τῆς (πολὺ προηγμένης) τεχνολογίας τους. Στὸν κώδωνα αὐτὸν κατάφυγαν οἱ ἄρχοντες κι οἱ ἐπιστήμονες τοῦ ἱερατείου τῆς Ἀτλαντίδας, οἱ ἀπόγονοι τῶν ὁποίων ζοῦν ἀκόμα ἐκεῖ. Ἀπὸ τότε κάνανε κι ἄλλες ἐφευρέσεις. Ἐπικοινωνοῦν μάλιστα και μὲ ἄλλα οὐράνια σώματα, μέσω των οὐφο — και αὐτὴ εἶναι ἡ ἐξήγηση, τῶν τελευταίων αὐτῶν! —

Ποῖος τοὺς τόπε; Ποῦ τὸ βρῆκαν; Ἀλλὰ δημοκρατία (και στὴ φαντασία) δὲν ἔχουμε; Δίπλα στὴν αὐθαιρεσία και τὴν ἀχαλίνωτη ὀνειρώξη, τοῦ παραπάνω τύπου, στέκει ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση, πού θεωρεῖ τὴν Ἀτλαντίδα ὀλοκληρωτικὰ μῦθο. Ὁ Ἀριστοτέλης, πού στέκεται πεισματικὰ, πρῶτος και καλύτερος, στὸ ἔδαφος αὐτὸ και πού, ἡ γνώμη του, ἔχει ἰδιαίτερη σημασία (ὄχι μονάχα γιατί εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης, ἀλλὰ και γιατί ἔκανε εἴκοσι συνέχεια χρόνια παρέα στὸν Πλάτωνα σὰν ἐπιμελὴς μαθητὴς του, πρὶν κάνει καριέρα σὰν ἀνεξάρτητος φιλόσοφος) λέει, μὲ λεπτὴ εἰρωνεία κάπου, ὅτι, ὁ Πλάτωνας, ὅπως ἀκριβῶς τὴν κατέβασε τὴν Ἀτλαντίδα κάτω ἀπὸ τὰ κύματα, ἔτσι ἀκριβῶς τὴν εἶχε ἀνεβάσει μέσα ἀπ' αὐτά, ὅταν τὴν εἶχε ἀνάγκη. (Και τρεχᾶτε βρέστε τη). Πράμα πού σημαίνει, ὅτι, ἡ Ἀτλαντίδα, ἦταν, κατὰ τὴ γνώμη του, ἕνα παραμῦθι, ἀπ' τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος. Κι εἶναι ἀληθινὸ (ἀν ἀκολουθήσει κανένας τὴ γραμμὴ αὐτὴ) ὅτι, ὁ Πλάτωνας, κατάφευγε ἀρκετὲς φορὲς στὸ διδαχτικὸ παραμῦθι, προκειμένου νὰ κάνει κατανοητὲς, εὐρύτερα, τις θεωρίες

του. Έν προκειμένω δέ, με τὸ «μῦθος» τῆς Ἀτλαντίδας, θέλει νὰ δείξει τὶς ἐσωτερικὲς αἰτίες τῆς διαφθορᾶς καὶ τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῶν πολιτισμῶν καὶ τῶν καθεστώτων, παρουσιάζοντας τὴ διαδικασία. Πῶς, δηλαδή, οἱ Ἀτλαντες, καταστράφηκαν ἀπὸ τὴν ὑπερίσχυση, σιγὰ - σιγὰ, τοῦ ζωῶδους στοιχείου (σὲ βάρος τοῦ θεϊκοῦ, ποὺ πῆραν ἀρχικὰ ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα) ποὺ πάντα ἔχει ὁ ἄνθρωπος μέσα του: Τοῦ στοιχείου τῆς κούφιας κομπορημοσύνης καὶ τῶν ἀδιάλλακτων παθῶν, ποὺ διαιροῦν κι ἀδυνατίζουν τὰ κράτη. Μ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ καταστραφεῖ κι ὁ πιὸ λαμπρὰ ὀργανωμένος πολιτισμός. Γιατὶ (διδάσκεται) πῶς οἱ σεισμοὶ κι οἱ καταποντισμοί, ποὺ ῥιξε ὁ Δίας πάνω στοὺς τελευταίους Ἀτλαντες, δὲν ἦταν τυχαῖο γεγονός, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα τιμωρίας τους, γιὰ τὴ διαφθορὰ τους. Ἦταν μιὰ περίπτωση ἐπιβαλλόμενης θεοδικίας. Μόνο ποῦ, ἡ θεοδικία αὐτὴ, πῆρε δυστυχῶς σβάρνα καὶ τὸ λαμπρὸ στρατὸ τῶν Ἀθηναίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ποὺ χάθηκε κι αὐτὸς μαζί τους, ὅταν, ἐξαιτίας τῶν σεισμῶν, «ἄνοιξε ἡ γῆ» καὶ τὸν κατάπιε, ἐκεῖ ποὺ βρισκόταν. Μόνο ποῦ δὲν μᾶς λείει ποῦ ἀκριβῶς βρισκόταν, ὁ στρατός, ἐκείνη δὰ τὴ στιγμή.

Ανάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς ἀκραῖες ἀπόψεις, τὴν κατὰ γράμμα παραδοχὴ τῆς Ἀτλαντίδας, ὅπως τὴν ἐκθέτει ὁ Πλάτωνας καὶ τὴν ἀπόλυτη ἄρνησή της, ὅπως τὴν ἐκθέτει ὁ Ἀριστοτέλης, κυμάνθηκαν, ὅπως εἶπαμε, πλῆθος ἀπόψεις ποῦ, κάθε μία, ἔχει σημαντικὰ ἐπιχειρήματα καὶ σημαντικὲς ἀδυναμίες. Πάντως, πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπόψη μας δυὸ κινδύνους, τοὺς ὁποίους σὲ μιὰ ἀντικειμενικὴ (μὲ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα) ἔρευνα, πρέπει, κάθε φορὰ, ν' ἀποφεύγουμε. Εἶναι πρῶτα, ὅτι, θὰ θέλαμε πάρα πολὺ νὰ ὑπῆρξε ἡ Ἀτλαντίδα. Εἶναι τόσο μαγευτικὴ ἡ ἱστορία αὐτὴ, ἀνάβει τόσο τὴ φαντασία καὶ παραμένουμε πάντα, ὅλοι, τόσο παιδιὰ στὸ βάθος μας, ποὺ θὰ μᾶς ἀπογοήτενε φοβερά, ἂν χανόταν τὸ ὄραμά της, ἀπὸ τὰ μάτια μας, ἀφήνοντας μόνο μπροστά μας τὸ μονότονο λάφλασμα τῶν κυμάτων τοῦ ὠκεανοῦ, γιὰ ἀτέρμονες χιλιετηρίδες. Καὶ ἔτσι, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουμε, παρυσυρόμαστε νὰ ἐρμηνεύσουμε τὰ στοιχεῖα θετικά, πράμα ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ἀμερόληπτο, οὔτε ἀντικειμενικό. Ὁ δεύτερος κίνδυνος εἶναι οἱ ἐθνικὲς προκαταλήψεις μας, ποὺ βρίσκουν κι αὐτὲς πεδίο ἐφαρμογῆς καὶ ξεγλιστρᾶνε μέσα στὴν ἀνάλυση τῶν στοιχείων καὶ στὴν ἐρμηνεία τοῦ θέματος — εὐνοϊκὰ γι' αὐτές. Καὶ δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός, ὅτι, ἓνας Σουηδός, διακήρυξε κάποτε καὶ προσπάθησε μάλιστα ν' ἀποδείξει, ὅτι, ἡ Ἀτλαντίδα, ἦταν στὴν πραγματικότητα ἡ Σκανδιναυικὴ χερσόνησος! Κι ἓνας Γερμανός, ὅτι ἦταν ἡ νῆσος Ἐλιγολάνδη! Ἴσως - ἴσως κι ὁ δικός μας ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς Μαρινάτος κι ὁ σεισμολόγος Γαλανόπουλος μὲ τὴ θεωρία τους γιὰ τὴν Ἀτλαντίδα στὸ Αἰγαῖο (Σαντορίνη καὶ Κρήτη) νὰ γίνουν ἀνεπαίσθητα θύματα ἐθνικῆς προκατάληψης. Ὁ καθένας (εἶναι πολὺ φυσικό) θέλει τὴν Ἀτλαντίδα γιὰ λογαριασμό του: Εἶναι σὰν ἓνα πεντοχίλιαρο νὰ πέφτει ἀπ' ἓνα μπαλκόνι. Ὅλα τὰ χέρια θὰ σηκωθοῦν γιὰ νὰ τὸ πιάσουν... Εἰδικὰ γιὰ τὸν Μαρινάτο (καὶ τὴν ὁμολογουμένως ἔξυπνη θεωρία του, τοῦ σεισμοῦ τῆς Σαντορίνης, τοῦ 15ου αἰῶνα περίπου π.Χ., ποὺ προκάλεσε τεράστιο παλιροεὐρωπαϊκὸ κύμα, ποὺ ὅσθησε τὸν Κρητικὸ Μινωϊκὸ πολιτισμὸ) ἔχουμε νὰ ποῦμε, πῶς, νεώτερες ἐπιστημονικὲς ἔρευνες (καθηγητῆς - ἀκαδημαϊκὸς Φῶρ, «Ylusse le Kretois», Παρίσι 1980) ἀνάγουν τὴν καταστροφὴ σ' ἐπανάσταση κι ἐμπρησμό. Κι ὄχι σὲ σεισμὸ κι ἐγκατάλειψη. Ὁ Φῶρ ἔκανε ὁ ἴδιος ἔρευνες τριάντα χρόνια στὴν Κρήτη... Ἡ πυρκαγιά μῆτρε ἐπίτηδες καὶ συστηματικά, σὲ πολλὰ σημεῖα. Καὶ δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα ἀνατροπῆς λάμπας, ἐξαιτίας τοῦ σεισμοῦ. Ὁ Φῶρ πιστεύει, ὅτι οἱ καταχτημένοι Μινωικοὶ πολιορκήσαν καὶ κατέλαβαν τὶς πόλεις τῶν καταχτητῶν Μυκηναίων, σ' ἓνα ἀγῶνα ἀπελευθέρωσης τῆς Κρήτης ἐναντίον τους. Κι ἐξάλλου... τί γίνεται; Οἱ Αἰγύπτιοι, ποὺ

διηγούνται πρώτοι την ιστορία της καταβύθισης τῆς Ἀτλαντίδας, δὲν ξέρουν τίποτα γιὰ τὴν Κρήτη, ὕστερα ἀπ' τὸ καθημερινὸ ἐμπόριό μαζί της; Καὶ δὲν πᾶνε κι ἔρχονται στὴ βορεινὴ τους θάλασσα, κάθε τόσο, ὥστε νὰ παρεξηγοῦν τὰ πράματα, μέχρι τοῦ σημείου νὰ νομίσουν πὼς αὐτὰ ἔγιναν «ἔξω» ἀπ' τὴ Μεσόγειο; Ὅτι ἡ Κρήτη εἶναι τάχα μεγάλη, «ὅσο ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ἀφρική μαζί» κι ὅτι «βούλιαξε» καὶ χάθηκε; Ἀκόμα καὶ μὲ βάρκα πηγαίνοντας, θὰ μπορούσαν νὰ πειστοῦν γιὰ τὸ ἀντίθετο: Ὅτι, ἡ Κρήτη, εἶναι σχετικὰ πολὺ μικρὴ. Ὅτι βρίσκεται πάντα στὴ θέση της. Ὅτι εἶναι καλὰ τοποθετημένη, στὴ μέση τῆς Ἀνατολικῆς Μεσόγειου. Κι ὅτι κείτεται πολὺ κοντὰ τους. Ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ καὶ νὰ ἐμπορεύεται. Ὅστε λοιπόν, κάπου σκαλώνει κι ἡ θεωρία τοῦ Μαρινάτου. Κι ἐκεῖ πού σκαλώνει εἶναι ὁ ἐθνικισμὸς (τοῦ τύπου ἐκείνου, πού λέμε).

Ἐνας ἀκόμα ὀπαδὸς τῆς καταβύθισης, ἕνας πρόσφατος μελετητῆς, δημοσίευσε μιὰ σκαμπανεβάζουσα ἄποψη, μὲ κάμποσα λάθη λογικὰ καὶ διαγωνστικά. Φαντάζεται τὴν καταβύθιση τῆς Ἀτλαντίδας νὰ προκαλεῖ σὲ μᾶς ἐδῶ, τὸν κατακλυσμὸ «τοῦ Δευκαλιώνα», πνίγοντας ἕναν πολιτισμὸ ὑπέροχο, πὸν τὸν ὀρίζει μὲ χαρακτηριστὰ οἰκουμενικὸ, πὸν δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ τὸν ἀποδείξει!... Ἐπειδὴ ἀκριβῶς «χάθηκαν οἱ ἀποδείξεις» του... Ἔτσι ὅμως τὸ ξέρω κι ἐγώ!... Κατὰ τὰ λοιπὰ, μαζεύοντας τσιτάτα ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς, τὰ στραμπουλίζει τόσο, ὅσο ἀκριβῶς χρειάζεται, γιὰ νὰ βγάλει ἀπὸ μέσα τὶς προκάτ θεωρίες του. Ἐκεῖ πὸν ὁ Πανσανίας μιλάει γιὰ νεροποντὲς στὴν Ἑλλάδα, αὐτὸς παρουσιάζει τεράστια σεισμογενῆ κύματα (ὑψους χιλιομέτρων) τῆς θάλασσας, πὸν ἔρχονται ἀπ' τὸν Ἀτλαντικὸ! Ὅταν ὁ Ἡρόδοτος λέει ὅτι κάποτε ἐρημώθηκε ἡ Κρήτη, γιὰτὶ ψόφησαν τὰ ζῶα της ἀπὸ λοιμὸ, αὐτὸς ἐρμηνεύει «ἀπὸ τοὺς ἀτμούς» τῶν ἠφαιστειῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ! Τὸ ἴδιο ζητάει νὰ βρεῖ καὶ κατὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Ὀδυσσεῆ στὸ «δυστυχημένον λαὸν» τῶν Κιμμερίων, πὸν «ζεῖ τὸ σκοτάδι». Ἀντὶ νὰ δεῖ τὸ κανονικὸ φαινόμενο τῶν Ἐσκιμῶων, πὸν «δὲν ἔχουν ἥλιο», λόγῳ γεωγραφικοῦ πλάτους, αὐτὸς βλέπει σκιά ἀπ' τὸ οὐράνιο παραπέτασμα τῆς ἠφαιστειακῆς στάχτης, σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ἀνατίναξης τῆς Ἀτλαντίδας καὶ τῶν νησιῶν της! Τὰ θέλει μάλιστα τὰ νησιὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ νὰ 'ναι κι ἀποικίες ἑλληνικῆς! Εἶναι ἕνας πατριωτισμὸς αὐτὸς τελειῶς ἀνοικονόμητος, πὸν μπορεῖ μάλιστα νὰ ὀδηγήσει καὶ στὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα. Νὰ βλάψει τὸν ἐθνικὸ φρονηματισμὸ μας (ἀπὸ ἀντίδραση) ἀντὶ νὰ τὸν ὑποβοηθήσει ν' ἀναπτυχθεῖ. Ἡ «ἐπιστημονικὴ φαντασία» εἶναι ὠραία καὶ νόμιμη, πλὴν ἐξαρτᾶται σὲ ποιά ἀπ' τὶς δυὸ λέξεις θὰ ρίξεις τὸ βάρος. Ἡ δὲ ζωὴ εἶναι σύντομη καὶ τελειώνει ὅσο νὰ πεῖς κίμινο. Κι εἶναι ἀμαρτία νὰ πεθάνει κανένας περιτριγυρισμένος ἀπὸ πλάνες καὶ ψέματα... Ἄς ἀφήσουμε, λοιπόν, στὴν πάντα τοὺς ρομαντισμοὺς καὶ τὶς φαντασίες, γιὰ τάχα, ἔκτακτα προηγούμενες, προϊστορικῆς κοιτίδες. Ὁ πολιτισμὸς ἀναπτύχθηκε σποραδικὰ καὶ μὲ κόπο. Τρεμόσβηνε στὴν ἀρχὴ πίσω ἀπ' τὰ Κυκλάπεια τείχη τῶν ἠγεμόνων τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ, καθὼς καὶ στὰ πρῶτα ναυτικὰ κέντρα τῆς ἀνθρωπότητος, γιὰ νὰ ἰσχυροποιηθεῖ μετὰ καὶ νὰ προχωρήσει μὲ βήματα γίγαντα. Ἡ δόξα τῆς Ἑλλάδας δὲν εἶναι ἡ προϊστορία της, ἀλλὰ ἡ κλασικὴ ἐποχὴ της. Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπ' τοὺς ἰδεολόγους ὑπάρχουν καὶ καιροσκόποι. Ὁ καλύτερος ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ Μπέρλιτς. Αὐτὸς ἰσχυρίζεται περίπου, ὅτι ἡ Ἀτλαντίδα ἦταν... παντοῦ! Λέει δηλαδή, ὅτι μὲ τὸ λιώσιμο τῶν τελευταίων παγετῶνων πρὶν ἀπὸ δέκα χιλιάδες χρόνια, ἡ στάθμη τῶν θαλασσῶν ἀνέβηκε 150 μέτρα σ' ὅλες τὶς παραλίες, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σκεπάσει λιμάνια καὶ πόλεις. Κι ἔτσι, ὀπουδήποτε ἤθελε ἀνακαλυφθεῖ μεγάλη πατωμένη πόλη, ὁ Μπέρλιτς θὰ βγαίνει νικητής.

Νά, γιὰτὶ, λέω, πολλῆς φορές, ὅτι στοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους χρειάζεται αἴσθημα εὐθύνης: Οἱ ἀνθρώποι τῆς θεωρίας εἶναι τὸ ἀλάτι τῆς γῆς. Αὐτοὶ εἶναι ἡ ἀτμομηχανὴ τῆς Ἱστορίας. Χαράζουν τὴ στρατηγικὴ τῆς ἀνθρωπότητος, στὴν

ἐπιτυχία τῶν στόχων της. Τὰ ἔθνη ἀπ' αὐτοὺς περιμένουν. Πρέπει, λοιπόν, νὰ ζυγίσουν, πρῶτα, καλά, τί θὰ ποῦν.

Ὅπως ὁμως καὶ νὰ ἔχει, τίποτα δὲν ἀποκλείει, πέρα ἀπ' τὶς διδαχτικὲς προθέσεις τοῦ Πλάτωνα, ν' ἀποδείξει, μὲ τὴν ἱστορία αὐτῆ, τῆς Ἀτλαντίδας, τὶς καταστρεπτικὲς ἐπιδράσεις ποὺ ἔχουν οἱ ἁμαρτίες τῶν θνητῶν, πρὸς τὴ χώρα τους καὶ μέσω αὐτῆς, στὴν ἀτομικὴ τους τύχη, τίποτα δὲν ἀποκλείει λέω, ὁ γεωγραφικὸς καὶ ἱστορικὸς πυρήνας (ὁ σκελετὸς τῆς διήγησης) νὰ ἔχει κάποια στερεὴ βάση. Κάποια πραγματικότητα. Κι ἐδῶ εἶναι ποὺ ἀρχίζει ἡ δευτέρη περιπέτεια, ἡ μεγάλη περιπέτεια τῆς Ἀτλαντίδας... τῶν βιβλίων! Ἐκεῖνο, πάντως, ποὺ πρέπει, ἀπαρχῆς, νὰ σημειώσουμε, εἶναι ἡ γενικότερη ἀκριβεία, ἡ γεωγραφικὴ θὰ ἴεγα πιστότητα τῆς διήγησης γιὰ τὴν Ἀτλαντίδα. Ἄν μάλιστα ξεχάσει κανένας τὴν ὑπαρξή, ἄλλοτε, ἐνὸς ἀνύπαρχτου σήμερα νησιοῦ, λίγο ἔξω ἀπ' τὸ Γιβραλτάρ, (στὴν ὁποία μᾶς ἔχει συνηθίσει ἡ σχετικὴ φιλολογία), τότε, τὰ πέρα τῶν Ἡρακλειῶν στηλῶν (σημερινοῦ Γιβραλτάρ) παρουσιάζονται στὴ διήγηση τοῦ Πλάτωνα μὲ καταπληχτικὴ ἀκρίβεια. Γιατί, τί λέει ὁ Πλάτωνας; Ὅτι ἔξω καὶ μετὰ τὸ Γιβραλτάρ, ὑπάρχει ἓνα τεράστιο νησί, ὅσο ἡ Ἀφρική καὶ ἡ Ἀσία «μαζί»! Δὲν ὑπάρχει; Δὲν εἶναι ἡ Ἀμερική; Καὶ δὲν εἶναι πελώρια, Βόρεια καὶ Νότια μαζί; Γιατί, λοιπόν, νὰ ψάχνουμε νὰ τὴ βροῦμε ἀλλοῦ, τὴν Ἀτλαντίδα, ἀφοῦ τὴν ἔχουμε μπροστά μας; Βέβαια, κάτι τέτοιο, μᾶς ἔρχεται ξαφνικὸ, μόλις τὸ ἀκοῦμε. Καὶ μᾶς δημιουργεῖ αὐτόματη ἀντίδραση. Εἶναι, ἐπειδὴ ἔχουμε συνηθίσει στὴν ἰδέα, ὅτι, ἡ Ἀτλαντίδα, πρέπει νὰ ἴναι σῶνει καὶ καλὰ μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς καὶ ἔχουμε προκατάληψη πάνω σ' αὐτό. Καὶ πολὺ περισσότερο ἐπειδὴ, τὴν Ἀμερική, τὴν θέλουμε «ἡπειρο». Ἀλλὰ τὸ νὰ κολλᾶμε σὲ λέξεις καὶ νὰ ὑπνωτιζόμαστε ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἰδιότητα τῶν τεμπέλικων πνευμάτων. Ὅσοι δέ, θέλουμε νὰ μὴν ἔχουμε νωθρὸ μυαλό, πρέπει ν' ἀποφασίσουμε νὰ ξαναδοῦμε τὸν Πλάτωνα, σὰ νὰ τὸν βλέπουμε γιὰ πρώτη φορὰ. Ἐπάρχει κάτι, ἐπὶ παραδείγματι, ποὺ δείχνει, στὸν προσηχτικὸ καὶ στοχαστικὸ ἀναγνώστη, τοῦ σχετικοῦ ἀποσπάσματος στὸν Τιμαῖο, πὼς ὁ Πλάτωνας καὶ ὁ Αἰγύπτιος, μιλώντας γιὰ Ἀτλαντίδα, τὴν Ἀμερική ἐννοοῦσαν: Εἶναι ἀκριβῶς ὅτι τὴν ὀνομάζουν «νησί». Κι εἶναι πραγματικὰ τέτοια, ὅπως περιτριγυρίζεται ἀπὸ θάλασσα ὀλόκληρη. Κι ὅπως μάλιστα (στὸν Παναμαῖ) φαίνεται καὶ ὁ ἄλλος ὠκεανὸς μετὰ. Ἐνῶ, γιὰ τὴν τεράστια Ἀσιατο - αφρικανο - ευρωπαϊκὴ ἡπειρο, δίκαια μπορεῖ νὰ μιλήσει κανένας γιὰ ἡπειρο — μὲ τὰ σωστά του! Κι ἐξᾴλλου, ὁ Πλάτωνας, δὲν μᾶς λέει σὲ πόση ἀκριβῶς ἀπόσταση, πέρα ἀπ' τὸ Γιβραλτάρ, βρίσκεται ἡ χώρα αὐτῆ. Ἐπειτα, μᾶς λέει, ὅτι, μετὰ τὸ νησί αὐτὸ (τὴν Ἀτλαντίδα - Ἀμερική) ὑπάρχει μιὰ γέφυρα ἀπὸ νησιά, ποὺ βγάζει στὴν ἀπέναντι ἀκτὴ, ποὺ «περιβάλλει» τὸν «ἀληθινὸ» (τὸν μεγάλου) ὠκεανό. Εἶναι προφανὲς ὅτι πρόκειται (κατὰ τὸ δεύτερο τμήμα τῆς θάλασσας αὐτῆς, τῆς μετὰ τὸ Γιβραλτάρ) γιὰ τὸν πελώριον Εἰρηνικὸ ὠκεανό, τὸν σπαρμένο μὲ τὰ χιλιάδες νησιά, τῆς Χαβάης, τῆς Πολυνησίας, τῆς Ἰνδονησίας, τῶν Φιλιππίνων κλπ. κλπ. Κι οἱ ἀχτές, γιὰ τὶς ὁποῖες μιλάει, εἶναι αὐτὲς τῆς Σιβηρίας, τῆς Κίνας, τῆς Ἰνδονησίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Πῶς ἀλλιῶς, χωρὶς οὐσιαστικὲς πληροφορίες, μποροῦσε νὰ ἔχει ὁ Πλάτωνας, στὴν ἐποχὴ του, τὴν εἰκόνα καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτά; Ὅτι δὲ πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὴν Ἀμερική (μὲ ἄλλο ὄνομα) καὶ ὄχι γιὰ κάτι ἐνδιάμεσο ἄλλο (μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς) εἶναι βέβαιο καὶ ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς. Γιατί, μὲ μιὰν Ἀτλαντίδα, ὅση «ἡ Ἀφρική καὶ ἡ Ἀσία μαζί» ἀνάμεσα, ὁ Ἀτλαντικὸς ὠκεανός, θὰ μπούκωνε ἐντελῶς καὶ δὲν θὰ ἴμενε ἴχθυος θάλασσαν. Ὅποτε, ποῦ ὁ «ἀληθινός» ὠκεανός — καὶ τὰ «νησιά» μαζί του; Φαίνεται, λοιπόν, πὼς, γιὰ τὴν Ἀμερική, οἱ Αἰγύπτιοι (οἱ πρῶτοι μεταδότες τῆς διήγησης γιὰ τὴν «Ἀτλαν-

τίδα») κάτι καλό θα ξέρανε. Δεν έχει περάσει πολύς καιρός πού, η Αιγυπτιακή Κυβέρνηση, έστειλε στο Παρίσι, για καθαρισμό και συντήρηση, τή μούμια του μεγάλου Φαραώ τής Αιγύπτου, του Ραμσή Β' (13ος αιώνας π.Χ.) και τί αποκαλύφθηκε; "Ότι τὸ στόμα περιείχε ἕχνη νικοτίνης! 'Αλλά ὁ καπνὸς ἤρθε στή Μεσόγειο μετὰ τὴν «ἀνακάλυψη» τῆς 'Αμερικῆς ἀπ' τὸν Κολόμβο. Γιατὶ ἦταν αὐτοφυῆς φυτὸ τῆς 'Αμερικάνικης 'Ηπείρου. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ νικοτίνη; (Τὸ γεγονός τὸ ἀναφέρει ὁ Βάντεπερκ στὸ βιβλίο του γιὰ τὸ «μεγάλο Ραμσή»). 'Απ' τὴν ἄλλη πλευρὰ εἶναι γνωστὸ τὸ πείραμα τοῦ Νορβηγοῦ Θὼρ Χάγιερνταλ, πού 'φυγε μετὰ τὸ «Ρα 2», κατασκευασμένο (με ἐθελοντικὴ ἐργασία φοιτητῶν τοῦ Καίρου) ἀπὸ καλάμια πάπυρου, στὰ πρότυπα τῶν προϊστορικῶν αἰγυπτιακῶν πλοίων, ἀπ' τὸ Σάφι τοῦ Μαρόκου, διάπλευσε τὸν 'Ατλαντικὸ κι ἔφτασε, με ἀπόλυτη ἀσφάλεια, ἀπέναντι (μετὰ τὸ ἀβύθιστο αὐτὸ πλοῖο) σὲ 72 μέρες. Κι ἐπομένως, ὅταν οἱ Αἰγύπτιοι, παπάδες - ἐπιστήμονες, μιλάνε στὸ Σόλωνα (κατὰ τὴ διήγηση τοῦ Πλάτωνα) γιὰ τὸν 'Ατλαντικὸ καπνοῦ, ἀπὸ θαλασσοπόρους, πού γύρισαν ἀπ' τὴν 'Αμερικὴ καὶ τοῦ τὰ 'φεραν. Εἶχαν δεῖ ἐκεῖ τοὺς ἐρυθρόδερμους ἀρχηγοὺς νὰ ρίχνουν φύλλα καπνοῦ στὴ θρόακα καὶ νὰ μαζεύουν ὕστερα, ἀπὸ πάνω, τὸν καπνὸ τῶν φύλλων, ρουφώντας τον, με μακρὰ καλάμια, καθισμένοι γύρω - γύρω. Τί ἄλλο καλύτερο δῶρο στὸ βασιλιά, ἀπὸ τὴ μακρινὴ χώρα; Καὶ μιὰ καὶ μιλάμε γιὰ τὸν 'Ατλαντικὸ καὶ τὴ διάπλευσή του, πρέπει νὰ σημειώσουμε, πρὸς ἐνίσχυση, πὼς κι ἄλλες δυὸ φορὲς τουλάχιστον (ἐξακριβωμένο πιά) εἶχε ἐξερευνηθεῖ ὁ ὠκεανὸς ἐκεῖνος, πολὺ - πολὺ προτοῦ ἐπέλθει ἡ ἐπανάστασιν στὴ ναυτιλία μετὰ τὰ νεότερα μέσα. Οἱ Καρχηδόνιοι κι οἱ Βίκιγκς ταξίδευαν συχνὰ ἐκεῖ. Γιατὶ ἀπ' τοὺς πρώτους, βρέθηκαν φοινικικὲς ἐπιγραφὲς σὲ βράχους στὴ Βραζιλία, οἱ δὲ δεύτεροι, πήγαιναν ἐκεῖ (1.000 μ.Χ.) με τὶς μεγάλες βάρκες τους μέσω Γροιλανδίας. "Όπου, μάλιστα, μιὰ φορὰ πρόφτασαν νὰ φτιάξουν καὶ κρασί ἀπὸ ντόπια σταφύλια, με ἀποτέλεσμα νὰ ὀνομάσουν τὴ νέα ἡπειρο «χώρα τοῦ κρασιοῦ» (Vinland). 'Αλλ' ὅλ' αὐτὰ εἶναι μιὰ ἄλλη (καὶ μεγάλη) ἱστορία. 'Ενα ὅμως εἶναι βέβαιο. "Ότι, ἡ ἱστορία τῆς 'Αμερικῆς, ὅπωςδὴποτε δὲν ἀρχίζει ἀπ' τὸν Κολόμβο. 'Ετσι διασώζεται κι ἡ πνευματικὴ ἐντιμότητα τοῦ Πλάτωνα. Αὐτὸς δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ ν' ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Σόλωνα μέσα σ' ἕνα δικό του ἐφεύρημα. 'Ο ἀναγνώστης δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ ξεχνάει, πὼς μιλάμε πάντα γιὰ «σημειώσεις τοῦ Σόλωνα», πού βρέθηκαν στὰ χέρια τοῦ Δροπίδα, πρόσπαππου τοῦ Κριτία. 'Ενὸς Σόλωνα σπουδαίου νομοθέτη καὶ κοινωνικοῦ ἀναμορφωτῆ καὶ μετὰ πολλὰ ἑλληνικὰ καλούπια στὸ κεφάλι του. Πιθανά, λοιπόν, μέσα στις σημειώσεις αὐτὲς τὰ στοιχεῖα ἀπ' τὴν Αἴγυπτο ν' ἀνακατεύτηκαν με τύπους καὶ ὁράματα ὄχι τόσο τῆς «Πλατωνικῆς» ὅσο τῆς Σολωνικῆς πρότυπης πολιτείας.

Μέχρι ἐδῶ ὅλα καλά, ἀλλὰ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἀρχίζει τὸ παραμῦθι. Οἱ ταξιδιώτες (τῆς ἐποχῆς τοῦ Ραμσή) εἶναι φυσικὸ νὰ ὑπερβάλλουν τὰ θαύματα κατασκευῶν καὶ τὸν πολιτισμὸ, πού βρῆκαν στὸ ταξίδι τους, ὅπως γίνεται σ' ὅλες τὶς σχετικὲς περιπτώσεις... (Παράδειγμα οἱ κνηγοί, πού λένε ὅτι σκότωσαν λαγούς, πού οὔτε καν τους εἶδαν)... "Ἄς μὴν ξεχνᾶε, ἐξάλλου, ὅτι μεταξὺ τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ 'Ιερατείου (πὺ κρατᾶει τὰ σχετικὰ ἀρχεῖα) μεσολαβοῦν ἀκόμα τρεῖς πρόσωπα. Πρῶμα πού σημαίνει, ὅτι, ἡ διήγηση, φτάνοντας στὸν Πλάτωνα ἔχει ἤδη μεταβληθεῖ σημαντικά. Μεσολαβοῦν ὁ Σόλωνας, πού τὴν ἄκουσε πρῶτος ἀπ' τοὺς Αἰγύπτιους, ὁ φίλος τοῦ Σόλωνα (καὶ πρόσπαππος τοῦ Κριτία) ὁ Δροπίδας, καὶ τέλος ὁ Κριτίας, πού τὰ διάβασε σὲ σημειώσεις πού βρέθηκαν στὰ χέρια

του προπάππου του, όταν, ο τελευταίος, ήταν 90 ετών κι ο όποιος Κριτίας, γέρος πιά κι αυτός, τὰ διηγείται στὸν Πλάτωνα. Πάνω ἀπ' ὅλα ὅμως, ὑπάρχει ἓνα χοντρὸ στοιχείο ποὺ τὰ χαλάει ὅλα. Εἶναι ἡ «καταβύθιση». Καὶ πρέπει νὰ δικαιολογηθεῖ. Ναι, καλά, ἡ Ἀτλαντίδα πρέπει νὰ 'ταν ἡ Ἀμερική — αὐτὴν ἔννοουσαν. (Τὸ Ἀτλαντίδα εἶναι ψευδώνυμο). Πῶς ὅμως ἔπαψε νὰ ὑπάρχει; Γιατί βυθίστηκε; Πῶς ἐξαλείφθηκε ἀπ' τὸ χάρτη; Εἶν' ἓνα στοιχείο, ποὺ πρέπει νὰ δικαιολογηθεῖ. Γιατί κάθε θεωρία, ἐπομένως κι αὐτὴ τῆς Ἀτλαντίδας - Ἀμερικῆς, πρέπει νὰ 'χει ἐνότητα καὶ νὰ δίνει ἐξηγήσεις σ' ὅλα τὰ προβλήματα, ἀλλιῶτικα μιὰ ἄλλη θεωρία, ποὺ λύνει περισσότερο στοιχεῖα τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ποὺ ἑναρμονίζει περισσότερο, θὰ τὴν κατανικήσει καὶ θὰ πάρει τὴ θέση της. (Ἐπειδὴ πόλεμοι γίνονται καὶ στὸν τομέα τοῦ πνεύματος). Δυστυχῶς, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα μόνο μὲ πιθανολογήσεις μπορούμε νὰ μιλήσουμε. Κι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς δίνει τὴ διέξοδο, πρὸς αὐτές, εἶναι ἡ ἀναφερόμενη (στὴ διήγηση γιὰ τὴν Ἀτλαντίδα) ἀδυναμία τῆς ναυσιπλοΐας ἔξω καὶ πέρα ἀπ' τὸ Γιβραλτάρ — λόγω δῆθεν τῆς «λάσπης», ποὺ ἀπόμεινε ἀπ' τὴν καταβύθιση τοῦ νησιοῦ. Εἶναι ὅμως δυνατό, σὲ θάλασσα βάθους 2.000 - 6.000 μέτρων, νὰ παραμείνει λάσπη ἀβύθιστη κι ἀδιάλυτη γιὰ 9.000 χρόνια; Τί πρέπει νὰ σκεφτοῦμε πάνω σ' αὐτό; Ὅ,τι λόγω τῆς ἀπόστασης, οἱ πλῆες πρὸς τὰ κεῖ δὲν ἦταν εὐκόλοι; Ὁ ὠκεανός, ἐκεῖ ποὺ βρισκόταν ἡ Ἀτλαντίδα, εἶναι ἀπύθμενος. Ὁ ἱερός ὅμως τοῦ Νεῖλου δὲν φέρεται νὰ τὰ λέει ἔτσι. Δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ Ἀτλαντίδα ἔπεσε τόσο χαμηλά. Ἀπλὰ σκεπάστηκε μὲ τὸ νερὸ, ὥστε νὰ μπορεῖ ἡ λάσπη, νὰ διατηρηθεῖ γιὰ χιλιετηρίδες. Ἐνας ἀτέραντος βουρκος! Αὐτὸ ὅμως νιώθεται μόνο ἂν ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ γιγάντια πεδιάδα παρμένη μὲ τὸ ἀλφάδι. Ἀλλὰ καμιὰ χώρα δὲν εἶναι ἔτσι. Ἄλλωστε, ἡ διήγηση, μιλάει καὶ γιὰ βουνὰ καὶ μάλιστα μεγαλειώδη καὶ χιονισμένα. Ὅποτε πάλι δὲν γίνεται. Ἐπρεπε, μεγάλα τμήματά της, νὰ 'χανε παραμείνει πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα, ἂν, οἱ πεδιάδες της μόνο, εἶχαν λίγο βουλιάξει. Κάποιο ἄλλο φαινόμενο ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ποὺ νὰ δικαιολογεῖ τὴ «λάσπη». Ποὺ νὰ 'φερε, σὰν παραπόταμος τὰ νερά του, μέσα στὸ κύριο ποτάμι τοῦ μύθου τῆς Ἀτλαντίδας καὶ ν' ἀποτέλεσε τὴν ἐνόητη ποὺ μᾶς παραδῶσαν οἱ Αἰγύπτιοι. Καὶ τέτοιο εἶναι (ἐκτός ἀπ' τὴ μακρινὴ ἀπόσταση μέχρι τὴν Ἀμερικὴ, ποὺ 'ναι φυσικὸ ν' ἀπογοήτευε τοὺς ταξιδευτὲς ποὺ τὴν ἀναζητοῦσαν κι ὀδηγοῦσε σὲ σκέψεις, ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρχει) τὸ φαινόμενο τῆς θάλασσας τῶν Σαργασῶν, μέσα στὰ βάση τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἐνα κομμάτι τῆς βόρειας λεκάνης τοῦ Ἀτλαντικοῦ, μεγάλο σὰν τὴ μισὴ Εὐρώπη, στὸ κέντρο της καὶ δυτικά, μὲ νερὸ γεμάτο μισοσπισμένα φύκια, ποὺ δυσκολεύει τὴν πορεία τῶν σκαφῶν κι ἐπιβραδύνει τὴν πορεία τους. Εἶναι ἓνα φαινόμενο ποὺ μοιάζει (πάρα πολὺ) μὲ τὴν περιεργὴ «λάσπη», ποὺ διηγείται ὁ μῦθος. Πιθανότατα, λοιπόν, κάποιες ἐπόμενες ἀποστολές, ποὺ 'φυγαν γιὰ τὴν Ἀμερικὴ, γύρισαν ἄπρακτες. Ἀποθαρῦνθηκαν («Μάλτα γιόκ») ἢ ἔφτασαν, τὸ πολὺ - πολὺ, μέχρι αὐτὴ τὴν περιεργὴ καὶ μυστηριώδη θάλασσα τῶν Σαργασῶν, τὴν γεμάτη, ὅπως εἶπαμε, ἄπνοια κι ἐπιπλέοντα φύκια κι ἔφεραν τὴν εἰδηση, ὅτι, ἡ Ἀτλαντίδα - Ἀμερικὴ αὐτὴ, δὲν ὑπάρχει πιά καὶ «βουλιάξε» ἐκεῖ. Οἱ ναῦτες ἀγνήθηκαν νὰ συνεχίσουν. Νόμισαν πὼς ἔπρεπε νὰ τὴν εἶχαν ἤδη συναντήσει τὴν Ἀτλαντίδα - Ἀμερικὴ. Γιὰ νὰ μὴν τὴ βρίσκουν, θὰ πεῖ ὅτι βουλιάξε. Κι ἀπ' τὸ βουλιαγμὰ της θὰ προκλήθηκε αὐτὴ ἡ περιεργὴ σούπα, ὅπως μοιάζει ἡ θάλασσα τῶν Σαργασῶν. . . Ἐδῶ, λοιπόν, πρέπει ν' ἀκουμπάει καὶ νὰ βρίσκει τὸν ἀπόηχό του τὸ σημεῖο τῆς διήγησης, γιὰ τὴ «λάσπη», ποὺ ἐμποδίζει τάχατες τὴ ναυσιπλοΐα στὸ σημεῖο τῆς καταβύθισης τῆς Ἀτλαντίδας. Πλὴν, ἡ λάσπη, σύντομα κατακαθίζει καὶ διαλύεται, ἐνῶ ἡ θάλασσα τῶν Σαργασῶν εἶναι μόνιμη, γιὰ ἀτέλειωτες χιλιετηρίδες. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς λέει, ὁ Αἰγύπτιος, ὅτι «ἡ λάσπη» διατηρήθηκε πηχτὴ, στὸ σημεῖο ἐκεῖνο τοῦ ὠκεανοῦ γιὰ ἐννιά χιλιάδες χρόνια. Τόσο δηλοδῆ, ὥστε νὰ ἐμποδίζεται καὶ στὸν καιρὸ του, ἡ διάβαση. Αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο. Ὅσο γιὰ τὰ περὶ «νίκης» τῶν

Ἀθηναίων, σὲ βάρος τῶν Ἀτλάντων, ποῦ παρεισφύρουν στὴ διήγηση, πρέπει, ἐν μέρει, νὰ θεωρηθοῦν ὡς διπλωματικὴ ἀβροφροσύνη τῶν παπάδων πρὸς ἕναν ξένο ἐπισκέπτη. Τί διάλογο, ξένοι ἐπισκέπτες εἶναι αὐτοί, νὰ μὴν τοὺς πεῖς ἕνα καλὸ λόγο; «Πόλεμος» ὅμως μεταξὺ ἐρυθροδέρμων κι Ἀθηναίων ποῦ ἀκούστηκε; Καὶ μάλιστα πρὶν ἀπὸ 11500 χρόνια; Ἐννοεῖται πὼς ὁ Σόλωνας, πρῶτος πολίτης τῆς Ἀθήνας ἀργότερα, — δὲν μπορεῖ — θὰ ἔβαλε κι αὐτὸς τὸ χεράκι του στὴν ἔξαρση τῆς σπουδαιότητος τῆς πόλης του καὶ τοῦ μεγάλου της ρόλου. . . Λίγο τὸ κομπλιμέντο, λίγο ὁ Σόλωνας καὶ κόντευε νὰ βγεῖ δλόκληρος κοσμοϊστορικός πόλεμος. Ἀνήκει κι αὐτὸ στὰ μυθικὰ στοιχεῖα τῆς διήγησης. Ἐκτὸς ἂν ἀφορᾷ κάποια ἄλλη σύγκρουση μὲ ξένους πεζοναυτες (μῆς ἄλλης ναυτικῆς δύναμης) ποῦ ἐπιβουλεύτηκαν τὴν Ἀττική. Στοιχεῖο ποῦ, μαζί μὲ τὴν ἀληθινὴ γεωγραφία τοῦ Ἀτλαντικοῦ, προτέθηκε, ὡς ξένο σῶμα, στὴν ἴδια ἀναφορὰ κι ἀποτέλεσε τὸ ἀμάλγαμα τῆς ἱστορίας τῆς Ἀτλαντίδας. Πρέπει ἀκόμα νὰ σημειωθεῖ, σὲ βάρος πάντα τῆς αὐθεντικότητος τῆς ἱστορίας, ὅτι, οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι, εἶχαν μιὰ συμπαθητικὴ συνήθεια: Νὰ τὰ ἐξελληνίζουν ὅλα. Ἔτσι, μέσα στὴ διήγηση τοῦ Πλάτωνα, θὰ δεῖ κανένας ἀκόμα κι ἄλλο ἕνα παράξενο: Ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι (λειτουργοὶ μάλιστα, μῆς θρησκείας τέλεια διαφορετικῆς ἀπ' τὸ Δωδεκάθεο) μιλάνε γιὰ διανομὴ τῶν γαιῶν ἀνάμεσα στοὺς θεοὺς τοῦ. . . Ὀλυμποῦ! Εἶναι δυνατό, οἱ Αἰγύπτιοι, μὲ τὴν ἡλιολατρεία τους καὶ τοὺς θεοὺς -ζῶα, νὰ λένε ὅτι τὴν Ἀττικὴ τὴ διέλεξε. . . ἢ Ἀθηναῖα «γιὰ τὸ ὠραῖο κλίμα της» καὶ τὴν ἤπειρο τοῦ ὠκεανοῦ. . . ὁ Ποσειδῶνας; Πού, μάλιστα, βάφτισε καὶ τὸν πρωτότοκό του γιο μὲ τὸ ὄνομα Ἄτλας, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ ὄνομα τῆς χώρας ἐκεῖνης; Εἶναι δυνατό νὰ λένε ὅτι τὴν Ἀτλαντίδα τὴ βούλιαξε ὁ . . . Δίας, θεὸς τῶν ξένων ἐπισκεπτῶν τῆς Σαΐδας; Δὲν εἶναι δυνατό. Κι εἶναι αὐτὸ ἕνα κατάφωρο θρησκευτικὸ ψέμα. Δίχως αὐτὸ, ἡ θρησκεία, ἐδῶ, κλονίζεται. Κι ἡ ἱστορία δὲν μπορεῖ νὰ μεταφερθεῖ. Ὁ Σόλωνας, ὁ Πλάτωνας, καθὼς κι οἱ ἐνδιάμεσοι, ὁ Κριτίας κι ὁ πρόσπαππὸς του (ἰδίως ὁ πολιτικὸς Σόλωνας) εἶναι υπεύθυνοι ἄνθρωποι. Δὲν ἔχουν καμιὰ διάθεση νὰ χαλάσουν τὴ θρησκεία τοῦ λαοῦ. Ἡ κοινωνία χάρη σ' αὐτὴ στηρίζεται. Πρέπει νὰ τὰ παρουσιάσουν ἔτσι τὰ δεδομένα, ποῦ τὸ Δωδεκάθεο νὰ μείνει ἀπείραχτο. Στὸ κάτω κάτω, τὰ δογματικὰ ζητήματα εἶναι ἐπικίνδυνα. Μήπως αὐτὰ δὲν φάγανε καὶ τὸν Σωκράτη; Θὰ γίνεи, λοιπόν, μιὰ μετάφραση τῶν αἰγυπτιακῶν θεῶν σὲ ἑλληνικούς. Καὶ τὴν Ἀμερικὴ θὰ τὴν ἀναλάβει ὁ Ποσειδῶνας. Ἀλλιῶτικα, χαλᾶνε ὅλα. Κι ἡ ἀναγγελία περὶ Ἀμερικῆς (ἔστω καὶ «βουλιαγμένης») πρέπει νὰ θυσιασεῖ. Ἡ θρησκεία προηγείται. Ὁ Πλάτωνας κι οἱ ἄλλοι, ὅμως, μὲ τὸν ἐλιγμὸ «τῆς μετάφρασης», τὰ κατάφεραν μιὰ χαρὰ. Νὰ ἔχουν καὶ τὴν πίτα σωστὴ καὶ τὸν σκύλο χορτάτο. . .

Κι ἀκόμα, ὁ Σόλωνας, χρησιμοποιοῦσε διερμηνέα; Κι ἂν, ὁ ἱερέας, τοὺς πῆρε ἕναν ἕναν τοὺς παλιούς μεγάλους πολιτισμούς τῆς θάλασσας, μιὰ καὶ μιλοῦσε ἀπ' ὅτι θυμόταν ἀπ' τὸ σχετικὰ «ἀρχεῖα», χωρὶς νὰ τὰ συμβουλευεταί. . . Κι ἂν, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τοὺς Ἀμερικάνους, προχώρησε στοὺς Ἴβηρες, καταλήγοντας στοὺς Κρητες, τοὺς Μηκοναίους καὶ τοὺς Καρχηδόνιους, ἐνῶ ὁ Σόλωνας μὲ τὸ τσάτρα - πάτρα τῆς συνεννόησης, νόμισε πὼς ἡ διοίκηση ἐξακολουθοῦσε πάντα γιὰ τοὺς πρώτους; Εἶναι πολλὰ τὰ σημεῖα, ποῦ μᾶς βάζουν σὲ σκέψεις. . .

Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο, ποῦ ἐνοχλεῖ, εἶναι ἡ λεπτομερειακὴ ἀναφορὰ τῶν διαστάσεων τῶν ἔργων ὑποδομῆς καὶ λοιπῶν στοιχείων τῆς οἰκονομίας τῆς «νήσου». Δὲν μπορεῖ νὰ μνημονεύεται μὲ ἀριθμούς (μέσα στὴν ἀρετὰ μακριὰ διήγηση, γιὰ τὴν Ἀτλαντίδα, στὸν «Κριτία») πόσο μακρὸς εἶχε ἡ τάδε τάφρος, πόσο φάρδος καὶ πόσο ἀκριβῶς βάθος — λὲς παρμένα μὲ τὴν κορδέλα. Οὔτε πόσα ἀκριβῶς κανάλια καὶ πλοῖα μέσα σ' αὐτὰ καὶ πόσο ἐμβαδὸν εἶχε ἡ κεντρικὴ πεδιάδα κλπ. κλπ. Γιὰ τὴ μεγάλη τάφρο ἀναφέρονται 1770 χιλιόμετρα (ἀμάν!). Οὔτε μὲ τὸν δορυφόρο δὲν παίρνονται τέτοια στοιχεῖα. Πού, μάλιστα, ὁ ἱερέας τὰ θυμόταν νεράκι, ἐπιφυλασ-

σόμενος να δει κι άλλα απ' τὰ «ἀρχαία», να τοῦ τὰ πεί τοῦ Σόλωνα ἄλλη φορά. Δὲν ξέρομε δὲ (ἐπειδὴ δὲν μᾶς λέγεται) γιατί δὲν τὰ 'πε αὐτά, «τὰ ἄλλα», τὴν ἄλλη φορά. Εἶναι ὑπερβολικὴ, ὅμως, αὐτὴ ἡ σχολαστικότητα τῶν λεπτομερειῶν γιὰ μὴ τόσο μακρινὴ (κι ἐχθρική γιὰ τὴν Αἴγυπτο) χώρα. Καὶ μέσα στὴν τόση, ἄλλωστε, ρευστότητα τῆς ζωῆς τῶν λαῶν: Π.χ. τὰ 1200 καράβια μένανε σώνει καὶ καλὰ τόσα; Δὲν σάπιζαν, δὲν βούλιαζαν, δὲν φτιάχνανε καινούργια, ἀπὸ ξαφνικὴ ἀνοδο τοῦ ἔμπορίου; Καὶ σὲ ποιά γενιά, σὲ πόσο πληθυσμό, ἀντιστοιχοῦσε αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς; Ἄν πάλι, ὅπως βγαίνει, τὸ «νησί» τὸ κατοικοῦσαν πολλὰ ἑκατομμύρια κάτοικοι, τότε τὰ καράβια (μὲ ποιο ἐκτόπισμα;) ἦταν λίγα. Ἄμ' τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῶν Ἀτλάντων βασιλέων; Ἐδῶ ὁ Αἰγύπτιος μιλάει σὰ νὰ συμβουλευεταί, ἀπὸ ἄλλο, ὄχι πιά τὰ ἀρχαία τῆς πόλης του, μὰ τὸ ἴδιο τὸ ληξιαρχεῖο τῆς Ἀτλαντίδας. Οὔτε λίγο οὔτε πολλὴ ἀναφέρονται ἀπὸ μνήμης δεκαπέντε ὀνόματα στὴ σειρά — διαδόχων τοῦ γενάρχη θεοῦ. Ἀσφαλῶς, ὁ Πλάτωνας, δὲν μπορούσε νὰ φανταστεῖ, ὅτι κάποτε οἱ ἀναγνώστες του θὰ μπορούσαν νὰ πεταχτοῦν στὴν Ἀτλαντίδα μέσα σὲ εἴκοσι τέσσερις ὥρες, ὥστε νὰ 'ναι περισσότερο φειδωλὸς στὴν ὑπερφύρωσή της μὲ τεχνικὲς λεπτομέρειες καὶ πολιτικὲς θέσεις. Ἄλλὰ τί μπορούσε νὰ κάνει; Μήπως κι ὀρισμένοι συγγραφεῖς τῶν ἡμερῶν μας δὲν κάνουν τὸ ἴδιο μὲ τὸν Γ' τοῦ Κένταυρου ἢ τὸν Δ' τοῦ Κύκνου; Ἄπ' ὅλη τὴ διήγηση, τὸ σημεῖο ποῦ φαίνεται ἀτράνταχτο εἶναι ἡ θαυμάσια περιγραφή τῆς Ἀμερικῆς (μὲ τὸ ὄνομα Ἀτλαντίδα), καθὼς καὶ τῶν ὠκεανῶν, ποῦ βρίσκεται ἀνάμεσά τους. Μιὰ ἀπάδοση τόσο σκανδαλωδῶς ἀληθινὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ποῦ μᾶς ἀφήνει ἄφωνους. Ἐπαναλαβαίνω ὅτι, χωρὶς γνώση, ἦταν ἀδύνατο νὰ περιγραφεῖ, ἔτσι καλὰ, τὸ καθεστῶς τῆς ὑδρόγειου, τὸ μετὰ τὸ Γιβραλτάρ. Μὲ μόνη τὴ φαντασία μπορούσε νὰ 'χαν εἰπωθεῖ χίλια ἀλλιώτικα πράγματα...

Δυστυχῶς στὴν Ἀμερικὴ, ὅταν τῆς ἔγινε νεότερη ἐπίσκεψη (μετὰ τὸν Κολόμβο), τὰ μόνια καταπληκτικὰ ποῦ βρέθηκαν ἦταν τὰ κυκλώπεια τείχη τοῦ Περού, οἱ λόφοι-ναοὶ τῶν Μάγιας στὴ χερσόνησο Γιουκατὰν στὴν Κεντρικὴ Ἀμερικὴ καὶ τὰ εἰρηπια τοῦ Τιαχουανάκο τῆς Βολιβίας. Ἄς προσθέσουμε τὸ ἄφθονο χρυσάφι κι ἀσήμι τῶν Ἰνκας, ποῦ σήκωσαν ληστρικότατα οἱ πρῶτοι Ἴσπανοί, κάτω ἀπ' τὴν ἀμέριστη βοήθεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος... Ὁ πολιτισμὸς καὶ πάλι ὑπολείπεται! Δὲν ἦταν καθάλου ἐκεῖνος ποῦ μᾶς ἔταξε ὁ Πλάτωνας. Ἐκεῖ, ἀπ' ὅσα τουλάχιστον ξέρομε, οὔτε τὴ ρόδα χρησιμοποιοῦσαν, οὔτε τὸ ἄλογο εἶχαν δεῖ στὰ μάτια τους, πρὶν καταφτάσουν οἱ συμμορίες. Κι ἐπομένως, αὐτὰ τὰ «δέκα χιλιάδες ἄρματα» (ποῦ θὰ πρέπει νὰ στραφῆσαν ἐναντίον τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, στὸν κατακτητικὸ πόλεμο τῶν Ἀτλάντων ἐναντίον της) πρέπει νὰ 'ναι τουλάχιστον παραμῦθι. Ἀκόμα, ἡ θρησκεία τῶν γηγενῶν Ἀμερικανῶν ἦταν διαφορετικὴ. Λάτρευαν τὸν ἥλιο. Δὲν εἶχαν ἀκούσει ποτὲ γιὰ κάποιο θεὸ Ποσειδῶνα, ποῦ νὰ ζεῖ στὸ νερὸ καὶ νὰ κολυμπᾷ μὲ τὴν τρίαινα στὸ χέρι... Τέλος (γιὰ νὰ ὀλοκληρώσουμε τὴν κριτικὴ, στὶς εἰδήσεις γιὰ τὴν Ἀτλαντίδα, μέσω τοῦ Σόλωνα), ὑπάρχει κι ἓνα ἀκόμα κρίσιμο σημεῖο στὶς αἰγυπτιακὲς παραδόσεις, ὅπως μεταβιβάστηκαν ἀπ' τὸν γέροντα τῆς Σαΐδας: Ἀνάγουν τὴν ἰδρυση τῆς πόλης ἐκείνης (τῆς Σαΐδας) στὸ 8500 π.Χ. καὶ ταυτόχρονα μιᾶνε γιὰ γεγονότα τοῦ 9500 π.Χ., δηλαδή γιὰ γεγονότα χίλια χρόνια παλιότερα ἀπ' τὴν ἰδρυσή της! Ἐχουμε, δηλαδή, ἐδῶ διαφορὰ μᾶς χιλιετηρίδας (ἀναδρομικὰ), ποῦ δὲν ξέρομε πῶς καλύπτεται. Τὰ «ἀρχαία» μεταφέρθηκαν στὴ Σαΐδα, ἀπὸ ἀρχαιότερες αἰγυπτιακὲς πόλεις, ἢ μὲ στοιματικὴ, προφορικὴ παράδοση, μέχρι νὰ καταγραφοῦν, ποῦ διάτρεξε τριάντα γενιές; Γιὰ ὅλα αὐτά, οἱ ἀπαραίτητες διευκρινίσεις ἀπουσιάζουν. Μεγαλώνοντας ὅμως ἰσόβαθμα τὴν ἀναξιόπιστία τῶν αἰγυπτιακῶν ἱστοριῶν, ποῦ σκαλίστηκαν μὲ ἱερογλυφικὰ στὶς κολῶνες τῶν ναῶν ἢ γράφτηκαν στοὺς πάπυρους. Ἄν ἡ αἰγυπτιακὴ πόλη, οἱ ναοὶ της καὶ τὰ ἱερογλυφικὰ ἦταν παλιότερα ἀπ' τὴν ἱστορία τοῦ «πόλεμου» καὶ τὴν

«καταβύθιση» τῆς Ἀτλαντίδας, τότε ναί, ἡ ἀμφιβολία γιὰ τὴν πιστότητα τῆς μετάδοσης τῶν γεγονότων θὰ πέραγε ἀπ' τὴν πλευρὰ τῶν Ἑλλήνων μεταδοτῶν, μέχρι τὸν Πλάτωνα. Ἔτσι ὅμως, τὸ μεγαλύτερο μερτικό παραμένει στὴν αἰγυπτιακὴ πλευρά...

Αλλά, πληροφορίες γιὰ τὸν Ἀτλαντικό δὲν ἔχουμε μόνο ἀπ' τὸν ἱερέα τοῦ ναοῦ τῆς πόλης τοῦ Δέλτα, μέσω τῆς ἀλυσίδας τοῦ Σόλωνα, τοῦ φίλου του, τοῦ ἐγγονοῦ του καὶ τοῦ Πλάτωνα, στῆς ὁποίας τοὺς κρίκους πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ μερικοὺς μέχρι τὸν γέρο τῆς Σαΐδας. Ἔχουμε κι ἀπὸ ἓνα ἄλλο σπουδαιότατο κείμενο τῆς γραμματείας μας. Ἀπ' τὴν «Ὀδύσεια». Κι αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ πεποίθηση στὸν αἰῶνα μας: Σιγὰ σιγὰ ὅλο καὶ περισσότεροι σοφοὶ (ξένοι δυστυχῶς) καταλήγουν στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ «Ὀδύσεια», μιλώντας γιὰ τὶς περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεύ, στὴν πραγματικότητα μιλάει γιὰ ταξίδια στὸν Ἀτλαντικό.

Ἡ Ἐριέττα Μέρτς, ἡ τόσο ἀφοσιωμένη στὸν Ὅμηρο Ἀμερικανίδα ἐρευνητρια, ἀνακάλυψε μὲ ἀσφάλεια δυὸ τουλάχιστο σημεῖα τῶν περιπλανήσεων σὰν ἀναφερόμενα σαφῶς στὸν Ἀτλαντικό. Εἶναι ἡ ἀναφορὰ στὸ Γκόλφ - Στροῦμ (ποῦ φέρεται σὰν ὁ «ποταμὸς - ὠκεανὸς» στὴν «Ὀδύσεια») καὶ σὲ κάποια ἀπ' τὰ νησιά τοῦ συμπλέγματος τῶν Ἀζορῶν, στὸ κέντρο τῆς βόρειας λεκάνης τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ποῦ ἀναφέρεται σὰν τὸ νησί τῆς Καλυψῶς: Ἡ «Ὠγυγία» (ὁ ἀφαλὸς) τοῦ ὠκεανοῦ! Οἱ σχετικῆς συγκρίσεις μεταξὺ γεωγραφίας σημερινῆς καὶ «Ὀδύσειας», πάνω σ' αὐτὰ τὰ δυὸ, εἶναι καταπληχτικῆς, ἀλλὰ θὰ τρώγαμε πολὺ χῶρο καὶ δὲν μπορεῖ ἐδῶ νὰ γίνει ἡ ἀναπτυγμένη τους μνημόνευση. Παραθέτω παρακάτω (δικῆς μου ἐμπνευσης) κατάλογο τῶν διαφάρων ἄλλων τοποθεσιῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, σὲ σήγκριση μ' ἐκεῖνες (τὶς λίγο ποιητικὰ παραλλαγμένες) τῆς «Ὀδύσειας», γιὰ ἓνα σύντομο κατατοπισμὸ τοῦ ἀναγνώστη. Τόσο δὲ περισσότερο εἶναι αὐτὸ ἀναγκαῖο, ὅσο εἶναι βέβαια ὅτι τέτοια πράγματα δὲν τὰ 'κουσε στὸ σχολεῖο, γιατί ἐκεῖ ἐπικρατοῦν οἱ θεωρίες τοῦ Γάλλου Μπεράο, ποῦ θέλει τὸν περίπλου τοῦ Ὀδυσσεύ νὰ εἶναι φοινικικὴ ἱστορία κι αὐτὸς νὰ μὴν ξυμτᾶει καθόλου ἀπ' τὴ Μεσόγειο: Ὅταν ξεκινᾷς μὲ προκατάληψη, εἶναι ἀδύνατο ν' ἀναγνωρίσεις κάτι. Εἶναι σὰν νὰ μὴν τὸ βλέπεις. Ὅταν νομίζεις ὅτι μ' ἐκεῖνα τὰ καραβάκια ἦταν ἀδύνατο νὰ περιηγηθεῖ ὁ Ἀτλαντικός, τότε εἶναι φυσικὸ νὰ μὴν πηγαίνει ποτὲ τὸ μυαλό σου νὰ βρεῖ τοποθεσίες στὸν Ἀτλαντικό, ποῦ νὰ ταιριάζουν μ' ἐκεῖνες τῆς «Ὀδύσειας». Ἔτσι, ὁ Μπεράο, ψάχνοντας μέσα στὴ Μεσόγειο, ἀναγκάστηκε νὰ παραβιάσει καὶ τὴ γεωγραφία καὶ τὴν «Ὀδύσεια», ὥστε νὰ μπορέσει νὰ τὶς συνταιριάξει καὶ τὶς δύο τους... Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς οἱ περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεύ στὸν Ἀτλαντικό, ποῦ εἶναι περιπλανήσεις σ' ὅλες τὶς κυριότερες ἀκτὲς του (Γροιλανδία, Κανάριες, Κόλπος τοῦ Μεξικοῦ, Παταγονία, Ἀζόρες, Ἀφρικὴ τοῦ Ἰσημερινοῦ, παραλία τῆς Ναμπήμπια), καθὼς καὶ περιγραφῆς τῶν κυριότερων φαινομένων του (θύελλες τοῦ Τριγώνου τῶν Βερμούδων, σίφουνες, παγόβουνα), ἀφήνουν ἀνοιχτὸ τὸ ἐρώτημα τῆς πραγματοποίησής τους. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο ἓνα μόνο πλοῖο, ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, νὰ 'κανε τὴν περιήγηση. Ὅπως καὶ πολλὰ ἔστω πλοῖα, κινούμενα παράλληλα, σὲ διαφορετικῆς κατευθύνσεις, πράγμα ποῦ κανένας στόλος δὲν εἶχε τὸ συμφέρον νὰ κάνει, ἐφ' ἅπαξ, ἐκείνη τὴν ἐποχῆ. Οἱ περιπλανήσεις αὐτῆς προϋποθέτουν μιὰ ἀτλαντικὴ πόλη, ποῦ νὰ μάζεψε τὶς ἱστορίες αὐτῆς, μέσα σὲ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, ἀπὸ πλοῖα ποῦ ξέφυγαν ἀπ' τὴν πορεία τους (κι ἀπ' τὸ χαμὸ). κι ἀφοῦ συγκεντρώθηκαν πρῶτα οἱ ἱστορίες, σὰν παράδοση τοῦ τόπου ἐκείνου, μεταβιβάστηκαν ὕστερα σὲ μᾶς τοὺς Ἕλληνες ἀπὸ προϊστορικοὺς μας ταξιδευτῆς, ποῦ πῆγαν στὴν πόλη ἐκείνη. Ἔχοντας ὑπόψη μας ὅλ' αὐτὰ, μπορούμε καλύτερα ν' ἀξιολογήσουμε τὸ ἔπος μας...

Ἄς δοῦμε τώρα, ἀναλυτικά, τὶς διάφορες τοποθεσίες τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῆς «Ὀδύσσειας», πέρα ἀπ' τὸν Γκόλφ Στρήμ καὶ τὶς Ἀζόρες τῆς Μέρις, κι ὕστερα ἄς σκεφτοῦμε πῶς ἔφτασαν σὲ μᾶς οἱ διηγήσεις γι' αὐτές.

— (Α) Ἡ «ΥΠΕΡΕΙΑ τῆς Ὀδύσσειας», ἡ χώρα τῶν Κυκλώπων. Μοιάζει μὲ τὴν Παταγονία τῆς Νότιας Ἀμερικῆς (ὅπως περιγράφεται στὸ πρῶτο ταξιδιωτικό, στὸ ἡμερολόγιο τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μαγγελάνου) στὰ ἐξῆς σημεῖα: 1) Ἡ «Ἑπέρεια» χαρακτηρίζεται ἀπ' τὸν Ὅμηρο σὰν «ἀπέραντη» στὴν ἔκταση. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Μαγγελάνος. Ἐκανε μῆνες καὶ μῆνες παρακτίας ἐξερευνησης τῆς Ν. Ἀμερικῆς, μέχρι νὰ φτάσει στὸν πορθμὸ πού πῆρε τ' ὄνομά του. 2) Τὴν «Ἑπέρεια» κατοικοῦνε «γίγαντες». Τὴν Παταγονία ἰθαγενεῖς, πού τὸ κεφάλι τῶν Ἰσπανῶν ναυτῶν «μόλις καὶ μετὰ βίας ἔφτανε μέχρι τῆ μέση τους». 3) Οἱ κάτοικοι τῆς «Ἑπερείας» ἔχουν ἓνα μάτι στὸν Ὅμηρο. Στὸ ἡμερολόγιο Μαγγελάνου, οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Παταγονίας βάφουνε τὸ πρόσωπό τους κατακόκκινο (ἐρυθρόδερμοι). Εἰδικὰ δὲ γύρω καὶ ἀπ' τὰ δυὸ μάτια μαζὶ, χαράζουνε μιὰ κυκλικὴ ἐπιφάνεια κίτρινη (Κύκλωπες). Ἔτσι, ἀπὸ μακριὰ φαίνονται μονόφθαλμοι. Κι ἄλλωστε βλέπουν μέσα ἀπὸ κύκλο. 4) Οἱ Κύκλωπες εἶναι ἀποικειστικά «κτηνοτρόφοι». Οἱ Παταγόνες (λαὸς χωρὶς γεωργία, ψάρεμα καὶ μέταλλα) ζοῦσαν ἐπίσης μόνο ἀπ' τὴν κτηνοτροφία. 5) Οἱ Κύκλωπες καταπίνουνε τοὺς ναῦτες τοῦ Ὀδυσσεῆ ὠμούς. Οἱ Παταγόνες ἔτρωγαν ὅμοια τὸ κρέας ὠμό. 6) Ἡ ὄρεξη τῶν Κυκλώπων εἶναι τρομερή. Οἱ Παταγόνες εἶχαν, ὅμοια, ὑπερφυσικὸ μεταβολισμό (160%). 7) Ὁ Ὀδυσσεὺς κι οἱ ναῦτες του μεταφέρθηκαν ἔξω ἀπ' τὴ σπηλιὰ τοῦ Κύκλωπα δεμένοι, ἢ γαντζωμένοι κάτω ἀπ' τὴν κοιλιὰ τῶν προβάτων του: Οἱ ἀγριάνθρωποι τῆς Παταγονίας ἔβουσκαν κι αὐτοὶ ἄγνωστο στοὺς Εὐρωπαίους εἶδος γιγάντιων προβάτων (τὰ λάμας), πού μπορούν πραγματικά νὰ φορτωθοῦν ἀνθρώπους. 8) Οἱ Κύκλωπες ἦταν μᾶλλον χαῖοι, γι' αὐτὸ κι ὁ Ὀδυσσεὺς τοὺς γέλασε. Οἱ Παταγόνες πάθανε τὸ ἴδιο ἀπ' τοὺς πρώτους ἄποικους, πού τοὺς διαφθείρανε μὲ τὸ οἰνόπνευμα κι ὕστερα τοὺς ἐξόντωσαν...

— (Β) Ἡ ΧΩΡΑ ΤΩΝ «ΛΑΙΣΤΡΥΓΓΟΝΩΝ» μοιάζει μὲ τὴ Δυτικὴ Ἀφρικὴ, τοῦ Σενεγάλη καὶ τοῦ Νίγηρα, στὰ ἐξῆς σημεῖα: 1) Οἱ Λαιστρυγόνες ἦταν ἀνθρωποφάγοι. Ἀλλὰ κι οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς, τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἐπίσης. 2) Ἡ Λαιστρυγονία χαρακτηρίζεται ἀπ' τὸν Ὅμηρο σὰν χώρα μακρινὴ («τηλέπυλη»). Ἀλλὰ κι ἡ Δυτικὴ Ἀφρικὴ, τοῦ Ἰσημερινοῦ, εἶναι ἐπίσης μακρινή. 3) Ἡ Λαιστρυγονία προσδιορίζεται ἀπ' τὸν Ὅμηρο σὰν χώρα χωρὶς λυκανγῆς καὶ λυκόφως («ὄπου οἱ τροχιεὶς τῆς μέρας καὶ τῆς νύχτας πλησιάζουν κοντὰ - κοντὰ»). Τὸ φαινόμενο αὐτὸ γίνεται ἐντονώτερο ὅσο πλησιάζει τὸ πλοῖο στὸν Ἰσημερινό. Καὶ στὸν Ἰσημερινό δὲν μπορείς νὰ φτάσεις μὲ τὸ πλοῖο (ὅπως ὁ Ὀδυσσεὺς) παρὰ μόνο πλέοντας νότια ἀπ' τὸ Γιβραλτάρ μέσω τοῦ Ἀτλαντικοῦ. 4) Ὁ Ὀδυσσεὺς πετροβολήθηκε στὴ Λαιστρυγονία καὶ καμακώθηκαν καὶ καταφαγώθηκαν οἱ ναῦτες του ἐκεῖ. Σ' ἓναν κόλπο μὲ «ἥρεμα νερά», ὅπου κατάληγαν «ἀπότομα» βουναὶ γύρω - γύρω. Ἀκριβῶς τὸ ἴδιο κόντεψε νὰ πάθει κι ὁ Καρχηδόνιος Ἄωννας, τὸν 6ο π.Χ. αἰώνα, σὲ ἴδιο ἀκριβῶς μέρος, ὅπου δέχτηκε κι αὐτὸς ἐπίθεση «μὲ κοτρῶνες» ἐναντίον τῶν πλοίων του, ἀπὸ ψηλά. Κι ὑποχώρησε. Ἀλλὰ ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν ἔπαθε. Μόνο τὸ δικό του πλοῖο ἔσωσε. Τὰ ἄλλα χάθηκαν ἐκεῖ. Ὁ Ἄωννας παράπλεε τότε τὴ Δυτικὴ Ἀφρικὴ. Ὁ Ὀδυσσεὺς τί παράπλεε;

— (Γ) Ἡ «ΘΡΙΝΑΚΙΑ» τοῦ Ὀδυσσεῆ καὶ ἡ Βόρεια Ἀμερικὴ ἔχουν τὶς ἐξῆς ἀναλογίες: 1) Ἐχουν καὶ οἱ δυὸ «βόδια». Ἡ «Θρινακία» αὐτὰ τοῦ «Ἡλίου». Ἡ Β. Ἀμερικὴ τὰ μπάφαλο. 2) Τὰ μπάφαλο τῆς Β. Ἀμερικῆς ἦταν κι αὐτὰ «ἄσωτα» ὅπως τῆς «Ὀδύσσειας». Ὑπολογίζονται σὲ 75.000.000 κεφάλια, ὅσα ζοῦσαν ἐλεύθερα, ἄλλωτε, ἀνάμεσα στὸν κόλπο τοῦ Μεξικοῦ καὶ στὸν κόλπο τοῦ Χουδσον. 3) Τὰ βόδια τῆς Θρινακίας ἀνῆκαν στὸ «θεὸ Ἡλιο». Τὰ ἄγρια βοοειδῆ τῆς

Β. Ἀμερικῆς δὲν ἀνῆκαν κι αὐτὰ σὲ ἄνθρωπο ἰδιοκτήτη. . . 4) Ἡ Θρινακία εἶναι μέρος ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπ' τὸν Ὅμηρο, ἐπὶ λέξει, σὰ «μακρινό». Οὔτε λόγος ἐπίσης καὶ γιὰ τὴ Β. Ἀμερικῆ. . .

— (Δ) Ἡ ΧΩΡΑ ΤΩΝ «ΚΙΜΜΕΡΙΩΝ» τῆς «Ὀδύσειας» κι ἡ Γροιλανδία παρουσιάζουν τὶς ἐξῆς ὁμοιότητες: 1) Εἶναι κι οἱ δυὸ «σοκοτεινές». Ὁ ἥλιος στὴ Γροιλανδία μόλις φαίνεται. . . Κι ὅταν φαίνεται, εἶναι λιγότερο φωτεινὸς κι ἀπ' τὸ φεγγάρι. 2) Κατοικεῖται, ἡ Κιμμέρια, ἀπὸ ἓνα «δυστυχημένο» λαό, μιὰ καὶ δὲν ἔχει ἥλιο: Ἀπ' τοὺς Ἑσκιμῶους — μέσα σὲ σπίτια χτισμένα μὲ πλῆθρες ἀπὸ πάγο. 3) Καὶ στὶς δυὸ αὐτὲς χῶρες «δὲν καρπίζουν οἱ ἰτίες». (Στὴ Γροιλανδία λόγῳ τοῦ κροῦ). 4) Στὴν Κιμμέρια βρίσκεται ἀκόμα ἡ «εἴσοδος» τοῦ Ἄδη. Ἀλλὰ κι ἀπ' τὴ Γροιλανδία καὶ πέρα ἀρχίζει ὁ παγωμένος κύκλος: Ὁ θάνατος (Ἄδης) ἀπ' τὴν παγωνιά. Ἡ ἀπόλυτη νέκρα. . .

— (Ε) Ἡ «Αἰολία Νησος» στὸν Ὅμηρο ἔχει τρία χαρακτηριστικά, ποὺ ἀντιστοιχοῦν ἀπόλυτα στὰ παγόβουνα τοῦ Ἀτλαντικοῦ: 1) Ἡ Αἰολία «πλέει». Τὸ ἴδιο καὶ τὰ παγόβουνα. 2) Ἡ Αἰολία λάμπει (γιατὶ εἶναι «σκεπασμένη μὲ χαλκό»). Τὸ ἴδιο λάμπουν καὶ τὰ παγόβουνα. 4) Οἱ ἀχτὲς τῆς Αἰολίας εἶναι «γλιστερές» κι «ἀπότομες». Τὸ ἴδιο κι τῶν παγόβουνων. Ἐπρεπε δὲ κάπως νὰ παρουσιαστοῦν τὰ παγόβουνα στοὺς Μεσογειακοὺς. Ἀλλιῶτα θά 'ταν ἀπίστευτα. Ἄν τοὺς λέγανε ὅτι εἶναι ἀπὸ χιόνι μέσα στὸ νερό, θὰ τοὺς εἰρωνεύονταν αὐτοὺς ποὺ θὰ τὸ λέγανε. κι ἔτσι εἶπαν ὅτι εἶναι νησιά. . .

— (ΣΤ) Ἡ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΤΡΙΚΤΜΙΑΣ, ποὺ βούλιαξε τὴ ναυαρχίδα τοῦ Ὀδυσσεά, ἀντιστοιχεῖ στὰ φαινόμενα τοῦ Τρίγωνου τῶν Βερμούδων: 1) Ἡ τρικυμία στὸν Ὅμηρο ἔγινε ἔξω, μακριὰ ἀπ' τὴν ἀχτὴ τῆς Θρινακίας. Τὸ Τρίγωνο εἶναι ἐπίσης ἔξω, μακριὰ ἀπ' τὶς ἀχτὲς τῆς Φλώριδας, τῆς Β. Ἀμερικῆς. 2) Ἡ λαίλαπα τοῦ Ὀδυσσεά ἦταν τόσο ξαφνική, ποὺ ὅσπασε τὸ κατάρτι σύριζα. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὸ Τρίγωνο. 3) Ἡ θαλασσοταραχὴ στὸν Ὅμηρο συνοδεύεται ἀπὸ κερανοὺς καὶ μύριζε ἢ θάλασσα θειάφι. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὸ Τρίγωνο. 4) Ἡ ἐπιπλέονσα ξυλεῖα, ἀπ' τὴν ὁποία ἀρπάχτηκε ὁ Ὀδυσσεάς, τὸν ξέβρασε στὴν ἀχτὴ τοῦ νησιοῦ τῆς Καλυψῶς, ποὺ ἦταν ὁ «ἀφαλὸς τῆς θάλασσας». Πραγματικά, οἱ Ἀζόρες βρίσκονται στὸ κέντρο τοῦ Ἀτλαντικοῦ, μετὰ τὸ Τρίγωνο (πάνω στὸ δρομολόγιό τῆς ἐπιστροφῆς). Εἶναι πραγματικά ὁ ἀφαλὸς τοῦ ὠκεανοῦ.

— (Ζ) Ἡ «ΣΚΥΛΑ» ὀρίζεται στὸν Ὅμηρο κορφὴ πανύψηλη, μὲ κατακόρυφες πλευρές, σὰν «κομμένες μὲ τὸ μαχαίρι». Ἔτσι, ποὺ εἶναι «ἀδύνατο» νὰ τὶς σκαρφώσω κανένας. Ἀκόμα κι ἂν εἶχε «εἴκοσι χέρια καὶ εἴκοσι πόδια», ὅπως γράφει ὁ Ὅμηρος. (Τέτοιος βράχος δὲν ὑπάρχει). Ὅτι ἡ κορυφὴ αὐτὴ «χώνεται» μέσα σὲ σύννεφα, ποὺ δὲν διαλύονται ποτέ, οὔτε τὸ ντάλα καλακαίρι. (Τέτοιος βράχος δὲν ὑπάρχει). Ὅτι δὲν πρέπει νὰ κοντοζυγώνει κανένα πλοῖο ἐκεῖ, γιατί «ὀρμαεῖ» ξαφνικά. «Τέτοιος βράχος δὲν ὑπάρχει». Ὅτι «ἀρπάζει» ναῦτες ἀπ' τὰ καταστρώματα τῶν πλοίων. (Τέτοιος βράχος δὲν ὑπάρχει). Καὶ ὅτι, στὴ βάση καὶ στὸ κέντρο τῆς, βρίσκεται μιὰ σπηλιά, ποὺ βλέπει στὸν «Ἄδη καὶ στὸ Ἐρεβος». Τόσο βαθιά! (Τέτοιος βράχος δὲν ὑπάρχει). Ἐκεῖνο ποὺ ὑπάρχει εἶναι ἓνα φαινόμενο συχνό, πλησιάζοντας στὶς ἀχτὲς τῆς Ἀμερικῆς (σὲ ὀρισμένο γεωγραφικὸ πλάτος δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπ' τὸν Ἰσημερινό), ποὺ λέγεται θαλασσινὸς σίφουνας. Αὐτὸς ἔχει ὅλα τὰ παρακάτω χαρακτηριστικά: 1) Δὲν μπορεῖ «κανένας» νὰ τὸν σκαρφώσω. 2) Πάντοτε, μὰ πάντοτε, ἡ κορυφὴ του συνοδεύεται ἀπὸ μαύρα «σύννεφα» γύρω του. Ἐπιστημονικά, τὸ σύννεφο αὐτὸ λέγεται Μελανίας κι εἶναι προϋπόθεση τοῦ σίφουνα. Ἀπ' αὐτὸ ξεκινáει σὰ βυζί, σὰ δάχτυλο, σὰν οὐράνια προδοσίδα, ποὺ φτάνει ν' ἀγγίζει τὴ θάλασσα καὶ μέσα ἀπ' τὴν ὁποία ἀναρροφáει τὸ θαλασσινὸ νερό. 3) «ὀρμαεῖ» ξαφνικά, κινούμενος μὲ ταχύτητα, στὴν ἐπιφάνεια τῆς θά-

λασσας, ἐνὼ ἄλλοτε κοντοστέκεται, σὰ νὰ διστάζει νὰ προχωρήσει. Στροβιλίζεται ἐπιτόπου. 4) «Ἀρπάζει» πραγματικά ναῦτες ἀπ' τὰ καταστρώματα καὶ... τοὺς ὅλους πραγματικά στὸν «Ἄδη καὶ στὸ Ἔρεβος». 5) Γαυγίζει «δυνατά», λέει ὁ Ὅμηρος. Πού σημαίνει ὅτι συνοδεύεται ἀπ' τὴν ὑπόκωφη βουή, πού 'χουν ὅλοι οἱ σίφουνες κι ἀπ' τὸν κρότο (σὰν κανονιά) πού κάνουν, ὅταν σπάζουν καὶ γκρεμίζονται. 6) Μόνο μιὰ μαγικὴ ἐπίκληση, ἡ λέξη «Κραταίη», παροῦσι νὰ τὴν κάνει νὰ λουφάξει τὴ «Σκύλα», γράφει ὁ Ὅμηρος. Ὁ Καρχαβίτσας, στὸ διήγημά του «Ἡ θάλασσα», μᾶς λέει πὼς οἱ καρβοκύρηδες κάνανε ἄλλο μαγικό. Χαράζανε στὸ κατάρτι τοῦ ἰστιοφόρου τους, κατάχλωμοι, τὴν πεντάλφα, γιὰ νὰ φύγει καὶ νὰ τσακιστεῖ αὐτὸ τὸ τέρας τῆς θάλασσας...

Τὸ ἐρώτημα πὺ ἀπομένει εἶναι: Ἡ «Ὀδύσεια» ἀναφέρει τίποτα εἰδικὰ γιὰ τὴν Ἀτλαντίδα; Ὑπάρχει μέσα στὶς σελίδες τῆς κάτι πὺ νὰ τὴ θυμίζει; Ἔστω καὶ λίγο; Ἔστω καὶ μὲ ψευδώνυμο; Κάτι πὺν θὰ μπορούσε νὰ 'ναι ὑπόλειμμα παλιότερων διηγήσεων, πὺ να διασώθηκαν μέσα σ' αὐτὴν; Τὸ περιεργό εἶναι ὅτι ὑπάρχει: Κι εἶναι ἡ «νῆσος» τῶν Φαιάκων. Πρᾶμα πὺν, βέβαια, ἔτσι πὺν λέγεται κι ἔχει ἐπικρατήσι νὰ λέγεται, ἀποτελεῖ μιὰ φοβερὴ ἀσέβεια στὸ ἀρχαῖο κείμενο. Γιατὶ ποτὲ ὁ Ὅμηρος δὲν χρησιμοποιεῖ τὸ οὐσιαστικὸ αὐτό. Ἐκατὸ φορὲς ἀναφέρεται στὴ χώρα ἐκεῖνη, ἀλλὰ ποτέ, μὰ ποτέ, δὲν τὴ χαρακτηρίζει νῆσι. Πὺν, ἀλήθεια, τὸ βρῆκαν κι ὅλοι νομίζουν σήμερα, ὅτι ἡ Σχερία τῶν Φαιάκων ἦταν νῆσι καὶ μάλιστα ἡ Κέρκυρα; Ὁχι. Ἦταν ἠπειρωτικὴ παραλία — μεγάλη χώρα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ «νῆσος» τῶν Φαιάκων παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίες καὶ συγγένειες μὲ τὴν Ἀτλαντίδα, πὺν κάνουν ἐντύπωση σ' ἐκεῖνον πὺν θ' ἀσχοληθεῖ μὲ τὶς συσχετίσεις: α) Πρόκειται (καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις, Σχερίας καὶ Ἀτλαντίδας) γιὰ πολὺ προηγμένες χώρες, μὲ ἀνώτερο τεχνικὸ καὶ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο. Ἡ Σχερία ἔχει περίφημες βιοτεχνίες ὑφασμάτων, ὅπου οἱ ἐργάτριες δουλεύουν ὁμαδικά, ἀεικίνητες «σὰν τὰ φύλλα τῆς λεύκας». Διαθέτει πολυάριθμο ἐμπορικὸ στόλο, ναυλοχοῦντα σὲ «δίδυμα» λιμάνια, ὅπου τὰ πλοῖα εἶναι παραταγμένα δίπλα - δίπλα καὶ φυλάγονται κάτω ἀπὸ ἰδιαίτερο στέγαστρο τὸ καθένα. Αὐτὰ τὰ πλοῖα εἶναι θαύματα τεχνικῆς, γιατί εἶναι γρήγορα «σὰν τὰ πούπουλα» στὸν ἀέρα. Καὶ εἶναι κι «ἀβύθιστα». Ζέρουν δὲ νὰ πᾶνε «παντοῦ», χωρὶς κᾶν τὴ βοήθεια τῶν ἀστρων. Ἀκόμα, ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Σχερίας ἔχουν ναυτικὰ ὄνοματα! Τὰ ἴδια περίπου λέει γιὰ τὰ δυὸ λιμάνια, τὰ κανάλια, γιὰ τὰ χίλια διακόσια κρατικὰ πλοῖα καὶ τὸ θορυβῶδες ἐμπόριο ἢ διήγηση τῆς Ἀτλαντίδας. Τῆς Σχερίας περιγράφονται ἐπίσης τὰ ψηλὰ τεῖχη σὰν «ἀπίστευτα στὴν ὄψη». Ἀπίστευτο δηλαδή, ὅτι κατασκευάστηκαν ἀπ' ἀνθρώπινα χέρια... β) Ἡ Σχερία, ὅσο κι ἡ Ἀτλαντίδα, ἔχουν τὸν ἴδιο θεό. Τὸν Ποσειδῶνα, θεὸ τῆς θάλασσας. Ἡ «Ὀδύσεια» περιγράφει τὸν λαμπρὸ ναὸ τοῦ πολιοῦχου θεοῦ Ποσειδῶνα, «παλιῦ ρυθμοῦ», στὴ μέση τῆς ἀχανοῦς κεντρικῆς πλατείας, ἀπὸ κалντερίμι φτιαγμένης, μὲ πέτρες «βαθιὰ χωμένες». Στὴν Ἀτλαντίδα, τὸ ἄγαλμα τοῦ Ποσειδῶνα εἶναι μέσα σὲ ναὸ «βαρβαρικοῦ ρυθμοῦ», ἀπάνω σὲ ἀμάξι, πὺν τὸ σέρνουν ἔξι φτερωτὰ ἄλογα, γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο κολυμπᾶνε ἑκατὸ νεράιδες. γ) Ἡ Σχερία, ἄλλο τόσο ὅσο κι ἡ Ἀτλαντίδα, διευθύνεται ἀπὸ «συμβούλιος» βασιλιάδων. Ὁ Ἀκλίνιος εἶναι ἄλλὰ ὁ πρῶτος τῆ τάξει, ὅπως τὰ ἴδια γίνεται καὶ μὲ τοὺς ἀπόγονους τοῦ Ἀτλαντα: Προεδρεύουν ἀνάμεσα στοὺς ὑπόλοιπους ἐννιά συνάδελφούς τους βασιλιάδες. Στὴ Σχερία, οἱ βασιλιάδες εἶναι δεκατρεῖς. Μικρὴ ἢ διαφορὰ... δ) Οἱ θησαυροὶ, τὸ χρυσάφι, τὸ ἀσήμι, τὰ ἀγάλματα, τὰ λαμπρὰ πελώρια κίτριά, οἱ τελετές, τὸ ἔλεφαντόδοντο κι ὁ μπροῦντζος, πλημμυρίζουν καὶ τὶς δυὸ χώρες, στὶς ἀντίστοιχες περιγραφές. Ἡ εὐφορία τῆς γῆς τους εἶναι καταπλη-

χτική. Στη Σχερία δὲν προφταίνει νὰ βγῆ ἕνας καρπὸς κι ἄλλος παίρνει τὴ θέση του. Ξερὸ κλαδὶ νὰ βάλεις στὸ χῶμα, βγάξει φύλλα, πὺν λέει ὁ λόγος. "Ἄς ἀφήσουμε στὴν πάντα λοιπὲς περιγραφὲς γιὰ μεγάλα ποτάμια (τὰ μικρὰ νησιά δὲν ἔχουν τέτοια) καὶ γιὰ ἀπότομες ἀχτὲς, στὴ θάλασσα, πὺν μοιάζουν καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις τῶν «μυθικῶν» ἐκείνων τόπων. "Ἄς προσεχτεῖ ὅτι, ὁ Ὀδυσσεύς, μετὰ τὸ νησι τῆς κόρης τοῦ Ἄτλαντα, βρέθηκε σὲ 18 μέρες, ὄχι ἄλλοῦ, ἀλλὰ στὴ Σχερία τῶν Φαίακων. Πλέοντας μὲ οὐριό ἄνεμο κατευθεῖαν ἀνατολικά καὶ μὴ βλέποντας πουθενὰ στεριά, ἔφτασ' ἐκεῖ. Σὲ χῶρα, φυσικά, πάλι τοῦ Ἄτλαντικοῦ. . . ε) Ἡ θυσία εἰδικὰ τοῦ «ταύρου», εἶναι περιέργη, ὅσο καὶ χαρακτηριστικὴ. Μόνο στὴ Σχερία καὶ στὴν Ἄτλαντίδα γίνονται τέτοια. Ὁ ταῦρος εἶναι, ἐκεῖ, σχεδὸν ἱερὸ ζῶο καὶ γι' αὐτὸ πιάνεται μὲ τὰ χέρια. Ἀπαγορεύεται μὲ ἄλλον τρόπο. στ) Ὁ Ποσειδῶνας δὲν ἀπειλεῖ μὲ σεισμὸ τὴ Σχερία. Ἀπειλεῖ μὲ ἄλλον εἶδους γεωλογικὴ καταστροφή. Νὰ περικλείσει μὲ βουνὰ τὰ λιμάνια τῆς καὶ νὰ ἐπιφέρει τὸν ἐμπορικὸ τῆς θάνατο. Φεύγοντας ὁ Ὀδυσσεύς, οἱ Φαίακες τελοῦν γιὰ τὴ σωτηρία τους λειτουργία στὴ χάρη του καὶ δὲν μαθαίνουμε ποτὲ ἂν τελικὰ σώθηκαν ἢ πήξανε στὰ βουνά. . .

Ποῦ φτάσαμε; Φτάσαμε στὸ ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ ἀκριβὴ γεωγραφία τοῦ Ἄτλαντικοῦ (τουλάχιστον τοῦ Ἄτλαντικοῦ — γιατί, ὅπως ἀποδείχθηκε προηγουμένα, ὁ Αἰγύπτιος μίλαγε καὶ γιὰ Εἰρηνικό), οἱ προϊστορικοὶ λαοί, οἱ Αἰγύπτιοι, Κρήτες, Μυκηναῖοι (γιατὶ ἡ «Ὀδύσεια» δὲν εἶναι ὑπόθεση 800 π.Χ., ἀλλὰ στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς, εἶναι παλιότερη μυκηναϊκὴ διήγηση), ξέρανε καὶ γιὰ ἕναν ἐξωμεσογειακὸ πολιτισμὸ, γιὰ μιὰ ἄτλαντικὴ χῶρα, προηγμένη κι εὐτυχῆ, πὺν ὄδωσε τροφή καὶ στὶς δυὸ διηγήσεις. Τῆς Σχερίας καὶ τῆς Ἄτλαντίδας. Ἡ Σχερία τῶν Φαίακων ναυτικῶν μπορεῖ νὰ ἴταν διαφορετικὴ, στὴν ἀκριβὴ τοποθεσία, ἀπ' τὴν Ἄτλαντίδα (τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων), ἀλλὰ μιὰ καὶ βρισκόταν κι αὐτὴ ἔξω ἀπ' τὶς Ἡράκλειες Στῆλες, πρόσθεσε τὰ στοιχεῖα τῆς σ' ἐκεῖνα τῆς Ἄτλαντίδας. Κι ἀποτελέσαν μαζί τὸ κύριο στέλεχος τοῦ «μύθου» τῆς Ἄτλαντίδας: Ἡ γεωγραφικὴ ἐντόπιση εἶναι τῆς Ἄτλαντίδας - Ἀμερικῆς. Ὁ πλοῦτος, τὸ ναυτικὸ ἐμπόριο, οἱ διώρυγες κλπ. ἀνήκουν, τὰ περισσότερα, στὴ Σχερία. Τὸ ἀνακάτεμα δὲν μποροῦμε νὰ εἴμαστε βέβαιοι ποῖος τὸ ἔκανε. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅλοι. Αἰγύπτιοι καὶ Ἕλληνες μαζί. Μήπως, ἐξἄλλου, δὲν μᾶς λέγεται στὸν «Κριτία» ὅτι «ἐξουσίαζαν οἱ Ἄτλαντες μέχρι τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Ἰταλία»; Πῶς θὰ ἐρμηνευτεῖ αὐτό, ἂν δεν τσονταριστεῖ μὲ κάποια δόση. . . Ταρτησοῦ; Ἄν δὲν ὑποθεθεῖ ὅτι μεταξὺ Ἄτλαντίδας - Ἀμερικῆς ἔγινε κάποια ταύτιση, πὺν ἔμπασε τοὺς Ἄτλαντες στὴ Μεσόγειο; Γιὰ τὴν ἀκριβὴ τοποθέτηση τῆς Σχερίας τῶν Φαίακων καὶ τὴν πλήρη τεκμηρίωση τοῦ ἰσχυρισμοῦ, σχετικὰ μὲ ναυτικὴ δύναμη στὶς εὐρωπαϊκὲς ἀχτὲς τοῦ Ἄτλαντικοῦ, ἔχω δημοσιέψει ἀρχετὰ (δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ) καὶ θὰ μάκρανε πολὺ μιὰ ἐπανάληψη. Ἐδῶ θὰ ποῦμε μόνο, ὅτι ἡ χῶρα αὐτὴ ἦταν ἢ νοτιοδυτικὴ Ἰσπανία, πὺν ἀναφέρεται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη σὰν Θαρσίδα κι ἀπ' τοὺς Ἕλληνες σὰν Ταρτησοῦς. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει ὅτι «κάθε τρία χρόνια» ἐρχόταν τὸ καράβι ἀπ' τὴ Θαρσίδα, νὰ ἐφοδιάσει τὸ βασίλειο Σολομώντα (950 π.Χ.) μὲ χρυσὸ καὶ ἄργυρο καὶ πολύτιμες πέτρες «τορνευτὲς καὶ πελεκητὲς». Ὁ δὲ Στράβωνας (γεωγράφος τοῦ ἰου αἰῶνα, ἀλλὰ πὺν βάσιζε τὶς πληροφορίες του πάντα σὲ παλιότερους ὑπομνηματιστὲς, πὺν τὰ βιβλία τους ἔχουν χαθεῖ) ἀναφέρεται μὲ θαυμασμὸ στὴ φιλοπονία τῶν κατοίκων τῆς: Τὶς περιφημὲς διώρυγες πὺν ἔχαν ἀνοίξει, γιὰ τὴν ἄρδευση τῶν κτημάτων τους, κοντὰ στὸν ποταμὸ Γουαδαλιβίθρ καὶ τὰ γραφτὰ τους κείμενα, «τὰ γραμμένα σὲ στίχους», πὺν ἀνάτρεχαν στοὺς νόμους τους «7.000 χρόνια προ-

τύτερα». Στην περιοχή τους δέ, βρέθηκαν κυκλώπειες κατασκευές (όπως οί πελώριες σκάλες του λιμανιού της Ουέλβα) και εγκαταλειμμένα μεταλλεία χαλκού (του Ρίο Τίντο), που δουλεύονταν από 5000 χρόνια π.Χ., όπως έδειξαν σχετικές έρευνες. "Ας σημειωθεί ακόμα, ότι το λιμάνι τους ήταν το κλειδί για το εμπόριο του κασσίτερου στη Μεσόγειο. Κασσίτερου, που προμηθεύονταν απ' τις «Κασσιτερίδες» νήσους, δηλαδή απ' τὰ βρετανικά νησιά. Και χωρίς κασσίτερο δεν υπήρχε μπρούντζος. Και χωρίς μπρούντζο δεν υπήρχαν γερά όπλα. Αναφέρεται, τέλος, στον Ήροδοτο πώς, όποιος αρχαίος ναυτικός έκανε να βγει απ' τὸ Γιβραλτάρ και νὰ πάει εκεί' δεν είχε παρὰ ν' αλλάξει τις άγκυρές του και νὰ τις βάλει άσημένιες, για νὰ βρεθεί μονομιᾶς πλούσιος. Τὸ άσημί ήταν στην Ταρτησσὸ λόγω τῆς μεγάλης του παραγωγῆς, φθηνότερο απ' τὸ μολύβι τῆς άγκυρας...

Στὴ λύση αὐτῆ, ὅτι ἡ ἱστορία γιὰ τὴν Ἀτλαντίδα εἶναι ἓνα ἐξαιρετικὰ σύνθετο συμπῆλημα ἀπὸ παράταιρα γεωγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ καταλήξουμε ἀπ' τὴν ὅλη οἰκονομία τοῦ θέματος. Γιατί ποιά στοιχεῖα συνθέτουν τὸν μῦθο τῆς Ἀτλαντίδας τοῦ Πλάτωνα;

- 1.— Ἡ τεράστια στεριά, στὴ μέση ἀπέραντου ὠκεανοῦ, μπροστὰ στὸν ὁποῖο ἡ Μεσόγειος «μοιάζει μὲ ἀπλὸ λιμάνι».
- 2.— Ἡ γεωγραφικὴ τῆς θέσης, ἀνάμεσα στὸ Γιβραλτάρ καὶ μιὰ μυστηριώδη ἀνώρυμη ἤπειρο «ἀληθινή» καὶ «πραγματικὴ» καὶ «δὼντως ἤπειρο».
- 3.— Ἡ ὑπαρξὴ πολλῶν νησιῶν ἀνάμεσα στὴν Ἀτλαντίδα καὶ τὴν ἤπειρο ἐκεῖνη.
- 4.— Ἡ ἔκτακτη εὐημερία καὶ πρόοδος τῶν κατοίκων τῆς.
- 5.— Ἡ μαγικὴ (μέσα σὲ 24 ὥρες) μονοκόμματα καθίζηση μέσα σὲ σεισμούς, ὁπότε σκεπάστηκε ἐντελῶς ἀπ' τὴ θάλασσα.
- 6.— Ἡ ἀδυναμία προσπέλασης, μετὰ τὴν καταβύθισή τῆς, στὸ μέρος ποῦ βρισκόταν, λόγω «λάσπης». Ποῦ διατηρήθηκε ἐκεῖ ἀπὸ τὴν καταβύθιση μέχρι τὴν ἐποχὴ τῆς διήγησης.
- 7.— Τὰ χρονολογικὰ στοιχεῖα: 9500 π.Χ. καταβύθιση καὶ μέχρι τὸ 500 π.Χ. ἀπροσπέλαστο πέλαγος λόγω διατηρημένης λάσπης ἐκεῖ.
- 8.— Ὁ πόλεμος τῶν Ἀτλάντων ἐναντίον τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.
- 9.— Ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων ἐναντίον τους, ποῦ μετὰ ἄνοιξε ἡ γῆ καὶ τοὺς κατάπτε.

"Ας δείξουμε τώρα περιληπτικὰ καὶ μὲ καθαρότητα (ἀπαραίτητη ἑλληνικὴ ἀρετὴ) πὼς μπορούμε νὰ συγκολλήσουμε στοιχεῖα ἱστορικὰ (βέβαια καὶ γνωστὰ) σὰ ἀντίστοιχα στοιχεῖα τοῦ μύθου τῆς Ἀτλαντίδας. Ἡ δουλειὰ αὐτὴ μοιάζει μὲ συγκόλληση τῶν κομματιῶν ἑνὸς σκισμένου γραμματος, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ξαναδιαβαστεῖ. Νομίζω ὅτι τίποτα καλύτερο δὲν ἔχει νὰ κάνει ἐκεῖνος ποῦ θ' ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς Ἀτλαντίδας. Ὁ,τιδήποτε ἄλλο κάνει δὲν εἶναι ἐγγυημένο. Θὰ εἶναι αὐθαίρετο καὶ φανταστικὸ. Μιὰ ἱστορία ἀμφίβολη, μόνον μὲ γεγονότα ἀναμφίβολα μπορεῖ νὰ ἐπαληθευτεῖ. Βέβαια, ἂν ἔβγαينه μιὰ ἐνιαία ἱστορία, ἡ δουλειὰ θ' ἀναγνωριζόταν ἀμέσως ἀπ' ὅλους σὰ γνήσια. Μὲ τὰ στοιχεῖα ὅμως ποῦ ἔχουμε σήμερα ἀπ' τὴν προϊστορία τῶν ἀνθρώπων, τίποτα καλύτερο ἀπ' τὴ συγκόλληση αὐτῆ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει. Ἔχουμε λοιπόν:

- 1.— «Ἀτλαντίδα, ἀπέραντο νησί, μετὰ τὸ Γιβραλτάρ». Ἴσον Ἀμερικῆ.
- 2.— «Λάσπη ποῦ ἐμποδίζει τὴ ναυσιπλοία». Ἴσον θάλασσα τῶν Σαργασῶν.
- 3.— «Πόλεμος τῶν Ἀτλάντων μὲ Ἀθηναίους». Ἴσον Κρητομυκηναϊκὸς πόλεμος. (Ποῦ ὁ ἀπὸηχὸς του διασφύζεται στὴν ἱστορία τοῦ Θησέα).

- 4.— «Καθίζηση ολοκληρωτική, μέσα σὲ μεγάλους σεισμούς». Ἴσον ἀναλογικὴ ἔφαρ-
μογὴ τῆς καθίζησης τῆς μισης Σαντορίνης (καὶ καταστροφὴ τῆς ὑπόλοιπης,
ὅπως κι ὄλων τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου — ἠφραίστειο Σαντορίνης) πρὸς δικαιο-
λόγησι τῆς ἀποτυχίας νὰ διατηρηθεῖ ἀνοχτὸς ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ἀμερικὴ.
- 5.— «Ἀτλάντια λατρεία τοῦ θεοῦ τῆς θάλασσης, καταπληκτικὲς διώρυγες, ἔξοχο
ναυτικὸ, ἐκτεταμένον ἐμπόριον». Ἴσον πολιτισμὸς τῆς νοτιοδυτικῆς Ἰσπανίας
(Ταρτησός), τραβηγμένους μέχρι τὴν ὑπερβολὴ μέσα στὶς σημειώσεις τοῦ
Σόλωνα, σὰν ὄραμα ἀνάπτυξης καὶ ἰδανικὸ τοῦ γιὰ τὴ χώρα του.
- 6.— «Ἐπίθεση τῶν Ἀτλάντων στὴν Αἴγυπτο». Ἴσον τυχοδιωκτικὲς τῶν ἀκτῶν τοῦ
Αἰγαίου, πὸν προσβάλλουν τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ δωδέκα-
του αἰῶνα π.Χ. Μετὰ τὴ λύση τῆς πολιορκίας στὴν Τροία.
- 7.— «Διανομὴ τῶν χωρῶν μεταξὺ Ὀλύμπιων θεῶν» (Ἀθηνᾶς - Ποσειδῶνα) καὶ
«καταστροφὴ τῆς Ἀτλαντίδας ἀπ' τὸν Δία». Ἴσον διαστροφή τῆς Ἰστορίας
ἀπ' τὸν Σόλωνα γιὰ θρησκευτικὴ κατανάλωσὴ τῆς στὴν Ἑλλάδα.
- 8.— «Ἀπελευθέρωση ὄλων τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου ἀπ' τοὺς Ἀθη-
ναίους καὶ περιλαμπρὴ νίκη τους». Ἴσον σωβινιστικὴ προπαγάνδα τοῦ Σό-
λωνα.
- 9.— Ἀναφορὰ στὰ αἷτια τῆς προκοπῆς τῆς Ἀτλαντίδας, ὅπως κι ὕστερα ἀναγω-
γὴ τῶν αἰτιῶν τοῦ σεισμοῦ καὶ τοῦ ὀλέθρου, «στὴ συμπεριφορὰ τῶν Ἀτλάν-
των». Ἴσον παραποιήσεις τῶν γεγονότων πρὸς ὄφελος τῶν ἠθικῶν διδαγμά-
των καὶ θεωριῶν τοῦ Πλάτωνα.
- 10.— «Γέφυρα ἀπὸ νησιά μετὰ τὴν Ἀτλαντίδα». Ἴσον τὰ ἄφθονα νησιά τοῦ Εἰρη-
νικοῦ ὠκεανοῦ. Ὁ Ἀτλαντικὸς δὲν ἔχει τέτοια.
- 11.— «Ἀπέναντι στὴν Ἀτλαντίδα πᾶσα ἠπειρος» (πὸν σὲ σύγκριση μὲ τὴν Ἀτλαν-
τίδα χαρακτηρίζεται σὰν πραγματικὴ ἠπειρος. Δηλαδὴ στεριά πὸν «τυλίγει»
τὸν ὠκεανό, ἀντὶ νὰ τυλίγεται ἀπ' αὐτὸν — ὅπως ἡ Ἀτλαντίδα). Ἴσον οἱ
ἀνατολικὲς ἀκτὲς τῆς κοινῆς Ἀσιατοευρωπαϊκοαφρικανικῆς ἠπείρου.

Ἀπ' ὅσα ξέρουμε ἀπ' τὴν αἰγυπτιακὴ ἱστορία (καὶ ξέρουμε ἀρκετὰ ἀπ' τὶς εἰκόνες τῶν τοίχων καὶ τοὺς πάπυρους), τὸ μόνον πὸν μοιάζει μὲ τὴν παραπάνω πε-
ρίπτωση 6, εἶναι μιὰ ἀπόπειρα διείσδυσης στὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, ἀπὸ ἀνθρώπους
πὸν ἀναφέρονται σὰν «λαοὶ ἀπ' τὴ θάλασσα». Ἦρθαν μὲ στενά, χαμηλά, πλεούμε-
να (ὅπως εἰκονίζονται), ἀλλ' ἀπότυχαν νὰ ἐγκατασταθοῦν. Δὲν μνημονεύεται πόσοι
ἦσαν, ἀπὸ πὸν ἀκριβῶς ἦρθαν, οὔτε ποιά ἡ ἔκτασι τῶν ἐπιχειρησέων τους. Προστί-
θεται μόνον πὸς τοὺς ἀπόκρουσε ὁ Ραμσής ὁ 3ος (1184 - 1153 π.Χ.). Ἀλλὰ τὰ
τέτοια εἶναι γνωστά: Πάντοτε ὑπῆρχαν οἱ αὐλοκόλακες ἐκθειαστὲς καὶ οἱ δουλοπρε-
πεῖς ἐγκωμιστὲς τῶν ἐξουσιαστῶν, οἱ ἔτοιμοι νὰ ξεγράψουν καὶ νὰ ξαναγράψουν
τὴν ἱστορία πρὸς χάρι τους, μετατρέποντας ἀκόμα καὶ μιὰ ἀστυνομικὴ ἐπιχείρησι
(ἐναντίον πλιατσικολόγων ἀλητῶν τῆς θάλασσης ἢ μεταναστῶν πὸν ψάχνανε γιὰ
καινούργια πατρίδα) σὲ λαμπρὴ στρατιωτικὴ νίκη. Κι ἀκόμα, τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν
συνέβη ἐννέα χιλιετηρίδες νωρίτερα, ἀλλὰ ἐφτά - ὀχτῶ αἰῶνες μόνον, κατὰ τὴ σκο-
τεινὴ καὶ ταραχμὲνὴ ἐποχὴ πὸν ἀκολούθησε τὴν ἄλωσι τῆς Τροίας. Καὶ πιθανό-
τατα ἀνήκει στὰ ἀπονέρια τῆς. Λίγους αἰῶνες πρὶν ἀπ' τὴ διήγησι τοῦ ἱερέα τοῦ
Νείλου. Εἶναι ἡ μόνη ναυτικὴ ἐπιχείρησι πὸν σημειώνεται, μέχρι τὸν Σόλωνα,
σ' ὄλο τὸ μάρκος τῆς αἰγυπτιακῆς ἱστορίας. Ὅταν λοιπὸν ὁ Αἰγύπτιος ἐξομολογεῖ-
ται στὸν Ἀθηναῖο γιὰ τὸ ἀπώτερον παρελθὸν τῆς πατρίδας του, εἶναι προφανὲς πὸς
μιλάει γιὰ τὸ ἴδιο γεγονὸς. Οἱ «λαοὶ ἀπ' τὴ θάλασσα» κι οἱ «Ἀτλαντες» εἶναι τὸ
ἴδιο πρᾶμα. Ἡ δὲ μεγάλη διαφορὰ στὴ χρονολογικὴ κλίμακα δὲν εἶναι ἡ πρῶτη

φορά πού παρατηρεῖται. Ἦδη, ὁ Ἡρόδοτος ὑπολογίζει σὲ μιὰν ἄλλη περίπτωση τὰ 15.000 χρόνια μιᾶς αἰγυπτιακῆς χρονολόγησής σὲ μόνο 1.600 χρόνια πρωτότερα. Καὶ δὲν εἶναι ἡ μοναδική φορά. Καὶ ὁ «ἱστορικός» Μανέθωνας, μεταφράζοντας στὰ ἑλληνικά, μιλάει γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ πρώτου βασιλιᾶ τῆς Αἰγύπτου πὼς διάρκεσε ὀχτακόσια χρόνια (!).

Φαίνεται λοιπὸν πὼς, μὲ τὶς χρονολογήσεις τῶν Αἰγυπτίων, ὑπάρχει κάποιο σκάνδαλο, πού ἡ λύση του πρέπει νὰ βρίσκεται στὰ μηδενικά: Τὰ 100 χρόνια τους τὰ μεταφράζουν οἱ ξένοι σὰν 1000. Ὅταν λοιπὸν περὶ τὸ 500 π.Χ. μιλοῦσε ὁ Αἰγύπτιος στὸν Ἀθηναῖο ἐπισκέπτη, γιὰ παλιότερα γεγονότα, οἱ αἰῶνες πρέπει νὰ μεταφράζονταν ἀπ' αὐτὸν σὲ χιλιετίδες. Πολὺ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἓν προκειμένῳ ἡ ἴδια ἡ χρονολογία τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλης τῆς Σαΐδας στὸ Δέλτα τοῦ Νεῖλου: Ὅχτῳ χιλιάδες πεντακόσια πρὸ Χριστοῦ! Ὅταν, δηλαδή, καμιά αἰγυπτιακὴ πόλη δὲν ὑπῆρχε κι οὔτε κὰν Αἴγυπτος σὰν κράτος, ὅπως δέχεται ἡ ἐπίσημη ἱστορία. Μὲ βάση, λοιπὸν, τὰ χρονολογικὰ κριτήριά μας, ἡ πρώτη ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς (Ἀτλαντίδας) πρέπει νὰ γινε γύρω στὸ 1500 π.Χ., ἐννιά δηλαδή αἰῶνες πρὶν ἀπ' τὴ συνομιλία Αἰγύπτιου καὶ Ἀθηναίου. Κι ὄχι ἐννιά χιλιετίδες νωρίτερα. Εἶναι κιόλας ἡ ἐποχὴ πού συμβαίνει τὸ ἄλλο μεγάλο γεγονός: Ὁ τρομαχτικὸς σεισμὸς τοῦ Αἰγαίου (Σαντορίνη). Καὶ τὰ φαινόμενα πού καταγράφονται ἐκεῖ μεταφέρονται ἀναλογικὰ καὶ στὸν Ἀτλαντικὸ πρὸς ἐξήγησιν τῆς «ἐξαφάνισής» καὶ τῆς «νήσου» Ἀτλαντίδας. (Γράφε τῆς κατάλυσης τῆς ἐπικοινωνίας πού εἶχε συνδέσει κάποια στιγμή τοὺς Αἰγύπτιους μὲ τοὺς κατοίκους τῆς ἄγνωστης ἠπείρου τοῦ ὠκεανοῦ). Νά, λοιπὸν, πού σὲ κάποιο σημεῖο συναντᾶμε τὴ θεωρίαν Μαρινάτου. Ὅχι στὴν ὑπαρξὴ τῆς Ἀτλαντίδας στὴ Μεσόγειο, ἀλλὰ στὴ μεταφορὰ τοῦ σεισμοῦ ἐκεῖνου, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάει, στὸν Ἀτλαντικὸ. Πρὸς δικαιολόγησιν τῆς «ἐξαφάνισής» ἐκεῖ μιᾶς «νήσου» πού δὲν εἶχε ποτὲ πραγματικὰ ἐξαφανιστεῖ.

Στὸ σημεῖο 3, μπορούμε νὰ προσθέσουμε τὰ ἐξῆς: Ὁ μῦθος τῶν ἀγοριῶν καὶ τῶν κοριτσιῶν, πού πρέπει νὰ προσφέρουν κάθε χρόνο σὰ φόρο ὑποτέλειαν οἱ Ἀθηναῖοι στὸ Μινώταυρο τῆς Κρήτης «γιὰ νὰ φάει», δὲν εἶναι παρὰ ἡ μεταφορὰ στὴ λαϊκὴ φαντασίαν τῆς καταδυναστεύσεως, στὴν ὁποία εἶχαν περιπέσει οἱ λαοὶ τῶν ἀχτῶν τοῦ Αἰγαίου ἀπ' τοὺς Κρητῆς πεζοναῦτες. Οἱ βιοτεχνίες τῆς Κρήτης ἦταν ἀνθρωποφάγες. Οἱ Μινωῖτες αἰχμαλώτιζαν νεαροὺς δούλους, πού μεταφέρονταν στὰ ἀγγεωπλαστικὰ ἐργαστήρια γιὰ τὴν ἐπένδρωσιν τῶν ἐργαστηρίων τους. Ἀπ' τὰ ὁποῖα ἐκεῖνοι τροφοδοτοῦσαν ὕστερα ὅλη τὴ Μεσόγειο. Ἀλλὰ κάποτε ἦρθε ἡ ὥρα τῆς ἐκδίκησης. Μὲ τὴν ἀπόβαση καὶ κατάκτησιν τῆς κεντρικῆς Κρήτης ἀπ' τοὺς Μυκηναῖους. Ἡ ὅλη ἱστορία ἔχει ἀποθανατιστεῖ στὸ «μῦθος» τοῦ Θησέα.

Στὴν περίπτωσιν 4, μιὰ ἀπότομη καταβύθισιν στὸν Ἀτλαντικὸ τέτοιας ἔκτασης, ὅπως περιγράφεται γιὰ τὴν Ἀτλαντίδα, δὲν μπορεῖ νὰ λέγεται μὲ ἐλαφρὰ καρδιά. Κάτι τέτοιο δὲν θὰ σήμαινε μόνον ἐξάλειψιν τῆς προκοπῆς, τῶν ἔργων καὶ τοῦ λαοῦ, πού ζοῦσε στὴν ἐπιφάνεια. Θὰ σήμαινε ὀλοσχερὴ ἐξαφάνισιν τῆς ἀνθρωπότητος. Τέτοιας κλίμακας γεωλογικὴ ἀνατροπὴ, πού δὲ θὰ ἔμενε ὄχι ἀνθρωπος, ἀλλ' οὔτε σαλιγκάρι. (Ἐνῶ ὁ ἱερέας κατὰ τὴ διήγησίν του παραδεχόταν, ὅτι «ἔμεινε, τέλος πάντων, κάποιο σπέρμα στὴν Ἀττικὴ καὶ μάλιστα ἐκλεκτὸ, προερχόμενο ἀπ' τὸν «Ἥφαιστο» καὶ μπόρεσε ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς ν' ἀναδημιουργηθεῖ»). Ἄς ἀναλογιστοῦμε μόνον, ὅτι στὸν περίφημο (τοπικὸ) σεισμὸ τῆς Λισαβώνας τοῦ 18ου αἰῶνα, ὅπου βούλιαξε μιὰ μικρὴ σχετικὰ παραλία σὲ βάθος 200 μέτρων, τὰ θύματα ἦταν δεκάδες χιλιάδες ἄνθρωποι καὶ στὸ νεκροταφεῖο τῆς πόλης οἱ νεκροὶ τινάχτηκαν ἀπ' τοὺς τάφους τους καὶ κύλισαν δεκαπέντε μέτρα μακρότερα... Δὲν εἶναι

εύκολο, λοιπόν, να φανταστεί κανένας (είναι ασύλληπτο) τί ακριβώς θα συνέβαινε σε μιὰ πολὺ - πολὺ μεγαλύτερης ἔκτασης καταστροφή. Καταβύθιση μιᾶς διπλῆς ἠπείρου (ὅπως ὀρίζεται σε μέγεθος ἡ Ἄτλαντίδα) ἴσαμε 2.000 - 6.000 μέτρα βάθος (ὅσος εἶναι ὁ πυθμένας τοῦ Ἄτλαντικοῦ) σημαίνει ἐπίσης, ἴσως, τὸ ἴδιο ἀτόμη ἀνίζηση, πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα, μιᾶς ἄλλης διπλῆς ἠπείρου, γύρω ἢ δίπλα ἀπ' τὴ βουλιαγμένη στεριά. Σημαίνει ἐξαπόλυση τεραστίων ποσῶν δηλητηριωδῶν αερίων καὶ στάχτης, καθὼς καὶ ἀπίθανης ἔκτασης καὶ εἶδους μετεωρολογικὰ φαινόμενα. . . Αὐτά, λοιπόν, μπορεῖ νὰ λέγονται, ἀλλὰ δὲν γίνονται. Ὅταν δὲ γίνονται, δὲν λέγονται πιά. . .

Οὔτε, ἐξάλλου, πρέπει νὰ παρεξηγοῦνται τὰ ἀπολιθώματα θαλασσινῶν ὀργανισμῶν, πὺν ἀνακαλύπτονται μέσα σὲ βράχους τῆς στεριάς. Καὶ νὰ νομίζονται σὰν ἀποτέλεσμα γιγάντιων παλιροῦν τεκτονικῆς αἰτιολογίας. Ὅχι. Οἱ τέτοιες πλημμυρίδες φεύγουν τόσο γρήγορα ὅσο ἔρχονται. Τὰ ἴχνη αὐτὰ εἶναι ἀποτελέσματα μονιμώτερων διαταραχῶν τῆς γήινης φλούδας: Ἀλλαγῆς ρόλων, μεταξὺ πάτου τῆς θάλασσας καὶ ἐκτάσεων ξηρᾶς. Πὺν ὅμως συντελοῦνται ἀδιόρατα καὶ μὲ τὸ μαλακὸ. Κλιμακωνόμενα μέσα σὲ διάστημα ἑκατομμυρίων ἐτῶν. (Ἐκτὸς αὐτοῦ, ἀπέραντες παραλίε ἀποκαλύπτονται, συνεπεία πτώσης τῆς στάθμης τῶν θαλασσῶν ἀπ' τὴ συσσώρευση τοῦ νεροῦ ὑπὸ μορφὴ πάγου, στὶς ρυθμικὰ ἐπαναλαμβανόμενες «ἐποχὲς τῶν πάγων»). Τέτοια θαλασσινὰ ἴχνη, στὴ στεριά, παρατηροῦνται παντοῦ, σ' ὅλα τὰ πλάτη καὶ τὰ μήκη τῆς ὑδρογείου. Καὶ ἡ ἀργὴ διαδικασία αὐτὴ, τῆς ἀλλαγῆς ρόλων, μεταξὺ ξηρᾶς καὶ θάλασσας, ὅτι τέτοια εἶναι, ἀποτελεῖ πάγια θέση τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ καιρό. Δὲν ἀξίζει, κατὰ συνέπεια, νὰ βάζουμε στὴν κλίνη τοῦ Προκοροῦστη, τῶν λόγων τοῦ ἱερέα τοῦ Νείλου, τὰ γεωλογικὰ δεδομένα, ἀλλὰ στὴν κλίνη τοῦ Προκοροῦστη τῶν γεωλογικῶν δεδομένων νὰ βάζουμε τὰ λόγια ἐκεῖνου. Λόγια πὺν δὲν ἐξοικονομοῦνται μὲ τίποτα, ἂν τὰ πάρει κανένας τοῖς μετρητοῖς. Καὶ πὺν πολὺ ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ περὶ καταβύθισης «μέσα σὲ 24 ὥρες». . .

Ἄλλ' αὐτὸ τὸ στοιχεῖο τῆς ἀτόμης καὶ σύσσωμης καθίζησης τῆς Ἄτλαντίδας πὺν πρόκυψε; Γιατὶ εἶναι δεμένο ἀδιάσπαστα μὲ ὀλόκληρη τὴν ἱστορία περὶ Ἄτλαντίδας καὶ χρειάζεται μιὰ ἐξήγηση. Φαίνεται πὺν εἶναι μεταγενέστερη ἐντύπωση. Ὅταν πιά, σὲ μιὰ κατοπινὴ φάση, κόπηκε τὸ νῆμα τῶν ἐπαφῶν μὲ τὴν Ἀμερικὴ. Κι ἦταν πολὺ φυσικὸ. Ἐνα πολὺ μακρὺ νῆμα κόβεται εὐκόλα. . .

Ἄν οἱ πλοίαρχοι μιᾶς κατοπινῆς ἀποστολῆς (περίπτωση 2) γυρίσουν καὶ πὺν «δὲν πῆγαμε», ἢ ἀντίδραση τῶν ἐντολέων τους εἶναι εὐκόλη: «Κόψτε τους τὸ κεφάλι!». Ἡ «παλουκῶστε τους!». (Τί θὰ φοβόντουσαν οἱ ἠγεμόνες πὺν θὰ ἴδιναν μιὰ τέτοια διαταγή; Τὸν Τύπο;). Ἐπρεπε, λοιπόν, νὰ ὑπάρχει μιὰ δικαιολογία. Πρὶν παρουσιαστοῦν, οἱ πλοίαρχοι συσκέφτηκαν τί ν' ἀπαντήσουν: «Πῆγαμε. Βέβαια, πῆγαμε! Ἀλλὰ δὲν τὴ βρήκαμε τὴν Ἄτλαντίδα σας. . . Ἐχει βουλιάξει. Ἐκεῖ πὺν ἦταν, βρήκαμε λάσπη. . . Γυρίσαμε παντοῦ. . . Ἀδύνατο νὰ προχωρήσουμε. . . Τὰ πλοία κόλλαγαν. . . Εἶδαμε καὶ πάθαμε νὰ ξεγλιστρήσουμε καὶ νὰ γυρίσουμε πίσω. . .». Ποιὸς θὰ τοὺς διάψευδε, ἂν ἔλεγαν κάτι τέτοιο; Λίγο, ἄλλωστε, νὰ ἐξόγκωναν τὶς ἰδιότητες τῆς ἀρκετὰ ἐκτεταμένης θάλασσας τῶν Σαργασῶν (κάπως μάλιστα πὺν πυκνῆς ἀπ' τὴν ὑπόλοιπη θάλασσα ἐξαιτίας τῶν φυκιῶν καὶ μὲ συνεχεῖς ἀπνοιες πὺν ἦταν θάνατος γιὰ τὰ ἱστιοφόρα) καὶ τὸ πρῶτα εἶχε καὶ στήριξη στὰ δεδομένα. Ἐμοιαζε! Ὅποτε, τὸ γεγονός αὐτὸ, ἢ μᾶλλον ἢ ἀναφορὰ τῶν πλοίαρχων, καταγράφεται στοὺς πάπυρους καὶ σκαλίζεται στὶς κολόνες τοῦ ναοῦ. . . Κι ἐμποδίζει μάλιστα ὅλες τὶς μέλλουσες ἀποστολές, ἀποτελώντας ἕνα εὐνοϊκὸ προηγούμενο γιὰ τοὺς δειλοὺς καὶ μιὰ προκαταβολικὴ ἀπογοήτευση γιὰ τοὺς τολμηροὺς, πὺν

θά θέλανε νὰ ταξιδέψουν. "Όσο γιὰ τοὺς «ἐξαίσιους σεισμοὺς» τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοῦ Πλάτωνα, βγαίνουν συμπερασματικά: Ἐξυπονοοῦνται. Γίνεται καταθύσιση ἐνὸς νησιοῦ, «μεγαλύτερου ἀπὸ δυὸ ἡπείρους μαζί», χωρὶς τὸν παραμικρὸ σεισμό; Τί δηλαδή, μὲ βαζελίνη γλίστρησε ἡ γῆ τῆς Ἀτλαντίδας στὰ τριόβαθα; Ὁχι ἀσφαλῶς. Κι ἔτσι προστέθηκαν οἱ σεισμοὶ στὴν ἐξαφάνισή. Εἶναι ὅλα αὐτὰ ποὺ λέμε ὑπόθεση; Βέβαια εἶναι. Ἀλλὰ τόσο πιθανή, πού 'ναι ἀσφαλέστερη ἀπὸ πολλὲς βεβαιότητές μας. Γιατί ἐδῶ πρέπει νὰ ἐρμηνευτεῖ ἓνα γεγονός στέρεο (ἢ ἀκριβῆς περιγραφή τῆς Ἀμερικῆς κάτω ἀπ' τὴν ἐτικέτα τῆς Ἀτλαντίδας) μαζί μ' ἓνα γεγονός ὄχι ἀπλὰ ὑποθετικό, ἀλλὰ ἀδύνατο. Ἀφοῦ μιὰ ἡπειρος δὲν καταβυθίζεται ποτὲ ὁλόκληρη. Καὶ στὸν Ἀτλαντικὸ δὲν ὑπάρχει τίποτα. Οἱ Ἀζόρες κι οἱ Κανάριες εἶναι ἀστεία πράγματα. Ἀπλὲς κουνκιδίτσες. Καὶ γιατί, μαζί, δὲν ἔπαθαν τίποτα οἱ δυτικὲς ἀκτὲς Εὐρώπης κι Ἀφρικῆς κι οἱ ἀνατολικὲς τῆς Ἀμερικῆς; Δυστυχῶς, οἱ ἀκαταπόνητοι ἀναζητητὲς τῆς Ἀτλαντίδας τοῦ Ἀτλαντικοῦ παραλείπουν ν' ἀντιληφτοῦν τὸ ἀπλούστερο τῶν πραγμάτων. Διαβάσουν «καταβυθίστηκε» καὶ τὸ παίρνουν τοῖς μετρητοῖς καὶ ψάχνουν. Συνήθισαν νὰ πειθαρχοῦν σὲ λέξεις κι ὄχι σὲ στοιχεῖα καὶ σὲ νοήματα. Παθαίνοντας σύγχυση «δὲν μποροῦνε νὰ χωρίσουν δυὸ γαιδάρων ἄχερα».

Πολλοί, λοιπόν, εἶναι οἱ λόγοι (περίπτωση 1) ποὺ κάνουν ἀδύνατο νά 'ναι ἡ Ἀτλαντίδα ἀνάμεσα στὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀμερικὴ: α) "Ότι δὲν χωράει. β) "Ότι δὲν μπορεῖ νὰ ὀνομάζεται στὸν Πλάτωνα μόνο αὐτὴ «νησί», ὅταν εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ δυὸ σημερινὲς ἡπείρους μαζί. Ἐνῶ ἡ Ἀμερικὴ, πού 'ναι μονὴ ἡπειρος (μὲ τὴ σημερινὴ ὀρολογία) νὰ ὀνομάζεται τάχα ἡ «κατάντικρον ἡπειρος» κι ἀπ' τὸν Πλάτωνα. γ) "Ότι δὲν μποροῦσε, τόσο μεγάλη, νὰ καταβυθιστεῖ μονοκαπανιᾶς ὁλόκληρη καὶ μόνο αὐτὴ. δ) Τὸ «βούλιαξε ὁλόκληρη», μιὰ κουβέντα εἶναι... Ἡ ἀπότομη καταθύσιση τῆς προῦποθέτει τέτοιο γεωλογικὸ συγκλονισμό, ποὺ δὲν θά 'μενε στὸν πλανήτη οὔτε ρουθόινι. ε) "Ότι ἡ «πᾶσα» ἡπειρος τοῦ Πλάτωνα σημαίνει ἡ κοινὴ ἡπειρος: Κι οἱ τρεῖς ἡπειροὶ μαζί. Ἀσίας, Εὐρώπης, Ἀφρικῆς, πού 'ναι ἐνωμένες μεταξὺ τους. Γιατί, στὴν πραγματικότητα, αὐτὴ μόνο ἡ ἡπειρος ὑπάρχει, ἐνῶ ἡ Αὐστραλία κι ἡ Ἀμερικὴ εἶναι κάτι λιγότερο: Εἶναι πολὺ μεγάλα νησιά. Ἄν, λοιπόν, ἡ «πᾶσα» ἡπειρος βρῖσκεται μετὰ τὴν Ἀτλαντίδα, ὅπως ὀρίζεται κατὰ τὸ ἀρχαῖο κείμενο, τότε δὲν μένει παρὰ ἡ Ἀτλαντίδα νά 'ναι ἡ Ἀμερικὴ, ὅπως δείχνει κι ὁ χάρτης...

Αὐτὸ τὸ «κατάντικρον πᾶσαν ἡπειρον» τοῦ Πλάτωνα (περίπτωση 11) μᾶς δίνει μαζί καὶ τὴν ἀρχαία ἀντίληψη γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ἡπείρου. Τί θὰ πεῖ «πᾶσαν»; Σύμπασαν δηλαδή; Οἱ παλιοὶ λαοὶ φαίνεται νόμιζαν, ὅτι ἡ θάλασσα κι ἡ στεριά ἦταν μοιρασμένες μεταξὺ τους κι ἡ θάλασσα ἀπλώνονταν ἐνωμένη στὴ μιὰ πλευρά, ἐνῶ οἱ στεριᾶς ἐνωμένες («πᾶσα ἡπειρος») ἀπλώνονταν στὴν ἄλλη πλευρά: Μιὰ «ἡπειρος» ποὺ περιέκλεινε τὸν ὠκεανὸ καὶ τὶς θάλασσες. (Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὑπῆρχαν νησιά στὴ θάλασσα, ὅπως καὶ λίμνες στὴ στεριά). Ἡ σημερινὴ πλήρης γνώση ἀναποδογύρισε τὴν ἀντίληψη αὐτή. Σήμερα ξέρουμε ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἡπειροὶ. "Ότι μόνο τεράστια νησιά, περιτριγυρισμένα ἀπὸ θάλασσα: Αὐστραλία, Ἀμερικὴ, Εὐρασία καὶ (μετὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ Σουέζ) Ἀφρικὴ. Ἡ διαφορὰ τῆς «ἡπείρου» ἀπ' τὸ «νησί», γιὰ μᾶς τοὺς σημερινούς, εἶναι μόνο ποσοτική. Τὰ μεγάλα νησιά εἶναι ἡπειροὶ καὶ τὰ μικρὰ νησιά εἶναι τὰ κυρίως νησιά. Ἀλλὰ, ἡ διαφορετικὴ ἔννοιολογία τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἡ διαφορὰ εἶναι ποιοτικὴ, ρίχνει τὸ φῶς τῆς καὶ στοῦ πρόβλημα τῆς Ἀτλαντίδας. Γιὰ πρώτη φορὰ σημειώνεται ἓνα τόσο τεράστιο νησί, ὅσο δυὸ σημερινὲς ἡπειροὶ (ἡ Ἀφρικὴ κι ἡ Ἀσία ἐνωμένες) πού, γιὰ νὰ κρατηθεῖ σὴν ἄρχαία ὀρολογία, δὲν ὀνομάζεται ἡπειρος, ἀλλὰ νησί! Οἱ ἀρχαῖοι ἔχουν, δηλαδή, γνώση, ὅτι ἡ ἀπέραντη αὐτὴ στεριά τῆς Ἀτλαντίδας περιτριγυρίζεται ἀπὸ θάλασσα, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ «πᾶσα ἡπειρος» τους (ποὺ εἶναι προφανῶς ἐκεῖνη ποὺ κατοικοῦσαν, δηλαδή ἡ Ἀφρικανοασιατικοευρωπαϊκὴ) ὅτι μᾶλλον περιέβαλλε αὐτὴ, τὴ θά-

λασσα, παρὰ περιβαλλόταν ἀπ' αὐτήν. Γι' αὐτὸ καὶ στὸν Τίμαιο λέγεται ὅτι ὁ «ἀληθινὸς» ὠκεανὸς «ἀγκαλιάζεται» ἀπὸ τὴν πέρα ἀπὸ τὴν Ἀτλαντίδα ἤπειρο. Ὅποτε βγαίνει καθαρὰ ἀπὸ δῶ ὅτι, βρίσκοντας τὴν Ἀμερικὴ τυχὸν μακριὰ στὴ θάλασσα καὶ μαθαίνοντας ἀπ' τοὺς ντόπιους ὅτι πλέει σὲ διπλὸ ὠκεανό, ἢ ἀντικρούοντας (ἀπὸ τὸν Παναμᾶ) τὸν πελώριο Εἰρηνικὸ ὠκεανὸ ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρά, θὰ πρεπε νὰ τὴν ὀνομάσουν νηοὶ κι ὄχι ἤπειρο. Αὐτό, λοιπόν, τὸ «πᾶσαν ἤπειρον» τοῦ Πλάτωνα, γιὰ τὴν μετὰ τὴν Ἀτλαντίδα χώρα, δὲν σημαίνει τὴν Ἀμερικὴ (ὅπως τὴ θέλουν τέτοια οἱ περισσότεροὶ σχολιαστὲς), ἀλλὰ σημαίνει τὴ μιὰ καὶ μοναδικὴ ἤπειρο, πού γνώριζαν οἱ ἀρχαῖοι: Τὴν ἀπέραντη Εὐρωποαφρικανοασιατικὴ στεριά, πού γιόρταζε ἄλλε τάχα τὸν ὠκεανὸ τῆς Γῆς, σὰν λίμνη τῆς. Ὅπωςδὴποτε, δηλαδή, δὲν ἦταν (δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν) ἡ Ἀμερικὴ, αὐτὴ ἡ «καταντικρὸ πᾶσα ἤπειρος», πού θέλουν σήμερα νὰ ποῦν ὅτι ἦταν. Κι ὅπωςδὴποτε ὁ Πλάτωνας δὲν θὰ τὴν ὀνόμαζε ἔτσι, «πᾶσα ἤπειρος», ἂν ἤξερε γιὰ τὴν Ἀμερικὴ — κι ἤξερε. Γιὰ τοῦτο καὶ τὴν ὀνόμασε μόνο Ἀτλαντίδα καὶ νηοί. Ἀλλὰ, τεράστια στὴν ἔκταση ὅπως κι εἶναι. Καὶ μάλιστα σὲ δυὸ λωβούς. Βόρεια καὶ Νότια. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν εἶπε Λιβύης «καὶ Ἀσίας μεγαλύτερη... Τῆς Λιβύης πού ἔξερε καὶ τῆς Ἀσίας πού ἔξερε... ἤξερε δέ, τουλάχιστο, τὴν ἀφρικανικὴ παραλία ἀπ' τὴν Αἴγυπτο μέχρι τὸ Γιβραλτάρ καὶ βάλε, μὲ ἄγνωστη ἐνδοχώρα, πάντως ἀπέραντη (κι ἀπ' τὴ στεριά μέχρι κοντὰ στὶς πηγὲς τοῦ Νείλου) κι ἤξερε μιὰν Ἀσία, ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς παραλίες τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τὸν Ἰνδικὸ ὠκεανό. Ἐξαιρεῖ δὲ τὴν Εὐρώπη (ὀρίζοντας τὸ μέγεθος τῆς Ἀτλαντίδας) ἀπ' τὴν ἔκτασή της. Γιὰ νὰ δείξει μ' αὐτὸ ὅτι, πάντως, «ἡ νῆσος τοῦ ἀληθινοῦ πόντου» ἦταν μικρότερη ἀπ' τὴν κοινὴ Εὐρωποαφρικανοασιατικὴ ἤπειρο.

Ἀλλὰ ποιὸς ἦταν ὁ «ἀληθινὸς πόντος» τοῦ Πλάτωνα; Οἱ ἀρχαῖοι, πρέπει ἐδῶ νὰ ποῦμε, δὲν γνώριζαν τὴ νεώτερη διάκριση σὲ Ἀτλαντικὸ κι Εἰρηνικὸ, πού ναι κι ἀφύσικη, μιὰ κι οἱ θάλασσες (τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ) εἶναι ἐνωμένες καὶ ἐπικοινωνοῦν, ὅποτε θ' ἄξιζε νὰ ἔχουν ἓνα κοινὸ ὄνομα: Ὁκεανός! Αὐτός, λοιπόν, ὁ ὠκεανός, αὐτὴ ἡ κοινὴ θάλασσα, εἶναι ὁ «ἀληθινὸς πόντος» τοῦ Πλάτωνα (καὶ μ' αὐτὸν τὸν ὠκεανὸ συγκρίνεται ἡ Μεσόγειος, σὰν «λιμάνι» ἀπ' τὸν Πλάτωνα καὶ τοὺς Αἰγύπτιους) ὅπου καὶ μέσα του βρίσκεται ἡ Ἀτλαντίδα - Ἀμερικὴ. Δὲν λείπει τὸ κείμενο γιὰ Ἀτλαντικὸ, μὲ τὰ ὄρια πού τὸ δίνουμε ἐμεῖς σήμερα. Λέει μέσα στὴν ἀπέραντη ἐνιαία θάλασσα, ὅτι βρίσκεται ἡ Ἀτλαντίδα. Μέσα στὸν ἔξω ἀπ' τὶς στήλες τοῦ Ἡρακλῆ γενικὸ Πόντο. Καὶ πού, φυσικὰ, ὄντας τεράστια ἡ Ἀτλαντίδα νῆσος, θὰ τὸν διαιρεῖ σχεδόν, σὲ ἀνατικὸ τῆς (σημερινὸς «Ἀτλαντικὸς») καὶ σὲ δυτικὸ τῆς (σημερινὸς «Εἰρηνικὸς») πόντο.

Τὸ μόνο ἐπιχείρημα πού βλέπουμε ἰκανὸ νὰ μᾶς προβληθεῖ, εἶναι στὴν κατὰ λέξη ἐρμηνεία. Ἐπειδὴ ὁ Πλάτωνας λέει, ὅτι ἡ Μεσόγειος «πρὸ τοῦ στόματός της» (τοῦ Γιβραλτάρ) εἶχε τὸ νηοὶ τῆς Ἀτλαντίδας. (Μπροστὰ στὸ στόμιο δηλαδή). Ἐνῶ ἡ Ἀμερικὴ, πού λέμε ἐμεῖς ὅτι ἦταν ἡ Ἀτλαντίδα, εἶναι πολὺ πολὺ μακριὰ. Δὲν εἶναι καθόλου πρὸ.

Πολλὰ θὰ μπορούσαμε σ' αὐτὸ νὰ ἀντιτάξουμε. Ὅτι, καταρχήν, τὸ «πρὸ» δὲν ἔχει τὴν ἔννοια πού τὸ δίνουμε σήμερα, ἀλλὰ μπαίνει γιὰ νὰ ὀρίσει τὴ θέση: Ὅτι δὲν εἶναι, δηλαδή, ἐδῶθε τοῦ Γιβραλτάρ, ἀλλὰ ἐκεῖθε. Δὲν σημαίνει καθόλου ἀπόσταση, κοντινὴ ἢ μακρινὴ. Ἐπειτα, ἀλλιῶς μιᾶς γιὰ ἓνα νηοῦ καὶ ἀλλιῶτικα γιὰ ἓνα νηοὶ μεγάλο σὰν δυὸ ἤπειρους: Ἐνα νηοῦ δὲν εἶναι ποτὲ «πρὸ» τοῦ Γιβραλτάρ, ὅταν εἶναι χωμένο πολὺ μακριὰ στὸν ὠκεανό, ἀλλὰ μιὰ ἤπειρος - νηοί, πού ὅπωςδὴποτε θὰ τὴ συναντήσεις προχωρώντας, ἀφοῦ φράζει ὄλο σχεδόν τὸ πλάτος

του ὠκεανού, εἶναι πάντοτε «πρό». Κι ὅταν μάλιστα ἀκολουθεῖ ἐπίσης θάλασσα ἀπὸ πίσω (ὁ Εἰθηνικός) ἀκόμα πὺρ μεγάλη. . . Ἐπειτα ἔρχεται, σ' αὐτὴ τὴ δική μας ἔρημνεία, καὶ μιὰ ἐπικουρὴ ἀπ' τὴ συνέχεια τοῦ κείμενου. Ὅταν χαρακτηρίζεις τὴν τεράστια Μεσόγειο «ἀπλὸ λιμάνι» μπροστὰ σὴ θάλασσα ποῦ ξανοίγεται μόλις διαβείς τὶς στήλες τοῦ Ἡρακλῆ, τότε ἡ πελώρια νῆσος Ἀτλαντίδα εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴ φράξει τὴν μπούκα αὐτή. Γιατί, τί ἀπέραντη θάλασσα θά 'ναι ἐκείνη, ἢ μετὰ τὸ Γιβραλτάρ, ὅταν (προτοῦ καλά καλά βγεῖς ἔξω ἀπ' αὐτὸ) ξανοίχτει μπροστὰ σου μιὰ γιγάντια στεριά; Τότε θά 'πρεπε νὰ πει ὁ Αἰγύπτιος, ὅτι, ὄχι βγαίνοντας ἀπ' τὸ Γιβραλτάρ, ἀλλὰ βγαίνοντας ἀπ' τὴν Ἀτλαντίδα, ἀκολουθεῖ ὁ «ἀληθινὸς» ὠκεανός. . . Στὸ κάτω κάτω, οἱ πληροφορίες πέρασαν στοὺς Αἰγύπτιους παπᾶδες ἀπ' τοὺς ναυτικούς. Κι ἔτσι τὸ κατάλαβαν ἐκεῖνοι: Τὸ νησι εἶναι μετὰ. Ὅχι ἀπὸ τὸ Γιβραλτάρ. . . Καὶ θὲ νὰ τὸ βρεῖς ὀπωσδήποτε, προχωρώντας ἴσα.

Ἄλλὰ τὸ θέμα εἶναι τεράστιο, γιατί κι ἡ φιλολογία του εἶναι τεράστια. Ἄς σταματήσουμε ἐδῶ. Ἀνακεφαλαιώνοντας πρέπει νὰ τονίσουμε, ὅτι τὰ γεωλογικὰ δεδομένα δείχνουν (μὲ τὸ κύρος τῆς ἐπιστήμης) πὺρ μεταξύ Ἀμερικῆς καὶ Εὐρώπης καμιά χώρα, ὑπὸ μορφῆ πελώριου νησιού, δὲν μεσολάβησε ποτέ. Ὁ Ἀτλαντικός, ὅπως εἶναι σήμερα, ἔχει σχηματιστεῖ πρὸ πολλῶν - πολλῶν ἑκατομμυρίων ἐτῶν καὶ δὲν εἶναι πετυχημένο νὰ υποθέσουμε ὅτι ἔγινε τρομερὴ καταβύθιση κάποιας κολοσσιαίας στεριάς ἐκεῖ, πρὶν ἀπὸ ἐντεκάμιση μόλις χιλιάδες χρόνια. Ἄν μάλιστα ληφθεῖ ὑπόψη κι ἡ ἐπικρατοῦσα σήμερα στὴν ἐπιστῆμη θεωρία, τῆς ἀρχῆς ἀπομάκρυνσης τῶν ἠπείρων (ποῦ ἦταν κάποτε ἐνωμένες) καὶ παρατηρήσει κανένας τὴν τέλεια ἐφαρμογὴ τῆς Εὐρωποαφρικάνικης ἀκτῆς πρὸς τὴν ἀντίστοιχη ἀνατολικὴ ἀκτῆ τῆς Ἀμερικῆς (Βόρειας καὶ Νότιας), τότε θά δεῖ πὺρ κανένα σημαντικό κομμάτι δὲν λείπει (ἂν τὶς πλησιάσει καὶ τὶς ἐνώσει) πὺρ ν' ἀποτέλεσε κάποτε ἀνεξάρτητη ἡπειρο μεταξὺ τους καὶ νὰ καταβυθίστηκε ἀργότερα ἀνάμεσα ἐκεῖ. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτῆ, εἶχε δίκιο ὁ Ἀριστοτέλης νὰ εἰρωνεύεται τὴν Ἀτλαντίδα τοῦ δάσκαλου του, τοῦ Πλάτωνα, σὰν ὄνειροφαντασία σκέτη. Ἄλλὰ καὶ μὲ τὴν ἄλλη ἔννοια, τῆς σύνθεσης, τῆς ἀληθινῆς γεωγραφίας τοῦ ὠκεανού (μὲ τὴν Ἀμερικὴ σὰν Ἀτλαντίδα) πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Σχερίας - Ταρτησοῦ, σὰν πολιτισμοῦ τῶν Ἀτλάντων (κι ἀσφαλῶς καὶ μ' ἄλλα παράταιρα στοιχεῖα), τὸ δίκιο τό 'χε ὁ Πλάτωνας. Πλάτωνας κι Ἀριστοτέλης εἶχαν κι οἱ δυὸ δίκιο τόσο, ὅσο εἶχαν κι οἱ δυὸ ἄδικο. Ἡ ἀλήθεια ἦταν (ὅπως συχνὰ συμβαίνει) στὴ μέση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Πλάτωνας: «Τίμαιος» - «Κριτίας».
- 2) Μπέρλιτς: «Τὸ μυστήριο τῆς Ἀτλαντίδας».
- 3) Παλαιὰ Διαθήκη.
- 4) Χάγιερνταλ: «Ρᾶ 2».
- 5) Τσατσόμοιρου: «Ἀτλαντὶς», τεῦχος 60 περιοδικοῦ «Δαυλός».
- 6) Γουάιτ: «Ἡ προϊστορικὴ Ἀμερικὴ».
- 7) Βάντεμπεργκ: «Ραμσῆς ὁ μέγας».
- 8) Φώρ: «Ulusse le Cretois - Paris 1980».
- 9) Μέρτς: «Ἡ περιπλάνηση τοῦ Ὀδυσσεά».
- 10) Delluc: «Les caravelles autour du Moude» κλπ. κλπ.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Α'

Στὸν ταραγμῆνο αἰῶνα μας, ὁ ἄνθρωπος ποὺ δημιουργήθηκε ἀπ' τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ, δοκιμάζεται τόσο ἀπ' τὰ ἐπιτεύγματα τῆς βιομηχανικῆς ἐπανάστασης, ὅσο καὶ ἀπ' τὴ διεύρυνση τῆς κλίμακας τῆς κοινωνικῆς ἀντίληψης. Ἔτσι, ὁ χῶρος ποὺ προσρίζεται γιὰ τὸ μέλλον, ἐκτὸς ἀπ' τὴ ρευστότητα τῶν θεσμῶν καὶ τὴν ἀνίχνευση γιὰ νέες διαστάσεις ποὺ νὰ ἀνταποκρίνονται σ' ἓνα ὑπερθεϊκὸ μέτρο μετασχηματισμῶν, σιάζεται καὶ ἀπὸ ἓνα φάσμα ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀντιμετωπιστεῖ — τουλάχιστον στὶς ἀφετηρίες ἐκκίνησης — μὲ τὴν ὑπάρχουσα ὑπόσχεση τῆς κενῆς θεωρίας. Γιατί, ὁ οἰκουμενικὸς ἄνθρωπος, ποὺ προωγίζονται οἱ κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης, φαίνεται νὰ παραπαίει — ἔστω καὶ σὰν ἓνα θολὸ πλάσμα ἀκόμα — σὲ μιὰν ἔρημο ἀνδρῆ, ὅπου ἡ ἀφθονία τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἀκυρώνεται ἀπ' τὰ ὄξέα, τὸ φθόριο καὶ ἀπ' τὴν ἀπουσία τῆς μεταφυσικῆς προσδοκίας. Καί, γι' αὐτὸ, ἐλλοχεύει ὁ κίνδυνος νὰ μείνει, χωρὶς νὰ τὸ συνειδητοποιήσει, ἓνας ἀμνήμονας ναυαγός, ποὺ παγιδεύθηκε ἀπ' τὶς σειρήνες τῶν ἐργοστασίων ἢ ποὺ αἰχμαλωτίστηκε ἀπ' τὶς ἐξισώσεις τῶν σπουδαστηρίων του, ἀδύνατος νὰ ἀποτρέψει τὴ λευκὴ ἄβυσσος, ποὺ ἀναδύεται ἀπ' αὐτὸν πρὸ ἀτέρμονα δρόμο. Κι αὐτὸ τὸν ὀδηγεῖ, σιγὰ σιγὰ, σὲ μιὰ τραγικὴ μοναξιά, ρυμουλκώντας τον πάντα πίσω ἀπ' τὶς μηχανές, ἐνῶ πάσχει γιὰ τὶς ἀδικαιώτες κατακτήσεις του, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει τὸ ἀντίκρουσμα ἐκεῖνο, ποὺ θὰ τοῦ ἔδινε — ἔστω στὴν πῆλινη παλάμη του — τὴν αἴσθησιν πὼς δὲν εἶναι ἓνα ἀνώνυμο ἐπεσόδιο, ἓνας μετεωρίτης ποὺ καίγεται μέσα στὸ σύμπαν. Ἀκόμα, μὲ τὶς τολμηρὰς διαστάσεις, ποὺ ὁ ἄνθρωπος τῆς Εὐρώπης χάραξε γιὰ ἓναν οἰκουμενικὸ πολιτισμὸ, διαπιστώνει πὼς ἀδρανοποίησε τὶς ἀξίες του, ἐνῶ ἀνατρέπει τὰ δεδομένα καὶ ἀπαλλοτριώνεται ἀπ' τὰ μεγάλα μεγέθη τῶν κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐνοτήτων ποὺ τὸν καταδυναστεύουν.

Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρίσμα, ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα, ἂν μπορεῖ σήμερα ἡ Εὐρώπη, μὲ τὶς ἀφετηρίες καὶ τὶς μητρικὰς φλέβες, ποὺ ἔδωσε γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὄντοτητα, νὰ κάμει ξανά τὸν ἄνθρωπο μέτοχο τῆς συμπαντικῆς ζωῆς, νὰ τοῦ δώσει ἓνα καινούργιο ὄνειρο καὶ μιὰ γέφυρα συνάντησης μὲ τοὺς σύγχρονους λαούς. Βέβαια, τώρα, δημιουργήθηκαν νέες δυνάμεις, συνασπίστηκαν ὁμοιοεῖς (ιδεολογικὰ καὶ κοινωνικοπολιτικὰ) ἐνότητες λαῶν καί, μαζὶ μὲ τὶς θεωρίες γιὰ μιὰ καινούργια τεχνοκρατικὴ μυθογονία, πολλὰς ἀπ' τὶς ἀξίες ποὺ τὸν στήριξαν μέχρι ἐδῶ, ξέπεσαν ἢ πῆραν διαφορετικὸ δυναμικὸ χάρος. Ἐν τούτοις, ὅμως, στὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια, ὑπάρχουν ὁρατὰς ἐνδείξεις πὼς ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐκκολάπτεται κάτω ἀπὸ αὐτὰς τὶς συνθήκες, ἀρχίζει νὰ ἀφυπνίζεται ἀπ' τὸν λήθαργον καὶ τὴν παραίτησιν, ἀναζητώντας, στὴ συνέχεια καὶ στὶς ἀρχικὰς του προσβάσεις, τὴ δημιουργία μιὰς ὑπερθεϊκῆς κοινωνικῆς συνείδησης, ποὺ θὰ τοῦ ἔδινε τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιβίωσῃ ὡς κοινωνικὴ ὄντοτητα, μέσα στὸν εὐρύτερον χῶρον ποὺ προσδιορίζεται ἀπ' τὶς συνθήκες τῆς ἐποχῆς του. Καὶ ἴσως αὐτὸ νὰ μὴν εἶναι μονάχα μιὰ ρομαντικὴ ἔνδειξις, ἀλλὰ μιὰ ἀνάγκη ποὺ ἔρχεται χωρὶς ὄνειρα, μὲ πολὺ ἀδύνατη μνήμη καὶ κάτω ἀπ' τὶς ὑψικαμίνους τῶν ἐργοστασίων. Καί, τὸ χειρότερον, κάτω ἀπ' τὸν ἴσκιον τῶν ὑπερδυνάμεων, ποὺ ἀναδύονται πάνω ἀπ' τὶς κἀννες τῶν

πυρηνικών πυροβόλων. Γι' αυτό, πρέπει, λοιπόν, να δυναθεί να αναλάβει, ο άνθρωπος της Ευρώπης, τις ευθύνες ενός Μεσσία, αφού ο Προμηθέας, που εκφράζεται με την επιστήμη, είναι πάντα καθηλωμένος στον Καύκασο με τους γόπες.

Γιὰ νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς, φυσικά, δὲν μπορεῖ νὰ δογματίζῃ, ἐφόσον πρόκει-ται, περισσότερο, γιὰ ἀνίχνευση μὲς ἀπὸ συμβατικὲς καταστάσεις, ἀπ' ὅπου, δυστυχῶς, περνάει ἀναγκαστικὰ ἡ ὀργανωμένη κοινωνικὴ, οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ συγκρότηση αὐτῆς τῆς ὑπερεθνικῆς κοινωνίας τῶν ἡμερῶν μας. Ἄλλωστε, τὰ δυνατὰ ρεύματα, θρησκευτικὰ, φιλοσοφικά, πολιτιστικὰ καὶ ἐθνολογικά, πού διαμόρφωσαν κατὰ καιροὺς τὴν πρακτικὴν στάση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὴ μοίρα του, ἤδη ἔχουν χάσει τὴ γοητεία καὶ τὴν ἀπειθάρχητη ἐκείνη ἐπιρροή, πού κράτησε αὐτὴν τὴν πολιτισμικὴ πορεία, κάτω ἀπ' τὴ μυθικὴ τους παντοδυναμία. Καὶ ὅπου δὲν ἔγιναν ἀπολιθώματα, ἔμειναν μὲ λυμφαντικὲς ἀρτηρίες ἢ ὑπερκεράστηκαν ἀπ' τὴν ἐξέλιξη, ὥστε νὰ μὴν ἀνταποκρίνονται στὶς ἀπαιτήσεις καὶ προσδοκίες τῶν συγχρόνων λαῶν. Ἔτσι, διανύοντας μιὰν ἀπομυθοποιημένη ἐποχὴ, νιώθουμε τώρα πῶς συγκερμαμένη τὴν ἀνάγκη τῆς μετάβασής μας σ' ἕναν εὐρύτερο διακρατικὸ σχηματισμὸ, γιὰ νὰ μὴν ὑποκύψουμε, ἐν τέλει, σὲ μιὰ τραγικὴ ψυχικὴ πτώχευση. Μάλιστα, τὰ σημεῖα αὐτῆς τῆς κρίσης, πού ἔρχεται ὡς παγκόσμια πλημμυρίδα, ἀποτυπώνονται καθαρὰ, μὲ ἀρνητικὴ μορφή, στὴν εὐαίσθητη ἐκείνη ἐπιφάνεια ποὺ ὑφανερώνει τὸν βυθὸ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ πού ἐκφράζεται στὴν ποίηση, στὶς τέχνες, στὴ φιλοσοφία, στὴν ἠθικὴ ἀκρασία τῶν στόχων τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνακάλυψης (δόμια νετρονίου κ.ἄ.) καί, γενικότερα, στὴ βιβλικὴ σχεδὸν ὁδοιορτία τῶν τουριστῶν. Γιατί, τὰ μέσα καὶ ἡ ὀργανωμένη πρόνοια, δυστυχῶς, δὲν δίνουν τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴν ἀλληλεγγύη καὶ δὲν κάνουν τὸ ἄτομο πῶς ἀνεξάρτητο. Ὁ τεχνολογικὸς πολιτισμὸς, πού ξεκινάει ὅπως ἕνα ποτάμι χωρὶς σκοπὸ, πραγματοποιεῖ μιὰ θριαμβευτικὴ πορεία, γκρεμίζοντας τὰ σύνορα καὶ τὰ εἰδῶλα πού, ἐπὶ χιλιάδες χρόνια, ἀποτελέσαν τὴν αὐτοθεβαίωση καὶ τὴν κύρωση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Γι' αὐτό, ἐξάλλου, ἡ ἰσοπεδωτικὴ ὁμοιομορφία τοῦ ἄγχους, ἡ αἴσθησις τῆς στάχτης καὶ τὸ ἐνύπνιον ὄραμα τῆς καμένης σκηνογραφίας, πού συνθέτουν, σὲ παγκόσμια κλίμακα, τὴ μορφή τῆς σύγχρονης κουλτούρας, ὑπαινίσσονται τὴν ἀνάγκη νὰ ζεστάσουμε μιὰ καινούργια ἀνθοφορία, ὅπου ἐνεδρεῦσιν τώρα τὰ ἔνστικτα, ἐκφυλισμένα μὲ τὸ ἀλκοὸλ καὶ τὰ παραισθησιογόνα. Διότι, γιὰ νὰ καταξιωθεῖ αὐτὸ τὸ τεχνικὸ ἔπος καὶ ἡ μεγαλειώδης κατάρκτησις τῆς ἐπιστήμης, πρέπει νὰ ἐνανθρωπίσουμε, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, αὐτὸν τὸν οὐδέτερο θρίαμβο καὶ νὰ δώσουμε, γιὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο πού ἔρχεται ἀπὸ ἕνα ἀσύλληπτο μέλλον, ἕναν εὐρύτερο χῶρο κοινωνικῆς καὶ πολιτικοοικονομικῆς κοινότητος, προκειμένου νὰ μεταβοῦμε σ' ἕναν οἰκουμένικον αἰῶνα, πού ὅλοι τὸ ἀντιλαμβανόμεστε πῶς ἦδη εἶναι πρὸ τῶν πυλῶν.

Μάλιστα, ἕνα τέτοιο ποιητικὸν ὄραμα, στὸ χῶρο τῆς Ευρώπης, ἐλπίζω πῶς δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀνέφικτο, ἐφόσον ἔχουμε ἕνα διάνυσμα σαφῆς αἰῶνων ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Γιατί, ἡ ὀριμότητα καὶ ἡ διαφευσιμένη προσδοκία, πού μᾶς κληροδότησε ὁ Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, πιστεύω πῶς μᾶς ἐξόπλισαν καὶ μὲ τὶς ἀναγκαῖες ἐκείνες κεραίες νὰ συλλάβουμε καθαρότατα τὸ μῆνυμα τοῦτο. Κι αὐτό, ἄλλωστε, τὸ τεκμηριώνουν καὶ οἱ ἀμφισβητήσεις καὶ οἱ ἀκαρπες συζητήσεις τῶν νέων, σὲ παγκόσμια ἔκτασι, πού συνιστοῦν ἕνα φαινόμενο μὲ ἀνεξήγητες ἀντιφάσεις, πρᾶγμα πού στηρίζει, στὴν ἀθέατη ὄψη τῶν «γυγνομένων», τὴν ἐνθαρρυντικὴ αὐτὴ ἐρμηγεία πού ἐπιχειρήσαμε νὰ ἐπισημάνουμε παραπάνω.

B'

Ἐκινώντας ἀπ' αὐτὴν τὴ διαπίστωση, νομίζω πῶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀρ-

νηθοῦμε πῶς ἡ πρώτη καταβολή, γιὰ μιὰ τέτοια μορφή τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀμφικτυονίας, ἤδη ἄρχισε νὰ παίρνει συγκεκριμένη μορφή μετὰ τὴν ἴδρυσή καὶ τὴ λειτουργία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου. Γιατί, ἂν μὴ τί ἄλλο, συνιστᾷ — τουλάχιστον — ἕναν εὐρύτερο συλλογικὸν ὄργανισμόν, πού θεμελιώνεται σ' ἕναν ὑπερεθνικὸν χώρον μετὰ κοινότητά συλλήβης καὶ καταγωγῆς πολιτισμοῦ, πού μπορεῖ νὰ ἐξισορροπήσῃ τις ἐθνολογικὰς διαφορὰς καὶ νὰ δώσῃ τὰ ἀναγκαῖα ἐκεῖνα περάσματα γιὰ τὴ συνάντησιν τῶν λαῶν τῆς σύγχρονης Εὐρώπης. Κι αὐτὸ, κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιον τῆς πυρηνικῆς ἀπειλῆς, πού συσσωρεύεται στὸ διεθνεθὲ ὄριζοντα, ἴσως δημιουργεῖ καὶ τις ἀναγκαῖες προσβάσεις γιὰ μιὰ διεθνικὴ διάρθρωσιν, πού νὰ πάρῃ τὴ μορφή ἐνὸς ἀναθεωρητικοῦ κινήματος, συναρτημένου ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν παρασκήνιον τῆς οἰκουμηνικῆς συνείδησης, πράγμα πού θὰ ἔχει καὶ ὡς συνέπεια τὴν ἀναθεώρησιν, μετὰ νέα κριτήρια, τῆς ὅλης προοπτικῆς τοῦ τεχνολογικοῦ μας πολιτισμοῦ. Διότι, ἐφόσον ὑπάρχουν τὰ δεδομένα τῆς ἀλληλέγγυας μοίρας, ἔστω καὶ ἐγκλωδισμένης μέσα στὴν παρηκμασμένη τερατογονία τῶν συμφερόντων πού ἀδρανοποιεῖ τὴν αὐτονομία τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης, ἡ κλίμακα τῆς ἀνθρώπινης ἀνησυχίας δὲν θὰ ξεκινάει ὑποχρεωτικὰ πάντα ἀπ' τις μονοσήμιαντες ἀφετηρίες τῆς ἀνάγκης νὰ ἀνταποκριθῆμε στὴν χράνη τῶν ἀριθμῶν. Καί, πάνω στὴν ἀδυσώπητη αὐτὴ ἀναγκαιότητα, πού ἔχει τὴν προέκτασίν τῆς συναρτημένη καὶ μετὰ τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία πού ἀναφέραμε παραπάνω, ἡ ἀναγωγή τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου σ' ἕναν ὄριζοντα ἀνίχνευσης τῶν νέων, μπορεῖ νὰ δώσῃ τὴν ἀναμενόμενη ἀκτινοβολία ἐνὸς πραγματικοῦ ἰδανικοῦ. Ἀκόμα, γιὰ μιὰ γενεά, πού γεύεται τὴν πικρὴ ἀλόγη καὶ πού βλέπει τὰ ἄπτερα ὄνειρά τῆς νὰ μὴν ξεπερνῶν τοὺς περιγραφόμενους τοίχους τῶν ἐργαστασίων ἢ τις ἄξενες σκάλες τῶν πολυκατοικιῶν, μιὰ τέτοια θερμὴ διεύρυνσιν τῆς δικῆς τῆς κοινότητος, θὰ ἐξελίσσονταν ὁπωσδήποτε καὶ σ' ἕνα σωτήριο ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀνάσχεσιν τῆς ὀρμῆς πρὸς τὴν ἄβυσσον τῆς πῆλινης εὐδαιμονίας ἢ πρὸς τὴν παραίτησιν καὶ τὴν ἀποφίλιωσιν τῆς ἀτομικῆς εὐθύνης. Ἀκριβῶς, ὁ πρῶτος σχηματισμὸς τῆς ἀναγκαῖας αὐτῆς εὐρωπαϊκῆς ἀμφικτυονίας, πού δὲν ἔδωκε ἀκόμα τις ἐνδείξεις καὶ τὸ περίγειό τῆς, ἀποσυνδεδεμένος ἀπ' τὴν κληρονομημένην πραγματικότητα, εἶναι ἡ καλύτερη δυνατὴ ἐνθάρρυνσιν. Καὶ δὲν εἶναι δύσκολο, μετὰ θάσιν τις ὑπαρκτὰς διακινήσεις μέσα στὸν χώρον τῶν μεγάλων ἐνοτήτων πού διαμορφώνονται, νὰ προχωρήσῃμε, σὲ πρῶτον στάδιον, στὴν συλλογικὴ τροχιά τῆς κοινωνικοπολιτικῆς διεργασίας, σὲ διαστάσεις σύμπτυξης ὑπερκαθεστωτικῆς καὶ ὑπεροικονομικῆς κοινότητος, πού ὁ κύριος σκοπὸς θὰ εἶναι νὰ ἀνταποκριθεῖ, ὁ νέος ἄνθρωπος πού γεννιέται, στὶς νέες συνθήκες συνύπαρξιν πέρ' ἀπ' τὰ ἐθνικὰ γεωγραφικὰ ὄρια. Βέβαια, μιὰ παρόμοια κατάκτησιν, πού θὰ μίκρανε ἀναγκαστικὰ τις διακυμάνσεις, πού θὰ ζητοῦσε τὴν κατάλυσιν τῶν παγιθεύσεων ἢ πού, ὁπωσδήποτε θὰ ἀπομάκρυνε τὴν ἀρχικὴ ἀφετηρίαν τῆς ἰδιαίτερης ἐκκίνησιν τῶν ἐθνικῶν στεγανῶν, πρὸς τὸ παρόν, δὲν ἐξέρχεται ἀπ' τὴν φιλολογικὴ ψαύσιν. Ἐν τούτοις, ὅμως, δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, πῶς ἔτσι μονάχα θὰ εἶταν ἐφικτὸ νὰ σμικρυνθοῦν οἱ ἀνταγωνισμοί, νὰ χάσουν τὴν αἰχμὴν τους οἱ ταξικὲς συγκρούσεις καὶ νὰ ἐπέλθῃ, ὡς συνέπεια, μιὰ ἀποφασιστικὴ ὕψισιν στὴν παραγωγή τῶν πολεμικῶν ἐξοπλισμῶν, ἀφοῦ θὰ ἀπελευθερώνονταν, οἱ λαοὶ τῆς κοινότητος αὐτῆς, ἀπ' τὴ δεδομένη περιχαράκωσιν μέσα στὰ ὄρια τῶν μικρῶν ἐθνολογικῶν κυκλωμάτων. Καί, ἂν οἱ ἐκτιμήσεις αὐτὲς δὲν ἀφίστανται ἀπ' τις καταστατικὲς προθέσεις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου, τότε, μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξῃμε πῶς ὑφίστανται, ἔστω ἐν ἐξελίξει, οἱ ἀναγκαῖες ἐκεῖνες προϋποθέσεις πού θὰ κάμουν δυνατὴ τὴ συνένωσιν σὲ μιὰ πανευρωπαϊκὴ κλίμακα, τῆς οἰκογένειας τῶν λαῶν πού τὴν κατοικοῦν. Μάλιστα, ἡ ὀργανικὴ αὐτὴ σύνδεσιν μετὰ τὴν ἀνθρώπινον μοῖραν, πού ἀναγράφεται ρευστὴ καὶ ἀβέβαιη κάτω ἀπ' τις τεχνικοεπιστημονικὲς ἐπιτεύξεις τοῦ αἰῶνος μας, θὰ δώσῃ καὶ σκέψιν καὶ ὄρασιν καὶ ἦθος καὶ ἰδανικὰ

νεοευρωπαϊκής κουλτούρας και νομολογίας, που θα την καταξιώσουν και ως κατάφαση ζωής, πράγμα που, ύστερ' από μια δυο γενεές, δεν είναι άπιθανο να στηρίξει ακόμα και την κεντρικήν οίκομενική φιλοδοξία που αντιπροσωπεύει τώρα ο Όργανισμός Ηνωμένων Έθνών. Καί, κάτι τέτοιο, ασφαλώς, θα άλλαζε και τον ροήν της ιστορίας του πλανήτη μας και θα αναζητούσε τα χριστιανικά πρότυπα για την «επί γής ειρήνην», αίτημα που αιωρείται σέ όλους τούς ουρανούς. Γιατί, διαφορετικά, όλες αυτές οι θαυμαστές επιτεύξεις μας μένουν στο κενό, δεν έχουν την απαραίτητη ανθρώπινη αξία και οδηγούν, με τον καιρό, στην πλήρη εκμηδένιση της ανθρώπινης προσωπικότητας, κάνοντας αυτοσκοπό πλέον την παρανοϊκή επέλαση για την πορεία του μεταανθρώπινου ζώου. Γι' αυτό, πιστεύουμε πως ή σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, τώρα που ή ανάνηψη είναι ακόμα δυνατή, που ή σφαιρική θέαση του κόσμου δεν απομακρύνθηκε απ' τούς όφθαλμούς μας, μας δίνει μια εγκατεστημένη δυνατότητα και μια συνείδηση ομαδικής ευθύνης, τόσο για τή συγκρότηση ενός έγκερφάλου όσο και για τή ανανέωση των αρτηριών, σ' έναν κορμό που δημιουργείται, εκ των πραγμάτων, πολύ πέρα απ' τὰ πεπατημένα σύνορα τής προηγούμενης γενεάς.

Κάτω από αυτό τὸ φῶς, νομίζω, πρέπει νὰ ἀξιολογήσουμε τὴν ὑπόσχεση ποὺ δίνει αὐτὴ ἢ πρώτη μορφὴ εὐρωπαϊκῆς ἀμφικτυονίας. Καὶ νὰ πιστέψουμε πῶς, ἐφόσον εἶναι δημιουργημὰ τῆς πρόνοιας τῶν ἀνθρώπων πρὶν ἀπ' τὴ νάρκωση καὶ τὴν αἰχμαλωσίᾳ ποὺ, ὅπως τονίσαμε, ἔρχεται μὲ τὸν ἐπὶ θύραις αἰῶνα τῆς πυρηνικῆς κυριαρχίας, νὰ τὴ θεωρήσουμε ὑπόθεση δική μας (ἀτομικά, ἔθνικα καὶ συλλογικά, σὲ κάποια διάσταση ὑπερξιακῆς ἀναγκαιότητας). "Ὅσο γιὰ τὶς διαφορὲς, τὰ κληροδοτημένα συμφέροντα καὶ τὶς προεξέχουσες αἰχμῆς, ποὺ εἶναι φυσικὸν νὰ ὑπάρχουν σ' ἕναν συγκρητισμὸ, νομίζω πῶς αὐτὰ θὰ ἀπαμβλυθοῦν, θὰ λειανθοῦν καὶ θὰ ἐνταχθοῦν, ὀργανικὰ στὸ συλλογικὸ σῶμα, ἀφοῦ ὁ σκοπός, τὰ ὄνειρα καὶ ἡ κοινὴ μοῖρα θὰ καταστήσουν τὴ μετοχὴ μας ἀδιαίρετη στὴν ὑπερθνικὴ κοινότητα. Ἔτσι, ἄλλωστε, θὰ σταματήσουμε κάπου, θὰ δώσουμε μιὰ νέα φιλοσοφία ποὺ θὰ δικαιώνει τὴ θριαμβευτικὴ πορεία τοῦ τεχνικοεπιστημονικοῦ ἔπους καὶ δὲν θὰ μείνουμε μετέωροι, κρεμασμένοι ἀπὸ ἕναν χαρταετὸ πάνω ἀπὸ τὸ στόμα τῆς νέας Χάρυβδης, ποὺ ζύπνησε μὲ τὶς ὁμοβροντίες καὶ τοὺς καπνοὺς ποὺ συνταράζουν τὸν πλανήτη μας.

ΔΗΜΗΤΡΗ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΠΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΦΩΤΙΚΗΣ

ΠΡΩΤΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ ΤΗΣ*

Ἡ ἀξία τῆς γεωγραφίας γιὰ τὴν καλύτερη μελέτη καὶ κατανόηση τῆς ἱστορίας ἑνὸς τόπου, εἶναι ἀναμφισβήτητη γι' αὐτὸ κρίναμε σκόπιμο νὰ ἀρχίσουμε τὴν ἔρευνα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἡπείρου ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ μας γεωγραφία. Ἔτσι, ὡς κύριο στόχο τῶν προκαταρκτικῶν ἐπιτόπιων ἐρευνῶν μας θέσαμε τὴν τοπογραφία τῆς ἐπικράτειας τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τῆς Φωτικῆς, πού τὰ ἐρείπιά της ἔχουν ἐντοπιστεῖ στὴ θέση «Λιμπόν» — περίπου τέσσερα χιλιόμετρα βόρεια ἀπὸ τὴ σημερινὴ Παριουθιά τῆς Θεσπρωτίας.

Ἡ ἐπιλογή τῆς Φωτικῆς ἔγινε κυρίως γιὰ δύο λόγους: 1) γιὰτὶ εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ἀγνωστες ρωμαϊκῆς ἀποικίες, καθὼς τὸ ὄνομά της λείπει ἀπὸ ὅλους τοὺς καταλόγους ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν πού συναντοῦμε στὴ διεθνή βιβλιογραφία. 2) γιὰτὶ ἡ Φωτικὴ προσφέρει ἓνα καλὸ παράδειγμα ρωμαϊκῆς πόλης (ἀποικίας) στὸν ἡπειρωτικὸ γῶρο. Ἔτσι, θὰ μπορούσε μελλοντικά, μὲ τίς ἀνασκαφικῆς ἐρευνες στὸ ἀστικό της κέντρο καὶ μὲ τίς τοπογραφικῆς ἐρευνες στὴν ἐπικράτειά της, νὰ χρησιμεύσει στὸς φοιτητῆς τοῦ Πανεπιστημίου μας σὰν ἀλληθινὸ «ἐργαστήρι» γιὰ τὴν ἀσκησὴ τους στὴν ἱστοριογεωγραφικὴ ἔρευνα καὶ γιὰ τὴ μελέτη διαφόρων προβλημάτων τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας (π.χ. ρωμαϊκοῦ ἀποικιοποιοῦ, σχέσης πόλης - ὑπαίθρου, σχέσεων μεταξύ Ρωμαίων ἀποικίων καὶ Ἡπειρωτῶν κ.ἄ.).

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν ἀμεσες φιλολογικῆς ἢ ἐπιγραφικῆς μαρτυρίες (ὄροθετικῆς ἐπιγραφῆς κ.ἄ.) γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς ἔκτασης καὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐπικράτειας (ἀγροτικῆς περιοχῆς) τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τῆς Φωτικῆς. Γι' αὐτὸ ἡ σχετικὴ προκαταρκτικὴ μας ἔρευνα περιορίστηκε ὑποχρεωτικά στὴ μελέτη τοῦ γεωγραφικοῦ ἀνάγλυφου καὶ στηρίχτηκε σχεδὸν ἀποκλειστικά σὲ ἱστοριογεωγραφικὰ κριτήρια. Σύμφωνα, λοιπόν, μὲ τίς πρῶτες ἐκτιμήσεις μας, ἡ ἐπικράτεια τῆς Φωτικῆς θὰ πρέπει νὰ ἐκτεινόταν περίπου ἀνάμεσα στὰ βουνὰ τοῦ Σουλίου καὶ στὸν κάτω ροῦ τῶν ποταμῶν Ἀχέροντα καὶ Θύαμη (Καλαμά): δηλ. περιλάμβανε μέσα στὰ ὅρια της ὀλόκληρη τὴν ἀρχαία Θεσπρωτία μὲ τὰ ὅρια πού εἶχε αὐτὴ μετὰ τὸ 167 π.Χ. Στὴν ὀριοθέτηση αὐτὴ ὀδηγοῦν ὄχι μόνο ἱστοριογεωγραφικὰ κριτήρια, ἀλλὰ καὶ ἡ γνωστὴ πρακτικὴ τῶν Ρωμαίων στὶς ὀριοθετήσεις, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία λαμβάνονταν, σχεδὸν πάντα, ὑπόψη τὰ ὅρια τῶν παλιῶν φυλετικῶν περιοχῶν.

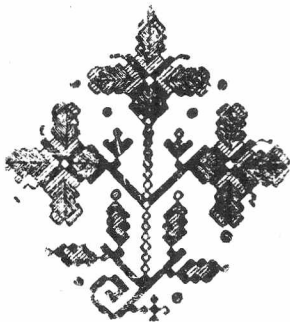
Τὰ ὅρια τῆς ἐπικράτειας της θὰ μπορούσαν νὰ προσδιοριστοῦν μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια ὡς ἑξῆς: ἀ ν α τ ο λ ι κ ἄ θὰ ἔφταναν ὡς τὰ βουνὰ τοῦ Σουλίου καὶ τὰ θεσπρωτικὰ ὄρη ἐνῶ ν ὀ τ ι α θὰ ἐκτεινόταν ὡς τοὺς βόρειους πρόποδες τῶν βουνῶν τοῦ Ζαλόγγου. Ἡ ἀνεύρεση ρωμαϊκῆς κεραμικῆς καὶ πήλινων δίσκων μὲ ἔγνυπα λατινικὰ ὀνόματα σὲ ἀρχαιολογικῆς θέσεις τῆς κοιλάδας τοῦ

* Ἀνακοίνωση πού ἔγινε στὸ ἐπιστημονικὸ διήμερο «Ἡ ἔρευνα τῆς Ἡπείρου», τὸ ὁποῖο διοργάνωσαν τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ὁ Δήμος Ἰωαννινῶν (Γιάννινα, 15-16 Δεκ. 1986).

Ἀχέροντα μαρτυροῦν καθαρά, ὅτι ἡ κοιλάδα αὐτὴ εἶχε συμπεριληφθεῖ στὴν ἐπικράτεια τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τῆς Φωτικῆς.

Τὰ δ υ τ ι κ ἄ ὄρια τῆς ἐπικρατείας της ὀρίζονταν ἀπὸ τὸ Ἴόνιο πέλαγος, γεγονός πὸ ἐπιβεβαιώνεται κι ἀπὸ τὴν ἀνεύρεση λατινικῆς ἐπιγραφῆς κοντὰ στὴ σημερινὴ Πάργα. Τέλος, τὰ θ ὀ ρ ε ι α ὄριά της θὰ πρέπει νὰ ὀρίζονταν ἀπὸ τοὺς πρόποδες (νότιους) τῶν βουνῶν τῶν Φιλιατῶν· δὲν θὰ πρέπει ὅμως νὰ ὑπολογίσουμε μέσα στὰ ὄριά της τὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς Σαγιαδάς, πὸ ἀνήκε πιθανῶς στὴν ἐπικράτεια τῆς γειτονικῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τοῦ Βουθρωτοῦ.

Μελλοντικοὶ στόχοι τῶν ἐρευνῶν μας στὴν ἐπικράτεια αὐτὴ τῆς Φωτικῆς, πὸ τὰ ὄριά της καθορίσαμε πῶς πάνω, θὰ εἶναι ὁ ἐντοπισμὸς τῶν διαφόρων ἀγροτικῶν ἐγκαταστάσεων (*vici, villae rusticae*), τῶν ρωμαϊκῶν δρόμων, τῶν ὀχυρώσεων καὶ ἄλλων στοιχείων ἱστορικῆς τοπογραφίας. Ὅλα αὐτὰ θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ μελετήσουμε τὴν ὀργάνωση τοῦ χώρου ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους καὶ νὰ διευκρινίσουμε προβλήματα πὸ ἀφοροῦν τὶς σχέσεις τοῦ ἀστικοῦ κέντρου τῆς Φωτικῆς μετὰ τὴν ἀγροτικὴ της περιοχὴ, τὶς συνέπειες ἀπὸ τὴ μακροχρόνια ἑλληνορωμαϊκὴ συμβίωση κ.ἄ.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΙΑ

ΕΝΟΧΗ*

Ένοχή...

Αισθανόταν πολύ βαριά. Σάν άλλογο γέρικο, πού μετέφερε έν' άμάξι. Και τί μετέφερε; Όλη τής νεολαίας τή γλυκιά όμορφιά στήν παρακάτω γειτονιά. Μήπως έτσι δέν συνέβαινε πάντα;

Τώρα πιά, ήλιος λαμπρός έφώτιζε και του φτωχότερου τού καλυβάκι. Πάει νά βαστάξει...

Ποτέ του δέν θα βασιλέψει.

Νά δεις...

Θυμόταν, και πού ύπνος; Τό συναίσθημα τής ένοχής, σάν βοτσαλάκια μαρμάρου, μπλεκόταν στή σκέψη της, παραγεμισμένο φίδι κι άλλοιυ τά 'βλεπες σάν κατεστημένο, κι άλλοτε πάλι φαινόταν σφιγμένο από δυό μεριές, έτοιμο νά σκάσει!

Ένοχή...

Μέσα της, σάν ν' άκούει τούς άγριους λύκους τής κατοχής.

Τό περπάτημά του, τó ξεχώριζες. Έτριζε ή γής. Τήν αναπνοή του τή μάντευες ευθύς, κι έβλεπες τά μάτια του. Όργισμένα μάτια. Παραοργισμένη άνάσα... Σάν ταύρος άφημένος στήν άρένα με καρφωμένο στήν πλάτη τó μακριό σπαθί κι αναλιόταν, κι έφτανε ως τά μάτια του, και φαίνονταν ολοκόκκινα άπ' τά κλάματα ή άπ' τήν πληγή, τήν πληγή πού αιώνια θα τόν τυραννάει, πού διάλεξε μέσα του νά μπει νά του φάει όλακαιρη ζωή κι άκόμα, κι άκόμα... όχι νά του φάει, όχι! Κάντε ύπομονή, μπτέρα, μπτερούλα, νά! λίγη ύπομονή...

Είχε καλή μπτέρα. Μαυροντυμένη. Ψηλή. Γερός σκελετός. Λιπόσαρκη. Τήν έβλεπε συχνά τά πρωινά νά περνάει.

Είχε κι ένα πολυ νόστιμο κοριτσάκι, άδερφή του...

— Σε ποιό σχολείο είσαι;

— Σε ποιά τάξη;

— Γιατ' είν' όργισμένος ό άδερφός σου;

Δέν κάθεται στ' αύγά του; Πού μέρα και νύχτα ίέριεις τόν ξενυχτάνε μην πεί μιá λέξη. Ούτε μιá λέξη... Κι έχουν περάσει 40 χρόνια ζωής. Δικής του, δική μου; ΕΝΟΧΗ!

Και θυμάται. Τόν έαυτό της. Μιά λιλιπούτεια μικρή παιδούλα. Όνειροπαρμένη, άλαφροϊσκιωτη, πάντα νά πετάει, νά πετάει, σάν περ... όχι! Σάν μέλισσα, ναί, σάν μέλισσα πού όρθωνε τó σωμα της, γέμιζε τήν κοιλιά της κι άμόλαγε τή χρυσόγυρη στήν κυφέλη τήν αντικρινή...

Νά 'χε κοινή κυφέλη νά τ' όμολογήσει. Νά 'χε μιá μάνα — είχε, πώς δέν είχε; — νά νιώσει τó λαρύγγι της στεγνό μετά τó άδειασμα τής γυροσποράς...

Ναί, νά είχε μιá άδερφή — πολλές τή ζήλευαν πού είχε τέτοια άδερφή — όμως, μόνο φόβο και πικρία στάλαξαν μέσα της.

* Και τούτο τó διήγημα (έπως κι εκείνο πού δημοσιεύθηκε στο τεύχος 414 - 416) τής άληγομένης συνεργάτιδας τής «Η.Ε.» ΤΙΑ (Τζέκα Ι. Λαγωνίκα) είναι άνέκδοτο.

Κι έτσι μεγάλωνε μόνη. Συνετή, τρελή και μόνη.

Τὰ θάσανα τοῦ κόσμου, μόνη...

Τις χαρὲς τοῦ κόσμου, μόνη...

Τὴν ἀπελπισία τοῦ κόσμου, μόνη...

Τις ἐξορίες, μόνη...

Ἐξιδίωρη τάχα. Ἐπεφτε ἀντίθετα σὲ θαθιά μελαγχολία καὶ ὅλα τὰ ῥιχνε σὲ ψυχικὲς διαταραχὰς.

Ἐπειτα ἦρθαν οἱ ξαδέρφες, οἱ φίλες...

Ἐσκαγε χάμω σὺν καρπούζι τις ἀναμμουμπούλες πού τὴ φύσκωναν, τὴν ἀναδοουεῖα πού ἡ μεγάλη ἀδερφή εἶχε διαλέξει γι' αὐτήν. Ἡ μεγάλη ἀδερφή πίστευε στὸ διάβασμα, στὴ μελέτη καὶ στὴ μόρφωση.

Αὐτὴ, πονηρὴ. Μάζεψε τὰ βιβλία στοὺς κόρφους τῆς, ἐνῶ σύγχρονα ἤθελε νὰ ζήσει τις χίλιες ζωὲς πού καιροφυλαχτοῦσαν στὶς γρίλιες τῶν κλειστῶν παρὰθυρων.

Αὐτὴ κορίτσι τοῦ καλοῦ Θεοῦ, ὄχι μπλεξίματα, ὄχι ξεσηκώματα ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι. Τὸ ἀρνὶ τ' ἀγαθό, τὸ πρόσχαρο, τοῦ πατέρα τῆς καὶ τῆς μάνας ἡ καλὴ διδαχὴ... Ἐνῶ ἡ μεγάλη ἀδερφή, φουῦρνος νὰ μὴν καπνίσει.

Πρῶτη καὶ καλύτερη σ' ὅλα. Μυστικὰ συμβούλια, πάρτυ «ἐπὶ πληρωμῇ», τὶς Κυριακὲς τὰ μεσημέρια στοῦ Ρέρα — ἐκεῖ τὴν ἔπαιρνε μαζί σὺν χαριτωμένην τρικάμπουρη — τί χαριτωμένο κι αὐτὸ τὸ παρατσούκλι! Γιατὶ εἶχε ἀπότομα ψηλώσει καὶ τὴν ἔλεγαν τρικάμπουρη καμῖλα ναί, πήγαινε μαζί τους καὶ μάθαινε τὴν Ἐνθολογία ἀπ' ἔξω κι ἀνακατωτά.

Τότε πρωτάκουσε γιὰ τὸν Καθάφν. Ἦταν ἓνας ζωγράφος. Πάντα τὸν θυμᾶται μὲ μουστάκι. Καλὸς ἀνθρωπος. Ἀπ' τὴν καινούργια γενιά. Λογάριαζε πιὸ πολὺ σ' αὐτὸν ἢ καλοσύνη γιὰ τοὺς συνανθρώπους του.

Λοιπὸν, ἀρχίζει τὴν Ἰθάκη. Τῆς ἔκανε ἐντύπωση. Καὶ στὰ περιβόλια πού γύρναγε, καὶ στὰ θουνὰ πού ἀνέβαινε, ἀρνιόταν νὰ ἔχει μιὰ μυστικὴ γωνιά καὶ νὰ θυμᾶται ὅσα ἀπ' ἔξω τὴν εἶχαν συγκινήσει.

Ποιητικὴ φύση. Ἄνεξάντλητη...

Κι ἦταν τότε κατοχὴ. Σκοτεινὰ μαῦρα. «Τὸ φτάσιμό σου ἐκεῖ, εἶν' ὁ προορισμός σου». Ἐλεγε ὁ ποιητής.

Νὰ δοῦμε, νὰ δοῦμε...

Συλλογιόταν πρὶν κοιμηθεῖ τὰ βράδια.

Ἐσπου τ' ἄκουσε ἓνα πρῶι...

Ἐνας νεαρός, αὐτὸς καλὲ, αὐτὸς, ἀκούς; Τὸ λέει ἡ ψυχὴ του!

Σκαρφάλωσε μιὰ νύχτα στὴν Ἀκρόπολη, κατέβασε τὴ χιτλερική σημαία, καὶ κρέμασε τὴν ἑλληνική!

Κι ἦταν ὅλος ντυμένος μ' ἑλληνικὰ χρώματα' τὰ μάτια του, τὸ στήθος του, τὸ στέρνο του, τὸ στέρνο του...

Μετὰ δὲν ξέρει τί ἐγίνε. Δὲν ἔμαθε...

Δηλαδὴ, ἀσφαλῶς καὶ ρώτησε, ἀλλὰ δὲν θυμᾶται. Σὲ κάποιο γερμανικὸ στρατόπεδο ἦταν ...

Σχεδόν σύγχρονα, είχαν οργανωθεί κι οί ταγμασφαλίτες. Φόβος και τρόμος της κάθε γειτονιάς. Και πάνε ένα βράδυ και βρίσκουνε τόν Γκ. Κοιμότανε.

— Ξύπνα, παιδί μου, ξύπνα. Σὲ ζητάνε...

— Ποιός με ζητάει, μάνα;

— ...

“Έξω απ’ τὸ σπίτι του, ὡς πέρα μακριά, ὄλο περβόλια, γῆ χέρσα, ἐρημιά...

— Πές μας, τί ἔγιναν τὰ ὄπλα; Ποῦ τὰ πήγατε;

— Ποιά ὄπλα; Δὲν ξέρω τί λέτε...

— Θὰ μαρτυρήσεις, θρέ, γιὰ θὰ σὲ φάει ὁ δαίμονας...

Μαζεύτηκαν κι οί πέντε κοντά του και δὸς του χτυπήματα με τοὺς ὑποκόπανους παντοῦ: Στὸ κεφάλι, στὰ μάτια, στὴν πλάτη, στὸ στόμα. Βρύση τὰ αἷματα, ἔτρεχαν, ἔτρεχαν...

Και σὰν νὰ μὴν ἔφτανε αὐτό, πῆγαν πιὸ κάτω, ἀναψαν φωτιά και τὸν ἔριξαν μέσα.

Τὰ νωπὰ αἷματα ἄρχισαν νὰ τσιρίζουν. Μαρτύριο σωστό. Τὸ κεφάλι, θαρρεῖς τὸ μυαλό του εἶχε καταλαγιάσει, δὲν ἔφερεν πιὰ ἀντίσταση λές.

— Δὲν ξέρω, δὲν ξέρω, ἐπαναλάβαινε...

Και ὅταν ἦταν σὰν πεθαμένος, οὔτε σάλευε, οὔτε διαμαρτυρόταν, οὔτε ἠανάσα του ἀκουγόταν, τὸν ἄφισαν...

Πῆσαν δυὸ ἄλλοι τὸ πτώμα, τὸ σχεδὸν σὰν πτώμα τοῦ Γκ. και τὸν πῆγαν στὸ Λαϊκὸ Νοσοκομεῖο... Κρατούμενος. Μ’ ἓνα τσολιὰ ὀπλιμένο ἀπὸ πάνω του.

Πέρασαν δυὸ τρεῖς μέρες και μετὰ εἰδοποίησε τὴ μάνα, τὸν πατέρα, τὶς ἀδερφές του, κι αὐτή, τὴ μεγάλη ἀδερφή...

Ἡ μεγάλη ἀδερφή ἦταν δύσκολη. Ἡ μάνα — πρῶτο της καμάρι ἡ μεγάλη ἀδερφή —, ἡ μάνα λοιπόν, κουράστηκε πολὺ νὰ τὴ μεγαλώσει. Πότε ἦταν μωρὸ και πουρπούραγε μέσα στὰ πόδια τὸσων θείων, τὸσων κι ἄλλων τὸσων θειάδων, πότε μεγάλωσε, πότε στάθηκε στὴ γέννηση κι ἄλλων παιδιῶν με καρτερικότητα, λές κι ἔπαιρνε μέρος, ἔπαιζε κάποιο ρόλο σημαντικό στὴν οἰκογένεια.

Ἡ καλὴ μάνα — ἄχ! τόσο καλή, τόσο χρυσή, παραμόνευε τὴν κάθε της ἀνάσα, τὸ κάθε της φτερούγισμα, σὰν μάνα με τὶς κεραίες της ἔτοιμες ν’ ἀδράξουν τὸ καθετί.

Τὸ κορίτσι της, ὄχι λάθη, ὄχι παραστράτημα, τὸ κορίτσι της τὸ πρῶτο, γεμάτο σεβασμό, κατανόηση, κι εὐθύτητα, τὸ μάθαινε νὰ φέρεται ἴδια γυναίκα συνετή, μετρημένη, νὰ μοιράζεται τὶς ἔγνοιες της.

Ποιὸ κορίτσι πρωτόπαιζε μες στὸ δάσος τὸ παιχνίδι τοῦ λύκου;

Αὐτή, αὐτή.

Ποιο κορίτσι ὁμορφο πολὺ κι ἀντρειωμένο, πρῶτο στὴν ἀμπάριζα, πρῶτο στὸ ξυλίκι, πρῶτο στὰ γράμματα;

Αὐτή, αὐτή!

Μεγάλωνε ἡ οἰκογένεια. Μεγάλωναν κι οί δουλειές. Ἡ μάνα, ποῦ νὰ προλάβει. Εἶχε και μιὰ μηχανὴ κι ὄλη μέρα τρρρ τρρρρ, ἔραβε, ὄλο ἔραβε...

Τρία ἀγόρια, δυὸ κορίτσια. Κι ἡ Δημητρούλα, ψυχοκόρη ἡ κυρὰ Σουλτάνα ἡ νταντὰ ποῦ κοιμόταν ὄρθια.

Σὰν πέρασαν χρόνια κι ἡ μεγάλη ἀδερφή ἦταν κορίτσι τῆς παντρεῖας, ἡ μάνα τῆς λέει:

— Άντε πιά, πότε θα μās δώσεις τή χαρά του άρραβώνα σου; Ό πατέρας σου έχει καλό σκοπό, αν πάρεις εκείνον που διάλεξε...

— Τί; Έγώ; Για μένα διάλεξε; Νά το θγάλετε τελειώς άπ' τó νου σας. Δέν θέλω κανένα, δέν μ' ένδιαφέρει κανείς. Άγωνίζομαι για τó καλό τής χώρας μας, του λαού της.

Στενοχώρια ή μάνα, στενοχώρια ό πατέρας. Δέν μπορούσαν τίποτε να κάνουν. Ήταν τόσο άποφασιστική, τόσο άπόλυτη, και τó χειρότερο γι' αυτούς ήταν πώς σ' άλλο κλίμα έντελώς βρέθηκε να 'ναι μπλεγμένη, με τά διβλία που διάβαζε, με τις παρέες που είχε...

Ήτσι, μέσα στις παρέες αυτές, είχε γνωρίσει τόν Γκ. Σπάνιο παιδί. Τόν έτρωγε ή καλύτερηψη του λαού του.

Νέος, άφηνιασμένος, όχι! δέν ήταν ποτέ μα ποτέ άφηνιασμένος, αλλά έβλεπες τó σταθερό του μάτι να κοιτάει πέρα, μακριά, και να ξέρει ποιά θα 'ναι ή εξέλιξη του κόσμου, κι έμενε σταθερός, μετρημένος, συζητήσιμος...

Αυτός έγινε ό άντρας τής μεγάλης άδερφής. Όταν, λοιπόν, έλαβε τήν είδηση ότι βρίσκεται στο νοσοκομείο, άστραπή έγινε και πήγε...

Δέν ξέρω πώς τόν γνώρισε. Ήτανε κι άλλοι μες στο θάλαμο. Θές ή θέση του μπανταρισμένου κεφαλιού του, μα τί; Κεφάλι ήταν αυτό ή γελοιογραφία του «Θησαυρού» στη σελίδα των άτυχησάντων όδηγών; Είχε κάτι κεφάλια μπαναρισμένα, μα τόσο έντεχνα, που ένθουσιαζόσουν!!! Ήλα, Χριστέ! Τί πράμα και τούτο!

Άλλοίμονο! Ήταν όλόκληρος μπανταρισμένος. Μόνο τó ένα του μάτι ήταν έξω για να μπορεί να δει. Ή μεγάλη άδερφή μέτραγε τά ποσοστά, κι έλεγε κι έλεγε κατενθουσιασμένη:

— Μή σέ νοιάζει, καλέ μου. Όλα θα πάνε καλά. Ύπομονή...

Ή μεγάλη άδερφή, έλεγε κι έλεγε τó βράδυ πριν κοιμηθούν. Τις πληγές, τις πληγές, έπιανε κι έπαναλάβαινε, και πόναγε σαν να τις είχε μέσα της, σαν να τις είχε πάνω της...

— Θα με πάρεις μαζί σου αύριο; Θέλω πολύ να τόν δώ τόν Γκ. Τόν αποθύμσα.

— Ναι. Κοιμήσου τώρα και θα σέ πάρω.

Μπαίνουν μες στο θάλαμο. Τήν είχε άφήσει μόνη. Τόν είδε με τούς πολλούς επιδέσλους. Δέν έδειξε πόσο τήν τάραζε ή θέα. Γέλαγε, κι έλεγε ότι περνούσε άπό τή σκέψη της άστείο για σοβαρό.

— Σαν να σέ τσίμπησε ή κότα ή λυσοσασμένη. Τί έγινε μετά, Γκ.; Πέθανε ή κότα; Άχ! Για σκέψου, πέθανε! Πώς νιώθεις, Γκ.; Σέ βλέπω μιá χαρά! Μπράβο σου! Ήλα και τήν Κυριακή, θα πάμε στού Ρέρα... Δώσε μου ένα μολύδι κι ένα χαρτί. Μου ήρθε κάτι σαν ποίηση...

ΣΤΟΝ ΓΚ.

Βαρύ σταυρό
φορτώθηκες
στη δυνατή σου
πλάτη.
Κι αν μένει ή σκέψη
λεύτερη,
να κινηθείς μοχτάς...

Κι ὁ πύρινος ιδρώτας σου
σ' ἔχει διδάξει κάτι.
Τὸ ἔργο π' αὔριο θὰ χαρεῖς,
τώρα εἶναι
Γολγοθᾶς...

Ἐνοχή, Ἐνοχή...
Δὲν λέω ἄστεϊα!

Φυσικά, δὲν πῆρε τοῦ κεριοῦ τὴν ἄκρη καὶ δὲν ἔτρεξε ἀπὸ δῶ, ἀπὸ κεῖ, — θυμᾶσαι; Ἄναψέ μου τὸ κεράκι... Στὴν παραπάνω γειτονιά... δὲν πῆγε ποτὲ ἐνάντια σ' αὐτοὺς ποὺ κάθονταν προνομικὰ στὴν ἄλλη ὄχθη. Σαπίλα ἐξαιρετὴ! Μὲ ραπανάκια φρέσκα! Τί θὰ ἔγαζε; Μιὰ τρύπα στὸ νερό! Ὑφρες, ὤρες, καθόταν σὰν παραλοῖσμένη στὸ παράθυρο. Δὲ μίλαγε μὲ τίς ὤρες. Οὔτε διάβαζε. Εἶχε κοινοπραξία σ' ὅσους διάβαζαν. Στὸ τέλος, μαζί της τὰ κουβέντιαζαν, τὸ κάθε κεφάλαιο, τὴν κάθε σελίδα.

Κι ὅπως ἦταν ξεγδαρμένη, ἀπαρχῆς, ἐπεφταν ὅλες οἱ πίκρες τοῦ κόσμου στὴν πληγιασμένη σάρκα της, καὶ πόναγε, πόναγε...

Μὰ ποῦ εἶναι οἱ τραγουδιστάδες; Κι ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουν φτιάξει γκαίντες, καὶ πίπιζες, αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι θρίσκανε νὰ ἐκφραστοῦνε μ' αὐτὸ ποῦ νιώθανε...

Καὶ μιὰ μέρα — θυμᾶται, μὰ ποῦ νὰ τ' ὁμολογήσει — παντρεμένη πιά μετὰ ἀπὸ πρόβα γιὰ ἑκατοστὴ φορά, ἕνα θράδου μὲ φεγγάρι — εἶπαμε, πάντα εἶχε φεγγάρι τότε! — λοιπόν, κάθισαν, ὄχι κάθισαν μὰ στάθηκαν ὅλες σὲ δυὸ σειρὲς ἀντικρουστά.

Ἡ μιὰ πιὸ χαριτωμένη ἀπ' τὴν ἄλλη. Λοιπόν, ἐκεῖ ποῦ τέλειωνε ἡ σκάλα, στόλιζαν μὲ τὴν παρουσία τους τὰ ὠραιότερα ζευγάρια ποῦ στέκονταν στὶς δυὸ πλευρὲς κι ἔκαναν βασιλῆς ὑποκλίσεις στὸν αὐτοκράτορα, τί λέω, τί λέω, στὸ βασιλιά καὶ τὴν οἰκογένειά του, κι ἡ βασίλισσα δὲν φοροῦσε κάλτσες, ἀλήθεια δὲν φοροῦσε κάλτσες! Κι ἔλεγε τὸ καταστατικὸ ἀφ' ἐνὸς νὰ φορᾶνε κάλτσες ὅλες οἱ γοργόνες καὶ γάντια καὶ καπέλα! Ἡ λοφία! Ἡ κοκορόφτερα!

Ἐν τῷ μεταξύ, τῆς ἔκανε ὁ ἄντρας της ἕνα ζεστό-ζεστό λουτρό στὸ κεφάλι, στὸ χαριτωμένο — τρομάρα νὰ τοῦ ῥθει — κεφαλάκι της, ἔτσι ποῦ εἶχαν γίνεῖ ἴδια κι ὅμοια, ὅλα ἀνάκατα' παιδιὰ, γατιά, σκυλιά, σπίτια, κι ἄλλα σπίτια, ἰδιοκτῆτες καὶ ξανὰ ἰδιοκτῆτες, συμβολαιογράφοι, δικηγόροι καὶ ξανὰ συμβολαιογράφοι, καὶ τὰ ἐπανελάβαινε, καὶ στὴν τελευταία λέξη ἐπεφτε κάτω ξερή. Ναὶ ξερή, σὰς λέω!

Κι ἔζησε αὐτή, μὲ τὸ γδαρμένο κεφάλι, μιὰ ζωὴ ὀλόκληρη. Καὶ μετὰ — θυμᾶσαι τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα; παραδέχτηκε ἀργά, ὅσα ἐσοῦ προένοιωθες, ἐνῶ αὐτή, χαμένη μέσα σ' ἕνα κυκεῶνα διθυραμβικῶν παιάνων, αὐτή, γεννημένη πρωτόγονη, ἀτόφια, μὴ μπορῶντας νὰ ξεχωρίσει οὔτε δυὸ μουλαριῶν τ' ἄχυρα, ἀκοῦς;

Στέφθηκε τὴν ἀντίθετη παράταξη. Ναί, τῆς μεγάλης σ' ἀριθμὸ οἰκογένειας. Τοῦ πατέρα της. Ἄνθρωποι τῆς γῆς, κι ἄνθρωποι τοῦ ἀέρα καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μὲ τσαρούχια! Κι ἔβαλε στὴν πάντα τὸ χιλιοκαμένο ὄνειρό της.

Εἶχε κίολας ἀρχίσει ν' ἀπογοπεύεται μέχρι θανάτου μὲ τὰ μελλούμενα

αγαθά. "Εβλεπε τὸν Γκ. Κόντευαν νὰ τὸν σκοτώσουν, τὸν Μ. νὰ τὸν ἔχει ρημάξει ἡ ἐξορία, τὸ Μιχάλη, τὸ φτωχὸ Μιχάλη νὰ ἐκτελεῖται, νὰ βλέπει τὸ Λιολιὸ – ἀδελφὴ του – νὰ σπκώνει τὰ χέρια καὶ νὰ παρακαλᾷ!

– "Ἄνθρωποι, ἔλεος, ἔλεος! Δὲν ἔχω τίποτα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο. Εἶναι καλὸς καὶ τόσο νέος... Νὰ πῶ τὴν ἱστορία; Ναί, θὰ τὴν πῶ. Ἄργότερα. Τώρα λέμε τὴ δικιά της.

Τ' εἶναι ὁ ἄνθρωπος! Μιά σταλιά τσακλοκούδουνο! Εἶχε πάρει καὶ τραγελαφικὴ ἀπόφαση.

– Ἐμπρός. Ναί, πατέρα μου, σὲ ὑπακούω. Σὺ εἶσαι ἀφέντης μου, ἐγώ, πρᾶμα στὰ χέρια σου, ἄτριφτο, ἄτριφτο...

Μιά πηγὴ πίκρας κι ἀπογοήτευσης ἀνοιξε μέσα της γιὰ πάντα. Γιὰ πάντα. Καὶ σκέφτηκε τότε:

Γιατί νὰ μὴν πάρει ἄντρα μὲ μεγαλειό;

Μόνη της τὸν διάλεξε. Ἄντρας καλός. Μεγαλωμένος ὅμως ἀλλιώτικα. Μὲ ἄλλη νοοτροπία. Μονομερῆς μόρφωση. Νὰ δεῖ πού; Παρωπίδες σωστές.

Κι ἄς ἀφήσουμε τὴ σχολὴ πού πέρασε...

Διέθετε καὶ μιὰ γοητεία.

"Θὰ τὸν ἀλλάξω», σκέφτηκε. Στὴν ἀρχὴ πῆγε κάτι νὰ κάνει. Ἄραπης ὅμως, ἀδύνατον νὰ κάνει ζάφτη. Καὶ σιγὰ σιγὰ ὄρχισε νὰ γίνεται τὸ ἀντίθετο. Ἄλλιώτικος κατὰ τ' ἄλλα, ἐντελῶς ἀσύμφορος. Θές, γιὰ νὰ μείνουν μέσα της ἀμάλαγα τὰ χέρια τὰ σφικτὰ ἐνωμένα τῆς διανοητικῆς ἐξίσωσης, μὲ τὸν ἄλλο αὐτόνε πού 'κανε τὰ πάντα... Ἄλλοίμονο!

Καὶ ἡ ἱστορία τοῦ φτωχοῦ Μιχάλη... Ἄσαχ! Καλοκαίρι τοῦ '48. Εἶχαν πιάσει τὸ Μιχάλη. Μαζὶ μὲ τὸν ποιητὴ. Κι αὐτὴ, ἔκανε τὰ μπάνια της στὶς Σπέτσες. Καὶ λοιπόν, βλέπει σὲ μιὰ ἐφημερίδα π' ἔγραφε μὲ φιλὰ γράμματα. Πῶς τέλειωσε ἡ δίκη. Ἐγραφε τὴ μέρα καὶ τὴν ὥρα τῆς δολο... συγγνώμη, τῆς ἐκτέλεσης τοῦ Μιχάλη. Ὁ ποιητὴς ἰσόβια. Ἦταν ποιητῆς θλέπεις. Εὐτυχῶς.

"Ἄχ, μωρὲ Λιολιό μου, τί νὰ σοῦ κάνω, τί νὰ σοῦ κάνω», σκεφτόταν διαρκῶς. Ἐκλαιγε καὶ ξανάκλαιγε γιὰ τὴν ἀδερφὴ τοῦ Μιχάλη, τὴ Λιολιό.

Τὴν ἔπιανε ντελίριο. Ἐλεγε, ὄχι! Δὲν εἶναι δυνατό! Νὰ μαζευτοῦμε 20, 30, 50, 100 νεαροί, νὰ πᾶμε, νὰ διαμαρτυρηθοῦμε. Δὲν μπορεῖ νὰ καταδικάζουν ἕναν ἄνθρωπο ἐπειδὴ ἔβγαζε μιὰ ἐφημερίδα. Ναί, ἐφημερίδα ἔβγαζε, αὐτὸς κι ὁ ποιητῆς.

Κι ἦταν νέος, νέος, ἕνα νιὸ δεντράκι, γέννημα-θρέμμα τῆς 4ης Αὐγούστου. Ἄπο τότε τὸν εἶχαν μαρκάρει. Αὐτὴ ὅμως δὲν ἔκανε τίποτα ἀπ' αὐτὰ οὔτε τοὺς νεαροὺς μάζεψε, οὔτε διαμαρτυρήθηκε σὲ κανένα...

Ἡ θάλασσα ἔπαιζε γαλανὴ κι ὠραία κι ἀδιάφορη. Κι ὅταν βρισκόσουν κοντὰ της φόβος καὶ τρόμος. Νὰ 'χεις τῆς κοινωνίας τὴν ἀπόδειξη τῆς ἐκτέλεσης. Ἐνῶσε ντροπὴ, ἔνωθε ταπείνωση. Οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἄνθρωποι, αὐτοὶ πού βγάζανε τὶς ἀποφάσεις, αὐτοί, αὐτοί, πού βάζανε τὸ ψεύτικο μπλαστρόν τοῦ βραχνοῦ κόκορα καὶ λένε: Ἐνοχος!

Τὴ στιγμὴ πού στὸ αἷμα της εἶχαν εἰσχωρήσει ραδιοϊσότοπα, κι ἦταν αὐτὴ (!!!) πού ἔνωθε ἐνοχὴ. Κουκουλωνόταν μὲ πολλὰ παπλώματα, διπλά, τριπλά, κι ἄκουγες τὸ χτύπημα τῶν δοντιῶν της, γιὰτὶ εἶχε μέσα της τὸ ἔμπιο τῆς κοινωνίας, κι ἦταν ξένο, ξένο μὲ τὸ καθαρό αἷμα της, παιδί μικρό, ἀγνὸ παιδί, ἀπ' τὴν κοιλιά τῆς μάνας τὴν ἴδια θγαλμένη, κι ἡ μεγάλη ἀδερφὴ, δὲν χρειά-

στηκε ν' αλλάξει, όχι! Πίστευε κι αγωνιζόταν. Ένω έδω, γινόταν άλλο πράμα. Λακκούβες, πολύ βαθιές, άνοιξαν μπροστά της, και πέφτει και σηκώνεται, και ξαναπέφτει και ξανασηκώνεται...

"Ας θφονται οί... Τί νά πείς τώρα; "Ας τὸ πάρ' ἡ ὀργή...

Πού 'ν' ἡ θάλασσα; Κοκλάζουν τὰ νερά της, καίει ὁ ἥλιος τοῦ τροπικοῦ μεσημεριοῦ, τσιμπᾶνε οἱ μύγες τ' Αὐγούστου, ὅλα τὰ ἔρπετὰ ἀφήνουν τίς φωλιές τους κι ὅλο πλησιάζουν, πλησιάζουν, κι ἔρχονται καί μᾶς πνίγουν...

Τί ἔκανε αὐτή; Τά 'χασε. Στενοχωρήθηκε. Οἱ γνώριμες ἀυπνίες. "Ἐκλαψε τὸ φτωχὸ Μιχάλη, κι ἀκολούθησε τὴ μόνη διέξοδο πού γλυκαίνει τοὺς πόνους. Τὴ θάλασσα... Τὰ μπάνια. Τὰ παικνίδια, νά μὴ μείνει ἕνα λεφτὸ μόνη της, πάντα νά 'χει παρέα καὶ νά λέει, νά λέει, νά λέει... (Γιὰ νά μὴ μείνει μόνη).

'Αδυνατῶ νά τὴν κρίνω. Εἶναι μπορετὸ νά βλέπεις μιὰ ὑφάντρα νά γνέθει σὲ παράλληλη γραμμὴ;

Κι ὅμως εἶναι δυνατό. 'Αλλὰ μπορεῖ νά ζήσει περιορισμένα. Μέσα σ' ἕνα πανάρχαιο καθούκι, νά δουλεύει, νά δουλεύει, καὶ νά μὴν ζητάει ἄλλο, τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὴ ζωὴ.

"Όταν ὅμως ξυπνήσει; "Όταν στὰ ζωντανὰ μάτια της δεῖ πὼς ὑπάρχουν ζωές, πὼς ὑπάρχουν σχέδια, πὼς διαφεντεύουν ἰδανικά, τῆς 'Ενωμένης Εὐρώπης πρῶτα πρῶτα, πρέπει νά ξυπνήσει, πρέπει!

'Ἡ ἐνοχὴ πού 'νωθε μέσα της, μὲ τόσα μάτια νά τὴν κοιτᾶνε, νά μετρᾶνε τὴν σὰν ἀδιαφορία της, όχι! 'Ἡ λέξη αὐτὴ πρέπει νά σθῆσει!

'Ενοχὴ, ἐνοχὴ, ἐνοχὴ! Ταιριάζει ἡ λέξη; Γιατί;

Τὸν καιρὸ πού ξύπνησαν, αὐτὴ κοιμόταν μακαρίως (τουλάχιστον ἔτσι ἔδειχνε).

Τὰν καιρὸ πού ξεδιπλῶνανε νεανικὰ χέρια τὴ γαλάζια μας σημαία, αὐτὴ, τὴ σκεφτόσαστε; Πὼς σταύρωνε τὰ χέρια της κι ἐπικαλιόταν τοὺς ἀγίους πού ἤξερε;

Πὼς τὸν καιρὸ πού ἔγραφαν μὲ αἷμα τὰ συνθήματα στοὺς τοίχους, αὐτὴ πάθαινε νευρικές κρίσεις.

Τὸν καιρὸ πού τὰ φασιστικὰ τσιμποῦρια κόλλαγαν θαρρεῖς στὸ σβέρκο τοῦ κόσμου, τοῦ κοσμάκη, αὐτὴ πήγαινε νά ἐξιλεώσει τὸ κατάντημα τῶν ἀνθρώπων, τὸ ρεζίλιμα τῶν τρελλῶν, καὶ νά κομπορρημονοῦν, καὶ νά φουσκῶνουν σὰ γάλοι, μεγάλοι, παπαγάλοι (τοὺς φάγαμε ἀγάλι)' στὸ τέλος δὲν κράτησαν ὅμως. "Ἐσκασαν ἀπὸ τὰ λόγια τους...

Παιδιά, ἀδέρφια, πάρτε τὴ χλόη τῶν πάρκων, κι ἐλάτε, κατεβῆτε πιὸ κάτω' κι ἐσεῖς βαρκάρηδες, σεῖς πού μανουβράρετε τὴ θάλασσα, δῶστε μιὰ βοήθεια, κι ὅλοι μαζὶ ἐλάτε, σθῆστε τὴν ἐνοχὴ...

ΜΟΥ ΦΤΑΝΕΙ*

Μου φτάνει κι είναι ο μέγας τίτλος μου
 πώς διάβηκα μονάχος τὸ λαγκάδι
 πὸ θόλωνε ἀγριεμένο τὸ χειμῶνα·
 πὼς ἄστραψε στὸ μάγουλό μου
 τοῦ ἀράθουμου δασκάλου ὁ φοῦσκος·
 πὼς διάβασα βιβλία δανεισιμένα
 καὶ λαχτάρισα χρυστόψωμο στὰ ξένα.

Μου φτάνει πὸν λαχάνιασα νὰ βγῶ στὸ ξάγναντο
 καὶ πῆρα τίς ἀνηφοριές καὶ τοὺς κατήφορους
 μόνο ἀκουμπώντας στὸ ραβδί μου.
 Μου φτάνει πὼς μὲ καλοδέχτηκαν
 συγχωριανοὶ στὰ πανηγύρια μας
 κι ἤπια σὰν πρόλαθα ἔτι βρῆκα.

Μου φτάνει πὸν ἔστησα μὲ στίχους
 λασποκάλυθα κι εἶπα τὰ λιανοτράγουδα,
 λοξοκοιτώντας τίς ξωθιές, στίς στράτες.
 Ἴσως δὲ χάρηκα τῇ γνώση ἀπὸ τίς ρίζες της
 μὰ κάπως κορφολόγησα λιοφώτιστα κλωνιά της.

Κρατήστε ἐσεῖς τὰ πολυβραβευμένα «τέκνα σας»,
 χαίρομαι ἐγὼ τὸ γέλιο τῶν παιδιῶν μου.

(Ἰούλιος 1981)

ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

* Στὴ μνήμη τοῦ πατέρα μου.

ΛΕΥΚΑ ΣΥΓΓΕΦΑ*

Λευκὰ σύγνεφα στὸν γαλάζιο
 οὐρανὸ τοῦ Παρνασοῦ μου.
 Κι ἐγὼ ἀνέβαινα χαρούμενος
 γιὰ τὴν πρώτη λειτουργία τοῦ φωτός,
 τῶν ἐλατιῶν, καὶ γιὰ τὴ χαρὰ
 τῆς ἐλεύθερης ψυχῆς μου.
 Κι ἦταν τ' ἀγεράκι χάιδι ἀπαλὸ
 κι ἡ τρομερὴ ἀνάβαση ἀνάλαφρο
 φτερό,
 ἐξαγγελτήριο θαῦμα.
 Κάτω ὁ κόσμος ἀκόμα στὸν ὕπνο
 κι ἡ καρδιά μου τυλιγμένη
 μὲ πάναγνα σύγνεφα,
 ταξιδιάρικα πουλιὰ τ' οὐρανοῦ.

11.3.86 - Μεσάνυχτα

ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ

* Στὸν Δ. Κ. (ἀδερφὸ καὶ φίλο).

ΝΙΝΑΣ ΚΟΚΚΑΛΙΔΟΥ - ΝΑΧΜΙΑ

ΤΗΣ ΣΤΙΓΜΗΣ

Φωτογραφία πρώτη

Ἡ Βαίτσα καὶ ὁ Σωτήρης παντρεύτηκαν. Στὴν ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Σοφίας. Μὲ ὄλους τοὺς πολυελαίους ἀναμμένους. Ὁ Σωτήρης ἦταν διευθυντὴς τμήματος στὸ Δημοτικὸ Κατάστημα. Στὸ ἴδιο κατάστημα δούλευε καὶ ἡ Βαίτσα. Ὅμορφη καὶ νέα. Μικρὴ στὰ χρόνια. Μικρὴ καὶ στὸν ὑπηρεσιακὸ βαθμὸ. Μεγάλος ὁ Σωτήρης. Μεγάλος καὶ ὁ βαθμὸς του. Εἶχε ὅμως καὶ κάποιον ἄλλο «χαρτί» ἐκεῖνος, γιὰ νὰ μπεῖ ἀνάμεσα στὰ χρόνια του καὶ στὰ χρόνια τῆς κοπέλας: τὸ οικογενειακὸ ὄνομα, τὸ τζάκι. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ γάμος τους ἦταν κάποιον κοσμικὸ γεγονός. Βεβαίως, τὸ κάθε τζάκι ἔχει καὶ τὴ σταχτοπούτα του. Ποὺ δὲν τῆς τυχαίνουν ὅμως οὔτε κατ' ὄνομα τὰ πριγκιπόπουλα τοῦ παραμυθιοῦ. Καὶ μένουν ἔρημες σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ. Ἀνακατώνοντας τὴ στάχτη τῶν τζακιῶν γιὰ μιὰ σπιθα ζεστασιάς. Εἶναι, πάντως, μέσα στοὺς οικογενειακοὺς κώδικες νὰ προσκαλοῦνται, τουλάχιστον σὲ οικογενειακοὺς «σταθμούς», αὐτὲς οἱ φτωχοσυγγένισσες. Γάμος, κηδεῖες, βαφτίσια. Ὅλο καὶ θὰ δώσουν ἓνα «χεράκι» βοήθειας ἀμισθί.

Ἔτσι ἦρθε καὶ ἡ Ἀνέτα στὸ γάμον τοῦ ἀνηψιοῦ τῆς Σωτήρη. Φοροῦσε τὸ καπέλο τῆς μὲ τὸ βελάκι. Εἶχε βάψει τὰ μάτια τῆς κατὰμαυρα, ὅπως καὶ τὰ μαλλιά τῆς. Φόρεσε καὶ τὸ μπλὲ μεταξωτὸ τῆς φόρεμα, ποὺ μύριζε ἐλαφρὰ δεντρολίβανο (τό 'χε φρεσκάρει μόνη τῆς, μὲ τὴ θούρτσα βουτηγμένη σὲ νερὸ μὲ θρασμένο δεντρολίβανο). Φοροῦσε κι ἓνα ἄσπρο φτιαχτὸ λουλούδι στὸ γιαντὰ καὶ ἄσπρα γάντια. Αὐτὰ τὰ ἄσπρα γάντια ἔκρυβαν τὰ παραμορφωμένα τῆς δάχτυλα. Ποὺ ὑπρέτησαν σαράντα ὀλόκληρα χρόνια τὶς μαιευτικὲς κλινικὲς. Ἀπὸ σφουγγάρισμα ἔως τὸ μασάζ στὴν κοιλιά τῶν νεαρῶν μανάδων, γιὰ νὰ σφίξουν οἱ μῦς μετὰ τὴ γέννα. Πάνω ἀπὸ τὸ γάντι ἄστραφτε ἓνα ὀλόχρυσον βραχιόλι, σὰ δάχτυλον φαρδὺ καὶ στριμμένο, ὅπως ἦταν στριμμένα τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν καὶ τῶν χεριῶν τῆς Ἀνέτας. Αὐτὰ τὰ χέρια ἰδιαίτερα, τὴν ὥρα τῆς ἐτοιμασίας τῆς μπροστὰ στὸν καθρέφτη, ἀπασχόλησαν τὴ σκέψη τῆς. Πρὶν τοὺς δώσει τὴ θέση τους μέσα στὰ λευκὰ γάντια, τὰ χάιδεψε τὸ 'να μὲ τ' ἄλλο. Σὰ νὰ ἐπρόκειτο νὰ τ' ἀποχωριστεῖ. Μὲ τρυφερότητα. Θὰ τοὺς στεροῦσε καὶ τοὺς κόμπους τους. Τὴν προσωπικότητά τους.

«Αὐτὸ τὸ βραχιόλι, μουρμούρισε ἡ Ἀνέτα, σάματις τί μοῦ χρησίμεψε; Μου θυμίζει τὶς πλαδαρὲς κοιλιὲς ποὺ πάσχιζαν τὰ δάχτυλά μου νὰ συνεφέρουν. Πασαλειμμένα μὲ λάδια, γλιστροῦσαν κυκλικὰ στοὺς μῦς».

Καὶ δούλευαν. Καὶ πονοῦσαν. Τὸ βράδυ κρέμονταν σὰν κουρέλια. Τὰ χουχούλιαζε καὶ τὰ 'κρυβε κάτω ἀπ' τὶς μασχάλες τῆς. Μιὰ μικρὴ φωλιά γιὰ τὸ κάθε χέρι. Συμπόνια καὶ ζεστασιά στὴ σάρκα τῆς ἀπὸ τὴ σάρκα τῆς, Συμμάζευε καὶ τὰ πόδια τῆς. Ἐβρίσκει παρηγοριὰ μέσα στὸν ἴδιον ἑαυτὸ τῆς.

Δὲν ἀξιώθηκε κι αὐτὴ, βλέπει, ἓνα τέντωμα τῆς κοιλιᾶς. Μ' ἓνα σπῶρον ποὺ ἀλλάζει τὸ σχῆμα καὶ κολλάει ἓναν τόσο σεβασμιο καὶ τιμημένο τίτλον: Μητέρα! Οὔτε ποὺ θὰ τὴν πονοῦσαν τὰ χέρια τῆς τότε. Μιὰ μητέρα ἔχει ἄλλη θέση. Δὲν εἶναι ὑπρέτρια τῆς κάθε κλινικῆς. Νὰ κουβαλάει ἀπὸ πάπια μέχρι

τὰ «ριξίματα» ὄλων αὐτῶν ποῦ μπαινοβγαίνουν ἐκεῖ μέσα. Ἦξερε νὰ τὰ κά-
νει ὄλα. Κι ἐνέσεις καὶ ἀπ' ὄλα, τελοσπάντων!

Εἶχε κι αὐτὴ τὶς ὁρμές της. Νά, φαίνεται ἀκόμα τί γυναικάρια ἦταν! Πέ-
ρασαν καὶ καναδυὸ ἀρραβωνιαστικοὶ κι ἕνας... προκομμένος σύζυγος. «Δὲ
βαριέσαι!...», τῆς εἶπε ἡ φιγούρα της στὸν καθρέφτη.

Σήκωσε τὰ χέρια της, γαντοφορεμένα καὶ στολισμένα, καὶ τὰ 'δειξε στὸν
καθρέφτη. Πέρασε καὶ τὸ κατὰμαυρο μάτι της, σκιασμένο ἀπ' τὴν μπογιά, κι
ἀντάμωσε ἕνα ἄλλο μάτι περιπαιχτικό, ποῦ τὴν κοίταζε κι αὐτό. Σούφρωσε τὸ
στόμα της. Οἱ μικρὲς χαραχτηριστικὲς ρυτίδες χάλαγαν ὅλη τὴν κάπως νεα-
νικὴ ἔκφραση τοῦ προσώπου της. Δσκίμασε μιὰ χαρούμενη γκριμάτσα. Ἔτσι
ποῦ νὰ τραβιέται τὸ πάνω χεῖλος καὶ νὰ γλυκαίνουν οἱ μικρὲς, ἀντιπαθητικὲς
γραμμὲς, ποῦ ἀπορροφοῦσαν σιγὰ σιγὰ τὸ κοκκινάδι κι ἔκαναν τὸ πρόσωπο
τρίτης κατηγορίας. Ἀνάξιο γιὰ ἕναν τέτοιο γάμο. Κατέβασε τὸ βέλο του κα-
πέλου ἔτσι, ποῦ τὸ ρέλι του νὰ καλύπτει τὸ μισὸ στόμα. Καί, σπαθάτη ὅπως
ἦταν, μπῆκε στὴν ἐκκλησιά...

Ἦρθε ἡ στιγμή τοῦ χαιρετισμοῦ. Τὸ νιόπαντρο ζευγάρι ἐπιτελοῦσε τὴν
τελευταία πράξη τῆς δοκιμασίας. Προχωρεῖ κι ἡ Ἀννέτα νὰ φιλήσει τὰ στέφα-
να. Ἦταν χωμένη στὸ πλῆθος. Ἀγωνίστηκε νὰ δείξει κι αὐτὴ τὴ γιορταστικὴ
φιγούρα της. Τὴν ἀριστοκρατικὴ συγγένεια.

Σὰν ἦρθε ἡ σειρά της ν' ἀγκαλιάσει τὸ ζευγάρι, ἄπλωσε τὸ μπράτσο κι
ἔβγαλε τὸ βραχιόλι. Τὸ σήκωσε κάπως ψηλά, νὰ τὸ ἀποχαιρετήσῃ γιὰ πάντα.
Βύθισε τὸ βλέμμα της στὰ σκαλισμάτα του. Πόσα χρόνια μούλιασαν τὰ δά-
χτυλά της γιὰ νὰ τ' ἀποκτήσῃ! Κάθε σκάλισμα κι ἕνας πόνος! Βαθιὰ χαρα-
κιά! Καθὼς τὸ κρατοῦσε ἱεροτελεστικά, ἄστραφτε κάτω ἀπὸ τὸν πολυέλαιο.
Ἄστραφτε ταυτόχρονα καὶ τὸ φλὰς τῆς φωτογραφικῆς μηχανῆς. Ἀκριβῶς τὴ
στιγμὴ ποῦ τὰ θαμμένα μάτια τῆς Ἀννέτας περιπλανιόνταν στὸ πλῆθος, στὰ
πρόσωπα τῶν καλεσμένων, διακριτικά, κάτω ἀπ' τὸ βέλο. Ἀποθαύμαζαν τὸ
κόσμημα; Τὴν κίνησή της; Τὴν τήρηση τοῦ ἐθίμου νὰ κρεμοῦν στὴν ἐκκλησιά
κοσμήματα καὶ χρυσάφι στοὺς νιόπαντους; Νὰ σφραγίζουν μὲ βούλες χρυσὲς
τὰ καινούργια νοικοκυριά;

Μὲ ἀργὲς κινήσεις, ἡ Ἀννέτα πέρασε τὸ βραχιόλι στὸ χέρι τῆς νύφης. Κι ἡ
φωτογραφία μάρτυρας τῆς στιγμῆς.

«Εὐχαριστῶ, θεία!», εἶπε ἡ Βαῖτσα καὶ ἀσπάστηκε θερμὰ τὴ «θεία». Τὸ
ἴδιο κι ὁ Σωτήρης. Γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ του.

«Θεία!». Μόνο καὶ μόνο γι' αὐτὴ τὴν προσφώνηση, ἐνώπιον κοινοῦ μιᾶς
κοινωνίας... ὑψηλῆς, πῆρε τὴν ἀνταμοιβή της ἡ Ἀννέτα.

Καὶ στάθηκε δίπλα στὸ Σωτήρη. Νὰ δεχτεῖ κι αὐτὴ, μαζί μὲ τοὺς οἰκείους,
ποῦ τῆς μισόλεγαν τὴν «καλημέρα», τὰ συγχαρητήρια γιὰ τὸ γάμο...

Φωτογραφία δευτέρη

Ἡ Γεωργία «ἔβγαλε» αὐτοκίνητο. Πῆρε στὰ χέρια τὸ τιμόνι. Ἔβαλε καὶ
τὸ τσιγάρο στὸ στόμα. Φόρεσε καὶ μεταξωτὸ βρακί. Ἦρθαν ὅλες οἱ μαῦρες
καὶ ἄσπρες θάλασσες στὴ γειτονιά τῆς Γεωργίας. Νὰ ἐτοιμάσουν τοὺς ὤκεα
νοὺς εὐτυχίας. Ὅπου θὰ ποντοποροῦσε ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα.

Κατέβασε τὸ τζάμι γιὰ νὰ ὀδηγεῖ μὲ ἄνεση. Ἐξω τὸν ἀγκώνα. Ὅπου ἦταν
ὁ μόνος καὶ ἀξιοπρόσεχτος ἀγκώνας μὲ τὸ χρυσὸ μπρασελέ, τὸ λαυράκι ποῦ
λένε, τοῦ ρολογιοῦ.

Στάθηκε στὸ μονάθῃ. Πέντε μέτρα ἀπὸ τὸ σπίτι της. Κι ἄλλα πέντε μέτρα
ὁ μπακάλης. Καὶ ἄλλα πέντε ὁ φουρνάρης. Στάθηκε νὰ ψωνίσει. Μὲ τ' αὐτοκί-

νητο. Δίχως νά κατέβει ὡς τὰ ταπεινά τους κατώφλια. Ψιλοπράματα δηλαδή. "Ίσα ἴσα γιὰ ν' ἀκούσει τὸ «καλορίζικο τ' ἀμάξι, Γεωργία». Τ' ἀμάξι! "Ἐ, ἀπ' ἐδῶ κι ἔπειτα θὰ πήγαινε στὰ μεγάλα σουπερμάρκετ. Νά φορτώσει κι αὐτὴ τὸ καροτσάκι μὲ τὰ τρόφιμα. Ν' ἀνοίξει τὸ σπίτι της. Νά 'ρθουν τὰ κορίτσια ἀπ' τὴ βιοτεχνία ποὺ δούλευε καὶ νά πιοῦν τὸ οὔσκι τους μὲ ξηρούς καρπούς καὶ διάφορα ἄλλα ἀλμυρά.

Ἡ Γεωργία ἔβγαλε αὐτοκίνητο. Εἶναι κάποιος γεγονός! "Ἐκανε ὑπερωρίες γιὰ νὰ τὸ θγάλει. Τ' ἀνθρωπάκια δηλαδή, ποὺ ἔκαναν βόλτα μὲ τ' ἀμάξια τους στὸν κεντρικὸ δρόμο, τί παραπάνω εἶχαν; Τὰ λεφτὰ τοῦ μπαμπᾶ τους. Καὶ τίς κομπίνες. Ἡ Γεωργία τουλάχιστον πλισάρισε τὸ μούτρο της ἀπ' τὰ ξενύχτια στὰ πόδια τῶν κρεβατιῶν ἀνήμπορων προσώπων, ποὺ ἔκανε τὴ νυχτερινὴ βοήθ. Καὶ τίς ὑπερωρίες στὴ βιοτεχνία. "Ὡς καὶ μωρὰ φύλαγε. "Ἄσε τί λέει ἡ μάνα της ἢ καθυστερημένη γιὰ τὸ χάλι τῆς θυγατέρας της. «Ζάρωσαν τὰ μούτρα σου, κόπηκαν τὰ μάτια σου. Τί θὰ σοῦ χρησιμέψει αὐτὸ τὸ ρημάδι, ποὺ ὅποιος τὸ 'χει περνάει ἀπ' τὸ νοσοκομεῖο στὰ σίγουρα, γιὰ νὰ μὴν πῶ ποῦ...» «Πάψε, γρουσουζα!», τὴν ἀπόπαιρνε ἡ Γεωργία. Κι ἡ μάνα τὸ βιολί της... «Δὲν ἔβαζες τουλάχιστον ἓνα κεραμίδι στὸ κεφάλι σου, νὰ μὴ σὲ τρώει τὸ νοίκι... Παντρευτεῖς δὲν παντρευτεῖς, νὰ 'χεις ἓνα ἀποκοῦμπι. Τοῦτο 'δῶ θὰ σοῦ φάει ὄλα τ' ἀκόπια σου' μὰ χαλάει, μὰ χτυπάει, μὰ θενζίνα, μὰ σκοτώνει...». «Πάψε σοῦ λέω! Καρφωμένη στὰ παλιά. Μὲ σένα πῶς νὰ προκόψει ὁ κόσμος; Ἐέρεις τί εἶναι νὰ 'χεις αὐτοκίνητο σήμερα; "Ἐχεις ὄλο τὸν καλὸ κόσμο στὸ κάθισμά σου. Νὰ ἰδεῖς προσκλήσεις, νὰ ἰδεῖς γνωριμίες. Τί φαντάσθηκες, θὰ μείνω μὲ τὴ Σούλα, καὶ τὴ Μούλα, καὶ τὴ Βούλα, καὶ τὸ μπακαλάκι, τὸ φουρναρόπουλο, καὶ τὸν Κωστάκη τῆς φίλης σου τῆς Παγῶνας; Μιὰ φορὰ θὰ τοὺς φωνάξω νὰ τὸ βρέξουμε κι ὕστερα ἀντίο, παρελθόν' γειτονιὰ καὶ ἐργατιά». «Δεν θὰ 'σαι πιὰ στὴ δουλειά;», ρώτησε ἡ μάνα.

Κούνησε καταφατικὰ τὸ κεφάλι ἡ Γεωργία κι ἔβγαλε τὰ κλειδιά ἀπὸ τὴν τσάντα της. Τὰ 'παιξε στὸ χέρι. Τὰ χάιδεψε. Τὰ κουδούνισε. Κλειδιά αὐτοκινήτου ἦταν αὐτά... Ποῦ ξεκλείδωναν ὄλα τὰ μυστήρια τῆς ζωῆς.

Βγῆκε κι ἡ μάνα στὸ μικρὸ μπαλκόνι τοῦ ψευτοδιαμερισμάτος, ποὺ ἴσια ἴσια χωροῦσε τὰ λιανά της πόδια μὲ τίς ἀντρικὲς παντόφλες τοῦ μακαρίτη. Κληρονομιά κι αὐτὴ, μάτια μου! Βγῆκε νὰ καμαρώσει τὴ Γεωργία ποὺ ἔμπαινε στ' αὐτοκίνητο κι ἔρριχνε κρυφὲς ματιὲς δεξιὰ κι ἀριστερά, ψηλὰ καὶ χαμηλὰ. Τὴ βλέπουν; Κι ἂν δὲν τὴν ἔβλεπαν, ἄκουγαν τὴ φωνὴ της, ποὺ κατσάδιαζε τὴ μάνα.

«Μάζεψε μέσα τὴν κουρελοῦ! "Ἄλλη φορὰ νὰ μὴν τινάζεις ἀπ' ἐδῶ ποῦ 'χω παρκάρει τ' αὐτοκίνητο!...».

Μούγκριζε κι ἡ μηχανή του. Φωνὴ εἶχε κι αὐτό. Καλοῦσε τοὺς γειτόνους νὰ τὸ καμαρώσουν.

«Κορέλια!», εἶπε ἡ μάνα κι ἔσυρε τίς παντόφλες τοῦ μακαρίτη, ποὺ ἀνακούφιζαν μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὴν παλιούνη τους τὰ ρευματικά της πόδια. "Ἐπείσαν κι οἱ κουρτίνες τῶν ἀπέναντι διαμερισμάτων, ποὺ ἀνέμιζαν ἀποχαιρετῶντας τὴ Γεωργία χαμογελαστά, τάχα τάχα...

Σῆστήθηκε τὸ μουγκρητὸ τοῦ θηρίου ποὺ καταβροχθίζει μόχθους, περηφάνια, σέβας, λογικὴ, ἀνθρωπιά. "Ὀλ' αὐτὰ τὰ «καρφωμένα» πράγματα στῆς μάνας τὸ καθυστερημένο κεφάλι.

Ξεψύχησε πιὰ ὀλότελα τὸ μουγκρητὸ τοῦ θηρίου μπροστὰ στὸ φωτογραφεῖο «Ἡ Κομπότης». Ἐκεῖ στάθηκε ἡ Γεωργία νὰ θγάλει μιὰ φωτογραφία τῆς στιγμῆς, γιὰ νὰ τῆς φέρει γούρι. Θὰ τὴν ἔστελνε, βέβαια, καὶ στοὺς συγγενεῖς στὸ χωριό.

Χαμογελαστή, εὐτυχησμένη, μὲ τὸ τσιγάρο στὸ ἓνα χέρι, μὲ τ' ἄλλο στὸ τιμόνι, ἔμπαινε στοὺς ὠκεανούς πού ἔχαν ἐτοιμάσει οἱ μαῦρες καὶ οἱ ἄσπρες θάλασσες.

Κλίκ! Μιά, δύο, τρεῖς πόζες. Μέσα κι ἔξω ἀπὸ τὸ αὐτοκίνητο. Μὲ χέρια, πόδια, ὀπίσθια καὶ ἐμπρόσθια, ὑπάκουα στὶς προσταγές του... Κλίκ, κλίκ, κλίκ!...

ΚΑΛΕΣΜΑ

Ἐλάτε, μακρινά μου ἀδέλφια, νὰ σμίξουμε τὰ ὄνειρά μας
σὲ μιὰ ἀνοιχτωσιά τῆς λιώχαρης πατρίδας μου
ποὺ τὰ λióφυλλα σταλάζουν φεγγάρι στ' ἀπόδροχο
κι οἱ ἀστροφεγγιὰ ἐρωτεύεται μὲ τὶς μαρμαρυγές
τῶν χιονισμένων τοπίων.

Ἐλα ἐσύ, ὀρθρινὸς καβαλάρης ἀπ' τὰ χιονόφορτα
ὄροπέδια τοῦ βορρᾶ

μὲ τοῦ Γαλαξία τ' ἀστράγματα στὸ μέτωπό σου

κι ἐσύ ἀπ' τὴν καρδιά τῆς Ἀνατολῆς

μ' ἓνα ἀγριόκρινο ἀπ' τῆς αὐγῆς τὶς ἀνθοβραγιές

στὸ χαμόγελό σου

ἔλα κι ἐσύ ἀπ' τοῦ Βόλγα τὶς ὀχθιές

μὲ τῶν σημύδων τὸ φλοιόβισμα στὴν ψυχὴ σου.

Ἐλα κι ἐσύ ἀπ' τοῦ Νότου τὶς ἐσχατιές

μ' ἓνα ἀστέρι στὰ δασιά σου μαλλιὰ

ἀπ' τὶς γλαυκὲς νύχτες τῆς γειτονιάς σου.

Ἐλα κι ἐσύ ἀπ' τοὺς παρθένους δρυμοὺς τῆς Δύσης

μὲ τῶν δασῶν τοὺς λυγμοὺς στὴν ἀφουγκρασιά σου.

Βιασῆτε, ἀδέρφια μου,

καταματώθηκε ἡ καρδιά μου στοῦ τρόμου

τὴν ὀλυμπιάδα

ψυχορραγοῦν τὰ λευκοπερίστερα στ' ἀκρορόφι μας

κι ἡ ἀπαντοχὴ μας λιγοστεύει.

Αἷματα, πύραυλοι καὶ βόμβες

ἐξαργυρώνουν τῶν ἡμερῶν μας τὴν ἀγωνία

κι ἡ φοβέρα τῶν καταγίδων ἀπειλεῖ

τὸν ἥλιο τῆς οἰκουμένης.

Ἐλάτε, μακρινά μου ἀδέλφια,

νὰ φυτέψουμε περβόλια καὶ λιοτρόπια

γιὰ τὰ παιδιὰ μας.

Πᾶμε νὰ σεργιανίσουμε σ' ἀκροπερίγιαλα

καὶ ψηλοκορφές.

Πᾶμε νὰ τρυγήσουμε τῆς ζωῆς τὰ δῶρα

στοὺς κίτρινους ἀμπελῶνες, τοὺς βαθιοὺς ἐλαιῶνες

καὶ στοὺς ξανθοὺς σιτοβολῶνες.

Μὴν ἀργεῖτε, ἀδέρφια μου,

δὲν ἔχουν σύνορα τὸ σκοτάδι κι ὁ ἥλιος

τὸ γέλιο, τὸ δάκρυ δὲν ἔχουν πατρίδα.

Ἐλάτε νὰ στήσουμε μαζὶ στὶς καρδιές μας

τὴν πολιτεία τοῦ ἀνθρώπου.

Η ΓΝΩΣΗ

Τίποτε... τίποτε...
 καμμία φωνή,
 όρμηνια...προσταγή...
 ό κοινορτός τών βιθλιών,
 ό συρφετός τών σοφών
 ό,τι κι αν έρθει...
 στ' άσπρο χαρτί τής
 ψυχής μου,
 όπου, όπως,
 τ' άφήνει άγραφο
 μονάχα...μοναχά...
 ό,τι ανεβαίνει,
 από την τρίςβαθή μου
 λάβθα,
 την άνέγνωρή μου,
 ό,τι άκραίο
 άντιζυγίζει τó θάνατο
 και τή ζωή μου,
 ό,τι κερδίζει κι ό,τι

χάνει την ύπαρξή μου
 στο σκότος και στο Φώς.
 Έκει κατάβαθα
 στα σύνορά μου,
 π' άναμετριέται
 Γής και Ούρανός...
 α ύ τ ό μονάχα
 γράφει στην ψυχή μου,
 πύρινα κι άσθησα,
 την άναφαίρετή μου Γ ν ώ σ η
 την άμετάθετη
 και την πραγματική μου,
 την κ α θ α υ τ ή
 και τή μοναδική μου.
 Κι όλα χλωμαίνουν τ' άλλα...
 πές, εϊδωλα, σκιές...
 και χάνονται άφεγγα
 και πάνε...
 ξέρυχα, άλλότρια, άνέγγιχτά μου!

ΤΑΣΙΑ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΙΓΑΙΟ

Γαλανή θάλασσά μας, Αιγαίο μας,
 σε συλλαθίσαμε μικρά παιδιά στ' άλφαβητάρι,
 στο χάρτη σε κοιτάξαμε, σε ζωγραφίσαμε
 με τó γαλάζιο χρῶμα σου,
 τή γῆ τῆς Έλλάδας νά γλυκοφιλείς,
 πότε γαλήνια κι άλλοτε κύμα άφρισμένο
 τή δύναμή σου νά μās δείχνεις!

Γαλανή θάλασσά μας, Αιγαίο μας,
 μέσα στα κρούσταλλα νερά σου
 βαφτίσαμε τή σημαία μας,
 γαλανή αναδύθηκε άπ' τούς κόρφους σου,
 χρόνια τώρα ν' άνταποδίνει την ύπερούσια
 σμίξη κι όλο νά καθρεφτίζεται
 στα νερά σου κι ένα πάντα οί δυό σας,
 ένα σώμα πού δέ γίνεται χωριστά
 νοūs ανθρώπου νά οās σκεφτεί!
 Αιγαίο, θάλασσά μας στή ζωή και στο θάνατο!

Ποιός μόρεσε νά σκεφτεί δικό του
 νά σε κάνει, Αιγαίο;
 Ποιό χρῶμα θα ταιριάζει με τó δικό σου;
 Φωτιά κι αίμα τó κόκκινο, τ' άλλόφυλο,
 κι έσύ μονάχα Έλλάδα στή ζωή και στο θάνατο!

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΓΑΛΑΝΑΚΗ - ΒΟΥΡΛΕΚΗ

ΜΑΡΙΑΣ ΜΙΧΑΗΛ - ΔΕΔΕ

ΑΛΚΑΙΟΣ

Ο ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΣ ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

(δοκίμιο)

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ

Ο Ἀλκαίος, ὁ μεγάλος Ἑλληνας ποιητὴς ἀπὸ τῆς Λέσβου (632 ἢ 628 Ἰσως) ὑπῆρξε σύγχρονος καὶ ἀκόμη παράλληλη προσωπικότητα μὲ ἐκείνην τῆς συμπατριώτισσάς του, τῆς ὑπέροχης Σαπφῶς.

Φέρεται νὰ ἔχει τὶς ἴδιες ἰδέες, νὰ ἔχουν ἐμπλακεῖ στοὺς ἴδιους πολιτικούς ἀγῶνες καὶ νὰ ὑπέστησαν τὶς ἴδιες λίγο πολὺ ταλαιπωρίες ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ Πιττακοῦ καὶ τὴν ταραγμμένη ἐποχὴ τους.

Ὁ Ἀλκαίος, ἀριστοκράτης καὶ αὐτὸς ὅπως ἡ Σαπφῶ, ἀλλὰ ἄντρας, ὑπῆρξε ἐπίσης καὶ πολεμιστὴς κι ἔτσι, ἔχοντας κι αὐτὴ τὴν ἐμπειρία τοῦ πολέμου, τῆς μάχης, ἔδωσε, σὰν λυρικός πού ἦταν, μὲ πανέμορφους στίχους τὰ συναίσθηματά του.

Ἔως τὶς ἡμέρες μας, ἔφτασε σὰν λαμπρὸς ποιητὴς, ὅπως καὶ ἡ Σαπφῶ, ἀλλὰ ἐπίσης, ὅπως αὐτὴ, μὲ λάσπη γιὰ τὸ ἦθος του, ἂν καὶ ἀρκετὰ λιγώτερο ἀπ' ὅ,τι ἡ μεγάλη ποιήτρια.

Ἡ ἐποχὴ εἶναι μακρινὴ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίζουμε περισσότερα ἀπ' ὅσα μᾶς ἔδωσαν. Ὅπως ὅμως ἡ Σαπφῶ, ὑπῆρξε λυρικός ποιητὴς, κι αὐτὸ σημαίνει πῶς μὲ τὴ «λυρική μονωδία» του τὸ «μέλος» του πρέπει νὰ ἐκφράστηκε εὐλιχρινά, ὑποκειμενικά. Μὲ τὴ σειρά του ὅμως αὐτὸ σημαίνει πῶς ὁ μελετητὴς ἔχει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ τὰ στοιχεῖα, πού μπορεῖ τελικὰ νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ συνθέσει μιὰ σωστὴ εἰκόνα. Ἡ προσέγγιση, ἂν γίνῃ προσεχτικὰ, θὰ ἀνακαλύψει τὴν αὐτοπροσωπογράφηση τοῦ ποιητῆ. Ἔτσι, μέσα ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς στίχους τὸν ἀποκρυπτογραφούμε καὶ, ἰχνηλατώντας τὴν ἀληθινὴ του προσωπικότητα, ἀντικρούουμε ἢ ἀποδεχόμεσθε τὶς ἀρκετὲς κατηγορίες πού τοῦ προσήψαν.

Θὰ πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ σημειωθεῖ, πῶς γενικὰ οἱ ἐπικρίσεις καὶ οἱ κατηγορίες, ἡ καταγραφή ἐλαττωμάτων καὶ τὸ λειψὸ τοῦ χαρακτήρα του δὲν ἔφτασε τὸ ὕψος καὶ τὴν ἔκταση τῶν ἀνάλογων τῆς Σαπφῶς. Φάνηκε λιγώτερο αἰνιγματικὸς σὰν προσωπικότητα καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο του τὸν στίχο καὶ οἱ συζητήσεις γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἦσαν λιγώτερες πάντα. Ἴσως σ' αὐτὸ νὰ συντελέσει ἡ περισσότερη καθαρὴτητα τοῦ στίχου του, ἡ περισσότερη ἀπλότητα καὶ ἡ ἔλλειψη αὐτοῦ τοῦ μυστικοῦ ρομαντικοῦ στοιχείου, πού ὑπάρχει στὸ στίχο τῆς Σαπφῶς καὶ πού μὲ τὸ ἀποσπασματικὸ τοῦ ἔργου της ἄφησε πολὺ ἐλεύθερη τὴ φαντασία γιὰ ἀθθαίρετη ἐρμηγεία καὶ συμπληρώματα, τὰ ὅποια οὐδέποτε εἶχαν πραγματικὴ θέση στὰ μέλη της. Ὁ Μπάουρα ἔχει τονίσει τὴν ξεχωριστὴ ἀξία τοῦ στίχου καὶ τῶν δύο Λεσβίων ποιητῶν καὶ ἔχει ἀπόλυτα συσχετίσει τὸ εἶδος τους. Λέει γιὰ τοὺς δύο:

«Ἡ ποίησή τους εἶναι κοντὰ στὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ ἡ γλῶσσα τους εἶναι μιὰ ἐπιλεγμένη καὶ ἀνεβασμένη σὲ ὑψηλότερα ἐπίπεδα μορφῆς της. Αὐτό, τῆς δίνει μιὰν

άμεση σύγκρουση, ένα πιό άμεσο αποτέλεσμα, όπου τὰ αίσθήματα πού τὴν ἐμπνέουν εἶναι λιγώτερο ὑποταγμένα σὲ μεγαλοπρεπεῖς ἐκφράσεις. Πραγματικά, ἕνα ἀπὸ τὰ πιό ἐντυπωσιακὰ χαρακτηριστικά εἶναι πῶς, ἂν καὶ προσαρμοσμένα σὲ μελωδικὰ μέτρα, κάνουν τὶς λέξεις τους νὰ πέφτουν μέσα σ' αὐτὰ μὲ τὸν εὐκολώτερο καὶ φυσικώτερο τρόπο, σὰν νὰ μιλοῦν, χωρὶς προσπάθεια ἢ ἐκζητήση ἀπὸ πρῖν».

Ὡστόσο, δὲν μπορεῖ μὲ ὅλα αὐτὰ νὰ ἀμφισβητηθεῖ ἡ παρατήρηση πού διατυπώθηκε πιό πάνω κι ἔτσι νὰ παραμένει ἡ σημαντικὴ διαφορὰ πού κάνει εὐκολότερη τὴν προσέγγιση στὸν Ἄλκαϊο. Ἀντίθετα, μὲ τὴ δύναμη πού ἀποδίδεται στὴ γλώσσα νὰ ἐκφράζει ἐκεῖνο πού βρίσκεται «κοντὰ στὴν καθημερινὴ ζωὴ», ἐνισχύεται ἡ σκέψη πῶς μιὰ τέτοια ποίηση ἐκφράζει τὸν ἀληθινὸ δημιουργό της.

Ἡ λαμπρότητα τοῦ στίχου τοῦ Ἄλκαϊοῦ δὲν ἀμφισβητήθηκε. Δὲν ἔφτασε ἐκεῖνη τῆς Σαπφῶς ἢ ὁμορφιά του, ὁ μυστικὸς λυρισμὸς του. Χωρὶς ὅμως αὐτὸ καὶ νὰ σημαίνει πῶς ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει ἔξοχος στίχους, ἰσάξιους τῆς σύγχρονῆς του συμπατριώτισσας. Καὶ αὐτοὶ οἱ στίχοι του, οἱ τρυφεροὶ καὶ λυρικότατοι, οἱ γεμάτοι ἀπὸ ἐκείνην τὴν «ἱστορικότητα» πού ἐπιτρέπει προεκτάσεις στὸ χῶρο τῆς εὐαισθησίας σὲ ὅση ἔκταση μπορεῖ νὰ φτάσει ὁ τρίτος, ὁ διαδοχὴς τους, δίνουν τὸν «ἄλλο» Ἄλκαϊο, τὸν πραγματικὸ, καὶ διαγράφουν τὶς πραγματικὲς διαστάσεις καὶ τὴν ποιότητα τῆς προσωπικότητάς του.

Οὔτε εὐθυμος, οὔτε πότης, οὔτε στυφὸς ἀριστοκράτης περιφρονητῆς τοῦ λαοῦ, φαίνεται μέσα ἀπὸ τὴν ποίησή του, ἂν δὲν παρασυρθεῖ κανεὶς στὴν προσπάθεια τῆς προσέγγισης ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴ ὀρισμένων μελετητῶν στὸ γεγονός πῶς πραγματικά, κάθε ἄλλο παρὰ περιφρονουσε τὸ ποτὸ τοῦ Διονύσου. Τὸ νερὸ τῆς Κασταλίας, δῶρο τοῦ ποταμοῦ Κηφισσοῦ, τὸν εἶχε κι αὐτὸ ἐνθουσιάζει μὲ τὴ γεύση τῆς ποίησης καὶ τελικὰ τὸν εἶχε πέρα γιὰ πέρα κερδίσει, ἔτσι πού νὰ ὑποτάξει σ' αὐτὴν ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του μὲ τὴν ἀρκετὰ ἔντονη δραστηριότητά της.

Δὲν ἔλειψε, κοντὰ στὶς πιό ἐπάνω κατηγορίες, πού ἐκτοξεύθηκαν ἐναντίον του, τὸ ποτὸ καὶ ἡ ἀριστοκρατικὴ ἀγένεια ἀπέναντι τοῦ λαοῦ, καὶ κάποιοι ὑπαιγιμοὶ γιὰ «ἔρωτα παιδικό». Μὰ ἂν διάστηκαν πολὺ νὰ ἀποδώσουν καὶ νὰ γίνουν ἀποδεκτὲς παρόμοιες κι ἀνάλογες κατηγορίες γιὰ τὴ Σαπφῶ, γιὰ τὸν Ἄλκαϊο ἀσφαλῶς τὸ ἔκαναν ὅλοι αὐτὸ, ἀκόμη πιό ἄκριτα καὶ βιαστικά. Ὁ Ἄλκαϊος, φύση ποιητικὴ, ἰκανότατος τεχνίτης τοῦ στίχου, ἐκφράζει τόσο ὁμορφα καὶ δυνατὰ ἐκεῖνα πού τὸν συγκινοῦν, πού δὲν φαίνονται νὰ ὑπάρχουν περιθώρια κρυμμένα γιὰ εἰκασίες, οἱ ὁποῖες, πάντως, κάθε ἄλλο παρὰ αὐστηρὴ κριτικὴ περνοῦν, πρῖν ἐκφραστοῦν.

Ὁ Ἰμέριος (Λογ. XIV 10), δίνοντας μιὰ περίληψη τοῦ παιάνα τοῦ Ἄλκαϊοῦ πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, δίνει ἕναν Ἄλκαϊο μεθυσμένο ὄχι ἀπὸ ἔρωτα, κρασί ἢ ἀντάρα τοῦ πολέμου, πού τόσο συχνὰ περιγράφηκε, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ποίηση καὶ τὴ μουσικὴ, τὰ δῶρα τοῦ ἐλληνικοῦ φωτός. Τὸ ἴδιο καὶ τὸν Ἑρμῆ φαίνεται πῶς τραγούδησε, ἀφοῦ τόσο ζεστὰ τὸν προσφωνεῖ καὶ λέει πόσο θέλει νὰ τὸν τραγουδήσει: «...σὲ γὰρ μοὶ θυμὸς ὕμνην...» («ἐσένα ἢ καρδιά μου ὕμνεϊ»). Μὰ καὶ ὁ Ἑρμῆς, μουσικὸς εἶναι κι αὐτὸς κι ἐκεῖνος χάρισε τὴ λύρα στὸν Ἀπόλλωνα. Ἕνα ἀπόσπασμα, ἀπὸ ὅσα γράφει μεταφερόμενα στὸν πεζὸ λόγο ὁ Ἰέριος, εἶναι χαρακτηριστικὸ καὶ πραγματικὰ αἰσθάνεσαι πῶς τὸ χαμένο μέλος τοῦ Ἄλκαϊοῦ εἶναι θαύτατα ποιητικὸ καὶ πραγματικὰ κάνει «καὶ ὕδωρ θεῶν ἐπιδημίαν αἰσθέσθαι». Τὸ Ἀπολλώνειο φῶς «διαλύει» στὴν ἀπέραντη ὁμορφιά, στὴ μαγεία του, ὀλόκληρο τὸν κόσμιο κι ὅλα μὲ τὴ σειρά τους ἀποροῦν νὰ νιώσουν τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ:

«...πάλι τοὺς κύκλους του προστάζει, νὰ πετάξουν ἀπ' ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς Ὑπερβόρειους. Κι ἦταν μὲν λοιπὸν καλοκαίρι καὶ τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ μέσο, ὅταν ὁ Ἄλκαϊος φέρνει ἀπὸ τοὺς Ὑπερβόρειους τὸν Ἀπόλλωνα· ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ καλοκαίρι

λάμπει πάρα πολύ, κι ὁ Ἀπόλλωνας βρίσκεται ανάμεσά μας καὶ ἡ λύρα ὑμνώντας τὸν θεό, ἀναδίνει κάτι σὰν καλοκαιρινὴ μαγεία, τοῦ ψάλλουν τ' ἀηδόνια ὅπως μποροῦν νὰ ψάλλουν τὰ πουλιά μέσ' ἀπ' τοῦ Ἀλκαίου τὸ τραγούδι, ψάλλουν καὶ τὰ χελιδόνια καὶ οἱ τζίτζικες, ἰστορώντας ὄχι τὴν τύχη τους ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, μὰ στρέφοντας σὲ κάθε τους τραγούδι στὸ θεό. Κυλάει κι ἡ Κασταλία μέσα σὲ νάματα ἀργυρά, ἔτσι ὅπως λένε τὰ ποιήματα, κι ὁ μέγας Κηφισός, τὰ κύματα πορφυρώνοντας, ὑψώνει ὅλος κι ἐκεῖνος, ὁμοιος μὲ τὸν Ἐνιπέα τοῦ Ὀμήρου. Γιατὶ τὸ ἴδιο μὲ τὸν Ὀμηρο κι ὁ Ἀλκαῖος κάνει καὶ τὸ νερὸ ἀκόμα νὰ μπορεῖ, τὴν παρουσία τοῦ θεοῦ νὰ νιώσει».

Δὲν εἶναι ἡ ἀναμιφίβολη εὐσέβεια ποὺ ἐνέπνευσε αὐτὸν τὸν παιάνα, ὅπως ἀρκετὰ εὐκολὰ μπορεῖ νὰ εἰκάσει κανεὶς. Εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ αἴσθηση, ἡ βαθύτατη καὶ ἀγνή ποὺ ἔχει ὁ ποιητὴς γιὰ τὴ φύση, γιὰ τὴν ὁμορφιά ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴ θεϊκὴ πραουσία τοῦ φωτὸς μὲ τὴν ἀπαστράπτουσα καὶ χρυσή του ὄψη στὸ ἑλληνικὸ καλοκαίρι.

Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ περάσει ἀπαράτηρητη, ἐδῶ, ἡ εὐαισθησία τοῦ ποιητῆ στὸ νερὸ ποὺ ρεεῖ, ποὺ πορφυρώνεται ἀπὸ τὸν ἥλιο, τὸ νερὸ τῆς κρήνης, ποὺ μέσα στ' ἀσημένια νερά της κυλάει τὴν ἴδια τὴν Κασταλία, τὴν ἔμπνευση, τὴν ποίηση. Μία εὐαισθησία, ποὺ γίνετα ἀκόμη κι «αἰσθησιακὴ» σ' ἓνα ἄλλο τραγούδι ἀπὸ τὰ ωραιότερά του: Ὁ Ἔβρος, τὸ ποτάμι τῆς Θράκης, τὸν συγκινεῖ μὲ τὴν ὁμορφιά του ξεχωριστά.

Ἔβρε, πιὸ ὁμορφε ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς πλάι στὸν Αἴμο
 χύνεσαι στὴν πορφυρένια θάλασσα
 ρέοντας μέσ' ἀπὸ τὴ Θρακικὴ τὴ χώρα
 καὶ σὲ περνοῦν πολλὲς κοπέλλες
 καὶ στὰν ὠραίων τους μηρῶν, μὲ τὰ τ' ἀπαλά τους χέρια
 τὸ δέρμα, θέλγονται, ὡς χύνουν μαγικὴ ἀλοιφή
 τὸ ἡμερὸ σου νάμα.

(ἀπ. 134)

Αὐτὸ τὸ αἶσθημα ποὺ τοῦ προκαλεῖ τὸ νερὸ, ἐκφράζεται καὶ σὲ ἄλλους στίχους, ποὺ ξεφεύγουν ἐντελῶς ἀπὸ τὸ κλίμα τοῦ ἐρωτισμοῦ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ συναίσθηματος καὶ ἀπλώνονται στὴ μαγευτικὴ ἀπορία, τὴν ὁποία προκαλεῖ τὸ ἀπόμακρο στὴν ἀπόσταση καὶ στὴ γνωριμία.

Ποιὰ νὰ 'ναι ἐτοῦτα τὰ πουλιά
 Ἄπ' τὸν ὠκεανὸ κι ἀπὸ τὸ πέρατα τῆς γῆς
 ἦρθαν πάπιες μὲ πολύχρωμους λαιμοὺς
 κι ὀλάνοιχτες φτεροῦγες.

(ἀπ. 218)

Σὲ ἄλλους ἀκόμη στίχους, ἡ θάλασσα δίνεται σ' ὄλη της τὴ μεγαλόπρεπη ὁμορφιά, μὲ τὴν ἡρεμία της καὶ τὸ ἀντάριασμά της ἀπ' τίς θύελλες. Ὁ Ἀλκαῖος δὲν ἔκρυψε ποτὲ πόσο εἶναι Αἰγαίοπελαγίτης, πόσο τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο βρίσκεται μέσα στὶς ἴδιες του τίς φλέβες. Κι ἂν οἱ στίχοι, ποὺ ἀκολουθοῦν, ἔχουν τὴν ἀλληγορία ποὺ σημειώνει ὁ Ἡράκλειτος ὁ Ποντικὸς (Ὀμήρου Ἀλληγορίαι, 5) καὶ σημαίνουν στὴν πραγματικότητα «τὰς τυραννικὰς ταραχάς», αὐτὸ εἶναι ἐνισχυτικὸ τοῦ ὅτι μέσα του ἔχει μιλήσει ἡ θάλασσα τόσον, ὅσο νὰ ἀποτελεῖ ἓνα βίωμα ἐπάγω στὸ ὅποιο ἐδράζεται ἡ ποιητικὴ του δεξιότεχνια στὴ μεταφορὰ καὶ τὴν εἰκόνα.

Δὲν ξέρω τῶν ἀνέμων τὴ φορά
τὴ μιὰ ᾽πὸ δῶ πάει τὸ κύμα
τὴν ἄλλη ἀπ' ἐκεῖ κι ἐμεῖς στὴ μέση
μὲ τὸ καράβι παραδέρνουμε τὸ μαῦρο
μὲς στὸ χειμῶνα κοπιάζοντας πάρα πολὺ
γιατ' ἔχει τὸ κατὰστρομα ἤδη πλημμυρίσει
καὶ τὸ πανὶ ἔχει πιά κατασκιστεῖ
καὶ κρέμονται κουρέλια μεγάλα ἀπ' αὐτό,
χαλαρωθῆκαν τὰ σκοινιά...

(ἀπ. 31)

Τοῦ δράχου καὶ τῆς ἀφρισμένης θάλασσας παιδί
.....
..... καὶ τῶν παιδιῶν μαγεύεις τὴν ψυχὴ
τοῦ ἀκρογιαλιοῦ ἐσὺ κογχύλι.

(ἀπ. 177)

Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ προσεχτεῖ τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἀπόσπασμα τῶν στίχων. Τὸ κογχύλι εἶναι κι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀπλά, τὰ πρωτόγονα μουσικὰ ὄργανα. Τὴν ὁμορφιά του καὶ τὴ δυνατότητα νὰ παράγει μελωδικούς ἤχους, ὅταν τὸ φυσᾶ κανεὶς φέρνοντάς το στὰ χεῖλη του, συγκινητικὰ καὶ πανέμορφα, δὲν ἔπαψε μέσα στοὺς αἰῶνες νὰ τραγουδᾷ ἢ ποίηση. Ὅμως, στοὺς στίχους ἐνὸς νησιώτη ποιητῆ, στὸ στίχο τοῦ Ἀλκαίου, συμπυκνώνεται ὅλη αὐτὴ ἡ μουσικὴ ὁμορφιά τοῦ πρωτόγονου καὶ τοῦ ἀπλοῦ. Ἄν συγκινοῦν στίχοι τοῦ μεγάλου Αἰγαιοπελαγίτη σὰν τὸν πιὸ κάτω, ποὺ δείχνουν τὴν ἀγνή, τὴν πηγαία ποιητικὴ του φλέβα ποὺ ἀστράφτει μέσα στὴν ποίηση τῶν αἰῶνων σὰν διαμάντι:

τὴν ἀνθισμένη Ἄνοιξη ἐνίωσα νὰ φτάνει

(ἀπ. 173)

ἐκείνη ἡ ἀναφορὰ στὴ μαγεῖα τοῦ κογχυλιοῦ, εἶναι ἀσφαλῶς ἀνυπερβλήτη.

Τῶν ἐλαφρῶν ἀνέμων οἱ πνοές, ποὺ θύελλες δὲν ταραζοῦν

(ἀπ. 25)

φαίνεται πὼς συγκινοῦν θαυμάσια τὸν ἔξοχο ποιητῆ. Ἡ ροὴ τῶν νερῶν, ἡ ἀπεραντοσύνη τῶν γαλάζιων πελάγων, ἡ ὠκεῖνια μεγαλοπρέπεια, τὰ χρώματα ποὺ παίρνουν τὰ νερὰ ἀπὸ τὰ παιχνίδια τοῦ φωτός, τ' ἀπαλὸ χάιδεμα τοῦ δέρματος ἀπὸ τὸ ἥμερο ποτάμι, τὸ κογχύλι ποὺ κλείνει μέσα του τὴ μουσικὴ συμφωνία τῆς ἀπέραντης θάλασσας, τ' ἀποδημητικὰ ποὺ φτάνουν ἀπὸ τοὺς μακρινούς τόπους περνώντας τις νερένιες ἐκτάσεις, τ' ἀνοιχτὰ φτερὰ καὶ τὰ φανταχτερὰ τοὺς χρώματα, ἐκφράζουν τὴ θαθία, τὴν πηγαία, τὴν εὐγένεικὴ ποιητικὴ του φύση. Καὶ μὲ αὐτὸ τὸ ποιητικὸ μάτι, ὕμνει καὶ τοὺς θεοὺς, θυμίζοντας ἀρκετὰ καὶ συχνὰ τὴ θαυμάτη εὐσέβεια τῆς Σαπφῶς, ὅσο κι ἂν ἴσως δὲν φτάνει τὴν ἀδρότητα στὸν τρόπο τῆς λατρείας τους, στὴν εὐγένεια καὶ προπάντων στὴ χάρη, στὴν ὁποία ἔφτασε ἡ Σαπφώ. Δὲν περιορίστηκε ὅμως στὴν ὕμνολογία θεῶν ποὺ σχετίζονταν μόνον μὲ τὴ μουσικὴ, τὸ στίχο, τὸ χορὸ, ὅπως σημειώθηκε κιόλας πιὸ ἐπάνω. Ἐνα μεγάλο ἀπόσπασμα, ἐπίκληση στὴν ἀγαθὴ συνδρομὴ τῶν Διοσκούρων σὲ δύσκολη ὥρα, μέσα στὸ κλυδωνιζόμενο ἀπὸ τὴ θύελλα καράβι, εἶναι χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν εὐσέβειά του γενικώτερα.

Ἐλάτε, τὸν γεμάτο ἀστέρια Ὀλυμπο ἀφήνοντας
γενναῖα καὶ ξακουστὰ παιδιὰ τοῦ Δία καὶ τῆς Λήδας
μὲ ἴλεη ψυχὴ λάμψετε ἐμπρός μας Κάστωρ
καὶ Πολυδεύκη

εσείς πού ἐπάνω στήν πλατιά γῆ καί θάλασσα
 γυρνάτε ἐπάνω σέ γοργόποδ' ἄλογα
 κι ἀμέσως γλυτώνετε ἀπ' τὸ θάνατο τοὺς ἀνθρώπους
 τὸν παγωμένο
 ἀνατέλλοντας στὶς κορφές τῶν καλοζύγιστων караδιῶν
 ἔτσι ὅπως ἀπὸ μακριὰ ἔρχεστε καί σκαρφαλώνετε στοὺς πρότονους
 καί μέσα στὴ βαθιὰ νύχτα φέρνετε φῶς
 στὸ μαῦρο τὸ καράβι.

(ἀπ. 135)

Εὐγενικός, σεμνός καὶ μὲ ἡμερα αἰσθήματα γενικά, φαίνεται μέσα ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ ὁ Ἀλκαῖος καὶ σὲ θέματα καθαρὰ κοινωνικά. Ὁ ἔρωτας, ὁ γάμος, ἡ ἀνθρωπιὰ ἀπέναντι στοὺς συνανθρώπους ἀνεξάρτητα ἀπὸ κοινωνικὲς διαφορές, τὸν ἀπασχολοῦν καὶ τὸν ἐκφράζουν μὲ ὠραίους στίχους.

Εἶναι γνωστὸ πὼς ἀποδίδεται ἄλλοτε στὴ Σαπφῶ καὶ ἄλλοτε στὸν Ἀλκαῖο ἕνα τραγούδι, πού ἀφορᾷ τὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα εἶχε καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος, στὶς μεταξὺ τοὺς σχέσεις, σὰν ἑτερόφυλων. Ὅποιοι κι ἂν τὸ συνέθεσε, δὲν ἔχει σημασία. Ἐκεῖνο πὺ σημαίνεται εἶναι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἡ αὐστηρότητα στὴν ἀπάντηση τῆς ποιήτριας, ἀλλὰ καὶ ἡ συμπαθητικὴ ἀδεξιότητα, ἡ δειλὴ καὶ πάρα πολὺ μετρημένη πρόταση τοῦ Ἀλκαίου:

Μαυρομαλλοῦσα, ἀγνή, γλυκοχαμογελοῦσα Σαπφῶ
 κάτω θέλω νὰ σοῦ πῶ μὰ μ' ἔμποδίζει
 ἡ ντροπή.

(ἀπ. 180, 181)

Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ κατηγορήσει τὸν Ἀλκαῖο γιὰ ἕναν τέτοιο τρόπο ἐξομολογήσεως; Καὶ μάλιστα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἄλλους σχετικὸς στίχους, ὅταν μία πραγματικὴ ἀγάπη ὄδηγοῦσε σ' αὐτὴ τὴν ἐξομολόγηση;

δέξου με νὰ γλυκοτραγουδήσω δέξου, παρακαλῶ σε, παρακαλῶ.

(ἀπ. 182)

Δὲν παραλείπει νὰ δώσει τὸν αἰώνιο χαρακτηρισμὸ τῆς δειλίας στὴ γυναίκα ἴσως, πάντως ἔμμεσα κι ἐδῶ, ἀφοῦ δὲν μιλά γιὰ γυναικεῖα δειλία ἀλλὰ γιὰ ἀναγδρία (ὑποτίθεται κι αὐτό, βλ. ἀπ. 76), ὅμως τὰ δικαιώματα εἶναι τὰ ἴδια καὶ ἴσα γιὰ τὰ δύο φύλα. Ὁ Πλούταρχος λέει πὼς στὸ πάντοτε λεπτότατο σημεῖο τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων τῶν δύο φύλων, πού δὲν φαίνεται νὰ ἐξαιροῦνται ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τὰ πάθη, τὸ ἴδιο κατέχουν καὶ τὸν ἄντρα καὶ τὴ γυναίκα. Εἶναι κάπως ἔμμεση ἢ ἀναφορὰ στὴν ἰσότητα ἐδῶ βέβαια. Ἀκολουθεῖται ὁ δρόμος τῆς ὁμοιότητος τῶν δύο φύλων στὰ πάθη (ἀπ. 241). Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ συγχωρεῖ καὶ πολὺ τὴν ὑπερβολή, ἂν καὶ πάλι δὲν ὑπάρχει ἄμεση κατηγορία, ἀλλὰ κι ἐδῶ μία σαφὴς ἀναφορὰ στὴν ἴδια τὴ φύση, γιὰ τὴν ὁποῖα δὲν εἰρωνεύεται, ἐν πάσῃ περιπτώσει, χυδαῖα τὴ γυναίκα - (169). Ἀναγνωρίζει πιθανότατα καὶ τὸ δικαίωμα πρωτοβουλιῶν στὶς γυναῖκες καὶ μάλιστα, πάλι πιθανότατα (δὲν βοηθοῦν γιὰ τελικὰ συμπεράσματα οἱ ἀποσπασματικοὶ στίχοι) στὶς κόρες:

κι ὕστερα ἡ κόρη σου ἄς κανονίσει τὴ δουλειὰ

(ἀπ. 13, πάντως μὲ πολλὴ εἰκασία ἢ ἐρμηνεία)

Τὴ φυσικὴ ἀδυναμία, ἄλλωστε, τῆς γυναίκας, τὴ σέβεται πέρα γιὰ πέρα:

ἀπ' τὸ δικό σας φονικό, χύθηκε αἷμα γυναικῶν.

(ἀπ. 203)

Στίχοι ὅμως πού δὲν ὑστεροῦν σὲ λυρισμὸ κι εὐγένεια ἐκείνων τῆς Σαπφῶς γιὰ τὸν Ἔκτορα καὶ τὴν Ἀνδρομάχη, οὔτε σὲ ἐπιτίμησι γιὰ τὴν Ἑλένη καὶ τοὺς ἔρωτες τῆς.

ὅπως τὸ λένε, ἦταν ἀπ' τ' ἄσχημά σου ἔργα
πού γιὰ τὸν Πρίαμο καὶ τ' ἀκριβὰ παιδιά του τὸ τέλος
ἀπὸ ἐσένα ἦρθε τὸ πικρὸ, κι ἔκανες στάχτη μὲ φωτιά
τὸ ἱερὸ τὸ Ἴλιο.

Καὶ τέτοια ὄχι δὲν ἦταν τῶν Αἰακιδῶν ὁ ἀκριβὸς
π' ὄλους σὲ γάμο κάλεσε τοὺς ἀθανάτους ζηλευτὸ
ἀπ' τοῦ Νηρέα πῆρε τὰ παλάτια κι ὁδήγησε
τὴν τρυφερὴ κοπέλα

στοῦ Χείρονα τ' ἀνάκτορα· κι ἔλυσε τὴν ἀγνὴ
ζώνη τῆς λαμπρῆς κοπέλας ἢ ἀγάπη
τοῦ Πηλέα καὶ τῆς πιὸ καλῆς ἀπὸ τὶς Νηρηίδες
καὶ στὸ χρόνο ἐπάνω

γέννησε γιὸ τὸν δυνατότερο ἀπὸ τοὺς ἡμιθέους
κι εὐτυχισμένο τῶν ξανθῶν ἀλόγων ἀναβάτη
ὅμως γιὰ τὴν Ἑλένη χάθηκαν οἱ Φρῦγες
καὶ ἡ δική τους πόλη.

(ἀπ. 131)

Γεμᾶτα ἀνθρωπιὰ, προσήγεια καὶ προτρεπτικὴ καλωσύνη εἶναι κι ἄλλα ἀποσπάσματα, πού ἂν δὲν εἶχαν ἔτσι φτάσει, μὰ δλόκληρα τραγούδια, χωρὶς ἀμφιβολία θὰ ἔδειχναν ἕναν Ἀλκαῖο κάθε ἄλλο παρὰ γεμᾶτον ἀπὸ τὴν ἔπαρση τῆς ἀριστοκρατικῆς του καταγωγῆς.

Μηδὲ σ' αὐτοὺς πού εἶναι κοντά μας πίκρες νὰ δίνουμε
(ἀπ. 220)

Φτώχεια βασανιστικὴ, κακὸ ἀνυπόρορο πού καταβασανίζει
τὸ λαὸ μὲ τὴν Ἀνημποριά τὴν ἀδελφῆ σου.

(ἀπ. 224)

Ἡ λαϊκὴ σοφία, ἐξάλλου, τοῦ ἦταν ἀγαπητὴ καὶ σεβαστῆ.

Ἀπὸ τὸ νύχι τὸ λιοντάρι
(ἀπ. 234)

Στὸ τέλος ἢ ὀργὴ γεράζει
(ἀπ. 236)

Γίδα Σκυριανὴ
(ἀπ. 231)

Δαγκώνει τὰ κολοκύθια
(ἀπ. 225)

Πάλι ἡ γουρούνα προκαλεῖ
(ἀπ. 222)

Δὲν ἐξαντλοῦνται ἐδῶ τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα, εἶναι ὅμως κάπως ἀσαφῆ καὶ παραλείπονται.

Δὲν ἦταν ἕμως μὲ κανέναν τρόπο ὁ ἀριστοκράτης Ἀλκαίος, ἕνας ἀπλὸς ρομαντικός, καλὸς ποιητής, πού περνοῦσε τὸν καιρὸ του ἀπολαμβάνοντας τὴν ὀμορφιὰ τῆς λεσβιακῆς γῆς κι ἐκφράζοντας τὴ συμπάθειά του γιὰ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς στίχους του. Οἱ ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς του τὸν καλοῦσαν στρατιώτη, πολεμιστή, μακριὰ ἀπὸ τὴς ἀπολαύσεις τῆς εἰρηνικῆς ζωῆς. Οὔτε ἀπέφυγε αὐτὲς τὴς ὑποχρεώσεις του ἀπέναντι στὴν πατρίδα του, οὔτε τὴς ἀντιμετώπισε μὲ δειλία. Προσπάθησε νὰ ἀνταποκριθεῖ ὅπως ταίριαζε σ' ἕναν ὑπεύθυνο πολίτη καὶ ἄντρα. Καὶ σὰν ποιητής, μίλησε χωρὶς ἔπαρση γιὰ τὴς νίκες, καὶ τὸ σημαντικότερο χωρὶς προσπάθεια νὰ κρύψει τὴς στιγμὲς τῆς ἀδυναμίας του, τὴ θλίψη καὶ τὸ θνείδος τοῦ ἡττημένου. Ἔξοχοι εἶναι οἱ στίχοι του κι ἐδῶ καὶ τὸ ἴδιο εἰλικρινεῖς. Δίνει τὴν ἐντύπωση τελικὰ, νὰ κατέχεται ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἀγνόητα, νὰ θαυμάζει, νὰ δρᾷ καὶ νὰ παραδέχεται τὸ ἴδιο εἰλικρινά, τὸ ἴδιο αὐθόρμητα πάντα, ὅπως ὅταν γράφει στίχους γιὰ τὰ ὀμορφότερα πουλιὰ πού ἔρχονται ἀπὸ μακριὰ περνώντας τὸν ὠκεανό, νιώθοντας τὴν ἴδια ἀπόλαυση σὰν ἀναλογίζεται τὰ νερά τοῦ Ἐθρου, ὅταν κοιτάζει τὰ πανέμορφα καὶ πλούσια λάφυρα, πού εἶναι σωρευμένα στὸ μεγάλο δῶμα. Εἶναι ἡ ἴδια ἐκείνη ἀγνόητα αἰσθημάτων καὶ εἰλικρινεῖα στὴν ἔκφραση, πού θὰ τὸν χαρακτηρίσει καὶ ἀργότερα, ὅταν θὰ μιλάει γιὰ τοὺς πολιτικούς του ἐχθρούς, ὅταν ἀπόμαχος θὰ ζητᾷ τὴν ἀνάπαυση στὴ θαλπωρὴ τῆς ἀναιμιμένης παρασιτιάς, μὲ τὴ συντροφιά τῶν καλῶν φίλων καὶ τοῦ γλυκοῦ κρασιοῦ.

ἄς φράξουμε ὅσο πιὸ γρήγορα τὰ τοιχώματα
καὶ σ' ὄχυρὸ λιμάνι ἄς τρέξουμε
καὶ μὴ ὀκνηρία καὶ μαλθακότητα
μᾶς καταλαμβάνει· γιὰτὶ ὀλοφάνερο τὸ μέγα τὸ συμφέρον
καὶ θυμηθῆτε τὸν παλιῶν τὸ λόγο
τώρα κανεῖς νὰ γίνῃ ἀξιὸς ἄντρας
κι ἄς μὴν καταισχύνουμε μὲ ἀνανδρίες
τοὺς εὐγενεῖς πατέρες πού τώρα κείτονται κάτω ἀπ' τὴ γῆ
καὶ πού τὴν πόλη ἔτούτη

(ἀπ. 76)

Λάμπει τὸ μέγα δῶμα
ἀπ' τὸ χαλκὸ κι ὀλόκληρη τοῦ Ἄρη
κοσμήθηκε ἡ στέγη
μὲ τὴς λαμπρὲς περικεφαλαῖες
πού στὴν κορφή τους λευκὲς
οὐρὲς ἀλόγων
κρέμονται σειόμενες, στὴς κεφαλὰς
τῶν ἀντρῶν στολίδια, χάλκινες δὲ
σὲ πάσσαλους περασμένες
λαμπρὲς περικνημίδες φράγμα γερὸ
γιὰ τὰ βέλη
καὶ θώρακες μὲ νέο λινάρι
κι ἀσπίδες κοῖλες
χάμω ριγμένες
Καὶ πλάι σπάθες χαλκιδιώτικες
καὶ πλάι ζώσματα πολλὰ
καὶ κοντοχίτωνα
πού δὲν μπορεῖς νὰ τὰ ξεχάσεις

ἀφού πρώτη φορά στὸ ἔργο ἐτοῦτο
μπαίνομε. . .

(ἀπ. 111)

Δὲν διστάζει ὅμως καὶ νὰ πεῖ ἀκόμη τὸ πάθημά του νὰ ἀφοπλισθεῖ ἀπὸ τοὺς
Ἄθηγαίους.

Μαντατοφόρο ἀπόστειλε
γρήγορα ν' ἀναγγεῖλε
σὲ κείνους τοῦ σπιτιοῦ του
σῶος ὁ Ἄλκαϊος ἀπὸ τὸν Ἄρη
μὰ ὄχι καὶ τ' ἄρματά του
τοῦ πήραν τὴν ἀσπίδα πού τότε προφύλαγε
καὶ στὸ ναὸ τῆς Γλαυκομάτας τήνε κρέμασαν
λάφυρο οἱ Ἄττικοί.

(ἀπ. 108)

Μία «ὁμολογία» πού ἀποκτᾷ ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὸν αὐθορμητισμὸ καὶ
τὴν ἀλήθεια τοῦ στίχου, ὅταν ὁ ἴδιος ποιητὴς δὲν διστάζει καθόλου νὰ πλέξει με-
γάλο ἐγκώμιο στὸν Ἄντιμενίδα, γιὰ τὸ κατόρθωμά του νὰ σκοτώσει «γιγάντιο πολεμι-
στή» καὶ νὰ ἐλευθερώσει ἀπὸ πάρα πολλὰ θάσσανα τοὺς Βαβυλώνιους τοὺς ὀποίους
ὕπηρετοῦσε. (ἀπ. 110).

Ἔως ἐδῶ, ὁ Ἄλκαϊος παρουσιάζεται ὡς ἄνθρωπος, ρομαντικός, ἐνθουσιώδης,
εἰλικρινής, καλὸς στρατιώτης καὶ ἀκόμη ἀνδρείος, πού ξέρεῖ νὰ μάχεται στὴ θά-
λασσα μέσα στὶς τρικυμίες καὶ τὶς θύελλες. Εἶναι ἀκόμη προσηγής, δείχνει κατα-
νόηση καὶ ἀνθρωπιά. Οἱ ἐκφράσεις του εἶναι μετρημένες καὶ ὅταν ἡ ποιητικὴ του
φύση τὸν ὀδηγεῖ σὲ εἰκόνες καὶ λέξεις ἀνάλογες καὶ πάλι δὲν ξεπερνᾷ τὰ ὅρια,
δὲν παρουσιάζει ἐκζητήση, ἀλλὰ εἶναι ἀπλῶς λυρικός. Ἀσφαλῶς θὰ εἶχαμε πάρα
πολλὲς ὡραῖες εἰκόνες ἀκόμη, πολὺ λυρισμὸ καὶ ἴσως αὐτὸ ἰδιαίτερα γιὰ τὴ θά-
λασσα μὲ τὶς τόσες ὁμορφιές καὶ μαζί τὶς τόσες ταλαιπωρίες καὶ τοὺς κινδύνους
πού ἔχει, ἂν εἶχαν σωθεῖ περισσότερα τραγούδια του, πῶς ὀλοκληρωμένα, ὅπως
φαίνεται ἀπὸ τὰ κατακερματισμένα ἀποσπάσματα πού σώθηκαν. Μὰ καὶ μὲ ὅ,τι
ὕπάρχει, ἡ εἰκόνα του ὡς ἄνθρώπου ἔως ἐδῶ παρουσιάζεται ἀρκετὰ καθαρὴ καὶ
αὐτὸ εἶναι τὸ εὐτύχημα, μὰ καὶ πάρα πολλοὶ ἄλλοι στίχοι, πού θὰ ἀναλυθοῦν
στὴ συνέχεια, δὲν θὰ ἔδιναν παρὰ ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν προσωπικότητά του. Εἰδικά,
τὸ μέρος ἐκεῖνο πού ὑπερτονίστηκε ὥστε νὰ χαρακτηριστεῖ μέθυσος, ἐριστικός καὶ
ἀντιδημοκράτης, κάτι πού δὲν τὸ ἀξίζει ἴσως καθόλου.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἄλκαίου ἦταν ταραγμένη καὶ ἀπὸ μιὰ ἀποψη μὲ ριζικὲς ἀλ-
λαγὲς στὰ πολιτικοκοινωνικὰ πράγματα τῆς Λέσβου. Ἡ παλαιὰ δομὴ τῆς κοινω-
νίας ἀλλάξε μὲ τὴ δημιουργία νέων οικονομικῶν τάξεων, πού σχηματίζονταν ἀπὸ
τὶς μεγάλες λαϊκὲς μάζες. Τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ δίγουν καὶ
οἰκονομικὴ δύναμη, πού συνοδεύεται ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν ὅπλων σὲ λαϊκὲς τάξεις
πού ἄλλοτε δὲν εἶχαν. Ἡ κίνηση τῶν πληθυσμῶν ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο στὴν πόλη
δημιουργεῖ νέες ἀντιλήψεις στοὺς νέους αὐτοὺς ἀστοὺς καὶ ἀκόμη οἱ στρατιωτικὲς
τάξεις ἐξισώνονται κοινωνικὰ μὲ τοὺς ἄλλοτε ἰσχυροὺς ἀριστοκράτες, οἱ ὀποῖοι στή-
ριζαν τὴ δύναμή τους στὴν ἀποκλειστικότητα τῆς κατοχῆς ὅπλων. Καλύτερο ἐπί-
πεδο ζωῆς καὶ κλεισίμο τοῦ ἀνοίγματος τῶν τάξεων. Ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ ζητη-
θοῦν νέοι νόμοι, οἱ ὀποῖοι θὰ ἐξασφαλίζουν τὴν κανονικὴ λειτουργία τῆς ἀναγεω-
μένης κοινωνικῆς δομῆς. Ἡ παλαιὰ τυραννία ἐπιδιώκεται νὰ ἀνατραπεῖ καὶ νὰ
πάρει τὴ θέση τῆς ὀλιγαρχίας, πού καὶ θὰ νομοθετήσῃ καὶ θὰ φροντίσῃ γιὰ

τήν τήρησιν τῶν νέων νόμων με κάποια ἔγκρισιν ἀπὸ τῶ λαοῦ τώρα.

Ἡ παλαιὰ ἀριστοκρατία τῆς Λέσβου ἀντιδρᾷ καὶ τὰ δυὸ ἀδέρφια τοῦ Ἀλκαίου ἠγούνηται στήν ἀνατροπή τοῦ Μέλαγχρου. Σύμμαχος τοῦ πολυτιμοῦ ὁ Πιττακός. Ἀρκετὰ περίεργο, ὁ Ἀλκαίος, πού ἀργότερα θά ἠγῆθῃ τῶν ἀριστοκρατῶν ἐναντίον τοῦ Μυρσίλου, θά πεῖ πῶς πρέπει ἡ πόλις νὰ σέβεται τὸν Μέλαγχρο (ἀπ. 109).

Εἶναι φανερὸ πῶς τὰ πράγματα δὲν ἐξελίχθηκαν ὁμαλά. Ὁ Πιττακός δὲν φαίνεται νὰ ἔγινε αἰσυμνήτης με τίμιον τρόπο. Ἡ ἐξαπάτησις καὶ ἡ φιλαυτία ὁδήγησαν τὰ δῆματά του στήν ἐξουσία. Εἶναι ἓνα γεγονός πού θά πρέπει νὰ τὸ ξεχωρίσουμε ἐντελῶς ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ ἐπιτυχία πού σημείωσε σάν τύραννος. Κάπου ἐδῶ προφανῶς πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ἀπέχθεια τοῦ Ἀλκαίου γιὰ κείνον. Ἀπέχθεια πού τὸν ἔκανε νὰ νοσταλγήσῃ τὴν ἐξουσία τοῦ Μέλαγχρου. Μόνον τὸν Μύρσιλο βρῖσκει περισσότερο ἀντιπαθητικὸ ἴσω.

Τώρα πρέπει νὰ μεθύσει κανεὶς ἀκόμη καὶ με τὴ βία
νὰ πιεῖ, ἐπειδὴ πέθανε ὁ Μύρσιλος.

(ἀπ. 117)

Εἶναι πραγματικὰ ἀνελέητος γιὰ τὸν Πιττακό. Τοῦ καταμαρτυρεῖ με σκληρότητα καὶ εἰρωνεῖα πάρα πολλά. Με θάρρος ἔτσι πού τὸν διακρίνει, καλεῖ με τοὺς στίχους του τὸ λαὸ νὰ ἀντισταθῇ στὸν «κακοπάτριδα» τύραννο. Τὸν περιγράφει ἀπαράδεκτο μεθύσο, ἐκείνον τὸν ἄνθρωπο τῆς ταπεινῆς καταγωγῆς, πού τόσο ξεγέλασε ἀριστοκράτες καὶ λαὸ, ὅπως ἰσχυρίζεται.

Καὶ λάβρος στράγγιζε τὶς κούπες
καὶ γέμιζε μ' ἄκρατο οἶνο ὅλη μέρα
καὶ τὴ νύχτα καταμεθυσμένος συναζότανε
Ἐκεῖ πού τὸ καλοῦσε ἡ συνήθεια γιὰ τὸ συμπόσιο.

Ἐκεῖνος λοιπὸν δὲν ξέχασε τίποτε
ὁ ἄνθρωπος, κι ὅταν πρῶτος ἔγινε
καὶ με κραιπάλη πέρναγε τὶς νύχτες
καὶ τοῦ πιθαριοῦ βροντοῦσε με πάταγο ὁ πάτος

ἐσὺ λοιπὸν πού τέτοια ἔχεις καταγωγή
τὴ δόξα, πού ἄντρες ἐλεύθεροι
κι εὐγενῶν πατέρων εἶναι...

(ἀπ. 39)

Μέθυσος, λοιπὸν, με ἀνέρωτο κρασί καὶ κατὰ συνέχεια, ἓνας ἄντρας πού καὶ τώρα ἀκόμη, πού ἔγινε ὁ πρῶτος ἀνάμεσα σὲ ὄλους, δὲν ξεχνᾷ νὰ πίνει λάβρος. Τοῦ ταιριάζει ἡ εἰρωνεῖα πῶς θέλει δόξα πού μόνον ἐλεύθεροι ἄνθρωποι καὶ εὐγενεῖς δικαιοῦνται. Εἶναι ἄραγε τόσο ἀδικαιολόγητος ὁ Ἀλκαίος, ὁ ποιητής, ὁ πατριώτης καὶ πολεμιστής, νὰ τὸ λέει γιὰ ἓναν ἄντρα πού με δόλο κι ἐξαπατώντας ὄλους ἔγινε ἀρχηγός τους χωρὶς νὰ μπορέσει καὶ νὰ κατανικήσῃ τὸ ταπεινὸ του-πάθος; Ὁ ἄλλοτε ταπεινός, ὁ γιὸς ἐνός Θράκα δούλου, πού τώρα, ἀφοῦ κατάφερε νὰ γίνῃ ἀρχηγός, ἔτσι φέρεται, ὥστε θάσιμα νὰ προβλέπεται

ὁ ἄντρας ἐτούτος πού τόσο λαχταρᾷ τὴν ἐξουσία
γρήγορα τὴν πόλι θά τσακίσει στὸν γκρεμό, πού ἔχει κιάλας
πᾶρει τὸν κατήφορο.

Είναι άραγε προκατάληψη ταξική όλα αυτά αφού συμβαίνει

τὸν κακοπάτριδα

Πιττακὸ τῆς πόλης τῆς ἄκακης καὶ κακόμοιρης
ἀνακηρύξανε τύραννο μὲ πολλοὺς ἐπαίνους ὄλοι

(ἀπ. 163)

Ὁ ποιητὴς εἶναι σαφὴς γιατί κατηγορεῖ τὸν τύραννο. Καὶ εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Πιττακὸς δὲν φέρθηκε καλὰ ἀπέναντι στοὺς παλιούς του φίλους, πὺ τὸν ἐπευφήμισαν καὶ τὸν ἀνακήρυξαν ἀρχηγό τους. Δὲν εἶναι μόνον ὁ Ἄλκαϊος πὺ ἀπογοητεύτηκε καὶ ἔκρινε. Ἡ Σαπφὼ εἶχε τὴν ἴδια τύχη. Καταδιώξεις καὶ ἐξορίες. Πὼς ἢ συμπεριφορὰ τοῦ τυράννου καὶ ὄχι ἢ καταγωγὴ ἦταν ἐκεῖνο πὺ περιφρονοῦσαν, εἶναι ὄλοφάνερο καὶ ἀπὸ τοὺς πιδ ἐπάνω στίχους. Ἀσφαλῶς, ἢ ἀριστοκρατία τοῦ νησιοῦ δὲν ἐμποδίστηκε ἀπ ὄτην καταγωγὴ του σὲ τίποτα. Ἀκόμη καὶ γυναῖκα ἀπὸ τὴ γενιά τῶν Ἀτρειδῶν τοῦ ἔδωσε. (ἀπ. 37). Ἐκεῖνος, ὅμως, ἀκόμη καὶ γι' αὐτὸ κυριεύτηκε ἀπὸ ἔπαρση καὶ ἔγινε ἐχθρὸς μέγας καὶ διώκτης τῶν ἄλλοτε φίλων του.

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

ΦΩΣ ΤΟ ΙΕΡΟ

Ρίξτε μερικὰ ξερόκλαδα ἀκόμα
πάνω στὸν γήλιο.

Ἔμαθα πὼς θεὸς νὰ σθῆσει
ὕστερα ἀπὸ δισεκατομμύρια
χρόνια.

Κι ἂν δὲν ὑπάρχουν πιδ ξερόκλαδα,
ρίξτε πάνω στὸν γήλιο
τις πεδιάδες, πὺ θὰ μπορούσαν κάλλιστα
νὰ εἶναι δάση,
τὰ βουνά, τὸ φεγγάρι καὶ τὸν οὐρανὸ
πὺ οὔτε ξέρουμε μὲ σιγουριά
ἂν εἶναι δάση.

Ὅπως ὅποτε, ρίξτε ἀκόμα κάτι πάνω στὸν γήλιο
ρίξτε ἀκόμα κάτι πάνω του,
μερικὰ ξερόκλαδα,
μερικὲς ζωές,
γιατὶ νά, ἄρχισε καὶ τρεμοσθίνει
πάνω στὰ πρόσωπά μας.

Κάνοντάς τα πότε ὁμορφα, πότε ἄσχημα,
κάνοντάς τα πότε νύχτα, πότε μέρα,
κάνοντάς τα ἐποχὲς καὶ χρόνια.

ΣΕ ΜΑΚΡΙΝΟ ΦΙΛΟ

Μακρινέ μου φίλε,
σου γράφω από τόν
τόπο μου τόν βλογημένο
μέ τις όργιές του ήλιου
και τὰ ύγρα πατήματα τής θάλασσας.
Έδω φυτρώνει ή καλοσύνη
και τὰ φρύδια τών ανθρώπων
πλαταίνουνε στο φώς
όπως μιὰ κηλίδα ήλιου άνοίγει
στο παραθυρόφυλλο του κόσμου
νά ζεσταθει ή καρδιά·
θά σου φτιάξω με πηλό στο χέρι
μιὰ κοριτσίστικη κορμοστασιά
μέ ξανθά μαλλιά κι άπλωσύνη
νά δεις πώς είν' ή ειρήνη.
Τὰ χέρια μου σου στέλνω
χιλιοκομμένα άπ' τὸ πριόνι
του άτέλειωτου καλοκαιριουΐ μας
μέ τ' άποφασισμένα δάχτυλα
νά ένωθοῦν
οί σφυγμοί τών λαών μας
νά ροβολήσουν τὰ αίματα.
Στάσου νά δεις
και τὰ παιδιὰ πώς ψήλωσαν
και δέν τ' άκοῦς πιὰ
νά γελοῦνε ξένοιαστα
στοῦ άλωνάρη τόν τόπο μας,
όπως τὰ στάχια
που άνεβαίνουν με πείσμα
τό'να πιὸ πάνω άπ' τ' άλλο
σάν για νά βλέπουν πιὸ καλά
μέσα άπ' τὸ λιγνοφτιαγμένο τους κορμί
τόν κόσμο που άνασαίνει.
Στάχια θά σου κρατήσω
μπόλικά σάν θά'ρθεις,
νά'χεις για νά γελάς και νά ζεσταίνεσαι
σάν όλα τ' άδέρφια μας
στην άγκαλιά
τής γλυκομάνας μας Ειρήνης.
Καλέ μου φίλε.

ΔΑΝΑΗΣ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ

ΚΟΪΜΠΡΑ

ΜΙΑ «ΑΛΛΟΚΟΤΗ» ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥΠΟΛΗ

(όδοιπορικό)

Ἡ πορτογαλικὴ ὑπαιθρος ἔχει δύο βασικά «πρόσωπα». Τὸ ἓνα κυριαρχεῖ στὸ κέντρο τῆς χώρας περίπου, τὸ σχηματίζουν τὰ σκοτεινὰ δάση ἀπὸ τὰ φελλόδεντρα· τὸ ἄλλο εἶναι ἐξοχὴ γεμάτη ἀπὸ τὰ γνωστὰ μας γελαστὰ δέντρα τῆς μεσογειακῆς ἐλιάς. . .

Τὸ πρῶτο «πρόσωπο» τὸ συναπάντησα μόλις μῆκα μὲ τὸ τρένο στὸ πορτογαλικὸ ἔδαφος, ξημερώματα! . . . Τυλιγμένα στὴν ἀτλαντικὴ τους ὁμίχλη, ἐκείνη τὴν ἄγουρη ὥρα, μόλις ποὺ διακρίνονταν, σὲ σχήματα μπερδεμένα, οἱ λυγερὲς φιγούρες τῶν τραυματισμένων δέντρων, ποὺ προσφέρουν τὴν ὕλη γιὰ νὰ γίνεῖ τὸ προῖόν τοῦ φελλοῦ — τὸ μισὸ τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν.

Τὰ τοπία μὲ τὸ «σοφὸ δέντρο» τῆς ἐλιάς, ποὺ θυμίζουν τόσο ἔντονα Ἑλλάδα, ἀπλώνονται στὰ νότια τῆς χώρας, στὴν ἐπαρχία μὲ τὸ ἀραβικὸ ὄνομα «Ἀλγκάρβε», ἀλλὰ καὶ γύρω ἀπὸ τὴ Λισαβώνα. Πηγαίνοντας ἀπὸ βόρεια καὶ γυρίζοντας μετὰ ἀπὸ τὴν πορτογαλικὴ πρωτεύουσα, τὰ ἔχεις συντροφιά στὸ δρόμο σου, γιὰ πολλὴ ὥρα.

Ἡ πορτογαλικὴ ἐξοχή, μὲ τὸ ἡρεμὸ καὶ χαμηλὸ βασικὰ τοπίο, ἔχει μιὰ ἡμεράδα ποὺ δὲν συναντιέται συχνὰ οὔτε στὸ δικό μας, συνήθως τραχὺ καὶ αὐστηρὸ, τοπίο, οὔτε στὰ ὁμοίομορφα πρασινισμένα λιθάρια τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν τόπων, ποὺ μοιάζουν σὰν ἡσυχασμένα, ἀλλὰ ποὺ ἀπὸ κάποιον λόφο κι ἀπὸ κάποιον κάστρο τους ξεπηδᾷ, σὰν ἀστραπή, μιὰ ἀπειλή, ἔστω πολυκαιρισμένη! Ἐδῶ ἡ φύση καὶ ἡ ἱστορία, τὰ τελευταῖα ἰδίως χρόνια ποὺ κύλησαν εἰρηνικά, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὶς δοξασίες του καὶ τὰ ἡρεμὰ πάθη του, συνετέλεσαν νὰ φτιάξουν ἓνα τοπίο γαλήνιο, ποὺ μοιάζει μόνον μὲ παλιὰ γκραβούρα καὶ μάλιστα σὲ ὥρα δύσης! . . . Εἶναι ἡ προσωποποίηση τῆς Δύσης. Ἄλλωστε, μὴν ξεχνᾶμε, ὅτι γιὰ μᾶς εἶναι ἡ «Ἄπω Δύσις» στὴν Εὐρώπη, οἱ «Χῶρες τῶν Ἑσπερίδων», τῆς μακρινῆς ἐσπέρας γιὰ τοὺς ἀρχαίους.

Ὁ σύγχρονος ρυθμὸς τρέχει, βέβαια, καὶ στὴν Πορτογαλία, ἀλλὰ ὅλα ἔχουν κάτι τὸ συγκρατημένο, τοῦ «παλιοῦ καλοῦ καιροῦ», ποὺ θυμίζει πολὺ «μπὲλ ἐπὸκ». . . Αἰτία, βασικὰ καὶ κύρια, ὁ πόλεμος, ποὺ δὲν ἔφτασε ὡς ἐδῶ, νὰ ἀγριέψει τὸν κόσμον καὶ νὰ ἀναστατώσει συνειδήσεις! . . . Βλέπω στὶς ἡμέρες φάττες τῶν Πορτογάλων συνταξιδιωτῶν μου, διακρίνω στὰ μεγάλα γλυκερὰ μάτια τῶν νέων νὰ ὑπάρχει ἡ δίψα γιὰ τὴ ζωὴ, ἀλλὰ λείπει ἡ ἀνησυχία, στὸ βαθμὸ τουλάχιστον ποὺ φαίνεται ἄλλοῦ· ἐδῶ εἶναι ὁ ρεμβασμὸς ποὺ κυριαρχεῖ. Τὴν ἴδια ἐντύπωση δίνουν καὶ τὰ γαλήνια χωριά καὶ οἱ κωμοπόλεις ποὺ προσπερνᾶμε· σπίτια καὶ ὑποστατικά, σὰν μισοβουλιαγμένα, πολυκαιρινὰ, μὲ προσόψεις ξεθωριασμένες καὶ ἄτονες. Ὅλα εἶναι χωρὶς νεῦρο, χωρὶς παλμὸ καὶ ρυθμὸ· προσθέτουν στὴ γενικὴ στατικότητα, στὴν αἴσθησι τῆς κάποιας

μελαγχολίας, πού σε κυνηγάει παντού στη χώρα του Καμόενς. Είναι όμως κάποτε τὰ περισσότερα σπίτια διακοσμημένα έξωτερικά με τὰ περίφημα « ἄ ζ ο υ λ έ χ ο ς », χρωματιστά πλακάκια ἀπὸ φαγιάνς, παλιά συνήθεια ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἀραβικῆς κατοχῆς, πού κι αὐτὴ συμβάλλει στὴ γενικὴ πολυκαιρινὴ ἀτμόσφαιρα...

Πηγαίνοντας στὴν Κόιμπρα ἀπὸ τὴ Λιθασώνα, ἓνα ἡλιόχαρο φθινοπωρικὸ πρωινό, εἶχα ὅλη τὴν ἀνεση νὰ διαπιστώσω ὅλα αὐτά. Γιὰ πολλὴ ὥρα τρέχαμε σ' ἓνα γαληνεμένο τόπο, πού ἔμοιαζε σὰν ἓνα ζωντανὸ πού, ἀφοῦ ἔφαγε καλά, τὸ πῆρε ὁ ὕπνος στὴ ρίζα κάποιου δέντρου καὶ κοιμάται τὸν ὕπνο τοῦ δικαίου, με τὸ στόμα μισοανοιχτό, σημάδι ὅτι ὄνειρεύεται κάποιο καλὸ ὄνειρο κι ὅτι εἶναι εὐτυχισμένο!...

Ἔτσι μοιάζει κι ἡ Πορτογαλία σὰν ἄνθρωπος πού ξαποσταίνει ἡσυχασμένος. Δὲν ἔχει λύσει, βέβαια, τὰ προβλήματά της, ἀλλὰ μοιάζει εὐτυχισμένη — τουλάχιστον ἔτσι ιδεῖχνει. Βλέπω κάποια σχέση με τὴ «νιρβάνα» καὶ τὴ φιλοσοφικὴ ἐνατένιση τῶν Ἰνδιῶν — πού πρωτοανακάλυψαν κατὰ σύμπτωση οἱ Πορτογάλοι —, δὲν ξέρω ἂν ἔχει καμιὰ ἀπόλυτη σχέση, οὔτε ἂν ἔχουν ἀνακαλύψει κάποιο μυστικὸ εὐτυχίας οἱ ἄνθρωποι ἐδῶ μοιάζουν, ὡστόσο, εὐτυχισμένοι...

Μιά χαρακτηριστικὴ εἰκόνα τῆς πορτογαλέζικης ζωῆς, πού μοιάζει κι αὐτὴ σὰν νὰ κυλάει στὸ παρελθὸν ὑπὸ κάποια ἔννοια, προσφέρει τὸ τυπικὸ ψαροχώρι τοῦ Ν α ζ α ρ έ , πού τὸ λούζει τὸ ἀτλαντικὸ κύμα! Οἱ ψαράδες του, ντυμένοι τὰ ἴδια πάντα φαρδιά παντελόνια τους σὲ καρῶ σκωτσέζικα σχέδια καὶ φορώντας κἀτι πελώριους σκούφους γιὰ καπέλα, ξυπόλητοι φυσικά, τραβᾶνε κάθε θράδου τὶς θάρκες καὶ τὰ καϊκία τους στὴ στεριά, ζωσμένοι βαριά λουριά, βοηθούμενοι κι ἀπὸ βόδια ἢ ἄλογα! Ὁ λόγος γιὰ ὅλη αὐτὴ τὴν ἱεροτελεστία κάθε θράδου εἶναι γιὰ νὰ προφυλάξουν τὰ σκαριά τους ἀπὸ τὴν παλίρροια πού ὑπάρχει ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει μῶλος. Τώρα, γιὰτὶ δὲν ἔχουν φτιάξει τόσα χρόνια ἓνα μῶλο, δὲν ξέρω ἂν ὀφείλεται σὲ ἀδυναμία ἢ ἂν τὸ ἀφήνουν ἔτσι γιὰ τουριστικὸς λόγους γιὰτὶ ὅλα αὐτά βέβαια εἶναι μιὰ ἀτραξιὸν γιὰ τοὺς ξένους!... Ἀκόμα κι οἱ γυναῖκες δὲν πάνε πίσω σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα. Λέγεται ὅτι φορᾶνε έ π τ ἄ φοῦστες καὶ μ' αὐτὲς πάνε στὴ βρύση νὰ γεμίσουν νερό, χειμῶνα - καλοκαίρι! Τώρα, κατὰ πόσο ἀληθεύει ἀκόμα αὐτό, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ βεβαιώσει σίγουρα! Τὸ βέβαιο εἶναι, ὅτι στὴ βρύση στήνουν τὸ γνωστὸ χορὸ με τὰ κουτσομπολιὰ καὶ τὰ νέα τῆς ἡμέρας! Ἀκόμα βέβαιο εἶναι, ὅτι ἐδῶ πουλιοῦνται τὰ καλύτερα εἶδη λαϊκῆς τέχνης καὶ ὅτι οἱ κοῦκλες, με τὴν ἐνδυμασία τύπου Ναζαρέ, εἶναι οἱ πιὸ ὁμορφες τῆς Πορτογαλίας...

Στὸ δρόμο γιὰ τὴν Κόιμπρα, συναντᾶμε καὶ τὴν Μ π α τ ἄ λ ι α , πού σημαίνει «μάχη». Ἀσήμαντο χωριὸ σήμερα, ἀλλὰ στὸ γοτθικὸ μοναστήρι τῆς Santa Maria Victoria, πού ἔχτισε ὁ Ζοάο ὁ Α' τὸ 1385, μετὰ τὴ νίκη του κατὰ τῶν περήφανων Καστιλιανῶν στὴ γειτονικὴ Ἀλζομπαρότα, ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἔργα τέχνης. Γοτθικὰ τόξα πού συναδελφώνονται με τὸ καμπαναριό, πού ἔναι φορητὸ μένο τὶς μεταγενέστερες διακοσμήσεις τύπου «μανουελίν». Ἐδῶ βρίσκονται κι οἱ τάφοι τοῦ βασιλιᾶ Ἰωάννη καὶ τῆς γυναίκας του, ἐπίσης τὸ μνημεῖο τοῦ

άγνωστου Πορτογάλου στρατιώτη. Ὁ τροῦλος ποῦ καλύπτει τὸ μνημεῖο, διαμέτρου 20 μέτρων, εἶναι θαῦμα ἀρχιτεκτονικῆς. Λέγεται, ὅτι ὁ ἀρχιτέκτονας χρησιμοποίησε καταδικασμένους γι' αὐτὸ τὸ ἔργο, ποῦ βέβαια δὲν εἶχε πολλὰ στοιχεῖα ἀσφαλείας τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Ἀπὸ τὴν Μπατάλια ξεκινάει ὁ δρόμος γιὰ τὴ Φάτιμα, ὅπου ὑπάρχει παγκόσμιο προσκύνημα στὴν Παναγία, ποῦ λέγεται ὅτι παρουσιάστηκε σὲ τρεῖς βοσκούς τρεῖς φορές, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου, μεταξὺ 13 Μαΐου 1917 καὶ 13 Ὀκτωβρίου τοῦ ἴδιου χρόνου, καὶ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ ῥθουν καλύτερες μέρες. Χιλιάδες πιστοὶ συρρέουν τώρα σ' αὐτὴ τὴν τοποθεσία, ὅπου εἶχε γίνεи τότε καὶ ἓνα ἠλιακὸ φαινόμενο καὶ ἀργότερα χτίστηκε μεγαλοπρεπὴς ἐκκλησία — μπορεῖ σὲ μιὰ μέρα νὰ υπάρξουν καὶ 1.000.000 ἐπισκέπτες...

Ἡ Κόιμπρα, ποῦ πηγαίνουμε, ἀπλώνεται στὶς δυὸ πράσινες, χαρωπὲς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Μοντέγκο. Πόλη μὲ 75.000 κατοίκους, στοὺς ὁποίους προστίθενται καὶ 25.000 φοιτητές, ἐκτείνεται ὁμαλὰ στοὺς δυὸ χαμηλοὺς λόφους τῆς. Φημισμένη πανεπιστημιούπολη, κάτι σὰν τὴν Ὁξφόρδη ἢ τὴ Χαϊδελβέργη, ἀντλεῖ ζωὴ καὶ δύναμη ἀπὸ τὸ σμάρι τῶν νέων, ποῦ φορᾶνε ἀκόμα τὸ περίεργο παραδοσιακὸ τους ἔνδυμα, μαῦρο κοστούμι καὶ μαῦρη μέρτα. Πάντως, τώρα, τὴ φοροῦν ὄλο καὶ λιγότεροι, ὅπως μοῦν λέν, μιὰ καὶ δὲν εἶναι ὑποχρεωτικό.

Τὸ πανεπιστήμιο, ποῦ εἶναι ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα τοῦ κόσμου, τὸ ἱδρυσε τὸ 1290 ὁ Ντίνις (Διονύσιος) ὁ Α' ποῦ τώρα, στημένος σὲ ὕψωμα, καμαρώνει τὸ ἔργο του, τὰ παλιὰ καὶ νέα κτίρια τῶν σχολῶν!... Ἐπισκέπτομαι τὴν πλουσιότατη βιβλιοθήκη (1.000.000 τόμοι), ξεναγούμενη ἀπὸ μιὰ κυρία τελειόφοιτο τῆς φιλολογίας. Μοῦ λέει, ὅτι ἐδῶ ἔχουν πολλὴ πέραση ἀκόμα οἱ κλασικὲς σπουδές. Τὸ διαπιστώνω ξεφυλλίζοντας διάφορες πραγματείες, ποῦ ἀφοροῦν τὴν ἑλληνικὴ γραμματεία...

Στοὺς δρόμους τῆς πολιτείας, πολλὲς παλιὲς γραφικὲς πανσιὸν γιὰ νέους γειτονεύουν μὲ σύγχρονες ντισκοτέκ. Ἐπίσης, στὶς ὁδοὺς καὶ τὶς ρύμες κυκλοφοροῦν ἀναμιξὶ οἱ μέρτες παρᾶ μὲ τὰ πιὸ παρδαλὰ ντυσίματα: πάντως ὄλα σ' ἓνα βαθμὸ κοσμιότητας!

Τὸ πανεπιστήμιο αὐτὸ, ποῦ εἶναι τὸ σπουδαιότερο τῆς Πορτογαλίας, ἱδρύθηκε σὲ μιὰ ἐποχὴ ποῦ οἱ Σταυροφορίες εἶχαν ἀνοίξει τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἄνατολή, κουβαλώντας μαζὶ μὲ τὰ πολλὰ λάφυρα καὶ τὰ φῶτα τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν. «Οὐδὲν κακὸν ἀμιγὲς καλοῦ...». Ἀλλὰ δὲν διαλέχθηκε ἀδίκᾳ ὁ τόπος αὐτὸς γιὰ νὰ στηθεῖ, γιατί, ὅπως ἔδειξαν οἱ ἀνασκαφές, ὑπῆρξε ὁ ἀρχαιότερος κατοικημένος χώρος στὴν Πορτογαλία, κατοικούμενος ἀπὸ φυλὲς προκελτικές. Ἐπίσης, μιὰ ρωμαϊκὴ κρύπτη καὶ ἄλλα εὐρήματα πιστοποιοῦν, ὅτι ἡ περιοχὴ ἦταν γνωστὴ καὶ εὐημεροῦσε καὶ ἐπὶ τῶν Ρωμαίων.

Ἡ σημερινὴ πόλη τῆς Κόιμπρα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο, διαθέτει καὶ ἓνα ὠραιότατο πάρκο, ποῦ λέγεται «Ἡ Πορτογαλία γιὰ τοὺς μικροὺς», καὶ ὅπου σὲ μικρὸ μέγεθος ἀναπαριστάνονται ὄλα τὰ μνημεῖα καὶ ὄλα τὰ στυλ σπιτιῶν κλπ. τῆς χώρας. Κάτι ποῦ εἶναι, βέβαια, πολὺ ἐνδιαφέρον στὸν ἐπισκέπτη γιὰ τὴ μελέτη ὄλων αὐτῶν.

Θρύλοι, ἱστορίες, ἓνας ξεχασμένος κόσμος, σ' ἓνα κάπως ξεχασμένο καὶ ἄγνωστο γιὰ μᾶς τοπίο, ξεπηδοῦν ἀπ' ὄλες τὶς μεριές, γιὰ νὰ μᾶς ψιθυρίσουν τὸ ἴδιο ἀνθρώπινο παραμῦθι, τοῦ Ἀνθρώπου, ποῦ ὅπου γῆς πασχίζει γιὰ τὸ καλύτερο, τὴν ἀ ν θ ρ ω π ι ᾶ τ ο υ ...

ΕΝ ΑΚΙΝΗΣΙΑ

Μπροστά στήν ώραία πύλη τῆς καρδιάς σου
ἀνεβαίνουν τὰ Χερουβείμ με τὶς ἐλπίδες
καὶ φωνάζουν «Ὡσαννά, ὡσαννά ἐν τοῖς Ὑψίστοις».

Ἐτοιμάστε τὸ δεῖπνο γιὰ τοὺς ταπεινοὺς.
Ἐπόψε θὰ τοὺς ἐπισκιάσει ὁ Κύριος
περπατώντας πάνω στὶς ἀθέατες πληγές τους.

Ἄν περνᾷ ὁ ἀνεμὸς ἀπὸ τὸ παραθύρι σου,
ἂν ἔρχεται ὁ καημὸς καὶ ἀκουμπᾷ στὸ στῆθος σου
ἴσως ν' ἀρχίσῃς νὰ καταλαβαίνεις.

Τὸ πρόσωπό σου εἶναι φτιαγμένο ἀπὸ ἄγρια κύματα.
Παίρνεις ὅμως τὸ φῶς μέσα στὶς ρυτίδες σου
καὶ γίνονται τὰ μάτια σου λιμάνι τῆς γαλήνης.

Π. Μ. ΣΩΤΗΡΧΟΣ

ΠΕΡΑΣΜΑ

Οἱ βάρβαροι πέρασαν τὶς πύλες.
Ἐχτιοῦσαν τοιμεντένια κλουβιά στὸ πέρασμά τους
καὶ γκρέμοσαν τὰ παιδικὰ χαμόγελα.

ΔΙΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΡΩΤΗΣΗ

Χωρὶς τὶς τολμηρὲς προτάσεις τῆς φαντασίας
ποῦ πᾶμε τόσοι πολλοὶ
μόνοι;

ΚΡΑΤΗΣΤΕ

Τὸ φῶς
κρατῆστε τὸ φῶς.
Πρὶν ἠχήσουν οἱ σάλπιγγες
καὶ γκρεμίσουν τὰ τείχη.

ΕΚ - ΠΤΩΣΕΙΣ

Σὲ ἔκπτωση ὁ λόγος
ἢ γραφή
ἢ ἐπαφή.
Ἰδίως οἱ ἐκφράσεις
οἱ συμβάσεις
ἴδια τὰ σχήματα
καμιά ἀναδίπλωση.

Ἡ πράξη σὲ ἔκπτωση ἄκρως τραγικὴ
σὲ καταδίωξη το «ἄλλο»
τὸ ἐνάντιο
τὸ «ἀκριβὸ» γιὰ τ' ὄραμα.
Ἐκ - πτώσεις τέλος λοιπόν.
Καιρὸς νὰ συγκρατήσουμε τὶς «τιμὲς»
καὶ τὶς «ἀξίες».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

ΑΝΔΡΕΑ ΡΑΔΟΥ

Υφηγητὴ Πανεπιστημίου Ἴασιού

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΡΟΥΜΑΝΙΚΑ ΠΡΙΓΚΗΠΑΤΑ

(Σκιαγράφηση τοῦ πολιτιστικοῦ φαινομένου στὴ Μολδαβία)

Ἡ πλουτοφόρα τωτὴ γῆ τοῦ Δούναβη καὶ τῶν Καρπαθίων τραβοῦσε πάντα τὰ καλόβουλα βλέμματα πολλῶν. Ὁ Ἡρόδοτος ἀκόμα καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι ἀποκαλοῦσαν τοὺς Δάκες ὄχι μόνο «χρυσοφόρους», ἀλλὰ καὶ «πὺδ γενναίους καὶ πὺδ δίκαιους ἀνάμεσα στοὺς Θράκες».

Ἀκόμα, πρὶν τὴν ἐκστράτευση τῶν Ρωμαίων στὴν «εὐδαίμονα Δακία» (ὁ αὐτοκράτορας Τραϊανός, τὸ 106 μ.Χ., φτάνει μὲ τις πολυάριθμες λεγεῶνες του καὶ κατακτᾷ αὐτοὺς τοὺς τόπους) καὶ πρὶν τὴ δακο-λατινικὴ ἐπιμικξία (Δάκες καὶ Λατῖνοι: συνθετικὸς λαὸς οἱ Ρουμάνοι), τὸν VIII αἰῶνα π.Χ., οἱ Δάκες, αὐτὸς ὁ ἐντόπιος λαός, αὐτοὶ οἱ Θράκες ποὺ ἔλκουν καὶ αὐτοὶ πολὺ παλαιότερα ἀπὸ τὸν Ἀνατολικὸ εὐρωπαϊκὸ Νότο, δέχτηκαν στὸν Εὐξείνιο Πόντο τοὺς πρῶτους ἀπόδημους ἀπὸ τὴν Ἰωνικὴ Μίλητο. Ἔτσι, ἔγιναν τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ πολιόσματα, γιὰ νὰ συνεχίσει αὐτὴ ἡ μετανάστευση, τὸν III αἰῶνα μ.Χ. ἀπὸ τὴ Μικρασία, ἀργότερα τὸν XVII - XVIII αἰῶνα καὶ μέχρι τις μέρες μας. Πάντα, λοιπόν, αὐτὲς οἱ ρουμανικὲς κῶρες, τὰ Ρουμανικὰ πριγκιπάτα, ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία, ἀποτέλεσαν ἕνα ἀσφαλὲς καταφύγιο γιὰ πολλοὺς Ἕλληνες καὶ ἄλλους Βαλκάνιους (ἐμπόρους, κληρικούς, λόγιους, ἐπαναστάτες κλπ.).

Ἐνα ἀξίωσημείωτο ὄροσημο στὴ διαμόρφωση τῶν ἑλληνο - ρουμανικῶν πνευματικῶν δεσμῶν υπῆρξε ὁ Ἑλληνικὸς Διαφωτισμός, ποὺ συμπίπτει ὡς ἕνα μέρος μὲ τὴν παρουσία τῶν φαναριωτῶν ἡγεμόνων στὰ Ρουμανικὰ πριγκιπάτα (XVII - XVIII αἰῶνα). Αὐτὴ ἡ παρουσία, ἄλλωστε, τῶν Φαναριωτῶν ἐδῶ, τὴν περίοδο τοῦ ὀθωμανικοῦ σκοταδισμοῦ, ὑπαγορευόταν ἀπὸ πολλοὺς λόγους, κυρίως ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς Πύλης νὰ τοποθετήσῃ ἀνθρώπους μὲ γερὴ κατάρτιση, ἱκανοὺς νὰ διοικήσουν.

Οἱ φορεῖς καὶ οἱ τρόποι, μὲ τοὺς ὁποίους ἐκδηλώθηκε ἡ πολιτισμικὴ ἐπίδραση, ὅπως εἶναι γνωστό, τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ στὴ Μολδοβλαχία, εἶναι πολλοὶ καὶ ποικίλοι: οἱ φωτισμένους φυσιογνωμίες τῶν γνωστῶν ἡγεμόνων, ὅπως τῶν: Μπασσαράμπα καὶ Καντακουζηνῶν, Μπραγκοβεάνων, Μαυροκορδάτων, Βασίλε Λούπου, Ντιμίτριε Καντεμίρ, Δούκα Βόδα κ.ά., ποὺ εἶχαν βαθιὰ κατανοήσει τὴ σημασία τοῦ πνεύματος, οἱ Δάσκαλοι στὴς Αὐθεντικὲς Ἀκαδημίες τοῦ Βουκουρεστίου (ἴδρ. τὸ 1688 ἀπὸ τὸν Σερμπὰν Καντακουζηνὸ) καὶ τοῦ Ἴασιού (ἴδρ. τὸ 1707 ἀπὸ τὸν Ἀντιῶχ Καντεμίρ), οἱ ἐκκλησιαστικοὶ οὐμανιστές, οἱ αὐλικὸι λόγοι, οἱ ἔμποροι, οἱ ἱατροφιλόσοφοι κ.ά. Καθοριστικὸ ρόλο ἔπαιξαν, φυσικά, ο ἡγεμόνες. Γι' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ γιὰ ἄλλα ἀξιόλογες μελέτες ἔχουν γράψει Ρουμάνοι καὶ Ἕλληνες ἐπιστήμονες ἱστορικοί: N. Iorga, Ἀθ. Παπαδόπουλος - Κεραμέ, D. Russo, Al. Elian, Κλεόβουλος Τσοῦρκας, Νέστορας καὶ Ἀριάδνη Camariano, D. Simonescu, P. Cernovodeanu, V.

Gandea, Al. Dutu, Ἄρ. Καραθανάσης, Corn. Papacostea - Danielopolu, Olga Cicansi, A. Pippidi, Φ. Ἰλίου, Γ. Καρράς, Ν. Γκαϊντατζής, γιὰ νὰ ἀναφερθοῦμε μόνο οὐ μερικούς.

Φυσικά, γιὰ τὴν κατανόηση ὅλων αὐτῶν τῶν φαινομένων, πού συνιστοῦν τὴν πολιτισμικὴ κίνηση τὸν XVII - XVIII αἰῶνα, εἶναι ἀναγκαῖα ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν ἰδεῶν στὴν περίοδο τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ.

Ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ Δάσκαλοι τῶν Αὐθεντικῶν Ἀκαδημιῶν καὶ οἱ οἰκοδιδάσκαλοι, στὸ σύνολό τους, ἦταν Ἕλληνες καὶ φυσικά δίδασκαν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία. Ἄλλωστε, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, τότε, δὲν ἦταν μόνον ἡ γλῶσσα τῆς «καθ' ἡμᾶς» Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ ἐμπορίου. Χάρη στὶς Αὐθεντικὲς Ἀκαδημίες, προβλήθηκε ἡ διακίνηση τῶν ἰδεῶν στὴ Βαλκανικὴ, προωθήθηκε ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση τῶν βαλκανικῶν χωρῶν, προετοιμάστηκαν οἱ συνθήκες γιὰ τὴν ἔθνικὴ καὶ πνευματικὴ αὐτονομία τῶν βαλκανικῶν κρατῶν ἀργότερα. Ἡ λειτουργία τῶν Αὐθεντικῶν Ἀκαδημιῶν εἶχε πολλαπλὰς εὐνοϊκὰς συνέπειες γιὰ τὶς κατοπινὰς ἐξελίξεις, τόσο στὴν ἑλληνικὴ ὥσο καὶ στὴν ρουμανικὴ πολιτισμικὴ ἱστορία (ἀλλὰ καὶ πολιτικὴ οὐ κάποιο μέτρο).

Ὁ τύπος εἶναι ἓνα ἄλλο μεγάλο σκέλος τὸν κορμὸ τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ. Ὁ ἑλληνικὸς τύπος, ἀφοῦ γεννήθηκε καὶ σταδιοδρόμησε στὸν παροικιακὸ ἑλληνισμό, ἀπέτελεσε ἓνα πολυσήμαντο βῆμα ἔθνικοῦ φρονιματισμοῦ. Μὴ λησμονοῦμε πῶς στὸ γνωστὸ τυπογραφεῖο «Γλύκης» τῆς Βενετίας, λ.χ., μεταξὺ 1670 - 1854 τυπώθηκαν περίπου 1.200 βιβλία στὴν ἑλληνικὴ, πῶς στὴ Βιέννη, τὸ 1784, τυπώνεται ἡ πρώτη ἑλληνικὴ ἐφημερίδα, πῶς τὰ τυπογραφεῖα τῆς Λειψίας, τοῦ Λονδίνου, τοῦ Παρισιοῦ, τῆς Πετρούπολης, τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Φρογκφούρτης, τῆς Κολωνίας καὶ ἄλλα ἔπαιξαν σημαντικὸ ρόλο.

Ὁ ἑλληνικὸς τύπος στὰ Ρουμανικὰ πριγκιπάτα εἶχε — ὅπως διαπιστώνουν διακεκριμένοι μελετητές, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Ἀριάδνη Camariano καὶ Corn. Papacostea - Danielopolu, — μιὰ ἰδιαίτερη ἀπήχηση στὴ ρουμανικὴ πολιτιστικὴ ζωὴ, βρῆκαν ἐδῶ μιὰ μόνιμη καὶ ἀποτελεσματικὴ ὑποστήριξη τῆς ρουμανικῆς κοινωνίας. Ἡ βοήθεια καὶ ἡ συμπαράσταση τῶν Ρουμάνων ἡγεμόνων, κληρικῶν, διανοουμένων, ἐμπόρων κ.ἄ. στὴν τύπωση καὶ διάδοση τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου εἶναι τεράστια, μὲ ἐπιδράσεις στὴ Ρωσία, Γεωργία, Συρία, Λίβανο. Μὴν ξεχνοῦμε, πῶς μετὰ τὴν Ἄλωση, ἂν στὴ Δύση ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἀνάπτυξη ἦταν δυνατὴ, στὴν Ἀνατολὴ ὁ ὀθωμανικὸς ζυγὸς ἀπομάκρυνε ὅλοένα τὸ Βυζάντιο καὶ τὸ βυζαντινὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ συνείδηση. Ἡ προσπάθεια τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας (βρισκόμαστε οὐ μὴ ἐποχῇ πού οἱ συζητήσεις πάνω οὐ θρησκευτικὰ θέματα παίρνουν ἔντονο πολιτικὸ χαρακτήρα, ὀξύνοντας τὴν πάλη μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ Καθολικισμοῦ) νὰ ἀνοίξει ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπέτυχε παταγωδῶς. Ἔτσι, τὰ Ρουμανικὰ πριγκιπάτα ἦταν οἱ μόνες ὀρθόδοξες χῶρες, ὅπου ὁ ἑλληνικὸς τύπος, τὴν ἐποχῇ ἐκείνη, μπόρεσε νὰ βρεῖ φιλοξενία, μὲ κύριον σκοπὸ τὴ σφυρηλάτηση τῶν δεσμῶν τῆς Ὁρθοδοξίας κατὰ τοῦ Καθολικισμοῦ καὶ τοῦ Καλβινισμοῦ.

Ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ πολιτιστικὴ σημασία, λοιπόν, τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου στὰ Ρουμανικὰ πριγκιπάτα συνίσταται στὸ ὅτι συμμετέχει στὴν πάλη κατὰ τοῦ Καθολικισμοῦ καὶ Καλβινισμοῦ, πού ἀρχίζει ὀργανωμένα ἀπὸ τὸ Ἰάσι (πρωτεύουσα τῆς Μολδαβίας ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ XVI αἰῶνα ὡς τὸ 1862, πόλη μὲ ἱστορία ἄνω τῶν 600 χρόνων...) μὲ τὸν Δεσπότη Νοταρᾶ, τὸν Πατριάρχη τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τὴν συμπαράσταση τοῦ τότε ἡγεμόνα

Δούκα Βόδα, για να συνεχιστεί στη Βλαχία, στα τυπογραφεία του Βουκουρεστίου, Συαγκόβ, Ράμνικ, Τεργόβιστε, την εποχή των Καντακουζηνών και Μπραγκοβεάνων.

Ο Δοσίθεος των Ίεροσολύμων, λοιπόν, με το αντιδυτικό του πνεύμα, όφειλόμενο τόσο στην έκταση και το χαρακτήρα της Καθολικής και Προτεσταντικής προπαγάνδας στην Ανατολή, όσο και στο γνωστό ζήτημα των προσκυνημάτων των Αγίων Τόπων, με τη χαρισματική του προσωπικότητα, που έβλεπε την Ορθοδοξία ως ρυθμιστή της έθνικης οντότητας των σκλαβωμένων λαών των Βαλκανίων, με τον όρθόδοξο ρασιοναλισμό που ξεκινάει από τον βυζαντινό ούμανισμό και συνεχίζει και έπηρεάζει τις παραδοσύνάβιες ήγεμονίες, μετά την άποτυχία του να άνοίξει έλληνικό τυπογραφείο στη Ρωσία, διαλέγει τελικά τα Ρουμανικά πριγκιπάτα.

Έτσι, το 1682, στο μοναστήρι Τσετατσούια του Ίασίου κληροδότημα του Γκεόργκε Δούκα - Βόδα [ήγεμόνας και της Μολδαβίας και της Βλαχίας, σταδιακά: 1665 - 1666, 1668 - 1672, 1678 - 1683 ... 1673 - 1678]), τυπώνεται το πρώτο θρησκευτικό βιβλίο στα Ρουμανικά πριγκιπάτα (σύμφωνα με μερικά δεδομένα). Τίτλος: Η ά πό ρ ρ ι ψ η τ η ς π ρ ο τ ε ρ α ι ό τ η τ α ς τ ο υ Π ά π α , τ ο υ πατριάρχη Νεκτάριε. Το 1683 τυπώνεται το βιβλίο του Συμεών της Θεσσαλονίκης, Κα τ ά τ ω ν α ί ρ ε σ ι ω ν , άργότερα, το 1692, ό Τ ό μ ο ς κ α τ α λ ο γ η ς , μετά το Έ γ χ ε ι ρ ί δ ι ο ν κατ ά τ ο υ Κ α ρ υ ο φ ύ λ λ η , τ ο υ Δοσιθέου, ένν το 1694, το βιβλίο Λ ό γ ο ς ά ν τ ι ρ ρ η τ ι κ ό ς τ ο υ β λ α σ φ ή μ ο υ καί ψ ε υ δ ο υ ς ό ρ ο υ . τ ο υ Ίωάνου Εύγενικου. Έπίσης, το 1698, τυπώνεται στα έλληνικά και στα μολδαβικά (ρουμανικά) τ ό Κ ρ ι τ ή ρ ι ο ν η δ ι ά λ ε ξ ι ς τ ο υ σ ο φ ο υ με τον κόσμο η κ ρ ί σ η ς τ η ς ψ υ χ η ς με τ ό σ ω μ α τ ο υ Ντιμίτρε Καντεμάρ (1673 - 1723), μαθητής του Μελετίου και του Έρεμία Κακκαβέλα, ήγεμόνας της Μολδαβίας (1693 - 1710, 1711, προσωπικότητα διεθνούς άκτινοβολίας, ούμανιστής, λόγιος, συγγραφέας ιστορικών, λογοτεχνικών και γεωγραφικών βιβλίων, πολύγλωσσος, έγκυκλοπαιδιστής, έλληνολάτρης). Στο βιβλίο του αυτό έπικαλείται τα παραδοσιακά κείμενα των χριστιανικών συγγραφέων κι εκείνα των άρχαίων (στοϊκών, Πλουτάρχου, Κικέρωνα κ.ά.).

Με το βιβλίο του Δοσιθέου Τ ό μ ο ς Ά γ ά π η ς κ α τ ά Λ α τ ί ν ω ν , που τυπώνεται το 1698, διορθωμένο από τον ίδιο τον Έρεμία Κακκαβέλα, αυτό το τυπογραφείο κλείνει και συνεχίζεται ή τύπωση άλλων βιβλίων στην εκκλησία Αγίου Σάββα του Ίασίου, όπως σημειώνουν διάφοροι έρευνητές (D. Simonesku).

Σε συνέχεια, τυπώνονται στο Βουκουρέστι. Το τύπωμα είχε άρχισει έδω άκόμα από το 1690, έντασσίμεο στην πολύπλευρη πνευματική δραστηριότητα του Κωνσταντίνου Μπραγκοβεάνου, ήγεμόνα της Βλαχίας (1688 - 1714) και τ ο υ διαπρεπή λόγιου και τυπογράφου Άνθιμου Ίθρητή.

Πολύ ένδιαφέρον είναι το γεγονός όμως, πώς το 1642, την περίοδο, δηλαδή, της ήγεμονίας στη Μολδαβία του Βασίλε Λούπου (1634 - 1653) και τ ο υ Πέτρου Μοβίλα, τυπογράφου λόγιου, τυπώνεται τ ό βιβλίο του Cyrilli Lycaris, πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης, Confessio Christianul Fidei. Ο έπιστημονικός έρευνητής Ν. Γκαϊντιατζής, σ τ ό ν Κ α τ ά λ ο γ ο τ ω ν έ λ λ η ν ι κ ω ν β ι β λ ι ω ν σ τ η ν Κ ε ν τ ρ ι κ ή π α ν ε π ι σ τ η μ ι α κ ή Β ι β λ ι ο θ ή κ η « Μ . Έ μ ι ν έ σ κ ο υ » τ ο υ Ί α σ ί ο υ , 1974 — 1978, σημειώνει πώς το βιβλίο αυτό έχει τυπωθεί στην άυθεντική μονή των Αγίων Τριών Έεράρχων (1635 - 1639 κτισμ., κληροδότημα τ ο υ

Βασίλε Λούπου), σύμφωνα και με τη σημείωση στο ίδιο το βιβλίο, ενώ ο Legrand λέει πως τυπώθηκε στην Ολλανδία και ο δὲ Graesse, στο Λονδίνο.

Όχι μόνον ἡ σημείωση στο βιβλίο, ἀλλὰ και ἡ λαμπρὴ προσωπικότητα τοῦ Μολδαβοῦ ἡγεμόνα, ἡ δραστηριότητά του γιὰ τὴ διάδοση τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, γενικά, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν, ἰδιαίτερα, μᾶς πείθουν πὼς τὸ βιβλίο αὐτὸ τυπώθηκε στὸ Ἰάσι τὸ 1642 καὶ τότε εἶναι τὸ πρῶτο βιβλίο ποῦ τυπώνεται στὰ ἑλληνικὰ στὰ Ρουμανικὰ πριγκιπάτα.

Ἀργότερα, τὸ 1812-1921, λειτουργεῖ στὸ μοναστήρι Τρεῖς Ἱεράρχες τοῦ Ἰασίου, σὲ ἀρκετὰ δύσκολες συνθήκες, ἕνα ἄλλο τυπογραφεῖο, ὅπου τυπώνονται 20 βιβλία, στὰ ἑλληνικὰ, με ἐπιστημονικὸ, ἱστορικὸ καὶ θρησκευτικὸ περιεχόμενο. Διευθυντὴς του, ὁ Μανουὲλ Βερνάρδος, ὁ ἴδιος μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Ἐδῶ τυπώθηκαν τὰ ἐπαναστατικὰ τραγούδια " Ἀ σ μ α τ α καὶ π ο ν η μ ἄ τ ι α δ ι α φ ὀ ρ ω ν , τὸ 1821. Καί, ὅπως ἐμπεριστατωμένα τονίζει ὁ Νέοτορας Camaritano, τὰ πατριωτικὰ αὐτὰ τραγούδια εἶναι τοῦ Ρήγα, τὰ ὁποῖα ὁ Βερνάρδος τὰ ἔθεσε στὴ διάθεση τοῦ Ἄλ. Ὑψηλάντη, ὅταν τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1821 ἔφτασε στὸ Ἰάσι. Ἐδῶ τυπώθηκαν μετὰξὺ 22-28 Φεβρουαρίου 1821 ἡ γνωστὴ καὶ ἱστορικὴ Προκήρυξη τοῦ Ἄλ. Ὑψηλάντη « Μ ἄ χ ο υ ὑ π ἔ ρ π ῖ σ τ ε ω ς κ α ἰ π α τ ρ ῖ δ ο ς » , ποῦ κηρύσσει τὴν ἔναρξη τοῦ ἀγῶνα, μ' ἐκεῖνα τὰ περίφημα λόγια: «Ἡ ὥρα ἦλθεν, ὦ ἄνδρες Ἑλληνας...», «Εἰς τὰ ὄπλα, λοιπόν, φίλοι, ἡ πατρίς μᾶς προσκαλεῖ», οἱ ἄλλες προκηρύξεις πρὸς τοὺς Βλάχους, Μολδαβοὺς, φιλικούς, πρὸς τοὺς Ἑλληνας τῆς Μολδαβίας. Εἶναι γνωστὸ, πὼς ὑπῆρχε κι ἕνα κινητὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἄλ. Ὑψηλάντη.

Ἔτσι, λοιπόν, τὸ Ἰάσι τῆς Ρουμανίας δὲν εἶναι μόνον τὸ λίκνο τῆς ρουμανικῆς ἱστορίας, σοφίας καὶ τέχνης, δὲν εἶναι μόνον ἡ πόλη-λίκνο τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, ἡ πόλη ποῦ σταδιοδρόμησαν καὶ εὐδοκίμησαν γενιὲς διακεκριμένων Ἑλλήνων, ὅπως καὶ σ' ὅλη τὴ φιλόξενη γῆ τῆς Ρουμανίας, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἡ πόλη ἀπὸ τὴν ὁποῖα ὀργανώθηκε, βοηθήθηκε καὶ ὀδηγήθηκε πρακτικὰ καὶ πολιτικὰ, ὅπως καὶ ἀπὸ τὴν Τεργέστη, τὴν Ὁδησό, τὸ Λιθόρνο, τὸ Παρίσι, ἡ Μεγάλῃ Ἐθνικῇ Ἐπανάστασι τοῦ 1821. Ἐδῶ, ὁ Ἄλ. Ὑψηλάντης καὶ οἱ φιλικοί, ἐδῶ, στὴν ἐκκλησίᾳ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, στὶς 24 Φεβρουαρίου 1821, ἀγίαζαν τὰ λάβαρα τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας. Καὶ μὴν ξεχνᾶμε, πὼς δίπλα στὰ μηνύματα, ποῦ σάλπισαν ὁ Ντελακρούα, ὁ Πούσκιν, ὁ Οὐγκώ, ὁ Μπάϋρον καὶ ἑκατοντάδες φιλέλληνες τοῦ κόσμου, ἐνώθηκε καὶ ἡ φωνὴ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Ἐμινέσκου, Σαντοβεάνου, Μπραγκούσι καὶ Ἐνέσκου, ἡ φωνὴ τῆς ἀγέραςτης Μιορίτσας, γιὰτὶ ὁ ρουμανικὸς λαὸς πάντα διαπνεόταν ἀπὸ αἰσθήματα ὑψηλῆς ἐκτίμησης καὶ θερμῆς φιλίας πρὸς τὸν ἑλληνικὸ λαὸ, πρὸς τὴν ἀγέρωχη ρωμιούσνη.

Ὁ ἑλληνικὸς τύπος καὶ οἱ συνδέσεις του με τὴ Ρουμανία ἀποτελοῦν ὄχι μόνον ἕνα ἀπλῶς σπουδαῖο κεφάλαιο τῶν πατροπαράδοτων ἑλληνο-ρουμανικῶν φιλικῶν δεσμῶν, ἀλλὰ καὶ ἕνα σημαντικὸ κεφάλαιο ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ τῶν βαλκανικῶν χωρῶν, μιὰ μορφή πολιτισμοῦ τοῦ Ὁρθόδοξου κόσμου τῆς Ν.Α. Εὐρώπης, τὴν ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ τὴν παραγνωρίσει κανεὶς.

Στοὺς σημερινούς ἀντιπνευματικὸς καιροὺς ποῦ ζοῦμε, κατάστικτους ἀπὸ κομπορρημοσύνη καὶ χυδαιότητα, μέσα στὴ λεπάδα τῆς τεχνοκρατίας, ἔστω καὶ μιὰ ἀπλὴ ἀναφορὰ στὸ παρελθόν, μᾶς κάνει νὰ τὸ καταλάβουμε καὶ νὰ τὸ ἀγαπήσουμε ἀκόμα περισσότερο. Θά ᾖναι μιὰ δοξολογία καὶ ἀποκάλυψη τῆς φυλετικῆς, μυθολογημένης καὶ τραγουδιωμένης ἱστορικῆς μνήμης, ποῦ ἔχει στοιχειώσει σὲ κάθε πρᾶγμα καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ σβήσει ἢ ν' ἀλλοτριω-

θεϊ. Γιατι αγωνίστηκε με τὸ λάβαρο τῆς τρισχιλιόχρονης Ρωμοσύνης γιὰ τὴ γῆ του, γιὰ τὴν ἱστορία του, γιὰ τὴν τιμὴ του.

Καὶ ἴσως καὶ σήμερα, ἐκεῖ πού θρισκόμαστε, ζοῦμε καὶ μοχθοῦμε, μποροῦμε ἀκόμα νὰ χτίσουμε κάποιες νησίδες ἑλληνικῆς ὁμορφιάς, λαμπρότητας καὶ εὐλάβειας.

Ἰάσι - Ρουμανία, 1987

Η Τ Τ Α

Κυνήγησα

στις πὸ ἀψηλές κορφές τοὺς ἀετούς
καὶ τὰ φτερά μου ἀνάλιωσαν στὸν ἥλιο...

Γύρεψα

στοὺς πὸ βαθεῖς ὠκεανούς τὰ κοράλλια
καὶ παραλύσαν οἱ κλειδώσεις μου...

Ἐδοιόρησα

μὲ τίς καρδιές τῶν Φαρισαίων τοῦ νῦν αἰῶνος
καὶ μὲ λιθοβόλησαν...

Πρόσφερα

τὴ σάρκα μου βορὰ στις ἐπιθυμίες τῶν ἐνδεῶν
καὶ ἀντίκρυσα τὴ χλεύη...

Χαρά μου

νὰ πεθάνω νικημένος!

Ν. Β. ΤΥΠΑΛΔΟΣ

ΣΟΥΡΡΕΑΛΙΣΤΙΚΟ

Στις φλέβες μου
ἀνατέλλει ἕνας ὀρίζοντας
μὲ φῶς ἀπ' ὅλα τὰ περβόλια
τοῦ κόσμου
μὲ ὀνόματα κοριτσιῶν
καὶ κόκκινα σαμάσκηνα
κι ἀβγὴ πού ἀλλάζει τόπο
μιὰ ἀπὸ ἀνατολὴ καὶ μιὰ ἀπὸ δύση
κι ἀγέρα ζαρκαδίσιο
πού μυρίζεις κι ἀνασαίνεις
ἀθανασία καὶ θαλασσινὸν ἀπόηχο.
"Ἐτσι γνωρίζω ἐγὼ τὰ Σύμπαντα
ἀκολουθώντας τίς
γραμμές τῶν ἠφαιστειῶν
καὶ θυμαρίσιο καλοκαίρι τῆς χώρας μου
συνάζω
σὲ μιὰ λευκὴ κούπα λεμόνι
τρελλαίνοντας τὴ νοσταλγία τῶν ὠρῶν
μ' ἕνα πελώριο
δοξάρι στὰ μαλλιά μου.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΧΡ. ΠΕΡΔΙΚΟΥΛΗΣ

ΣΤ. ΝΤΟΜΑΛΗ

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

“Ήξερε την αρχή του κόσμου. Μά δεν μπορούσε να αποδείξει τίποτε. Νά ξαναρκιάσει τόν κόσμο δεν ήταν δυνατό μ’ ένα πείραμα. Δεν ήξερε γράμματα να δημιουργήσει μιὰ θεωρία και ούτε ανώτερα μαθηματικά για να την αποδείξει. Και μετά την απόδειξη; Θά ήξεραν οι άνθρωποι την αρχή του κόσμου. Και καθώς ξέραν την αρχή του κόσμου, θά μπορούσαν να φκιάσουν τη ζωή τους σαν ένα αποτέλεσμα που από μιὰ γνωστή αιτία δεν είναι δύσκολο να τὸ διορθώσεις.

Στὸ χωριὸ ὅλοι εἶπαν πὼς ὁ Ἄγκουλεμὲς τρελλάθηκε. Ἡ κόρη τοῦ ματιοῦ του ἔμενε ἀνοιχτὴ σαν τῆς γάτας τὰ μεσάνυχτα μέρα μεσημέρι κι ἕνα μυστήριο κύμα σὲ χτυποῦσε μέσα ἀπὸ τὸ μάτι του σὰ νὰ ἦταν φίδι. “Ἐνα ἠλεκτρικὸ ρεῦμα διαπερνοῦσε τὴ ραχοκοκαλιά σου και εἶχες τὴν ἐντύπωση πὼς μέσα σου ἀναβασθῆναν φῶτα σὰ νὰ σοῦ ἔκανε σινιάλα ἢ ψυχὴ σου.

Ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἐξήντα χρονῶ, μὲ παιδιὰ παντρεμένα και ἡ γυναίκα του μιὰ ἡσυχὴ γυναίκα, πὸ ἀπ’ τὸ μυστήριο πὸ συνέβαινε στὸν ἄντρα της δὲν καταλάβαινε τίποτε. Ἡ ζωὴ κυλοῦσε στὸ σπῆτι ὅπως πάντα. Ἡ φασολάδα ἔπαιρνε κι ἔδινε, δικιά τους παραγωγή, και ὁ Μίτσιος ἔτρωγε δυὸ τρία πράσα ὅπως συνήθιζε σὲ κάθε γεῦμα. “Ὅταν ἔμαθε ἀπὸ κάτι γειτόνισσες πὼς οἱ ἄνθρωποι τοῦ χωριοῦ λένε παράξενα πράγματα για τὸν ἄντρα της, ἔκανε τὸ σταυρὸ της. «Εἶναι βλάκες», ἀποφάνθηκε. «Ὁ Ἄγκουλεμὲς εἶναι Ἄγκουλεμὲς ὅπως πάντα...».

Μὰ οἱ ἄνθρωποι τοῦ χωριοῦ εἶδαν και ἄλλα πράγματα στὸ παρουσιαστικό, στῆς συνήθειές του, καινούργια. Ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου, πὸ ὁ Ἄγκουλεμὲς γι’ αὐτὴν τοὺς μιλοῦσε ὅταν τὸν συναντοῦσαν, ἦταν ἕνα πρᾶγμα πὸ ὄχι μόνο τοὺς τρόμαζε, μὰ τοὺς δημιουργοῦσε και μιὰ κατάσταση ἀπαράδεκτη. Ἐνωθάν σὰ μετέωροι. Στὴν ἀρχὴ αἰσθάνονταν νὰ ἀλαφραίνουν και μετά κάτι τοὺς ἀνέβαζε πάνω ἀπὸ τὴ γῆ δυὸ μέτρα, σὰ νὰ ἦταν μπαλόνια. Και τὸ σκοινὶ τὸ κρατοῦσε ὁ Ἄγκουλεμὲς.

Τὰ μαλλιά του εἶχαν ἀσπρίσει στὸ πλάι, ἐνῶ στὸ μέτωπό του εἶχαν δημιουργηθεῖ δυὸ ρυτίδες κάθετες πάνω ἀπὸ τὰ φρύδια, ἔτσι πὸ νόμιζες πὼς εἶχε θγάλει κέρατα. Στὸ κέντρο τοῦ μετώπου του ἔγινε μιὰ ἀλλόκοτη θούλα, λὲς κι εἶχε κανένα μάτι ἀπὸ μέσα πο- προσπαθοῦσε νὰ φυτρώσει σαν βλαστὸς.

“Ὅταν τὸ ἔπαν οἱ γειτόνισσες στὴ γυναίκα του, αὐτὴ ἄρχισε νὰ γελάει. «Μὰ δὲν καταλαβαίνετε, εἶπε, πὼς κάποτε ὁ ἄνθρωπος γερνάει; Ὁ Ἄγκουλεμὲς δὲν ἤπτε τὸ ἀθάνατο νερό...».

Μιὰ νύχτα, καθώς θοσκοῦσαν τὰ γίδια στὸν Ἄϊ-Λιά, συναντήθηκαν μὲ τὸν Ἄγκουλεμὲ τρεῖς νεαροὶ κι ἕνας μεσήλικας, πὸ εἶχαν πάει ἐκεῖ για τὸ χορτάρι πὸ σ’ ἐκείνη τὴ μεριά ἦταν ἀνεξάντλητο και οἱ πουρναριὲς εἶχαν ἕνα τόσο τρυφερὸ φύλλο, πὸ τὰ γίδια δὲν ξέραν τί νὰ διαλέξουν. “Ἐκανε ἕνα φιλό κρῦο. Ἄναψαν φωτιά. Τὸ φεγγάρι ἦταν ὀλόκληρο και τόσο φωτεινὸ, πὸ νό-

μιζες πώς ήταν πρωί ενώ κόντευαν μεσάνυχτα. Τότε ο Άγκουλεμές θέλησε να τους πεί για την αρχή του κόσμου. "Όταν άρχισε να τους μιλάει, οι σκύλοι παράτησαν τα κατσίκια και ήρθαν στη φωτιά και ξάπλωσαν τόσο κοντά, πού, όταν τέλειωσε η συζήτηση, του ενός του είχε καεί η ουρά του δίχως να το καταλάβει, ενώ ένας άλλος, σά να είχε φοφήσει, παρέμεινε μέχρι το πρωί δίπλα στις στάχτες, ενώ μάταια τόν γύρευε το άφεντικό του.

Τα κατσίκια, όπως ιστορούσαν οι τρεις τσομπάνηδες στους άλλους την άλλη μέρα, ήταν σά να μη φάγαν τίποτε κι όταν πήγαν να τὰ άρμέξουν το πρωί, καμιά γίδα δεν είχε γάλα.

Τί έλεγε ο Άγκουλεμές για την αρχή του κόσμου; Παρλαπίτες. Άνάφερε πολλές φορές για μιá σταγόνα νερό, ύστερα είπε για τόν ήλιο, μετά κάτι έλεγε για τις τσοουκνίδες και για τὰ ζουλάπια και ύστερα για τόν άνθρωπο. Το μέτωπό του, εκεί στη θούλα, είχε γίνει πράσινο σαν τής γκουστέρας, ενώ τὰ κέρατά του μεγάλωσαν και βγήκαν πάνω άπ' το κεφάλι του, σά να ήταν σατανάς.

Δεν κοτούσαμε όμως να φύγουμε. "Ένα μεγάλο σύννεφο σκέπασε το φεγγάρι και τότε ή κατσίκια ή Μπέλω, του ξυνογαλά, άρχισε να κελαηδάει σά να ήταν πουλι και γυρνώντας ξαφνιασμένοι προς τὰ εκεί, την είδαμε να μάς χαμογελά, νά, όπως σε βλέπω και με βλέπεις, ενώ ένα κοπάδι γύρω της λύκοι, ξαπλωμένοι σά σκυλιά, την άκουγαν σά να μην έτρεχε τίποτε. Τὰ σκυλιά μας είχαν γίνει αγάλματα στη φωτιά κοντά και είδαμε σαν χαμένο: την ουρά του γκέα να καίγεται σιγά σιγά, σά να ήταν λαμπάδα, χωρίς αυτός να καταλαβαίνει τίποτε.

Ο Άγκουλεμές τώρα έλεγε για ένα καμπανάκι του μηδενός, για κύματα όπως τής θάλασσας και για φώς. Σά να μιλούσε κάποιος άλλος με το στόμα του, ή φωνή του αντίλαλούσε στ' αυτιά μας παντάξενη και νιώσαμε τόσο ξένοι, πού νομίσαμε πώς θρισκόμαστε κάπου άλλο, σε μιάν άλλη χώρα. "Όταν έφυγε το σύννεφο και είδαμε τόν ίδιο τόν Άγκουλεμέ όρθιο, με τὰ χέρια ύψωμένα σά να έκανε προσευχή, να ώρύεται πώς δεν τόν καταλαβαίναμε, κοιτάξαμε γύρω. Οι κατσίκες βοσκούσαν στα πουρνάρια, λύκοι δεν ύπήρχαν. «Δέν είναι μακριά», συνέχισε ο Άγκουλεμές, «ή αρχή του κόσμου» είναι μέσα μας. Είμαστε όλα' μα πού να το καταλάβουμε...». Και νευριασμένος άδειασε το παγούρι του στη φωτιά και φύγαμε.

Στο καφενείο όλοι γελοούσαν. «'Ε, μα πιά μ' αυτόν τόν Άγκουλεμέ. Ψώνιο την έχει ο άνθρωπος...». «Δέν την έχει καθόλου ψώνιο, είπε κάποιος άπ' τούς πιό άστείους. Δέν ύπάρχει καμιά άστειότητα στην περίπτωση...». "Ένας πού είχε διαβάσει και την κοκκινσοκουφίτσα όταν ήταν μικρός και τόν Καραγκιόζη μοξέρ κι άλλα θιβλία έπιστημονικά, είπε πώς άπλούστατα του μπήκε στο κεφάλι του μιá ιδέα' τίποτε άλλο. «Και πού τη θρήκε;», ρώτησε ένας γέρος. Κανείς δεν γέλασε. Τότε μπήκε στη μέση ή γυναίκα του Άγκουλεμέ, άναστατωμένη, μ' ένα μάτι πελώριο και τὰ μαλλιά της άνεμισμένα σά να είχε δει τόν αρχάγγελο Γαβριήλ. Σηκώθηκαν όλοι σαν αυτόματα.

— Ο Άγκουλεμές πέθανε!..., είπε ή γυναίκα.

ΓΙΩΡΓΗ ΠΕΤΡΟΥ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ

ΤΟΥ ΑΝΗΣΥΧΟΥ ΚΑΙ ΝΟΣΤΑΛΓΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΗ
«ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ» ΓΙΩΡΓΗ ΠΕΤΡΟΥ (1899 - 1967)

(Τὸ μετέφρασε ἀπ' τ' ἀγγλικά ὁ ἀδελφός του
Γιάννης Πέτρου - Πινδέας)

Μέρος: Κοντὰ στὸ περιώνυμο Golden Gate, τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, Καλιφόρνιας.
Χρόνος: 10 Αὐγούστου 1925.

Ἐπὶ ἐδῶ περνάει ὁ δρόμος πὸν ἄρχισα ἀπὸ τὴ Βοβοῦσα, Ἰωαννίνων, Ἑλλάδας, τὴν Πρωταπριλιά τοῦ 1899. Ρωτώντας τὸν ἑαυτό μου «Τί ἔχει συμβεῖ ὡς τώρα;», ἡ ἀπάντησή εἶναι: «Τὸ παρελθὸν μου ξεχειλίζει ἀπὸ παράξενα συμβάντα: Χρυσὰ ἦταν τὰ νεανικά μου ὄνειρα κι' ἀνώτερες οἱ χαρὲς μου. Εἶχα ὄμως καὶ πολὺς ἀναστρες καὶ μεγάλες νύχτες φόβους καὶ λύπες· θλίψεις κι' ἀπελπισίες.»

Ἦ Σύμπαν, αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος ἢ ἡ ἀρχὴ τῆς περιπλάνησής μου;

Ἦ Ἄνθρωπος· τὰ προβλήματα του· τραγωδία· καλὸ καὶ θέληση· Ἦ Ἀπειρο· Αἰώ-

Ἦταν ἄρχισε νὰ γράφει τὸ «Ὀδοιπορικό» του.

Κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψίν του στὴν Ἑλλάδα.

νιότητα· τὸ δυνατό καὶ τὸ ἀδύνατο, καὶ τὸ ἐρώτημα τῶν ἐρωτημάτων. 3 - 6 - 26.

Ἄν καὶ τ' ἄστρα δὲ μ' ἐμπνέουν πιά, προχωρῶ.

Ἡ ὑπαρξή μου ἄς εἶναι κέντρο τάξης μέσα στὸ ἄτακτο σύμπαν· μιὰ ἀχτίδα φῶς στὸ σκοτάδι· ἓνα λουλούδι ἀνάμεσα σὲ ἀγριόχορτα· ἄξονα ἀρετῆς μέσα στὴν κακία· ζωὴ κυκλωμένη ἀπὸ θάνατο. Ἀλλά, πρὸ πάντων, θαρραλέος, ὅπουδήποτε, πάντοτε.

Τὸ πᾶν εἶναι ἓνα, κι' ἐμεῖς εἴμαστε αὐτὸ τὸ πᾶν.

Γιατί;... Καὶ γιατί ρωτάω «Γιατί;»

Βαθὺ σκοτάδι ἐπικρατεῖ· ὁ πόνος ὀξύνεται· ἡ ἐλπίδα ἀπομακρύνθηκε· τὸ θάρρος κλονίζεται· τὸ κέντρο μου ἀμύνεται στὴν πίεση τοῦ Σύμπαντος. 6 - 11 - 26.

Winders, Cal. Μὴ φοβάσαι μηδὲ τὸν ἴδιο τὸν φόβο!

ὦ Σύμπαν, αὐστηρὲ γονιέ, πὺλ ζητᾶς τόσα πολλὰ ἀπὸ τὰ παιδιά σου! Καὶ ὅμως, ὦ μεγάλε γονιέ, ἂν δὲν ἀντέξω τὴ γεύση τοῦ ὄξους, ἡ ὑπαρξή μου ἄς ριχθεῖ στὴ λήθη... Ἄν ἡ τραγωδία ἦταν μόνο μιὰ ὀφθαλμαπάτη! Hood, Cal.

Τὸ μυαλό μιλάει: «Τὸ Σύμπαν θὰ μπορούσε νὰ μὴν ὑπῆρχε ποτέ». Ὅσοτερα μιλάει ἡ καρδιά: «Θὰ μπορούσε, ὦ Σύμπαν, νὰ ἦσουν διαφορετικοί!»

Τρεῖς φωνές. Ἡ πρώτη: «Ἐσὺ εἶσαι ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλὸ λίγους.» Ἡ δεύτερη: «Εἶσαι τρελλός.» Καὶ ἡ τρίτη: «Προτίμα νὰ εἶσαι θεότερellos, παρὰ νὰ μὴ καλοσκεφθεῖς τὴν πρώτη φωνή.»

Ἐκεῖνοι πὺλ ἔχουν ἀντιληφθεῖ κάποια λάμψη ἀπὸ φῶς, θὰ ἡσυχάσουν μόνο ἀναζητώντας περισσότερο φῶς.

Πόσο μακρὺς, ἀτέλειωτος φαίνεται ὁ δρόμος! Ἡ μέρα τέλειωσε, ἀλλὰ γιὰ τὸν κουρασμένο τρυγητή, στὸ Lodi, Cal., θὰ χαράξει μιὰ ἄλλη αὐγή.

Σὲ μιὰ τέτοια ζούγκλα, ὦ Περιπλανώμενε, ἐσὺ μένεις τόσο ψυχραίμος.

Θὰ παραστρατήσω κι' ἐγώ; Θὰ σὲ προδώσω κι' ἐγώ, τάχα, ὦ Σύμπαν;

Περιμένοντας καὶ περιμένοντας.

Τίποτα δὲν εἶναι νέο... Μηδὲ ἀκόμα κι' ἡ Σοφία: Ὅ,τιδήποτε κι' ἂν μᾶς ἀποκαλύψει τὸ μέλλον, ὑπῆρχε πάντοτε.

Ἐμεῖς εἴμαστε καὶ ἠθοποιοὶ καὶ θεατές.

Ἀκόμη καὶ σὲ θυελλώδεις μέρες ἔχουν γεννηθεῖ πολλές σημαντικὲς ὑπάρξεις. Κατάπληκτος Ὑπεράνθρωπος.

Ἄς ὑπῆρχε Θεὸς κι' ἄς τιμωρηθεῖ γιὰ πάντα ὁ Περιπλανώμενος. Τί εὐχάριστο βραβεῖο!

Πόσο βαρεῖα, θανάσιμα εἶμαι κουρασμένος! Κι' ὅμως ἐπιδιώκω τὸν σκοπὸ μου ἀκόμα. Ἀλλὰ ποιὸς εἶναι ὁ σκοπός μου; Μήπως ἀκόμα ἀναζητῶ τὴν ἀναζήτηση; Ὁ ἐνθουσιασμός εἶναι ἡ ἀναπνοὴ τῆς ζωῆς, καὶ ἀναπνοὴ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ εἶναι ἡ ὑπόληψη.

Θυμᾶμαι ἐπίσης καὶ τοῦτο: τὸν καιρὸ πὺλ τὸ βάρος τοῦ σύμπαντος στηρίζονταν στοὺς ὄμους μου.

Ὅσο, στὸ σκοτάδι εἴμαστε στὸ σχεδιάγραμμα τοῦ μεγάλου Διευθυντῆ. Πάντως, δὲν ὑπάρχει τίποτα πέρα ἀπὸ τὴ Θέληση. 30 Νοεμ. 1926.

Περιπλανώμενε, μήπως ντρέπεσαι γι' αὐτὸ πὺλ γυρεύεις; Μήπως φοβάσαι θνητοὺς ἢ Θεοὺς; Προχώρα, λοιπόν, ἐμπρός, γενναῖο μου πνεῦμα, πρὸς τὸ τέλος τοῦ δρόμου ἢ πρὸς τὸ τέλος μας.

Ποιά εἶναι ἡ ἔννοια τῆς λέξης Θεός;

Πέρα λάμπει τὸ ἀστὲρι τῆς ἐλπίδας, ἀλλ' ὅμως τόσο μακρὺν. Ξύπνα!

Ἐδῶ, ὅπου νομίζεις ὅτι βρῖσκεσαι πέρα ἀπὸ ὅλους τοὺς ὀρίζοντες, ἐπικρατεῖ ἀκόμα ἡ Θέληση.

Μακρὺν μου παρελθόν, ὅταν δὲν ὑποψιαζόμουνα ποτὲ τὸ δρᾶμα... ὅταν τὸ παίξιμό μου ἦταν γνήσιο. Τώρα πὺλ φαίνεται πὺλ δὲν ὑπάρχει πιά τίποτα πέρα

από τὴ Θέληση, τί θὰ θελήσουμε περισσότερο; ἴσως αὐτό: Νὰ φθάσουμε στὴν κορυφὴ τοῦ πιὸ ψηλοῦ βουνοῦ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ ἀγναντέψουμε τὸ πᾶν, ὅπως αὐτὸ πραγματικὰ εἶναι. Ἄν εἶναι ὁμορφο, θὰ θαυμάσουμε ὅλη του τὴ δόξα· κι' ἂν δὲν εἶναι παρὰ μόνο μιὰ μεγάλη τραγωδία, θὰ συμμερισθοῦμε τὸ βάρος ἐκείνων ποὺ ἔχουν φθάσει ἐκεῖ.

Ποιά φωνὴ-φάντασμα ψιθυρίζει πῶς, μιὰ μέρα, ὁ Περιπλανώμενος πρέπει νὰ παρουσιάσει τὸ ἄγραφο βιβλίον;

Μὴ ζεῖς μόνο τώρα, στὸ παρόν: τὸ παρελθὸν εἶναι δικό σου, ὅπως καὶ τὸ ἀτέλειστο μέλλον.

Ἔμοις, γέννημα ἀγάπης, θάρρους καὶ καρτερίας.

Ἔτσι ἄς εἶναι, ἔστω: τὴ Μοῖρα μου νὰ τὴν ὑποφέρω μόνος μου.

Σκοτάδι ἐπικρατεῖ καὶ πάλι. Ἀκόμα βαθύτερα πρέπει νὰ φαινόμαστε. Δὲν ὑπάρχουν ἄλλα δάκρυα πιά. Ἐξω ἀπὸ τὸ ὄνειρό Της, Αὐτὴ μὲ ἔπλασε δικό της παιδί. Ἐξω ἀπὸ τὸ ὄνειρό μου τὴν ἀποκαλῶ γονιό μου. Ὁρατο ἀγριοιολούλουδο τοῦ Πίνδου, εἶμαι πάντοτε μαζί σου.

«Ἐμπρός,» ἴκετεύει τὸ ἄγνωστο· καί, ἐγώ, ὄρμῳ.

Πρῶτα, νὰ τολμᾷς ὅλα τὰ πράγματα. Ἐπειτα ἄφηνε ἐλεύθερη τὴν καθαρὴ θέληση νὰ μείνει ἡ ἴδια.

Πρέπει γιὰ πάντα νὰ συνεχίσω τὴν περιπέτειά μου πρὸς τὴ Δύση, καὶ νὰ μὴ γυρίσω ποτὲ στὸν Πίνδο; Καθὼς ξανακνιττάζω τὸ περιβάλλον μου, ρωτῶ: Τί ἐπιθυμοῦμε τώρα πιὸ πολύ; Καὶ ἡ ἀπάντηση εἶναι βουβή.

Εἶναι ἡ ἔξοδος ἢ ἡ ροπή;

Ἀκόμη στὸ κέντρο πυκνοῦ σκοταδιοῦ. Ἀλλὰ ἡ φωνὴ ψιθυρίζει: Δὲν εἶσαι ἐδῶ γιὰ νὰ μείνεις. Ἀπλῶς περνᾷς ἀπὸ ἐδῶ.

Εἶναι μιὰ ἐποχὴ μεγάλων θυσιῶν; Ὅφειλω νὰ κάνω τὴν ὑπέρτατη; Ἄς βαφεῖ κατακόκκινος ὁ δρόμος. Προχωροῦμε, εμπρός. 1 - 7 - 27.

Τὸ ὅτι τὸ ἀπόλυτο δὲν ἀποκαλύφθηκε ἀκόμα, δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει.

Κύττα τὸν ἴσκιό μου, τὸν πάντοτε σκεπτικό. Γιατί;

Γιὰ πάντα, Πίνδο, θὰ σὲ λαχταρῶ.

Δῶσε καὶ γύρευε τὴν ὀφειλόμενη φήμη.

Πολλὲς φορὲς αὐτὸ τὸ κτήνος, ἢ Ἀπαισιοδοξία,

θέλησε νὰ μὲ κατασπαράξει.

Ἔσεις λάτρεις τῆς Ποσότητος.

Εὐθύνη στὴ δύναμη.

Ἄν τὸ ἔργο εἶναι προορισμένο, ὅλοι οἱ τωρινοὶ κανόνες μπορεῖ ν' ἀλλάξουν χρῶμα στὸ πραγματικὸ φῶς.

Εἶναι πολὺ πιθανό, ὃ Σύμπαν, ὅτι, ὅταν σὲ ἀτενίζω ὀλοκληρωτικά, σὲ βλέπω ὀλοκληρωτικά διαφορετικῶς.

Ἔω φίλοι, ὦ ἀδελφοί, ὦ Θεοί. Ἔω Σύμπαν!... Πόσο πολὺ ἔχω ζήσει!

Ἄρετή: Τὸ κάθε τι ποὺ λάμπει δὲν εἶναι χρυσοῦς.

Ἀκόμη καὶ ὁ μέγιστος Θεός, τὸν ὁποῖο τὸ Σύμπαν μπορεῖ νὰ πλάσει, δὲν εἶναι περισσότερο ἀπὸ ἕνα ἀδελφὸ σας μεγαλειότερο.

Πορεία ἀδιάκοπη... Πρέπει νὰ ξεπεράσει τὸν Νίτσε. Μάρτης 1927.

Τώρα εἶσαι ἐλεύθερος ν' ἀναχωρήσεις, ἂν ἐπιθυμείς. Πολύ, παρὰ πολὺ καιρὸ ἔχεις κρατήσει τὸ βάρος.

Ἡ μεγάλη τραγωδία θὰ μπορούσε νὰ εἶναι μόνο ἕνα μέρος τοῦ παγκοσμίου δράματος. 4 - 5 - 27.

Ἔω παιδί τοῦ Πίνδου, ποῦ βρίσκεσαι τώρα ἐσύ; Σὲ ποιὲς ἀχανεῖς ἐκτάσεις ἔχεις διεισδύσει γιὰ νὰ φθάσεις ἐδῶ; Ποιὲς ἀκόμη ἐκτάσεις πρέπει νὰ διασχίσεις, γιὰ νὰ λύσεις τὸ φαντασματώδες ἐρώτημά σου; Hood. Αὐγουστος 1927.

Φαίνεται πώς υπάρχει μιὰ θέληση - πανοπλία, γιὰ ν' ἀντέχει στοὺς ἀνέμους τῆς παγκόσμιας πίεσης.

Ἐἴτε εἶναι θέλημα τῆς Μοίρας, εἴτε ἐντολὴ ἐνὸς Διευθυντῆ - Φάσματος, θὰ συνεχίσω τὴν περιπέτειά μου.

Γιὰ πάντα, γιατί εἶμαι;

Ἡ καρτερία εἶναι τὸ ἀντίδοτο τοῦ ἐλέους.

Νὰ θεωρήσουμε τὴν ἄγνοια σὰν αἰτία τοῦ κακοῦ; Τί εἶναι κακό; Ἄς ἀνοίξει ἡ αὐλαία. Ἄς ἐμφανισθεῖ ὁ κόσμος ὅπως πραγματικά εἶναι.

Νὰ θεωρήσουμε κάθε πράγμα μὲ τὸν πυρῆνα τοῦ πιὸ μικροῦ ἀτόμου· μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες ἀλήθειες.

Ἡ ἐκτίμηση διακωλύει τὸν ἐνθουσιασμό. Ὁ ἐνθουσιασμός γίνεται ἀθάνατος ὅταν ἐμεῖς ἐκτιμοῦμε τὸ ἐλάχιστο ἠλεκτρόνιο, σὲ σύγκριση μὲ τὸ Σύμπαν.

Πληγωμένος τόσο βαθειά - θανάσιμα!

Στὸν πιὸ τρομερό μου πόνο, ποτὲ δὲ φθόνησα τοὺς εὐτυχημένους· ἀλλὰ καὶ στὴν πιὸ εὐτυχημένη μου στιγμή γιατί δὲν παράβλεψα τὴ μεγάλη τραγωδία;

Ὅπως φαίνεται, μὲ κάποια βασικὴ παγκόσμια ἀλήθεια μπορεῖ νὰ χαλκευθεῖ μιὰ πανοπλία πού ν' ἀντέχει στὴν πίεση τοῦ ὅλου. 15 - 11 - 27.

Ἡ ζωὴ καθ' ἑαυτὴ εἶναι τὸ μέγιστο πράγμα. Μόνο τὴ στιγμή πού διέκρινα τὸν ἴσκιό τῆς μεγάλης ἐλπίδας, τότε, μόνο τότε, βρήκα ψυχικὴ γαλήνη.

Μήπως ὁ πόνος μᾶς κάνει νὰ ἀντιληφθοῦμε καὶ νὰ ἐκτιμήσουμε τὴ χαρὰ;

Ἀκόμη δὲν ξέρω τί συμβαίνει. Ζοῦμε, ἐνεργοῦμε ἢ ἀναζητοῦμε;

Τὸ νὰ εἶσαι ἕνα ἀστέρι στὸ συννεφιασμένο Σύμπαν εἶναι, νομίζω, τὸ μεγαλύτερο πράγμα τῆς Θέλησης. 21 - 11 - 27.

Πότε ἐκλαψα περισσότερο; Τὸ 1922, στὴν Corona, Cal., ὅταν νόμισα τὸν ἑαυτό μου ἀνίκανο νὰ ὑπηρετήσω τὴ Δικαιοσύνη.

Ἴσως τοῦτο, ἴσως ἐκεῖνο, ἀλλὰ ἡ ἀπόφαση νὰ συνεχίσω τὴν περιπέτεια εἶναι ὀριστικὴ.

Γιατί εἶδα; Καὶ ἡ φωνή: «Ὅχι, εἶναι διότι δὲν εἶδες ἀκόμη.»

Ἄφησέ με νὰ ξεκουρασθῶ στὴ δράση. Νὰ χαίρομαι στὸν πόνο. Ἡ Ἐκτασί μου νὰ εἶναι τὸ Ἄπειρό μου· καὶ ὁ Θάνατος, Ἀθανασία μου. Ἀλλὰ ἡ θέλησή μου πρέπει νὰ βαστάξει ὡς πού ν' ἀνεβοῦμε στὴν κορυφή.

Πόσο μακριὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου ἔχω περιπλανηθεῖ!

Εἶναι τόσο εὐκόλο νὰ δώσεις σὲ κάποιον ζωή. Ἀλλὰ ἕναν τρόπο ζωῆς;

Ἴσως, πάλι, τὸ ζενιθ τῆς ὁμορφιάς νὰ βρίσκεται στὴν ἀνένδοτη ἀντοχὴ ἐνὸς θνητοῦ, γιὰ χάρη τῆς Δικαιοσύνης.

Ἄν τὸ δράμα εἶναι πραγματικό· ἂν τὸ Σύμπαν εἶναι πραγματικά ὅπως ἐμφανίζεται, ἄφησέ το νὰ βυθισθεῖ στὴ λήθη. Ἀλλὰ τὸ Σύμπαν, πού πάντοτε ἦταν, θὰ ὑπάρχει γιὰ πάντα. Δὲν ὑπάρχει παρὰ μία λύση. Ἄς τὸ ἀντέξουμε ὅπως αὐτὸ εἶναι. Ἀλλὰ, ἐνῶ θὰ ἀντέχουμε, ἄς συνεχίζουμε τὴν πορεία μας πρὸς τὸ μεγάλο ἀστέρι, τὴν Ἐλπίδα, ἔστω κι' ἂν εἶναι μακριά, ὅπως φαίνεται. Ἐστω κι' ἂν εἶναι μιὰ ὀπτασία, ὅπως τόσες φορὲς μᾶς φαίνεται. 3 - 12 - 27.

Εἶναι ἔτσι ὥστε τὸ σκοτάδι μπορεῖ νὰ φθάσει ἀκόμη καὶ στὴν κορυφὴ τῶν κορυφῶν, εἴτε ἐμεῖς δὲν εἴμαστε ἀκόμα ἐκεῖ.

Πάλι ἡ φωνή: «Κάθε τι πού ἔχει συμβεῖ, κάθε τι πού συμβαίνει εἶναι προορισμένο ἔτσι ὥστε νὰ δημιουργεῖται ἕνα υπερτραγικὸ ἔργο.

Τὸ κορύφωμα τῆς δυνατότητας, ὁ προορισμός μας.

Πέταξέ τα καὶ τὰ δύο, τὴν ἐλπίδα ἀπὸ ἐπάνω, τὸν φόβο ἀπὸ κάτω, παραμέρισέ τα.

Νὰ ἐξαρτᾶσαι μόνο ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου.

Ὡ Αἰώνιο Φῶς, πού ἔρχεσαι πέρα ἀπὸ τὴν Ἡμέρα καὶ πέρα ἀπὸ τὴ Νύχτα.

Γιατί, ὦ Σύμπαν, πρέπει νὰ σὲ νομίζω σὰν ἕνα τραγικὸ δρᾶμα;

Πίνδο, ἀνάμνησή μου τόσο μοσχοβολημένη! Ἀκόμη κι' ὁ Περιπλανώμενος θὰ γυρίσει στὰ περασμένα. Καὶ μὲ αὐτὸν θὰ τελειώσει. Ἀλλὰ τὸ Διάστημα, ὁ Χρόνος καὶ ἡ Ἀλήθεια θὰ μείνουν γιὰ πάντα. Ἴσως νὰ ὑπάρχει μιὰ Ὑπεράνθρωπη Ὀντότητα. Καὶ ὅμως οἱ θνητοὶ νὰ εἶναι θνητοί. Ἡ, πάλι, οἱ θνητοὶ νὰ εἶναι ἀθάνατοι ἀπὸ τὴ φύση. Κάπου - κάπου, ὁ φόβος καταβάλλει τὸν κουρασμένο πηλό.

Καμμιά λέξη δὲν μπορεῖ νὰ ζωγραφίσει ἕνα ποίημα. Ἐνα βουνὸ φθάνει πέρα ἀπὸ τοὺς θνητούς. Ἡ Θέληση πέρα ἀπὸ θελήσεις. Αὐτὸ τὸ Φάντασμα πού με ἐνθαρρύνει νὰ ἀποτολμῶ τὴν περιπέτεια πρὸς αὐτό. Καὶ τολμῶ ἀκόμη νὰ ὀρμῶ.

Ἦ πηλέ, πού δὲν μπορεῖς νὰ συμβαδίζεις μὲ τὸ πνεῦμα. Τότε, θὰ σὲ σέρνω.

Μὲ τὸ Σύμπαν πρέπει νὰ ἐνωθῶ. Ἀποφασισμένος νὰ ἀντιμετωπίσω τὸ πᾶν.
5 - 2 - 28.

Λοιπόν, ἄς εἶναι τούτη ἡ τελευταία μου ἐντολή πρὸς τὸν ἑαυτό μου: «Δὲν θὰ ζήσω στηριζόμενος οὔτε στὴν ἐλπίδα. Διότι καὶ ἡ μεγαλείτερη ἐλπίδα μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ μιὰ ὀφθαλμαπάτη. Ἀλλὰ θέλω νὰ ζήσω καὶ θὰ ζήσω. Καὶ ὅμως, σὲ τί στηριζόμενος; Σ' αὐτὸ καὶ μόνο σ' αὐτό: Στὴν καρτερία μου.» Φεβρ. 1928.

Πόσο βαθειὰ κι' ἐντατικά ζήσαμε σήμερα! 8 Φεβρ. 1928.

Ἡ ἀπόλυτη ἐλευθερία ἀποκᾶται μὲ τὸ νὰ διατηροῦμε τὴν καρτερία μας κι' ὅταν ἐξαντλεῖται ἡ ἀντοχή μας.

Ἐχω βαδίζει ὀρμητικά καὶ ἐκεῖ, ὅπου δὲν τόλμησε οὔτε ὁ ἴσκιος μου νὰ με ἀκολουθήσει.

Ἡ Θέληση καὶ ἡ Ὁμορφιά εἶναι ταυτόσημα δίδυμα.

Ἄναγεννημένος ἄνθρωπος; Ὁχι. Μόνο συμπληρωμένος.

Τὸ περιπλανώμενο σχοινί.

Δὲν ἀναζητοῦμε τὸ ἀπόλυτο;

Ἄς πεθάνω ζώντας.

Ἡ κορυφαία ἀναζήτηση, ὑπέρτατη ὠραιότητα.

Ὁ ἴσκιος τῆς φαντασματικῆς ἐλπίδας ἐμφανίζεται καὶ πάλι. Ἀλλὰ μὲ αὐτὸν δὲν ἔχουμε τίποτα νὰ κάνουμε.

Τὸ ὑπέρτατο θαῦμα εἶναι ἡ γέννηση τοῦ Σύμπαντος.

Ὅταν ἀκόμη στὴν κορυφή τοῦ βουνοῦ, πού φαντάζει σὰν τὸ ψηλότερο, ἐπικρατεῖ σκοτάδι· ὅταν ἀκόμη καὶ μὲ τὴν πανοπλία τῆς αἰώνιας ἀντοχῆς ἀνθεξά στὴν πίεση τοῦ ὑπόλοιπου τοῦ Σύμπαντος μὲ ἀγωνία, μὲ τὶς συνθῆκες αὐτὲς κατώρθωσα νὰ ἐπιζήσω. 6 Φεβρ. 1928.

Ἄπο ἐδῶ κι' ἐμπρὸς χρειάζεται πορεία μὲ ἀξιοπρέπεια.

Τὸ μέρος τοῦ ἠθοποιοῦ πρέπει νὰ προέχει ἀκόμη. Ἐκεῖ παραμένω, ἕως ὅτου ἡ ἀντοχή μου δοκιμάσει καὶ τὴν ξυνή γεύση. 26 Νοεμ. 1928. S. F. Cal.

Ἀσφαλῆς ἡ σπίθα φωτός, μὲ τὴν ὁποία ἀντελήφθηκα τὸ βαθὺ σκοτάδι γύρω μου. Δεκεμ. 1928.

Ἦ Σύμπαν! Ἐμεῖς εἴμαστε.

Μισῶ ἀκόμη καὶ τὴν ψυχὴ μου, διότι εἶναι ἀδιαίρετο τμῆμα τοῦ Σύμπαντος, πού εἶναι μολυσμένο. Ἀλλὰ μὲ ποῖο δικαίωμα μπορῶ νὰ μισῶ τὴ μόλυνση; Δὲν εἶμαι κι' ἐγὼ μέρος τοῦ μολυσμένου Σύμπαντος;

Τὰ ἴδια χτυπήματα, πού ἄλλοτε μὲ πλήγωναν βαθειά, τώρα μόνο τ' ἀκούω καθὼς κροτοῦν στὴν πανοπλία τῆς ἀντοχῆς μου. 8 Ἰαν. 1929.

Ἐἴμαστε ἔτοιμοι νὰ πληρώσουμε, στὸ ἀκέραιο καὶ μεγαλόφρονα, ἀκόμη καὶ τὰ μοιραῖα σφάλματα.

Δὲν εἶμαι ἀκόμα μιὰ ἐλεύθερη Θέληση. Ἴσως νὰ εἶμαι μόνο προορισμένος γιὰ κάτι τέτοιο.

Ἄν εἶμαστε ἱκανοὶ νὰ ἰδοῦμε τὸ ὅλο ὅπως εἶναι, ἀλλὰ μᾶς λείπει ἡ γενναιοφροσύνη, εἶμαστε ἀπαισιόδοξοι. Ὅμως, μὲ τὸ συγκέρασμα τῆς σοφίας καὶ τῆς γενναιοφροσύνης, τὸ Σύμπαν μεταμορφώνεται σὲ ποίημα.

Ἄς εἶναι κάθε μας στιγμή καὶ μιὰ αἰωνιότητα· κάθε κίνδυνος καὶ μιὰ ἀθανασία.

Μὴν εἶσαι ἰνδὸς δοτήρας μὲ θυσίες σου.

Εἶμαι τόσο ὀδυνηρὰ κουρασμένος, ὦ Σύμπαν. 11 Φεβρ. 1929.

Δὲν εἶναι ὁ Ὑπεράνθρωπος τοῦ Νίτσε, ἀλλὰ ἡ Θέληση καθ' ἑαυτὴ πού, σὰν τὸν ὠκεανό, δέχεται ὅλα τὰ μολυσμένα ποτάμια, χωρὶς νὰ μολύνεται.

Τὸ ὄνειρό μου δὲν ἔχει νὰ κάνει τίποτα μὲ τὸ παρελθόν. Λογχίζει μόνο τὸ μέλλον.

Τὸ ὅτι εἶμαστε εἶναι ἡ μεγίστη ὄντοτητα.

Προχώρα συνεχῶς: Ἡ ἀναζήτηση δὲν ἔχει ἀκόμα ξεδιαλύνει. Ἔσο σιωπηλός. Τὸ τραγούδι δὲν ἔχει στιχουργηθεῖ ἀκόμη. Ἔσο ἰσχυρός. Ὁ δρόμος εἶναι σκληρός. Ἔσο ὑπομονητικός: ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς. Πρὸ πάντων, ΕΣΟ. 1 - 3 - 29.

Ἀνεβαίνω ὄχι γιατί θέλω νὰ εἶμαι ψηλότερα ἀπὸ ἐσένα, ἀλλὰ διότι εἶναι προορισμὸς ὅλων μας νὰ φθάσουμε ἐκεῖ ψηλά.

Τί εἶναι ἄνθρωπος; Μόνο τὸ παιδί, προορισμένο νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερη θέληση. Ὁ προορισμὸς του εἶναι σηματοδομένος: Ὁφείλει νὰ ἀκολουθήσει τοὺς πρωτοπόρους, πού διευθύνονται ἀπὸ κάποια ὑπεράνθρωπη θέληση, τὴν ὁποία νομίζουν ὅτι κατανοοῦν, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ τὴν ἐξηγήσουν οὔτε στὸν ἑαυτό τους.

Εἶναι στιγμὲς πού τὸ σκοτάδι φαίνεται ἀτέλειωτο καὶ ἡ ἀγωνία αἰώνια. Ἄλλὰ θνητὲς ψυχὲς ἔχουν καταδείξει τέτοια ἀντοχή, ὥστε ξεπέρασαν τὴ δοκιμασία κι' ἐπέζησαν.

Καὶ πάλι ἡ φωνή: Ἐσὺ προσπαθεῖς νὰ ἐννοήσεις ὅ,τι μπορεῖς νὰ ἰδεῖς μόνο ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῆς ἀναζήτησής σου. Φθάσε πρῶτα ἐκεῖ καὶ μετὰ θὰ ἰδεῖς ὅλη τὴν ἀλήθεια.

Ποία εἶναι ἡ δύναμη πού κάνει τὸν θνητὸ νὰ ἀντέξει ὅλες τὶς στερήσεις, πού συναντάει ἀπὸ τὴν κοιλάδα του ὡς τὴν ἀναζήτηση; Εἶναι μήπως ἡ μνήμη τῆς μεγάλης ἐλπίδας; Ὅχι· ἡ ἀντοχὴ τῆς ἐλπίδας εἶναι περιορισμένη. Ὅταν τὸ Σύμπαν ἀποφασίζει νὰ συντρίψει ἕνα ἄτομο, ἡ ἐλπίδα δὲν μπορεῖ νὰ τὸ σώσει. Ἄλλὰ ἡ Γενναιοφροσύνη — ἡ ἀρετὴ τῶν ἀρετῶν — ἔχει ἀψηφήσει ὅλη τὴν πίεση. Ἐκεῖνος πού ἐπέζησε ἀπὸ τὴν πίεση τῶν πιέσεων, μπορεῖ νὰ πεῖ στὸν ἑαυτό του: Ἄφου εἶμαστε Θέληση, ὅπως εἶμαστε, ἄς εἶμαστε ἡ Ὑπέρτατη Θέληση. Νὰ μείνουμε γενναιοφρονες ὡς τὸ τέλος. 13 - 3 - 29.

Καὶ πάλι ἡ φωνή: «Γιατί δὲν ὀρμᾶς μὲ ὅλη τὴ δύναμη πρὸς τὰ ἐμπρός;»

— Πές μου το καθαρά, ὦ Φωνή, καὶ θὰ γίνω ὁ ἴσκιος σου.

Ἡ βαθύτατη λύπη μου δὲν προῆλθε ποτὲ ἀπὸ πόνο. Μόνο ὅταν ὁ τρόπος, κάποτε, φαίνονταν ἀδύνατος.

Ἄν καὶ ἀκούονται ἀμέτροτες ἐρωτήσεις, ἔμαθα νὰ μένω σιωπηλός.

Ἄφησε τὸν κίνδυνο νὰ ὑφαίνεται.

ἜΩ Σύμπαν, δὲν θὰ μὲ ἰδεῖς ἤσοχο ποῖν ἐπιτύχω στὴν ἀναζήτησή μου.

Πάτησα ἀκόμη καὶ στὸ βυζὶ πού βύζαξα. Ἄλλὰ αὐτὸ βρέθηκε στὸ δρόμο μου κι' ἔπρεπε νὰ περάσω. (Ἐγκαταλείποντας ἀκόμη καὶ τὴ μάνα μου).

Ὅ,τιδήποτε κι' ἂν ὑπῆρξε τὸ παρελθόν· ὅ,τιδήποτε κι' ἂν στὸ μέλλον μᾶς περιμένει, πάνω ἀπ' ὅλα, ἐμεῖς ἀνεβαίνουμε ψηλά, γιὰ νάμαστε αὐτὸ τοῦτο τὸ Σύμπαν.

Αὐτὸ ἐκτιμῶ ὑπέρτατα: Ὅχι μόνο τόλμησα νὰ ὀνειρευθῶ τὴν περιλάμπρη ἀναζήτηση, ἀλλὰ καὶ θάρρεψα νὰ τὴν ἐπιδιώξω.

Μόνο στην περιπέτειά μου βρήκα ευχαρίστηση.

Γιατί ζήτησα μοναξιά στα πευκόφυτα ύψωματα;

Ἡ Θέληση θέλει νὰ ἔχει προορισμό.

Ἄν καμμιά ἀνώτερη Θέληση δὲν ἔχει προκαθορίσει προορισμό γιὰ μᾶς, ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ καθορίσουμε ἕναν.

Ὅταν ἀποκτήσουμε μιὰ ὀρισμένη Κατάσταση Ζωῆς, τὸ κάθε τι, ὀτιδήποτε κι' ἂν συμβεῖ, θὰ εἶναι ὡσὰν νὰ προσθέσαμε ἢ ν' ἀφαιρέσαμε σταγόνα νεροῦ στὶς Ἑπτὰ Θάλασσες.

Ἡ Ἀνάγκη εἶναι γονιὸς τῆς Θέλησης.

Σὲ ὅλες τὶς περιστάσεις πρέπει κανεὶς νὰ εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ Σύμπαν. Ἄν ἐκπληρώσεις αὐτὸ, ἔφθασες στὸ τέρας τοῦ ταξιδιοῦ σου. Φθάσε ἐκεῖ καὶ μὴν ἀποτολμᾶς ἄλλη περιπέτεια: Διότι ἐκεῖ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ τέλος τοῦ δράματος, ἢ τὸ Κέντρο τοῦ Σύμπαντος.

Ἡ πίεση ἀνεβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἡ καρτερία μου αὐξάνει.

Ἡ ἀπόφασή μου νὰ μείνω ἐδῶ ὡς τὸ τέλος εἶναι μεγαλειότερη ὅσο ποτέ: Διότι θέλω νὰ ἰδῶ τί, ἂν ὑπάρξει κάτι, μπορεῖ νὰ συντρίψει τὸ κέντρο. Πάνω ἀπὸ ὅλα, ἄς ἐπέλθει ὀτιδήποτε. Γιὰ μένα, ἀκόμη καὶ ἡ συντριβὴ τοῦ κέντρου μου, θὰ γίνεῖ δεκτὴ ὡσὰν τὸν τελευταῖο στίχο τοῦ Τραγουδιοῦ τῆς Ζωῆς. S. F. Cal. 20 - 12 - 29.

Ἄλλὰ εἶχα ἕνα ὄνειρο νὰ ἀκολουθήσω, κι' ἔτσι συνεχίζω.

Ὁ Πίνδος μὲ ἱκετεύει νὰ γυρίσω πίσω: «Ἐλα, ὦ βαθεῖα πληγωμένη, καὶ θὰ γιαιτρέψω τὶς πληγές σου.» Καὶ ὁ περιπλανώμενος ἀπαντᾷ: «Ὅχι ἀκόμα, ἀγαπημένα μου ὑψώματα... Ὅχι ἀκόμα.»

Τὰ ἡλιόλουστα ὑψώματα... Τὸ βασίλειο τοῦ Ὑπεράνθρωπου.

Ποιὸς τολμᾷ νὰ βρεῖ τὸ θεμέλιο τοῦ ἀδύνατου;

Πίσω ἀπὸ κάθε μάσκα ἴσως νὰ βρίσκεται μιὰ τέλεια ψυχὴ.

Δὲν ὑπάρχει κάτι σὰν τὸ τίποτα ἢ λιγότερο ἀπὸ τὸ τίποτα: Κάθε ὄντοτητα ἀρχίζει ἀπὸ κάτι, ὀσοδήποτε μικρὸ κι' ἂν εἶναι αὐτό. Αὐτὸ εἶναι ὁ πρῶτος νόμος τῆς ζωῆς (ἡ θεμελίωση τῆς Θέλησης).

Θὰ διειδυσομε βαθύτερα στὴν ψυχὴ τῆς ζωῆς, μόνο διότι μερικὲς φορὲς διαφαίνεται ἡ δυνατότητα νὰ ὑπάρχει κάτι πέρα ἀπὸ τὴ Θέληση; Μπορεῖ νὰ ὑπάρχει κάτι πέρα ἀπὸ τὴ Θέλησή μας, πὺ νὰ μὴν εἶναι ἡ Θέληση τοῦ Σύμπαντος;

Μιὰ καὶ γιὰ πάντα, ἄς τονισθεῖ τοῦτο σὰν παντοτινὴ ἀλήθεια: Δὲν ὑπάρχει τίποτα πέρα ἀπὸ τὴ Θέληση. Ἄλλὰ ὑπάρχουν βαθμοὶ στὴ Θέληση: Μικροί, μεγάλοι καὶ μεγαλειότεροι. Μᾶης 1930.

Ἐγὼ πὺ εἶμαι κι' ἔχω πλήρη ἐπίγνωση ὅτι εἶμαι, ἐγὼ μέρος αὐτοῦ τοῦ ἀπεριόριστου Σύμπαντος: Ἐγὼ πὺ πάντοτε ἤμουν (ἢ ἕλη ἀπὸ τὴν ὀποία εἶμαστε φτιαγμένοι εἶναι ἀφθαρτὴ) καὶ θὰ εἶμαι γιὰ πάντα μέρος τοῦ Σύμπαντος, ὀπως εἶμαι τώρα: Ὡ Αἰωνιότητα, τώρα εἶμαι τελειῶς βέβαιος ὅτι εἶσαι μέρος τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἐπίσης.

Ἡ Θέληση τοῦ Σύμπαντος μόνο εἶναι γιὰ πάντα ἐλεύθερη μέσα στὴ δυνατότητα.

Νὰ εἶσαι αὐτὸ τοῦτο τὸ Σύμπαν, νὰ θέλεις ὅλα τὰ πράγματα δυνατά.

Ἀπὸ τὰ ἴδια ἐρεῖπια, κι' ἀπάνω σ' αὐτά, ξαναχτίζουμε. Θὰ ἀγωνιστοῦμε γιὰ τὴν χαραυγὴ τοῦ προορισμοῦ τῆς Μοίρας, ἢ τοῦ δικοῦ μας. Διότι τώρα ξέρουμε γιὰτί.

Ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι σκοπός, ἀλλὰ τὸ μέσον γιὰ νὰ βροῦμε τὸν ἑαυτό μας. Ἄλλὰ οὔτε τὸ νὰ βροῦμε τὸν ἑαυτό μας εἶναι τελικὸς σκοπός. Σκοπός μας εἶναι ἡ τελειοποίησή μας: Νὰ φθάσουμε τὴν κατάσταση στὴν ὀποία θὰ γίνουμε ἀπόλυτα συνειδητοὶ καὶ μὲ πλήρη ἐπίγνωση ὅτι ὑπάρχομε, πὺ ὑπάρχομε καὶ γιὰτί ὑπάρχομε. Hood, Cal. 13 - 7 - 1930.

Πλήρης ελευθερία δὲν σημαίνει ὅτι ἐμεῖς θὰ κάνουμε ὅ,τιδήποτε μπορούμε, ἀλλὰ μόνο ὅσα ἐπιθυμοῦμε.

Πλήρης ελευθερία, ἐπίσης δὲν εἶναι τελικὸς σκοπός, ἀλλὰ μόνο ὄργανο τῆς Θέλησης: χωρὶς ἀπόλυτη ελευθερία.

Ἐξήσες καὶ πέθανες ὑπέροχα. Τώρα εἶσαι μόνο τὸ φάντασμα τοῦ πραγματικοῦ ἑαυτοῦ σου. Ἄλλὰ καὶ τὰ φαντάσματα εἶναι μέρος τοῦ Σύμπαντος. Ἀκόμη καὶ αὐτὰ πρέπει νὰ ζοῦν, νὰ ὄνειρεύονται καὶ νὰ τολμοῦν. Ἀκόμη καὶ αὐτὰ πρέπει νὰ ἔχουν ἓνα προορισμό. Ἔτσι, λοιπόν, ἄς ἐπαναλάβουν καὶ αὐτὰ τὸν ρόλο τους, ὡσὰν σὲ μιὰ χώρα ὄνειρων, καὶ ἐμεῖς θὰ εἶμαστε οἱ θεατές. Sacramento, Ἰούλ. 1930.

Νὰ ὑψώνεσαι πάνω ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα. . . Νὰ εἶσαι αὐτὸ τοῦτο τὸ Σύμπαν, ἐλεύθερος νὰ κάνεις ὅ,τι θέλεις ἀπὸ ὅ,τι εἶναι δυνατό, τότε ἡ τελευταία μου ἐκκλήση πρὸς τὸν ἑαυτὸ μου, καὶ ἐκκλήση τοῦ ὑπόλοιπου Σύμπαντος πρὸς ἓνα καὶ μόνο ἡλεκτρῶνιο εἶναι: Ἀδελφέ, ἀπὸ σένα περιμένουμε τὴν τελειοποίηση.

Δὲν ζῶ πιά σὲ χρόνια καὶ σὲ αἰῶνες, ἀλλὰ στὴν αἰωνιότητα. Δὲν εἶμαι πιά κάπου, ἀλλὰ παντοῦ. Ἐπίσης δὲν ζῶ πιά σὰν ἓνα ἀτομικὸ πρόσωπο, ἀλλὰ σὰν τὸ Σύμπαν.

Δὲν θυσιάζουμε τὴν κοιλάδα. . . Μόνο φθάνουμε στὰ ψηλότερα. Πρέπει κανεῖς νὰ θεωρεῖς προνόμιο τὸ ὅτι ὁ ὀραματισμός του συνέλαβε τὰ ὑψηλὰ καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ του ἐτόλμησε νὰ τὰ ἀναζητήσει. Καὶ ὅμως, στὴ γενέτειρα αὐτῆς κοιλάδα ἐγκαταλείπουμε πίσω μας πράγματα ἀγαπητὰ στὴν καρδιά μας καὶ ἱερὰ στὴν ψυχὴ μας. Διότι μπορεῖ κανεῖς νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἐστία του, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ξεχάσει. Διότι μερικοὶ γυρίζουν, γιὰ νὰ ξαναφύγουν. Μερικοὶ μάλιστα ὅλο τὸν καιρὸ τους πᾶνε καὶ ἔρχονται. Γι' αὐτοὺς ἡ ζωὴ εἶναι τραγικὴ, καὶ αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ συνεχῶς ρωτοῦν: «Γιὰτί εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα;» Ἄλλὰ ἔτσι εἶναι οἱ φυσικοὶ νόμοι καὶ δὲν μπορούμε νὰ τοὺς ἀλλάξουμε. Σὲ μᾶς ἀπομένει νὰ προσαρμωθοῦμε μὲ αὐτοὺς καὶ στὸ συνεχῶς μεταβαλλόμενο Σύμπαν. 4 - 9 - 1930.

Τώρα φαίνεται ὅτι δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ πρέπουσα ἀναμονή.

Ἡ εὐτυχία, κύριος σκοπὸς τῆς ζωῆς, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἁρμονίας ἐνὸς ἀτόμου καὶ τοῦ Σύμπαντος. Τὸ μυστικὸ αὐτῆς τῆς ἁρμονίας εἶναι ἡ προσαρμογὴ τοῦ ἑαυτοῦ μας στὸ Σύμπαν, καὶ ὅ χ ι ἡ προσπάθεια προσαρμογῆς τοῦ Σύμπαντος σὲ μᾶς.

Τὸ νὰ ἐξυψωθοῦμε πάνω ἀπ' ὅλα δὲν εἶναι καὶ αὐτὸ παρὰ ἓνα μέσο, καὶ ὄχι σκοπός. Ἡ ἀναζήτησις τοῦ σκοποῦ πρέπει νὰ συνεχισθεῖ, καὶ μάλιστα μ' ἓνα τραγούδι, ἂν εἶναι δυνατό.

Οἱ Γενναῖοι ζοῦν ἢ πεθαίνουν. 28 - 8 - 30.

Ἐκεῖνον ποὺ θεωρεῖ τὴ ζωὴ παιχνίδι καὶ τὸν ἑαυτὸ του παίκτη· ποὺ τραγουδάει στ' ἀστέρια ὅταν κερδίζει, ἀλλὰ καὶ ὅταν χάνει ὑποφέρει καρτερικά, σιωπηλός. Αὐτὸν πῶς νὰ τὸν ὀνομάσουμε;

Ὅλα τὰ παιχνίδια δὲν εἶναι παρὰ μόνο παιχνίδια, ἄσχετα πόσο μεγάλα εἶναι.

Τὸ τέλος τῆς Περιπλάνησης. Φθάσαμε στὸ Κέντρο. Ξέρω τί συμβαίνει μὲ ὅλα. Lodi, Cal. 28 - 10 - 30.

Τί μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ νὰ ἐκδηλωθεῖ μεταξὺ γέννησης καὶ θανάτου; Capitol Park, Sacramento.

Τὰ δέντρα ποὺ μοιάζουν χρυσὰ ὅταν πάνω τους παίζουν τὰ πουλιά, φαίνονται πολὺ εὐτυχημένα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κυπαρίσσι ποὺ κλαίει: Πρέπει νὰ ξαναρχίσω; Ἄλλὰ τώρα δὲν ὑπάρχει τίποτα γιὰ νὰ κλάψω.

Ἄχι διότι ξέρω. Ἄχι καὶ διότι ἔχω πίστη, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶμαστε παιχνίδι, ποὺ πρέπει νὰ τὸ μάθουμε.

Ἄρχει εὐθύνη στὴ γνώση. Ἐπομένως, γιὰ νὰ καταστοῦμε ἐμπιστοί, ὡς

πρὸς τὴ γνῶση, πρέπει πρῶτα νὰ γνωρίσουμε τὸν ἑαυτὸ μας: Νὰ μᾶς ἐμπιστευθεῖ ποῖος;... Ὁ Φαντασματώδης Μεγάλος Διευθυντής.

Μὲ ἀπόλυτη ὑπομονὴ περιμένω νὰ πέσουν τὰ ζάρια. Διάλεξα τὸ μέρος τοῦ μεγάλου παίκτη καὶ μὲ τὴν Τύχη συμφώνησα γιὰ τὸ Καθεστῶς τοῦ Ὑπεράνθρωπου, ἔναντι τῆς ζωῆς μου... καὶ μὲ ἔντασι δλικοῦ στοιχίματος. Ἄλλὰ τὰ ζάρια οἰχθησαν καί, σταθερῶς ὡσάν τὴ βαθεῖα σιωπῇ, περιμένω νὰ στρωθοῦν τελικὰ. 13 - 11 - 30.

Ὅμως τώρα ἄς εἶμαι τελειῶς ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός μου: Ἄλλὰ τί ἐννοεῖς μὲ αὐτὸ, ὦ γιὲ τοῦ Σύμπαντος; Ἦσουν ἐσὺ ἀλλοιώτικος ὡς τώρα;

Πῶς ἀναπολῶ τὸν περασμένο ἐκεῖνο καιρὸ, ὅταν ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὁμορφιὰ ἦταν στὴ νιότη τους, ἀλλὰ κ' ὅταν τὸ κάλεσμα τοῦ θανάτου ἦταν βέβαιο καὶ δυνατό. Κι' ἐγὼ στὸ κέντρο τους.

Σὲ τί βαθεῖα θλίψη ἀντέχει ἡ καρδιὰ τῶν νέων ἐκείνων στὴ σοφία! (Ἀναμνήσεις τοῦ 1921, στὸ Ferry Boat, ἀπὸ τὸ S.I. στὸ N.T.C.).

Οὔτε κὰν περιμένουμε τώρα. Ἡ φορὰ τῆς ζωῆς συνεχίζεται. 12 - 11 - 30.

Ἦ βαλαντωμένη μου καρδιά, πόσο θὰ περιμένουμε νὰ γυρίσουμε στὸν Πίνδο ξανά: Ἦ Σύμπαν, κάνε νὰ ἐκπληρωθεῖ αὐτὴ μου ἡ εὐχή, ἂν ταιριάζει μὲ τὸν προσορισμό μου. 777, 48 Ave., S. F. Cal.¹ 17 - 11 - 30.

Τώρα, νὰ με, καὶ ξέρω ὅτι εἶμαι μέρος τοῦ Ἀπειροῦ καὶ Αἰωνίου Σύμπαντος.

Ἄλλὰ, ἂν τὸ τέλος μου προηγηθεῖ τοῦ τέλους τῶν δοκιμασιῶν μου, ὦ ἀγαπητοί μου, αὐτὸ ἐδῶ καὶ μόνο θὰ λαχταρῶ, σὰν τελευταία μου ἀνάμνηση: Τὸ ὅτι τόλμησα νὰ ἀναζητήσω τὸ ἀπόλυτο. Αὐτὸ τοῦτο τὸ θεμέλιο τοῦ ἀδυνατοῦ. Καί, μόνο γι' αὐτὸ, κατὰβαθα στὴν καρδιά μου πίστευα ὅτι ἔζησα ὑπέρατα. Γι' αὐτὸ καὶ σεῖς, ὦ ἀγοριολούλουδα τοῦ Πίνδου, μὴ θλίβεστε γιὰ τὴν ἀναχώρησή μου. Συνεχίστε ν' ἀνθίζετε, μυρωμένα μου πλάσματα, κάθε ἄνοιξη, τὸν μαγευτικὸ Μάη. 25 - 11 - 30.

Ὡστόσο, ὦ Ψυχὴ μου, ἂν τώρα σὲ ρωτήσω «τί συμβαίνει», καὶ θὰ εἶσαι εἰλικρινὴς μὲ τὸν ἑαυτὸ σου, τί πρέπει νὰ καταγράψω; Καὶ ἡ ἀπάντηση λέει: «Δὸς μου ὕπνο, γιὰτι εἶμαι κουρασμένος! Ξέρω τί συμβαίνει.»

Διατηρώντας τὸ κέντρο μου σὰν βάση, τὸ ταξίδι θὰ συνεχισθεῖ κατὰ τὸν δικό μου τρόπο. Καληνύχτα, ἔναστρε οὐρανέ. Πρέπει νὰ κοιμηθῶ. 30 - 11 - 30.

Δὲν εἶμαι παρὰ μόνο ὁ θεατής, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο τοῦ Σύμπαντος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα δροῦμα, τοῦ ὁποῖου ξέρω τὴν πλοκὴ μέχρι τώρα, ἀλλὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὸ τέλος του περιμένω μὲ ἀγωνία νὰ ἰδῶ.

Ἀλήθεια, ὁ νοῦς μας δὲν μπορεῖ νὰ κατανοήσει τὴ γένεση τοῦ Σύμπαντος. Κι' αὐτὸ, νομίζω, διότι συμβαίνει ἓνα ἀπὸ τὰ ἐξῆς δύο: Ἡ τὸ Μέγιστο Θαῦμα εἶναι πρὸ πέρα ἀπὸ τὴ γλέψη τῆς διανοητικῆς ἰκανότητάς μας, ἢ ἡ ἰκανότητά μας αὐτὴ εἶναι ἐπίτηδες προσχεδιασμένη γιὰ νὰ μὴν κατανοήσει τὸ θαῦμα. Γιατί; Νὰ διατηρήσει τὸν ἐνθουσιασμό του, χωρὶς τὸν ὁποῖο, εἶμαι βέβαιος, ἡ ζωὴ θὰ καταντήσει ἀνία.

Ἄν δὲν ὑπάρχει Ἄπειρο, δὲν εἶναι ἀρκετὸ τὸ διάστημα ποῦ ἐκτείνεται ὡς τὸ πρὸ μακρυνὸ ἀστέρι; Ἄν ἡ ψυχὴ μας δὲν εἶναι ἀθάνατη, δὲν μπορούμε νὰ θεωρήσουμε ὡς Αἰωνιότητα μιὰ μόνη μέρα; Μόνον οἱ ποιητὲς μποροῦν νὰ ἀξιῶνουν αἰωνιότητα;

Εἶμαι καὶ ζῶ.

Μὲ τίς ἀχτίδες ἑνὸς λαμπεροῦ ἀστεριοῦ, ὦ Πίνδο, αὐτὸς ποῦ ἔχει περιπλανηθεῖ τόσο μακρυνά, σοῦ στέλνει τὴ φλογερὴ του ἀγάπη.

1. Ἡ μόνιμη, δεκάδες χρόνια, διεύθυνσή του, στὸν Ἅγιο Φραγκίσκο.

Νὰ τολμᾷς νὰ ἐνώσεις τὸν ἑαυτὸ σου μὲ τὸ Σύμπαν, καὶ ὅμως νὰ μείνεις συνειδητὸς μὲ τὴν ὑπαρξή σου!

Ἔτσι μόνον νὰ κατανοεῖς τὸ Σύμπαν σὲ ὅλη του τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ καὶ νὰ συνεχίζεις τὴν ὑπαρξή σου μετὰ τὴν ἐνωσή σου μὲ αὐτὸ. Ἐπίσης νὰ ἐξυψώ- νουσαι πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα. Νὰ μείνεις γιὰ πάντα ὑπάτος.

Στοὺς δρόμους τῆς πόλης τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου ζώντας πάντοτε.

Ὁ Μονόθεος, ἐπίσης, θὰ εἶναι ἴσως ὑπάκουος στὸν φαντασιώδη Μεγάλου Διευθυντή, τὸν ὁποῖο κάποτε - κάποτε ὑποψιάζομαι.

Ἐπὶ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τίποτα δὲν ὑπάρχει πῶς μικρὸ ἀπὸ τὸ ἐλάχιστο ἠλεκτρονιο.

Ὅποιοδήποτε μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὀ,τιδήποτε.

Ἄντοχή σὰν τὴ δική μου μπορεῖ νὰ κρατήσῃ ἀράγιστη τὴν καρδιά, ἐνῶ τὴν ἔλκουν, ἀπὸ δυὸ μεριές, ἡ Ἀνατολή καὶ ἡ Δύση, μὲ τόση δύναμη.

Τώρα εἶμαι θεατῆς τοῦ δράματος, στὸ ὁποῖο ἐγὼ ἐπίσης ἔπαιξα ρόλο ἡθοιοῦ.

Δέξου τὰ πράγματα ἔτσι ὅπως εἶναι, γιὰ νὰ παίξεις μὲ αὐτὰ ἢ νὰ τὰ ἀντέχεις.

Τὸ ὄνειρο πρέπει νὰ μεταδοθεῖ, ἔστω κι' ἂν χρειασθεῖ μόνος μου νὰ ἐνεργήσω.

Ἄκόμη κι' ἐσύ, ἀδελφὲ Ἄγγελε,¹ δὲν μπορεῖς ν' ἀκολουθήσεις.

Ἰδὲς πάλι μιὰ κορυφή πὺ φαντάζει πέρα ἀπὸ τὴ Θέληση! Ἀλλά, τὴ φορὰ αὐτὴ, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι μόνον μιὰ ὁπτασία... μόνον μιὰ ἀντανάκλαση τῆς Θέλησης, στὴν ὑπέρτατη κατάστασή της. 14 - 4 - 31.

Τὸ νὰ φθάσεις ἐκεῖ εἶναι ἓνα πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ νὰ μείνεις ἐκεῖ γιὰ πάντα!... Sacramento 1 - 6 - 31.

Δεκατρεῖς μέρες τρομεροῦ πόνου. 14 - 7 - 31.

Κι' ἄλλη μιὰ φορὰ στὸ Hood. Στὸ περιβόλι τοῦ Gamo, πὺ κάποτε (1922) ἦταν ἓνα καρπερὸ δενδροκαμείο, ἀλλὰ πὺ τώρα ἔχει ξεπέσει. Κατακουρασμένος, καταπονημένος, ξαπλώνω στὴ γῆ, κάτω ἀπὸ μιὰ κερασιά. Κυττάζοντας τὶς γύρω μου κερασιές, πὺ κατάντησαν σκελετοὶ στὴν ἐλεεινὴ κατάστασή τους, ἀναπολῶ τὸν περασμένο καιρὸ, ὅταν τὰ ἴδια αὐτὰ δένδρα ἦταν τέλεια: ψηλά, γερά, καλοκαμωμένα, κι' ἐγὼ ἀνέβαινα ὡς τὴν κορφὴ τους, σκαρφαλώνοντας σὰν πουλί. Ἐνῶ τώρα δὲν μπορῶ μηδὲ νὰ περπατήσω καλὰ στὸ ἔδαφος. ὦ! Πῶς, ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμή, ὅλη ἡ Δημιουργία μου φάνηκε μάταιη!

«Μὲ ὄλ' αὐτὰ, ὦ Hood, κάποτε ἦσαν ἓνας κῆπος, ὅπου ὁ Περιπλανώμενος ὄνειροφόνταν αἰθέρια ὄνειρα.» Ἦμουν σὲ ὀδυνηρὴν κατάσταση ὅταν ἀποχαιρέτησα τὸ Hood. Ἄκόμη καὶ τότε ἔπρεπε νὰ συνεχίσῃ τὴν πορεία ὁ σκελετός μου...

Τὰ ξεπερνᾷμε ὅλα, ἀλλὰ τὸν πόνο καὶ τὴ θλίψη πρέπει νὰ τὰ ὑποστοῦμε.

Τὸ ἀδύνατο εἶναι ὁ κυρίαρχος τοῦ Συμπαντος. Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ξεπεράσει. S. F. 12 - 7 - 31.

Ἄκόμη ἡ Θέληση παραμένει ὑπέρτατο ὕψος.

Ἐνώνοντας τὸν ἑαυτὸ σου μὲ τὸ Σύμπαν, δὲν εἶσαι μόνον μέρος τοῦ παρελθόντος, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ ἐπίσης μέρος καὶ ὄλων τῶν ὄντων καὶ συμβάντων τους.

Μήπως δὲν εἴπατε πλασμένοι ἀπὸ τὴν ἴδια οὐσία — ἀπὸ τὸ ἐλάχιστο ἀπλὸ κύτταρο ὡς τὸν ὑπάτο Θεό; Πῶς, λοιπόν, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς βαθμούς, θὰ ἐνεργοῦμε διαφορητικά;

Μὲ τὸ νὰ ἀπενερίζουμε ὀλοκληρωτικά τὸ Σύμπαν στὴν πραγματικὴ του κατά-

1. «Ἀμερικανός» φαρμακοποιὸς ἀπὸ τὴ Φλόριδα, συγγενὴς τοῦ Γ. Μόδη, πολιτικοῦ καὶ ἄλλοτε Γεν. Διοικητῆ Ἡπείρου.

σταση, όχι μόνο διαπιστώνουμε ότι δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νά μᾶς φοβίζει, ἀλλά, καί τὸ κυριότερο, ἐννοοῦμε ὅλο τὸ μεγαλεῖο του!

Ἐκ θαθέων σὲ ἀποχαιρετῶ, πόλη τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου. Πάντοτε νά εἶσαι ποθητή. 27 - 7 - 31.

Ἄντιο πόλη των τόσων μου ὄνειρων ἀγάπης καὶ πόνου.

Ἀπλώνουμε καὶ πάλι τὰ φτερά. Ὡ χώρα, στίς στεριές καὶ στὰ πελάγη σου τί κρατᾶς;

(Στὸ Ferry Boat, πρὸς τὸ Oackland, μιὰ ἀστερωμένη καὶ φεγγαρόφωτη νύχτα): «Δύση... πάντοτε γοητευτικὴ Δύση. Ἄντιο. Ἡ Ἀνατολὴ μὲ γυρεύει πάλι.»

Ὡ, καλὴ μου Τύχη, ὄνειρεύομαι ἢ αὐτὸ εἶναι πραγματικό; Χαράζει. Τὰ ὑψώματα, ἀνατολικά, ἀνθίζουν δοξαστικά! Ἀλλά, πίσω, τὰ οὐράνια ψηλά, εἶναι συννεφιασμένα. Πᾶς νά κλάψεις γιὰ τὴν ἀναχώρησή μου, Καλιφόρνια;

Σὲ κάθε ἠλεκτρόνιο τοῦ σώματός μου, ἀκόμη καὶ σ' ἄστρα, εἶναι σημαδευμένο πὼς εἶμαι ὁ ἄνθρωπος πού θὰ κάνει κάτι. Πρέπει, μιὰ γιὰ πάντα, νά λύσω τὸ πρόβλημα τοῦ «Νὰ ζεῖ κανεὶς ἢ νὰ μὴ ζεῖ», ἢ πὼς νά ζεῖ καὶ πὼς νὰ μὴ ζεῖ.

Τὸ σιδερένιο ἄλογο διασχίζει γοργά, πρὸς τὴν Ἀνατολή, μιὰν ἥπειρο τόσο ἀγανὴ καὶ τόσο ἐντεχνα διακοσμημένη ἀπὸ τὸν ἄγνωστο Μεγάλο Καλλιτέχνη ἀγαπητὴ Πίνδο, πόση εὐγνωμοσύνη πρέπει νά νοιώσει μιὰ καρδιά γιὰ ἓνα τέτοιο δῶρο;

Πάνω στὸν Πίνδο πρέπει ν' ἀνεβῶ ἄλλη μιὰ φορὰ γιὰ νά ρωτήσω: «Καὶ τώρα τί πρέπει νά γίνει;» Καὶ τὸ ἄγνωστο ἀπαντάει: «Ἄφησε τὴ Μοῖρα νά δείξει τὸν δρόμο γιὰ λίγο.»

Τραγοῦδα, λοιπόν, ὦ καρδιά μου, ἂν καὶ μόνος μου θ' ἀκούσω τὰ τραγοῦδα σου... ἂν καὶ αὐτὰ θὰ εἶναι ρουθὰ γιὰ τὰ αὐτιά τῶν ἄλλων θνητῶν.

Ὡ Ἐμπάιρ Στέιτ,¹ Μεγίστη Πόλη.² Κάθε ὥρα πού περνάει μὲ φέρει πιὸ κοντά σου. Πὼς θυμᾶμαι τίς σκληρὲς μέρες τοῦ μακρυνοῦ ἐκείνου παρελθόντος. Κι' ὅμως, εὐχαριστίες μόνο ἔχω νά ἐκφράσω: μόνο οἱ τεράστιες πιέσεις μποροῦν νά σπάσουν ἢ νά τὴν κάνουν ἄτρωτη τὴν καρδιά, σὲ ὅλες τίς ἐναντιότητες. (Ἀναμνήσεις τοῦ 1916 - 1921, στή Ν. Ἱόρκη).

Ὡχι σὲ ὄνειρο, ὅπως τόσο συχνὰ σ' ἐπισκέφθηκα, Πίνδο, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα γυρίζω τώρα.

Στὴ φυλακὴ σου, μὲ ψηλὰ τείχη, ὦ Μεγίστη Πόλη, κρατᾶς ἓνα λουλούδι τοῦ Πίνδου³ (S. Mary): Ὡ Αἰώνια Ἀγάπη, κάνε με πουλί, μόνο γιὰ μιὰ ὥρα, νά τὴν ἰδῶ.

Ξύπνα καὶ τραγοῦδα, ὦ καρδιά μου. Γυρίζουμε στὸν Πίνδο.

Ἄχ, οἱ πληγὲς πού ἐπικρατοῦν!

Ἀπὸ τὴν ψηλότερη κορυφὴ θὰ μπορέσουμε, ἴσως, νά γελάσουμε γιὰ ὅλη τὴν τραγωδία, ἀλλὰ θὰ τὸ κάνουμε αὐτό; (ὅπως λέει ὁ Νίτσε;)

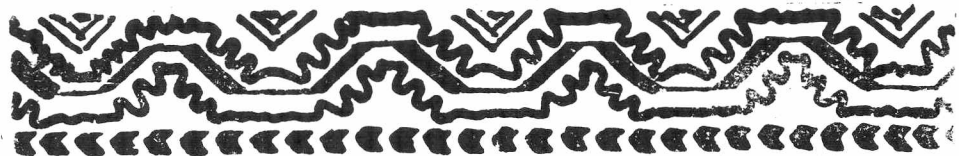
Τὰ λάθη μπορεῖ νά περιορισθοῦν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν θὰ ἐξαλειφθοῦν: Πρέπει νά ἐτοιμαζόμαστε καὶ γιὰ τὸ μοιραῖο σφάλμα.

(Συνεχίζεται)

1. Παρατσούκλι τῆς Πολιτείας Νέας Ἱόρκης.

2. «Μεγίστη», ἡ πόλη τῆς Ν. Ἱόρκης.

3. Ἡ ἀδελφὴ μας Μαρία.

ΚΩΣΤΑ ΜΙΧ. ΣΤΑΜΑΤΗ

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΦΥΣΗ*

ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ — ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Ἀπὸ τὸ 529 μ.Χ. μέχρι τὴν Ἑλωση

Ἀπὸ τὸ 529 μ.Χ. καὶ πέρα, μέχρι τὴν Ἑλωση τῆς Πόλης, στὰ 1453 καὶ ἀκόμα ὑστερότερα, μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀσκητισμοῦ, οἱ ἐπώνυμες ποιητικὲς φωνὲς σπανίζουν καὶ τὸ κάλεσμα πρὸς τὴ φύση θρίσκειται σὲ μαζικότερες ἐκφράσεις, καθὼς εἶναι οἱ μοναχικὲς ἱστορίες, ἢ ὕμνογραφία, τὸ ἀκριτικὸ τραγούδι καὶ τὸ ἔπος «τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα», τὰ ἱπποτικὰ μυθιστορήματα καὶ τὸ δημοτικὸ βουκολικὸ τραγούδι κ.ἄ.

Οἱ «Μοναχικὲς Ἱστορίες» μὲ τοὺς λιτοὺς λυρικοὺς βίους ἁγίων, προσφέρουν τρυφερὲς παραστατικὲς εἰκόνες ἀπὸ τὸν γαλήνιο περίγυρο τῶν ξωμάχων, ζωντανεύουν μὲ εἰδυλλιακὸ τρόπο τὸ μεγαλεῖο τοῦ ὑπαιθρου, ζωηρεύουν τὸ τοπίο, προσκαλοῦν τὸ χριστιανικὸ ποίμνιο κοντὰ στὴν ἀπέριττη ὁμορφιὰ τοῦ κόσμου τοῦ μόχθου· γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ἔγιναν τὸ προσφιλέστατο ἀνάγνωσμα τοῦ θου καὶ τοῦ θου μ.Χ. αἰ. γιὰ τὸ κοινὸ τοῦ Βυζαντίου. Ἔτσι ὁ «Βίος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος» τοῦ Κύπριου ἀρχιεπίσκοπου τῆς Νεάπολης Λεόντιου, διαβάζεται σὰν εὐχάριστη νομβέλα ἀκόμα καὶ σήμερα· τὸ θρησκευτικὸ μυθιστόρημα «Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ» καὶ ὁ «Λειμώνας» ἢ «Παράδεισος» τοῦ Ἰωάννη Μόσχου ἢ Εὐκρατᾶ ἔχουν ἰδιαιτέρη χάρη καὶ ἀξία. Στὴν ἐποχὴ μας, ἕνα ἀνάλογο μοναδικὸ φαινόμενο παρουσιάστηκε πρόσφατα (1977) μὲ τὸ ἔργο τοῦ μητροπολίτη Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως κ. Θεόφιλου, ποὺ ἔχει τὸν τίτλο «Μὴν ἀγαπάτε τὸ χωριὸ καὶ θὰ δῆτε...», ὅπου ὁ φωτισμένος ποιμενάρχης ἀπευθύνει ἀπλοϊκὴ ἐκκλήση στὸ ποίμνιό του καὶ τὸ διαφωτίζει γιὰ τὴ σημασίαν τοῦ ὑπαιθρου.

Παράλληλα, ἡ πλούσια ὕμνογραφία, ποὺ γνώρισε τὴν ὕψιστη δόξα καὶ τελειότητα στὶς θεῖες ἀρμονίες τοῦ «Βυζαντινοῦ Πινδάρου» Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, ἀγκάλιασε στοργικὰ τὸν ἄνθρωπο μέσα στὴ φύση ὅπου τὸν ἔφερε κοντύτερα πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὸν ὁδήγησε στὴν ἀτέλειωτη αἰωνιότητα τῆς ἀληθινῆς ψυχικῆς καὶ ἠθικῆς ἐλευθερίας. Ἡ εἰδυλλιακὴ ὁμορφιὰ ἀντηχεῖ στοὺς στίχους τοῦ Γρηγόριου Ναζιανζηνοῦ, τοῦ Ἰωάννη Χρυσόστομου, τοῦ πατριάρχου Σέργιου, ποὺ μερικοὶ ὑποστηρίζουν πὼς ἐσύνθεσε καὶ τὸν περίφημο «Ακάθιστο Ὕμνο», τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ κ.ἄ. Ὁ Νικόλαος Κοζάνης μὲ πολλὴ εὐλάβεια ἔχει συγκεντρώσει ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν εἰδυλλιακὴ ὕμνογραφία τῶν Βυζαντινῶν. Στὴ συνέχεια ξημερώνει δειλὰ ἢ κοσμικὴ ποίηση μὲ τὰ στιχορρηγήματα τοῦ Γεώργιου Πισίδη (ἀρχὲς 7ου μ.Χ. αἰ.) καὶ ὁ πεζὸς λόγος (ἱστοριογραφία, μελέτη κλπ.) μὲ τοὺς Βάρδα, Φώτιο, Ἀρέθα καὶ Ψελλό.

Στὸ δημοτικὸ βουκολικὸ τραγούδι, ποὺ ἐμφανίζεται ἀπὸ τὸν 6ο μ.Χ. αἰ. καὶ κορυφώνεται στὴν ἀνώτατη τελειότητά του τὸν 18ο αἰ., ὑπάρχει διάχυτο τὸ γνήσιο στοιχεῖο τῆς ἐπιστροφῆς στὴ φύση περισσότερο καὶ μὲ πιὸ ἀληθινὸ τρόπο ἀπὸ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σελ. 76.

κάθε άλλη λογοτεχνική έκφραση. Μάλιστα ἐδῶ, ἡ φυγή πρὸς τὸ ὑπαιθρο συνδυάζεται καὶ μὲ τὸ καταθλιπτικὸ περιβάλλον, πού ἔχει δημιουργήσει ἡ τουρκικὴ κατοχή. Ἑκατοντάδες τραγούδια, τὰ ὁποῖα θγαίνουν μὲς ἀπὸ τὰ θάθη τῆς καρδιάς τῶν ξωμάχων, συνθέτουν τοῦτο τὸ πολυπρόσωπο καὶ δυναμικὸ ἐγερτήριο τῶν Ἑλλήνων. Στὸ ξεχωριστὸ πάθος τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν κελαγγάει ξεκάθαρα ἡ ὑπαίθρια ἀρμονία καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας· τοῦτο τὸ οὐρανόφταστο σάλπισμα πιάγεται ἴσα ἀπὸ τὴν ἡρωικὴ πνοή τοῦ ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ, πού σάν σκόρπιο ἄσμα ἔχει ἀτόφια λαϊκὴ προέλευση, μεταβαλλόμενο σὲ λόγιο στὸ ἔπος τοῦ «Βασίλειου Διγενῆ Ἁκρίτα», ὅπου ὁ Βασίλης, ἔξω ἀπὸ τὴν πλατιὰ γνωστὴ παλικαριά του, εἶναι καὶ ὀνομαστός τσοπάνης καὶ ἔχει στὴ διαφέντεψή του ἀμέτρητα κοπάδια προβάτων καὶ τὴν ὄρα, πού τὰ βόσκει, κατοπτεῖται τὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας, μάχεται ἐνάντια στοὺς ἐπίβουλους ἐχθροὺς τῆς καὶ ὕστερα ἐπιστρέφει εὐτυχημένος στὰ κάτασπρα κοπάδια καὶ στὰ τσοπανοπαῖδια του· ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τοὺς παχιούς ἴσκιους τῶν δέντρων, τὸ πρωτοπαλικάρο τῆς Ἀνατολῆς γεύεται τοὺς γλυκόλαλους ἤχους τῶν τροκανιῶν, χαίρεται μέσα στὰ θελάσματα τῶν ζωντανῶν καὶ παίξει γλυκὰ τὴ φλογέρα του. Τὸ ἔπος αὐτὸ τοῦ Διγενῆ, τὸ ὁποῖο εἶναι κωδικοποίηση παρόμοιων σκόρπιων τραγουδιῶν τῶν συνόρων τοῦ Βυζάντιου, ἀντιπροσωπεύει περίτρανα τὴν τάση φυγῆς πρὸς τὰ ἔξω τῶν Βυζαντινῶν καὶ κυρίως τῆς λαϊκῆς πλειοψηφίας τοῦ βυζαντινοῦ λαοῦ.

Στὰ ἐρωτικά ἱποτικά μυθιστορήματα «Καλλιμάχος καὶ Χρυσορόδη», «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα», «Φλώριος καὶ Πλάτζια - Φλώρα», «Ἱμπερίος καὶ Μαργαρώνα» καὶ «Λίβιστρος καὶ Ροδάμνη», καθὼς καὶ σὲ μερικὰ μικρότερα ἔργα ὅπως «Ὁ πόλεμος τῆς Τρωάδας», «Διήγηση Βελισσαρίου», «Ἀχιλλεῖδα», «Ἱστορία Πτωχολέοντος», «Φιλοσοφία τοῦ Κρασοπατέρα», «Πουολόγος» κ.ἄ., πού ἀποτελοῦν σχεδὸν στὸ σύνολό τους διασκευές δυτικῶν μυθιστορημάτων, πλεονάζει τὸ λυρικό καὶ τὸ εἰδυλιακὸ στοιχεῖο καὶ καθὼς ἡ δράση τῶν ἡρώων μετατοπίζεται μέσα στὸν περίγυρο τῶν ἐξοχῶν αὐτὸ τὸ ἀνάλαφρο γινώρισμα τῆς λατρείας στὸ ὑπαιθρο προβάλλεται ἀνάγλυφα, μὲ μιὰ δροσιά καὶ ἓνα τρυφερὸ ἄρωμα.

Κατὰ τὸν 12ο αἰ. μ.Χ. κάποια ἀνθησιὴ παρουσιάζεται στὴ σατιρικὴ ποίηση μὲ τὰ «Πτωχοπροδρομικά» τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, τὸν «Σπανέα», τοὺς «Γραμματικὸς στίχους» τοῦ Μιχαὴλ Γλυκᾶ κ.ἄ. Πιὸ πέρα, τὸν 15ο αἰ., ξεπετιέται δροσερὸ τὸ λαϊκὸ τραγούδι, πού ἐκφράζει τὸ λεπτὸ ἐρωτικὸ συναίσθημα, τὴν ἀγάπη, σὲς πιὸ τρυφερὲς στιγμὲς τῆς· μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι «Τὸ τραγούδι τῆς Λιογέννητης», «Τὰ Ἑκατόλογα» ἢ «Κατόλογα τῆς Ἀγάπης», «Οἱ ἀριθμοὶ» κ.ἄ., πού θὰ ὀδηγήσουν ἀργότερα στὴ δόξα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τοῦ 18ου αἰ. Ἐδῶ κρύβεται τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ὑπαίθριας πορείας τοῦ Ἑλλήνα μὲς στὴ ζωὴ τῶν ξωμάχων. Ἀκόμα καὶ στὰ λυπητερά «Τραγούδια τῶν Θρήνων» ἡ φωνὴ τῆς φύσης ἀκούγεται μὲ σπάνια μουσικότητα. Στὸ σημεῖο τοῦτο, μὲ τὸ πέσιμο τῆς Πόλης, ἔχουμε μιὰ φανερὴ κάμψη αὐτῆς τῆς τάσης πρὸς τὴ φύση· ἡ ὀθωμανικὴ σκλαβιά ἔπεσε σὰ μαῦρο ὄρνιο πάνω στοὺς Ρωμιοὺς καὶ ἐγέμισε σκοτάδι μὲ τὴ μαυρίλα του τίς ψυχές τους· γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ λυρικό τραγούδι ἔχασε τὸ σκοπὸ του καὶ ἐγίνε θρήνος καὶ κοπετός...

Ἀπὸ τὴν Ἄλωση ὠς τὸ 1821

Ὅταν οἱ μεσούρανες ἀναλαμπές τῆς Ἀναγέννησης ἔφτασαν στὸν τόπο μας, οἱ σκλαβωμένες περιοχές δὲν κατάφεραν νὰ γίνουν δέκτες τῶν μηνυμάτων τῆς· ὥστόσο ῥῆθκαν καρπερὸ ἔδαφος στὴν Κρήτη, ὅπου ἐριζοβόλησαν καὶ ἐδλάστησαν ἀνάμεσα στὸν 15ο - 17ο αἰ. Τὸ ἔκτακτα ζωντανὸ κρητικὸ τοπίο ἐμπῆκε στὰ τραγούδια τῶν Κρητικῶν καὶ ἐτράβηξε τὸ ἄμεσο ἐνδιαφέρον τῶν τραγουδιστῶν, οἱ ὁποῖοι

κάτω από την ελαστική κυριαρχία των Βενετών, μπόρεσαν να καλλιεργήσουν άνετα τις τέχνες και τα γράμματα, απόχτησαν λεφτά, έστειλαν τα παιδιά τους στην Εύρωπη (Ιταλία) για σπουδές κι έγιναν δέκτες του αναγεννησιακού πνεύματος, που κυριαρχούσε τότε στον ευρωπαϊκό χώρο. Έτσι, στο πλούσι νησί επικράτησε ο πλούτος και η άνεση των Ευρωπαίων και μέσα από τον κύκλο αυτών των ανέσεων ξεπετάχτηκε η νοσταλγία για τον πλούσιο ύπαιθρο περίγυρό τους και προσπάθησαν να γλυκάνουν το συναίσθημα αυτό της νοσταλγίας με τη γοητεία των στίχων των ειδυλλιακών τους τραγουδιών και τις γραφικές μουσικές τους συνθέσεις.

Στην αρχή παρουσιάστηκε το λαμπρό ανώνυμο ειδύλλιο της «Βοσκοπούλας της Εύμορφης», που το πρωτοτύπωσε στη Βενετία το 1627 ο λόγιος Νικόλαος Δρυμητινός· ένας άγνωστος ως τότε κόσμος γεμίζει τους μικρούς, αλλά γεροδεμένους στίχους τούτου του τραγουδιού, καθώς τσοπάνηδες, τσοπανοπούλες, ξωμάχοι, πρόβατα, σκυλιά, δάση και λαγκαδιές, σπηλιές και πλούσιες πηγές συνθέτουν μια τρυφερή συμφωνία με τον καθάριο τσοπάνικο μύθο· αν και το πολύστιχο αυτό ειδύλλιο έχει δυτικό πρότυπο, έντοτοις το ποιμενικό μήνυμά του είναι άτόφιο, γιατί ο άγνωστος συνθέτης του το προσάρμοσε απόλυτα στα κρητικά δεδομένα, Τα ψηλόραχα βουνά, τα δασωμένα διάσελα, τ' απέραντα βοσκοτόπια και οι εύτυχισμένοι τσοπάνηδες, σαν τον Σκορδίλη και τον Παντελή Παντζελιό, που αργότερα (1776) ο δεύτερος θα υπαγορεύσει στον πρώτο 1034 15σύλλαβους στίχους, το «Τραγουδι του Δασκαλογιάννη», που το έμπνευστηκε δάκτερο πάνω στις κρητικές μαδάρες τις ώρες που έβασκε το κοπάδι του.

Έπειτα έρχεται η σειρά του επώνυμου τραγουδιού με τον Γεώργιο Χορτάση και τον Κορνάρο· ο Χορτάσης αγχάλιασε το μήνυμα στο έμφορο ποιμενικό δράμα «Πανώρια» (άλλοτε γνωστό σαν «Γύπαρις»), στο όποιο από τη σκηνή διδάσκεται για πρώτη φορά στον τόπο μας η τεράστια σημασία της υπαίθριας ζωής και η αγνότητα των αισθημάτων των ανθρώπων της· ακόμα και στην «Ερωφίλη», όπου το πνεύμα περιλαμβάνει άλλες σφαίρες της κοινωνικής διαβίωσης, ακούμε έδω και κει στα τρυφερά χορικά της τραγωδίας τη φωνή της έξοχης και μάς γεμίζει νοσταλγία το γνήσιο άρωμα των λιθαδιών, που πρασινολογάνε στις δασοσκέπαστες μαδάρες και στα πυκνόθαμνα στανοτόπια της Κρήτης. Στον «Ερωτόκριτο» του Κορνάρου απαντάμε το έπιτυχημένο συναίριασμα της ανάσας της πόλης και της μοσκοβολιάς του χωριού, του πλούσιου παλατιού και του φτωχού χαμόσπιτου και σύγχρονα (στο Β' μέρος) άντηχει ή φωνή του ποιητή παράλληλα με τα βούνια και τη θαούρα της «γκιόστρας» και κοντά φτάνει ο μαυλιστικός άχός του πυκνού δάσους, τα τιτίθισματα των πουλιών, τ' άλαφρό περπάτημα του κυνηγού και της ελεύθερης ζωής πάνω στα κακοτράχαλα κορφοβούνια· δρόμος πλατύς ξανοίγεται προς τα άτέλειωτα κρητικά πλατυκάμπια, στις σκαρφαλωμένες στη ρηματιά στάνες και ψηλά στα δάχικα κονάκια. «Ο Πιστός Βοσκός» του Γκουαρίνι, που μεταφράστηκε από άγνωστο στα έλληνικά, με το διάφανο βουκολικό περιεχόμενό του, δυναμώνει το ποτάμι της στροφής των Κρητικών προς το ύπαιθρο και την επίδραση της ποιμενικής ζωής.

Άλλά εκείνο που φανερώνει περίτρανα το έπιτυχημένο ζευγάριωμα πόλης και χωριού, πνεύματος και διαβίωσης σε μια έκφραση γεμάτη μετουσίωση και αυθόρμητη ποιητική έμπνευση, είναι «Το τραγουδι του Δασκαλογιάννη», το όποιο, ενώ δεν είναι ποιμενικό στο περιεχόμενό του, έντοτους το έσύνθεσε ο άγράμματος βοσκός Παντελής Παντζελιός και το υπαγόρευσε στον τσέλιγκα Σκορδίλη κατά τις απέραντες ώρες, που έβασκαν τα κοπάδια τους στις μεγαλύτερες κρητικές μαδάρες. Πρόκειται για μια έπική σύνθεση με λαϊκό χαρακτήρα, στην όποια ο βοσκός - ποιητής έχει πποθετήσει τους ήρωές του μέσα στους καταπράσινους βοσκοτόπους κι από κει αρχίζουν με αυταπάρηση τη δράση τους.

Σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ τῆς μαύρης τουρκικῆς σκλαβιάς γεννήθηκε τὸ πλημμυρισμένο ἀπὸ ἑλληνικὴ λεβεντιά κλέφτικο τραγούδι, μέσα στὸ ὁποῖον ἡ χαροκαμένη μας πατρίδα ἔκλεισε ὅλα τῆς τὰ ὄνειρα καὶ τὶς κρυφές ἐλπίδες τῆς· ἐδῶ ἀκούμε τὸ ἀνώγειο κάλεσμα τῆς φυγῆς στὰ λεύτερα κορφοβούνια, ὅπου τὰ ἀθάνατα παλικάρια ζοῦν ἀνάταμα μὲ τοὺς αἰτούς καὶ τὰ ἀγρίμια· οἱ τσοπάνηδες ζηλεύουν τὴ ζωὴ τῶν κλεφτῶν, πολλὲς φορές φεύγουν μαζί τους στὶς ράχες καὶ τὶς πὺδ πολλὰς φορές τροφοδοτοῦν τοὺς βουνιάτες μὲ τ' ἀπαραίτητα τυριά, κρέατα καὶ ροῦχα. Στὴν περίπτωσι τοῦ κλέφτικου δημοτικοῦ βουκολικοῦ τραγουδιοῦ, πὺδ τούτῃ τὴν ἐποχὴ ἔφτασε στὸν μεγαλύτερο βαθμὸ τελειότητάς του, ἡ τάσι φυγῆς ὑπαγορεύεται κυρίως ἀπὸ τὴν καταπίεσι τοῦ κατακτητῆ καὶ τὴν ἀναζήτησι τῆς ἐλευθερίας μακριὰ ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὶς πόλεις καὶ τὰ χωριά. Τὸ ἀποτέλεσμα θέβαια εἶναι τὸ πλησίασιμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ἄλλη αἰτία στὴ φύσι καὶ ἡ τόνωσι τῶν αἰσθημάτων ἀγάπης γιὰ τὸν κόσμο τῆς. Τὰ τραγούδια αὐτὰ δείχνουν ἀκόμα πόσος ἦταν ὁ ἀνθρώπινος ἔρωτας πρὸς θεῖ, συνθέτει τὸ φυσικὸ περιβάλλον· ἡ ἐπίκλιση πρὸς τὰ δέντρα, τὰ πουλιά, τὰ ζῶα, τὰ σύννεφα, τοὺς ἀέρηδες, τὰ βουνά, τὶς ρεματιές, τὰ διάσελα, τὸν ἥλιο καὶ τὸ φεγγάρι, τ' ἀστέρια καὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Ὅλα τούτα εἶναι ἕνας ἀπέραντος ἀληθινὸς ὕμνος πρὸς τὴν ἀθανασία καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς φύσης, στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ὁποίας οἱ κατατρεγμένοι κλέφτες κι ἀρματολοὶ ἔβρισκαν καταφύγιον καὶ στοργή.

Νεώτερη ἐποχὴ

Στὴ Νεώτερη Ἐποχὴ, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 1830 μὲχρι σήμερα (1977), ἡ ποιητικὴ φωνὴ γιὰ τὸ ὑπαιθρο βρίσκεται στὴν καρδιά τῆς Φαναριώτικης σχολῆς μὲ τὸ Ρήγα Βελεστινλή, τὸν Ἀθανάσιον Χριστόπουλον («Λυρικά» 1811), καὶ τὸν Ἰωάννη Βηλαρά (ποιήματα «Πουλὰκι ξένο», «Ἀνοιξη» κ.ἄ.)· πὺδ μεστή εἶναι ἡ Ἑπτανησιακὴ σχολή, ὅπου ἡ στροφὴ πρὸς τὴ φύσι ἄρχισε μὲ τὸν ἀρχηγὸ τῆς Διονύσιου Σολωμοῦ, πὺδ καὶ στὰ νεανικὰ ποιήματά του («Τὸ βοσκόπουλον», «Τὸ κοπάδι», «Ἡ Εὐρυκόμη», «Κάκιωμα», «Ὁ θάνατος τοῦ Βοσκουῦ», «Ὁ θάνατος τῆς ὄρφανῆς», κομμάτια ἀπὸ τὸν «Ὑμνος» (— στροφές 75 καὶ 76 — κ.ἄ.), ἀλλὰ καὶ στὰ ὄριμα τραγούδια του (ἀποσπάσιμα τῶν «Ἐλεύθερων Πολιορκημένων», «Ὁ Ἀπρίλης μὲ τὸν Ἐρωτα», «Ὁ Πειρασμός», μερικὲς μεταφράσεις κ.ἄ.) ὑπάρχει πλοῦσιον τὸ εἰδυλλιακόν, τὸ φυσιολατρικόν καὶ τὸ λυρικόν στοιχεῖον. Ὁ ποιητῆς τοῦ «Πατρικοῦ πόνου» Γεώργιος Ζαλοκώστας μὲ τὰ τραγούδια του («Στὴν πέρδικα», «Ὁ Βοριάς, πὺδ τ' ἀρνάκια παγώνει», «Μὴ βοσκοπούλα ἀγάπησα» κ.ἄ.) ἐφώτισε κι αὐτὸς τὰ βοσκοτόπια καὶ τὶς ραχοῦλες, ἐνῶ ὁ θάρδος τοῦ ἀρματολισμοῦ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἔδωσε θαυμάσια τραγούδια μέσα στὰ ρωμαλέα ἐπικά του («Θῦμιος Βλαχάδας», «Ἀθανάσιος Διάκος», «Τὸ τραγούδι τῆς δρύσης» ἀπὸ τὸν μισοτελειωμένον «Φωτεινὸ» κ.ἄ.).

Ἡ περίφημη γενιά τοῦ '80 ἔχει νὰ ἐπιδείξει πολλὰ τσοπάνικα ὄργανα· φλογέρες, κλαρίνα, πίπιζες, γκαίδες, τσαμποῦνες, λαοῦτα· κορυφὴ τῆς εἶναι ὁ Παλαμάς, ἀλλὰ ξεκίνημά τῆς ὁ Δημοσθένης Βαλαδάνης μὲ τὸν χαρακτηριστικὸν «Τάφο τοῦ Κλέφτη» καὶ τὸ «Ὁνειρόν μου»· ὁ Γεώργιος Δροσίνης, ἂν καὶ δὲν εἶχε κοφτερὴ ἀνάσι, ἀνοιξε δρόμον μὲ τραγουδάκια καὶ λαογραφικὲς μελέτες καὶ διηγήματα («Τὸ χωριὸ μας», «Ἡ Σπορά» κ.ἄ.)· ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης («Τραγί») καὶ ὁ Γιάννης Πολέμης («Εἰδυλλιον», «Γωγραφιά») ἐτραγούδησαν ὁ καθένας μὲ τὸν δικόν του τρόπο τὴν ὁμορφιά τοῦ ὑπαιθρου· ὁ Χρῆστος Χρηστοδασίλης καὶ μὲ τὴν ποίησι (συλλογὴ «Ὁρες» — τραγούδια «Ἀνοιξη», «Πρωτομαγιά», «Ὁ Τρυγητής») καὶ μὲ τὸ βουκολικὸν διήγημα («Διηγήματα τῆς στάνης», «Διηγήματα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου» κ.ἄ.) ἔφερε τὴν ζωτάρικη ζωὴ μέσα στὴν πόλιν κι ἀνέβασε τὸν ἀστὸ στὶς ἔσοχες· ὁ Κώστας Κρυστάλλησι μὲ τὴν ποιμενικὴν ποίησίν του («Ἀγροτικά», «Ὁ

τραγουδιστής του χωριού και της στάνης») και μερικά άτεχνα αφηγήματά του καταφέρνει να αναθιώσει τη βουκολική ζωή και ν' αποτελέσει μιὰ γέφυρα πρὸς τὸ ὑπαιθρο, ἐνῶ ὁ Κωστής Παλαμῆς σηκώνει συχνὰ και περισσασιακὰ τὴ φλογέρα του γιὰ νὰ μᾶς θυμίσει πόση ἀξία και σημασία κρύβεται στὸν κόσμο τῆς φύσης («Τὰ καλύβια τοῦ Βλάχου», «Εἰδύλλια», «Σάτυρος», «Ἀπόκριση» κ.ἄ.). Ἀλλὰ καὶ ὁ Κώστας Χατζόπουλος («Ἐλεγεία και Εἰδύλλια», «Φλογέρα» και «Βοσκοπούλα»), ὁ Λάμπρος Πορφύρας («Ἀπόψε», «Βράδυ σ' ἓνα χωριό», «Ἀπριλιάτικο»), ὁ Μιλτιάδης Μαλακάσης («Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια», «Ἐλεγειακά γυρίσματα»), καὶ ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου («Ὁ Γιδοβοσκός», «Εἰδύλλιο», «Ρούμελη») ἔχουν στοὺς στίχους, ποὺ ἀναφέραμε τὸν ἀγέρα και τὸν παλμὸ τῆς βουνίσιας φρεσκάδας καὶ ἀψάδας. Ὡστόσο, πιὸ σιγανὲς εἶναι οἱ φωνὲς τῶν: Νίκου Λαύρα - Πετιμεζᾶ («Βλάχικος γάμος», «Ὁ θάνατος τοῦ βοσκου»), Ἀλέκου Φωτιάδῃ («Κι ἐγὼ βοσκός», «Χαρὰ στ' ἀλέτρι» κ.ἄ.), Σωτήρη Σηίπη («Τὸ τραγοῦδι τοῦ ἀγωγιάτη», «Ὁ πετροκόττουφας»), Σπύρου Νικοιάδουρα («Βόδι»), Γιάννη Καμπύση («Ἡ νεράιδα τοῦ βουνοῦ»), Μαρῖνου Σιγούρου («Ὁ θάνατος τοῦ ξωμάχου»). Ξεχωριστὴ εἶναι ἡ δροσερὴ πνοή, ἀν καὶ ἀμετουσίωτη, τοῦ Σπήλιου Πασαγιάννη (ἀπὸ τοὺς «Ἀντίλαους» τὰ τραγοῦδια «Λαλοῦν τὰ ὀρνίθια», «Γλυκοχαράματα» κ.ἄ.).

Ἀλλὰ καὶ ὅταν μετὰ ἀπὸ 160 ὀλόκληρα χρόνια ἀπὸ τὸ ξεκίνημα τῆς Νεώτερης Ἐποχῆς, τὸ 1930, ἐπρόβλεπε ἡ νέα ποιητικὴ ἔκφραση καὶ ἀλλάξαν οἱ ἀξίες στὸ λόγο και στὴν ἀντίληψη τῆς τέχνης και τότε οἱ ὑπαιθρίες συνθέσεις ὄχι μόνον δὲν ἔλειψαν, μὰ στάθηκαν και τὸ ἀφετήριον ὅσων σημάδεψαν τὴν καινούργια ποιητικὴ πορεία· ἐπισημαίνεται ἐδῶ πὼς ἡ ἔμπνευση μεταβάλλεται σὲ σύμβολο και δίνει χωρὶς πλατιὰ φτερά τὸ νόημα τοῦ παγανισμοῦ. Στὴ λυρική θάλασσα τῶν στίχων τοῦ «Ἀλαφροῦσκωτου» ποὺ ὁ Σικελιανὸς σκαρφαλώνει μονάχος του στὶς ρεματιῆς και στὰ ψηλῶματα καὶ ἀκοῦμε ἀπὸ τίς ράχες τῆ στεντόρεια φωνὴ του καθὼς ἀπαγγέλλει τὸ τραγοῦδι του, τὸν «Πάνα», τὸ «Δεῖπνος» και τὴ «Θεσσαλία»· ὁ Νίκος Καζαντζάκης πνίγει τὴ γνησιότητα τῆς ἔμπνευσης στὴ στιχοθάλασσα τῆς «Ὀδύσσειας», ποὺ ὅμως καταφέρνει νὰ μᾶς παρασύρει στοὺς περιπάτους τοῦ «Ὀδυσσεά»· ἀλλὰ στὸν «Καπετὰν Μιχάλη», τὸ πιὸ ἄχρωμο ἀπὸ σκοπιμότητες μυθιστόρημα γι' αὐτὸ και τὸ πιὸ γνήσιο και ρωμαλέο ἔργο του, ὑπάρχουν εἰκόνας ἀσύλληπτης δύναμης καὶ ἀγάπης και περιγραφικῆς ζωντάνιας, καθὼς ἐκείνη τῆς μονομαχίας τοῦ Μαγούσακα (ἀδελφοῦ τοῦ Καπετὰν Μιχάλη) μὲ τὸν Τούρκο μπέη Νουρῆ (σελ. 202 - 209). Ἡ ὑπαιθρία εἰκόνα εἶναι ἀχνὴ και διάφανη στὰ τραγοῦδια τοῦ Ρώμου Φιλύρα («Ὁ θάνατος τοῦ βοσκου»), τοῦ Τέλλου Ἄγρα («Πᾶν») και τοῦ Ρήγα Γκόλφη· ὁ συμβολισμὸς αὐτὸς παίρνει νεῦρο και δύναμη στὴν ποίηση τοῦ Γιώργου Κοτζιούλα («Ἡπειρος», «Τὸ τραγοῦδι τῆς βλαχουριάς», «Τσοπάνος ἰδαλγός», «Βλαχοσειριά» κ.ἄ.)· στὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Νίκου Χαντζάρα («Μὲ τὴν καρδιά δειλή», «Ὁ ἀγωγιάτης και τ' ἄλογό του» κ.ἄ.) βρίσκουμε τοὺς χαμηλοὺς τόνους τοῦ βουκολισμοῦ. Πιὸ πεσιμένη ἢ φωνὴ τῆς ἐξοχικῆς ἀναζητήσεως ἐντοπίζεται στοὺς: Παναγιώτη Μαυρέα («Κάθε φωνὴ ἀπὸ τὸ μαντρί», «Καλέ μου, Πάνα»), Ἄγη Θέρο («Βουκολικό»), Στέλιο Σπεράντζα («Ὁ πιστικός»), Βασίλη Ρῶρα («Βάσω ἢ Βασούλα»), Γιώργου Δούρα («Στοὺς ποιμένες»), Ἀντώνη Ἀναπλιώτη («Χειμαδιά»), Πάνου Σπάλα («Τὸ τραγοῦδι τῆς Κρυσταλλένιας»), Κώστα Θρακιώτη («Ὁ Ἀπρίλης μὲ τὴν ἀνοιξη»), Κώστα Μαρῖνη («Νυχτόσκαρος»), Γιώργου Βαφόπουλο («Τὸ ξαναγύρισμα τῶν Σατύρων») κ.ἄ.

Στὴν ἐποχὴ μας πρωτοστατεῖ ὁ βετεράνος Γιώργος Ἀθάνας μὲ τὸ «Πρῶνὸ Ξεκίνημα» και τὰ «Τραγοῦδια τῶν βουνῶν», ὁ Μῆτσος Τσιτσιπῆς μὲ τοὺς «Ἀδελφοποιτοὺς τοῦ Παρνασσοῦ» και τὴν «Καρμάλα», ὁ συμπατριώτης τοῦ Τσιτσιπῆ Γιάννης Κοφίνης μὲ τὴ «Φωνὴ Πατρίδας», ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαῖα μὲ πλούσια προσφορά στὴν ἀναζήτηση τοῦ ὑπαιθρου· ἀκόμα πιὸ νεοὶ μὲ φανερά τὰ στοιχεῖα τῆς φυγῆς

πρὸς τὴ φύση εἶναι οἱ ποιητές: Γεράσιμος Κορολῆς («Τῆς ζωῆς τὸ γέριμα»), Μά-
νος Παπαρρηγόπουλος («Νοσταλγικοὶ ρυθμοί», «Τὸ τραγοῦδι τοῦ Λάδωνα», «Λυρι-
κὴ πορεία»), Πάνος Τσίνας («Κόσμος τῆς Πατρίδας» καὶ τὰ διηγήματα «Μικροὶ
Ἥρωες»), Τάκης Κολιαδάς - Μωλιστάκης («Νοσταλγικοὶ Ἀντίλαλοι», «Ὁρχοδο-
σία στὸν Ἥλιο»), Σταῦρος Σκούρτης (μὲ ἀνέκδοτο ἀκόμα ἔργο), Σταῦρος Κουτί-
θας (χαμένος πρόωρα μὲ τὶς συλλογὲς «Στοῦ Πάνα τὰ βουνά», «Ποιμενικὴ ραφω-
διά», «Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου»), Βασίλης Λίλης, Νίκος Δασκαλόπουλος («Ἐ-
ξοδος βουκόλων», «Βουκολικά»), Γιώργος Μυρισιώτης («Φλογέρα μου»), Λούης
Βλάσσης («Τὰ χωριά τοῦ κάβο - Γάλο»), Βασίλης Λαμινάτος (ποίησι «Ὁ ἀγναντευ-
τῆς τῆς Ροῦμελῆς», «Ὁ Λογγοπερπατάρης», λαογραφία «Ἡ ζωὴ στὰ χειμαδιά», «Ἡ
βλαχοζωὴ στὰ βουνά» κ.ἄ.), Θανάσης Παπαθανασόπουλος («Ρουμελιώτικα», «Ναυ-
πάκτια ἔπη») καὶ ὁ ὑπογράφων μὲ 15 βιβλία καὶ 20 σχετικὲς μελέτες μὲ τὴ φωνὴ
τοῦ ὑπαιθρου.

Ἐπιστροφή στὴ φύση

Ἀπὸ τὴ συνοπτικὴ ἀναδρομὴ, ποῦ ἔγινε στὰ προηγούμενα, σ' ὀλόκληρο τὸ
μακραινὸ βάθος τῆς λογοτεχνικῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων, βγαίνει τὸ συμπέρασμα
ὅτι ἡ φυλὴ μας κατὰ τὶς περιόδους τῆς πνευματικῆς της ἀνάτασης ἦταν καὶ εἶναι
ἀέναα στραμμένη πρὸς τὶς ἀκατάλυτες πηγὲς τῆς Φύσης, ἀπὸ τὸν πλούσιο κόσμον
τῆς ὁποίας ἀντλεῖ καὶ ἀντλεῖ νιάτα, δύναμη καὶ πνοή, γιὰ νὰ συνεχίσει πρὸς πέρα
τὸ δρόμον της. Μέσα στὴν καρδιά τοῦ ὑπαιθρου οἱ Ἕλληνες ἀντικρύζουν τὴν προ-
αἰώνια πιτυὰ τῆς ζωῆς τους καὶ ἐκεῖ τοποθετοῦν τὶς πολιτιστικὰς ἀφετηρίας τους
ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες καὶ στὶς ἀλλεπάλληλες ἀλλαγὰς, ποῦ ἐπέβαλε τὸ πέρασμα
τοῦ χρόνου.

Τὰ ἐνδεικτικὰ ἔργα ποιητῶν καὶ πεζογράφων, τὰ ὁποῖα ἐμνημονεύσαμε πρὸ
πάνω, περικλείουν τὸ μυθικόν, μὰ τόσο ἀληθινὸν μῆνυμα τοῦ Ἀνταίου, ποῦ ἀκουμ-
πώντας τὴ μάνα γῆ, ἔπαιρνε δύναμη καὶ ζωὴ. Στὸ ἑλληνικὸ ὑπαιθρο, ποῦ κά-
ποτε κατοικοῦσαν νύμφες καὶ θεοὶ καὶ ποῦ σήμερα τραγουδοῦν λάμμες καὶ νεράιδες,
κρύβεται ἡ μυστικὴ πεμπτούσια καὶ τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ὁμορφιάς, ἔτσι καθὼς
τὴν ἔδωσε ὁ Δημιουργὸς καὶ ὄχι καθὼς τὴν ἐκατάντησε μὲ τὸν πολιτισμὸν τοῦ ὀ-
ανθρωπος.

Ἡ ἐποχὴ μας, πνιγμένη μέσα στὴ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος καὶ στὴ στα-
διακὴ ἐξαφάνιση τῶν πρώτων ὑλῶν, τὴν ἐρήμωση τῶν πολυάνθρωπων πόλεων καὶ
τὸν ἀργὸ θάνατον τῶν ὠκεανῶν, ἔχει ἀνάγκη περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐποχὴ
ἀπὸ τὴν ἀμεσότερη καὶ συχνότερη ἐπαφὴ μὲ τὴ φύση καὶ τὴν ἀνανέωση, ποῦ προ-
σφέρει. Στὴν Εὐρώπη καὶ πρὸς πέρα στὴν Ἀμερικὴ καὶ στὴν Αὐστραλία, ἡ ὥρα
τῆς Φύσης ἔχει σημάνει. Στὸν τόπον μας, ἡ ἐπιστροφή στὴ Φύση ἔγινε πολλὰς φορὰς
στὸ παρελθόν· σήμερα, μέσ' ἀπὸ τὴ σύγχρονη ποιητικὴ ἔκφραση, τὴν ὁποῖα ἀναφέ-
ραμε προηγουμένα, συντελεῖται καὶ πάλι ὅσον ἓνα νέο βάπτισμα στὰ ἀτόφια ὑπαι-
θρια νάματα καὶ στὴ μοναδικὴ ἀλήθεια τῆς σημερινῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ μπορεῖ νὰ
ἔχει διαμορφώσει ὀρισμένους τρόπους διαβίωσης· ἡ ὀλοκλήρωση τῶν τρόπων αὐτῶν
θα γίνῃ μὲ τὴν ἐ π ι σ τ ρ ο φ ῆ σ τ ῆ Φ ύ σ η . . .

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

(Με άφορμή την έκδοσι τῶν «Ἀπάντων» Δ. Στ. Σαλαμάγκα)

Τὴν Τετάρτη 25 Ἰανουαρίου τοῦ 1984 κατέφθανα στὴν Ἀθήνα καὶ ἀμέσως, μόλις «ξεπέζεψα» σὲ συγγενικό μου σπίτι, ἔτρεξα στὴν ὁδὸ Πανεπιστημίου, στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία. Στὴν ἐπίσημη μεγάλη αἴθουσα τοῦ μεγάλου της ἔκανε ἐκεῖνο τὸ ἑσπέρας ὁ Λέανδρος Βρανούσης διάλεξι, ὀργανωμένη ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴ Ἑταιρεία τῶν Ἀθηνῶν, γιὰ τὸν πρόσφατα τότε ἀποθανόντα λογοτέχνη Δημήτρη - Τάκη - Χατζῆ. Ἐκεῖ συναντήθηκα μὲ πολλοὺς Γιαννιώτες καὶ ἄλλους Ἡπειρώτες, ἀγαπητοὺς καὶ νοσταλγικοὺς πάντοτε γιὰ μένα, πὺ εἶχα τότε κάμποσα χρόνια νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Ἀθήνα, φίλους, συμμαθητὰς ἀπὸ τὴν Ζωσιμαῖα καὶ τὴν Ριζάρειο, συμφοιτητὰς ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, συγγενεῖς, συναδέλφους καὶ ἄλλους γνωστούς.

Τὴν ἄλλην ἡμέρα, τὸ ἑσπέρας τῆς Πέμπτης 26 Ἰανουαρίου, εἶχα καὶ ἐγὼ διάλεξι στὴν αἴθουσα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός», ὀργανωμένη ἀπὸ τὴν Ἐνωσιν Ἀποφοίτων τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, μὲ θέμα θεολογικό, ἐπεξεργασμένο γιὰ εὐρύτερο ἀκροατήριο. Καὶ στὴ δική μου διάλεξι εἶχαν τὴν καλωσύνη νὰ ἔρθουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παραπάνω Γιαννιώτες καὶ Ἡπειρώτες καί, κατὰ τὰ «συγχαρητήρια» στὸ τέλος τῆς ὁμιλίας, μᾶς ἔκλειναν μὲ τὴν γυναικὰ μου ὁ καθένας καὶ ἀπὸ ἓνα «τραπέζωμα» ἢ ἄλλη ἀνάλογη φιλικὴ συνάντησι στὸ σπίτι τους ἢ ἀλλοῦ. Ἔτσι παρατεῖναμε, πολὺ εὐχάριστα, τὴν παραμονή μας στὴν Ἀθήνα, ὅπου βέβαια εἶχα καὶ μερικὲς δουλειές μου, τὰ «συνταξιοδοτικά» μου, ὡς συνταξιούχος πλέον ἀπὸ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1983.

Τὴν Τετάρτη 8 Φεβρουαρίου γυρίσαμε στὴ Θεσσαλονίκη καὶ βρῆκα ἀνάμεσα στὰ πολλά, πὺ εἶχαν καταφθάσει μὲ τὸ Ταχυδρομεῖο κατὰ τὴν ἀπουσία μου, καὶ εἰδοποιητήριο γιὰ νὰ παραλάβω βιβλία, σταλμένα ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὴν κυρία Ἠλέκτρα Σαλαμάγκα, σύζυγο τοῦ ἀειμνήστου Δημήτρη Σαλαμάγκα. Ἔτσι βρέθηκα, καταγοητευμένος καὶ κατασυγκινημένος, μπροστὰ στοὺς κομποὺς πέντε μνημειώδεις Τόμους τοῦ ἔργου τοῦ σεβαστοῦ μου, ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου καὶ τὰ νεανικά μου χρόνια, οἰκογενειακοῦ φίλου, πάντοτε δὲ ἀκολούθως καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀγαπητοῦ μου, μὲ τὸν σύνδεσμο τῆς ἀλληλογραφίας καὶ τίς κατὰ καιροὺς προσωπικὲς συναντήσεις στὰ Γιάννινα, παραμείναντος μακαρίτη Τάκη Σαλαμάγκα.

Σὲ λίγες ἡμέρες τότε ἐπληροφορήθηκα, μὲ μεγάλη ἐπίσης χαρὰ καὶ ἱκανοποίησι, ὅτι ἡ κ. Σαλαμάγκα εἶχε στείλει τοὺς ἴδιους αὐτοὺς Τόμους καὶ στὴν Ἡπειρωτικὴ Ἑστία μας ἐδῶ στὴ Θεσσαλονίκη γιὰ τὴν Βιβλιοθήκη της. Εἶναι δὲ ἡ Βιβλιοθήκη αὐτὴ ἀρκετὰ πλούσια καὶ πολὺ ἐνδιαφέρουσα, τόσο ἀπὸ ἡπειρωτικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ γενικώτερης πλευρᾶς, ἀφοῦ τὴν βάσι της ἀποτελεῖ ἡ προσωπικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὰς τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας Θεσσαλονίκης, καὶ πρώτου Προέδρου αὐτῆς, ἀειμνήστου καθηγητοῦ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Περικλέους Βιζουκίδη, δωρισμένη ἀπὸ τὸν ἴδιο.

Και από την θέσι αυτή εκφράζουμε τις θερμές ευχαριστίες για την τιμή που μᾶς έκανε ή ευγενεστάτη κυρία Σαλαμάγκα να στείλη φιλόφρονα, στην 'Ηπειρωτική 'Εστία Θεσσαλονίκης και σε μένα προσωπικά, την πολύτιμη αυτή έκδοσί της. Συνάμα της απευθύνουμε και τὰ εγκάρδια συγχαρητήρια όλων μας έδω για την θαυμάσια στή σύλληψί της ιδέα, αλλά και ήρωική στην πραγματοποίησί της έμπνευσι, να «στήση» με την έκδοσι αυτή στον μεγάλο κατά την ψυχή και τὸ πνεῦμα, πλατὺ κατά την ἀγάπη και την ευγένεια, βαθὺ κατά την νοσταλγία, έμβριθή κατά την διερεύνησι και την εργασία, εὐπατριδῆ — ὅπως πολὺταιριαστὰ τὸν χαρακτηρίζουν αὐθόρμητα ὅλοι οἱ «ἐπαίοντες» — σύζυγὸ της λαμπρὸ μνημεῖο, πὸν κατά πάντα τοῦπρεπε.

Τὸ ταξίδι μου ἐκεῖνο στην 'Αθήνα, πὸν προανέφερα, και αἱ ἀνανεωθεῖσες κατ' αὐτὸ ἐπαρές μου και συναναστροφές μου με τὸ ἐκεῖ δικὸ μας πανηπειρωτικὸ περιβάλλον και στοιχεῖο — πὸν κέντρο του ἔχει και αὐτὸ την ιστορικὴ και πάντοτε δραστήρια 'Ηπειρωτικὴ 'Εταιρεία τῶν 'Αθηνηῶν, με περιλαμπρο ὄργανο την μηνιαία της έκδοσι «'Ηπειρωτικὴ 'Εταιρεία» Δελτίον Πνευματικῆς 'Ενημερώσεως — εἶχαν ἀποτελέσει μιὰ πολὺ εὐχάριστη για μένα ὄασι και μιὰ εὐκαιρία για «ἀναβαπτισμό» μου στὰ «δικὰ μας», στὰ ἡπειρωτικὰ και στὰ διηπειρωτικὰ τῆς πανηπειρωτικῆς διασπορᾶς μας. 'Ετσι ἡμουν καλλίτερα προετοιμασμένος να δεχτῶ με μεγάλη εὐχαρίστησι και με εὐκολώτερη προσαρμογή, σὰν συστηματικώτερη συνέχεια τῶν βιωμάτων μου ἐκεῖνων στην 'Αθήνα, τὸ ἀνεξάντλητο σχετικὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὸν ἀπεραντονοσταλγικὸ κόσμο, τὸν ὀποῖο ζωντανεῖ και ἀπαθανατίζει, με τὸν τρόπο του, τὸ ἔργο τοῦ Δημήτρη Σαλαμάγκα, πολὺπλευρο, θεώρατο, συμπαγές και ἐπιβλητικὸ, ὅπως εἶναι τώρα τὸ ἔργο τοῦτο ἀποθησαυρισμένο στοὺς Πέντε Τόμους τῆς συγκεντρωτικῆς ἐκδόσεώς του.

Πρὶν προχωρήσω στην κάποια με τὸ ἔργο αὐτὸ ειδικώτερη, σε ὠρισμένα σημεῖα του, ἐνασχόλησί μου, ἐκμεταλλεύομαι την εὐκαιρία για να στείλω ἀπὸ την θέσι αὐτῆ ἕνα μήνυμα στον Δημοσθένη Κόκκινο τοῦ Περιοδικοῦ στὰ Γιάννινα «'Ηπειρωτικὴ 'Εστία». Δὲν εἶχα παρευρεθῆ στή διάλεξί του ἐδῶ στή Θεσσαλονίκη με τὸ ὠραῖο θέμα «Λορέντζος Μαβίλης ὁ ἄρματωμένος ποιητής», πὸν εἶχεν ὀργανώσει, στὰ τέλη 'Ιανουαρίου τοῦ 1984, ἡ 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία Θεσσαλονίκης, γιατί ἀκριβῶς ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες ἡμουν, ὅπως προανέφερα, στην 'Αθήνα. 'Εχασα την εὐκαιρία να ἀπολαύσω την ὀμιλία του, ἡ ὀποία, ὅπως ὅλοι ἐδῶ διαβεβαιώνουν, ἦταν ἐνδιαφέρουσα, βαθυστόχαστη και συναρπαστικὴ. Τέτοιο εἶναι ἄλλωστε και τὸ ὄλο πολὺπλευρο λογοτεχνικὸ και γενικώτερα πνευματικὸ ἔργο του. 'Ανάλογο εἶναι και τὸ γιγαντιαῖο ἐκδοτικὸ του ἔργο, τὸ ἀληθινὰ παράτολμο και ήρωικὸ, με τὸ να κρατᾶ ὁ Δημοσθένης στοὺς ὤμους του, στην ποικιλία τόσων ἐναλλαγῶν τῶν συνηθῶν, τὸ βάρος και την εὐθύνη τῆς κατά πάντα καταξιωμένης, τριαντατριᾶχρονης τώρα, ἐκδόσεως τοῦ Περιοδικοῦ «'Ηπειρωτικὴ 'Εστία», βαρὺτιμη κληρονομιά ἀπὸ τοὺς ἰδρυτές της ἀεμίμηστους Μιχ. Μάνο και Εὐ. Φακατσέλη. Δὲν ἡμπόρεσα με την ἀπουσία μου ἐκεῖνη να ξαναἰδῶ ἐδῶ τότε πὸν ἄνετα τὸν κ. Κόκκινο, ὕστερα ἀπὸ διάφορες κατά καιροὺς συναντήσεις μας, «στὰ πεταχτά», στὰ Γιάννινα, και να τὸν εὐχαριστήσω, ὅπως ἤθελα, για την φιλόφρονη, πρὶν ἀπὸ κάμποσο τότε καιρό, ἀποστολή του και σε μένα τῆς κατανυκτικῆς ποιητικῆς συλλογῆς του — ποιητικῆς συνθέσεώς του — 'Ο Πάλαϊδς τῶν 'Ημερῶν. Στῆ

σύνθεσι αὐτῆ τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου βρίσκω μεγάλη «ἐκλεκτικὴ συγγένεια» μὲ τὸ βαθύτερο περιεχόμενο καὶ νόημα τοῦ ἔργου τοῦ Δημήτρη Σαλαμάγκα. Τὸ ἐκλεκτικὸν τοὺς αὐτὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ συνταίριασμα διαπιστώνεται καὶ στὸ θαυμάσιον Ἑλεγεῖο τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου γιὰ τὸν Δημήτρη Σαλαμάγκα: Νεκρέ μου φίλε. Ἡξέρα αὐτὸ τὸ Ἑλεγεῖο ἀπὸ τὸ εἶδος τεύχος τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» τοῦ 1967, στὸ ὁποῖο κάτι ἔχω γραμμμένο καὶ ἐγώ, ἐπὶ τῷ θανάτῳ, τότε, τοῦ Δημήτρη Σαλαμάγκα. Τώρα διαβάζω μὲ μεγάλη συγκίνησι τὸ ἴδιον Ἑλεγεῖο, προτασσόμενο, εὐστοχα, στὸν κατακλείοντα τὴν ὅλην νέα μνημειακὴ ἔκδοσι πέμπτο Τόμο, ὕστερα ἀπὸ τὴν εὐσύνοπτη, ἀναλυτικὴ καὶ συνθετικὴ, σὲ εἶδος ψυχογραφήματος, πάλιν ἀπὸ τὸν Δημοσθένη Κόκκινου, περιγραφὴ τῆς χαρισματικῆς σ' ὅλη τῆς τὴν ὑφή, γόνιμης σὲ ὅλη τῆς τὴν ἐξέλιξι καὶ ἐκδήλωσι, ἰδιοσυστασίας τῆς προσωπικότητος τοῦ Δημήτρη Σαλαμάγκα. Ἡ προσωπικότης τοῦ στοχαστῆ μας Δ. Σαλαμάγκα μὲ τὴν ὑπεροχὴν σὲ ὅλα ἰδιομορφία τῆς, εἶναι ἀρρηκτα, θεμελιακά καὶ ὄργανικά, «ὑπαρξιακά» λοιπόν, συνδεδεμένη μὲ τὸ πλούσιον ἔργο του, ὅπως μᾶς τὸ παρουσιάζουν, πανοραμικὰ τώρα, οἱ πέντε Τόμοι, πού χωροῦμαστε μπροστά μας. Καὶ τὸ θαυμαστὰ ἐν προκειμένῳ πρωτότυπο καὶ ἰδιότυπο εἶναι τὸ ὅτι, τὸ σταθερὸ ἐπίκεντρο τοῦ ὅλου τούτου ἔργου βρίσκεται στὰ «Ξακουσμένα Γιάννινα», μὲ πανηπειρωτικὰς βέβαια συναρτήσεις καὶ ὄργανικὰς διασυνδέσεις τοῦ ὅλου πρὸς ὅλα τὰ ἐπίπεδα καὶ τὰ στρώματα: καὶ τὰ «ὑψηλότερα», πνευματικά, καὶ τὰ «χαμηλότερα», ἄς τὰ εἰποῦμε, λαϊκὰ — πού δὲν εἶναι βέβαια τὰ τελευταῖα αὐτὰ καθόλου «χαμηλά» καὶ «περιφρονητέα», ὅπως ἀκριβῶς καταφαίνεται τοῦτο καὶ ἀπὸ τὸ σχετικὸ πρὸς αὐτὰ πλούσιον μέρος στὸ ἔργο τοῦ Δ. Σαλαμάγκα —. Ὅλα γίνονται στὸ ἔργο αὐτὸ μὲ ἀναδρομὰς καὶ ἐπιστηριζέεις στὴν Ἱστορίαν καὶ στὸν Θρόνον, στὰ περασμένα καὶ στὰ κοντινά, μὲ τὴν ἄμεσὴν τοὺς τὰ δευτέρω αὐτά, τὰ «κοντινά», ζωηρὴ καὶ νοσταλγικὴ προσωπικὴ ἐμπειρία τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα διαθερμαινόμενα, προσεγγίζοντα δὲ μὲ τὴν ζωτάνια τοὺς αὐτῆ μέχρι καὶ τὸ πιὸ δικό μας, γιὰ μᾶς τοὺς γεροντότερους, «χτές» καὶ «προχτές».

Ὅλα τὰ γόνιμα ἀκριβῶς καὶ πάντοτε χρειαζομένα περασμένα καὶ «παρελθοντολογικὰ» θὰ τὰ χάναμε γιὰ πάντα, ἂν δὲν μᾶς τὰ περισώζαν στοργικὰ καὶ κοπιαστικά, ἐκτὸς καὶ πέραν ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην, ἀπὸ τὴν «ὀρθόδοξην» ἐπιστημονικὴν — «ἀκαδημαϊκὴν» — περὶ αὐτὰ ἐνασχόλησι, καὶ μερικοὶ ἀνεπανάληπτοι, ὁ καθένας στὸ εἶδος του, μελετητὲς τοὺς, ἐρευνητὲς τοὺς καὶ ἐρμηνευτὲς τοὺς, πού δὲν ἠμποροῦμε νὰ τοὺς θεωροῦμε ἀπλῶς «ἐρασιτέχνες». Ἀνάμεσα σ' αὐτούς, γιὰ τὸν δικό μας κόσμον, ὁ Δημήτρη Σαλαμάγκας ἔχει πάρει ἀπὸ καιρὸ ξεχωριστὴ θέσι. Τὴν θέσι του αὐτῆ τὴν κατοχυρώνει ὀριστικὰ πλέον ὁ ἀείμνηστος Σαλαμάγκας μὲ τὸ στὸ σύνολόν του τώρα παρουσιαζόμενο ἔργο του. Ἡ σημασία τοῦ ἔργου τούτου ἀναδεικνύεται ἀκριβῶς μὲ τὴν θεώρησίν του καὶ τὴν ἀξιολογήσιν του κάτω καὶ ἀπὸ τὸ φῶς τῶν νέων προβληματισμῶν τῶν καιρῶν μας, τῶν νεώτερων καὶ τῶν νεώτατων — σὲ πολλὰ — ἀμφισβητήσεων, ἀλλὰ καὶ ἀναζητήσεων συγχρόνως καὶ ἐπιδιώξεων γιὰ μιὰ κατὰ τὴς ὅλες τῆς ὕφους καὶ διαστάσεις ὀλοκληρωμένη ἀνθρώπινη ζωὴ.

Αὐτά, ὡς πρὸς τὸ ἔργο τοῦ Δημήτρη Σαλαμάγκα, τὰ προβάλλουν καὶ τὰ ἐπιχυρώνουν, στοὺς Προλόγους καὶ στίς Εἰσαγωγὰς στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς πέντε Τόμους, πολλὸ ἀρμυδιώτεροι ἀπὸ ἐμένα εἰδικοὶ ἐπιστήμονες, λογοτέχνες καὶ ἄλλοι λόγοι. Ὅλοι τοὺς σχεδὸν «ἔζησαν» ἄμεσα, προσωπικά, ἔντονα «ὑπαρξιακά» καὶ «ἀλληλοδιδασκτικά», στὴ μακρόχρονη, καθημερινὴ σχεδόν, συναναστροφή καὶ συνεργασία τοὺς, τριάντα τόσα χρόνια, πού ἀριθμεῖ καὶ ἡ ζωὴ

του Περιοδικού « Ἡ πειρωτικὴ Ἑστία » στὰ Γιάννινα, τὸν Δημήτρη Σαλαμάγκα, μὲ τὸ ἴδιον ἀπὸ πρῶν ἀναγνωρισμένο ἔργο του, μὲ τὶς ιδιότυπα χαρισματικές, ἑνοραματικές σὲ πολλά, ἐκδηλώσεις του καὶ τὶς γόνιμες προσφορές του.

Γιὰ προσφορὰς ἐδῶ ὁ λόγος· γιὰ τὶς προσφορές τοῦ ἀειμνήστου Σαλαμάγκα μὲ τὸ ἔργο του. Ἄνετα ὅμως ἠμποροῦμε νὰ ἐπεκτείνουμε τὸν λόγο καὶ πρὸς τὶς μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ σὲ πολλά συνδεδεμένες προσφορές τοῦ κύκλου, μέσα στὸν ὁποῖον τὸ ἔργο τοῦ Σαλαμάγκα «ἐκνοφορεῖτο», γιὰ νὰ παρουσιάζεται ὕστερα χειμαρῶδες, ὅσο καὶ χυμῶδες, ἀπὸ τὶς σελίδες, κατὰ μεγάλο μέρος, τῆς « Ἡ πειρωτικὴ Ἑστία », καθὼς καὶ σὲ ιδιαίτερες ἐκδόσεις τοῦ ἴδιου Περιοδικοῦ.

Πρόκειται γιὰ τὸν κύκλο τῶν ὁσίων, μὲ τὴν ὄλη πλατεία καὶ γνήσια σημασία τῆς ἔννοιας αὐτῆς· γιὰ τὸν κύκλον ἀκριβῶς τῶν λογίων τοῦ Περιοδικοῦ « Ἡ πειρωτικὴ Ἑστία » τῶν Γιαννίνων — τὸν στενότερο τῶν πρωτοργῶν καὶ τὸν πλατύτερο τῶν ὄλων συνεργατῶν. Στὸν κύκλο περιλαμβάνεται καὶ ὁ ἄβρὸς αἰσθαντικὸς λογοτέχνης, κριτικὸς καὶ αἰσθητικὸς, «ἐπηλυσ» στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὴν Νῆσο τῶν Φαιάκων, τὴν Κέρκυρα, ζωτικώτατος ἐξ ἀρχῆς στὰ Γιάννινα, σὲ ὅλα, συνεργάτης καὶ μόνιμος πλέον ἐκεῖ πνευματικὸς καθοδηγητής, ὁ Ἀρσένης Γεροντικός. Αὐτὸς ἔχει βέβαια ἐστραμμένα τὰ ἐνδιαφέροντά του κατὰ ἓνα μεγάλο μέρος στὸ «δυτικὸ» πνεῦμα τῆς βραδύτερης ἀρχαιότητος, μὲ τὸν «λατινικὸ» τῆς χαρακτήρα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἀρχαιοελληνικὸ τῆς βασικὸ «προγονισμό», ὅπως καὶ στὸ ἀνάλογο πνεῦμα τοῦ πρῶϊμου μεσαιῶνα καὶ τῶν κατοπινῶν «εὐρωπαϊκῶν» καιρῶν. Ἀπὸ αὐτὰ παίρνοντας καὶ γονιμοποιῶντας τὶς ἐμπνεύσεις του, συμπληρώνει καὶ ὀλοκληρώνει, μὲ τὸν δικό του τρόπο, ὁ Ἀρσένης Γεροντικός, ὀργανικὰ τὸ «ὄλο» καὶ τὰ «ἐπὶ μέρους» τοῦ προσφιλοῦς μας κύκλου τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» στὰ Γιάννινα. Γιὰ νὰ περιοστοῦμε σ' ἓνα παράδειγμα, πού σχετίζεται μάλιστα μὲ τὸ ἔργο τοῦ Δημήτρη Σαλαμάγκα, παραθέτουμε ἐδῶ ἓνα στὴ βασικὴ γραμμὴ τοῦ Ἀρσένη Γεροντικοῦ κινούμενο «συγκριτικὸ» ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Π ρ ὀ λ ο γ ὸ του στὸν δευτέρου Τ ὀ μ ο (Ἰ σ τ ο ρ ι ο δ ι φ ι κ ἄ , στὰ Ἀ π α ν τ α), σελίδα πρώτη:

«... Γιὰ νὰ ἐκφράση τὴν πολύβοη, τὴν πολύχρωμην αὐτὴν ζωὴ (τῶν Γιαννίνων, Ἰ. Καλ.), ὁ Δ.Σ. ἔχει δημιουργήσει ἓνα δικό του ἐκφραστικὰ ὕφος ἰδιότυπο, ὅπου γίνονται σάρκα σπαρταριστὴ ἢ παλὰ λέξη καὶ ὁ νεκρὸς τῶρα ἰδιωματισμός, καὶ ὅπου τὸ χοντρό, μὰ πηγαῖο χιοῦμορ, ἢ λαϊκὴ αἴσθησι τοῦ κωμικοῦ, ὁ δυναμικὸς τονισμός τῶν λέξεων, χαρίζουν μιὰ ἀμάχητη γραφικότητα στὴν πλατιά ἱστορικὴ σύνθεσι, καὶ τῆς δίνουν συχνὰ τὴν ἴδια λαϊκὴ γεύσι, πού μὲ τόσο πάθος ἀγάπησαν οἱ παλνοὶ ζωγράφοι στὰ πανηγύρια τῆς φλάντρας...». (Ἀραιωμένο ἀπὸ ἐμένα, Ἰ. Καλ.).

Καὶ ὀλοκληρώνεται ὁ στενός, ὁ στενότητος, στὰ Γιάννινα κύκλος τῆς «Ἡ πειρωτικῆς Ἑστίας» μὲ τοὺς ἄλλους τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπιμελείας τῆς ὕλης τῆς, διακεκριμένους ὄλους Γιαννιώτες — ἀπὸ τὴν πόλι καὶ τὸν νομὸ — καὶ ἐξέχοντας στὴν πνευματικὴ ζωὴ, μὲ μιὰ, μοναδική, ἐξαιρέσι, τὸν γυμναστή Γεῶργο Μ. Οἰκονόμου· αὐτός, ἐκτὸς ἀπὸ λόγιος, εὐρυτέρου φάσματος στοχαστῆς ιδιαίτερα δὲ παραστατικὸς πεζογράφος, ὑπῆρξε καὶ πρωταθλητῆς Ἑλλάδος στὴν ἄρσι βαρῶν, στὴν πάλη καὶ σὲ ἄλλα καὶ «σηκώνει» ἔτσι, πρῶτος καὶ καλύτερος, μετὰ τὸν Δημοσθ. Κόκκινου, ἀλφαθητικῶς δὲ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους, τὰ ἀσήκωτα «βάρη» τῆς «Ἡ πειρωτικῆς Ἑστίας», «κατ' ἄμφω».

Οἱ ἄλλοι εἶναι: ὁ ὄριμος σὲ ὅλα του φιλόλογος, ποιητῆς, δοκιμιογράφος καὶ γενικώτερα εὐαίσθητος λεπτὸς στοχαστῆς, ἔτσι δὲ καὶ παιδαγωγὸς καὶ μυσταγωγὸς, μὲ τὴν μακρὰ ἐκπαιδευτικὴ του δρᾶσι καὶ πείρα, μὲ τὶς σὲ πολλά του ἐκδηλούμενες

βαθύτερες γενικότερες θρησκευτικές καταβολές του και τις ύψηλές ειδικότερες χριστιανικές ανατάσεις του, Τάκης Σιωμόπουλος. Ἀκολουθεῖ, «κατ' ἀλφαβητική» πάντοτε «σειρά», ὁ Νίκος Τέντας, τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τοῦ Δημοσίου Δικαίου κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴ αὐτὸς προέλευσι, πού, ἀφοῦ διακρίθηκε σὲ ἀνάλογες ὑπεύθυνες ὑπηρεσιακῆς θέσεις στὰ Γιάννινα, ὑπηρετεῖ τώρα ἐδῶ, γιὰ νὰ τὸν χαίρομαστε καὶ ἡμεῖς στὴ Θεσσαλονίκη. Γράφει ἀπὸ πολὺ ἔνωρις — καὶ συνεχίζει γόνιμα, νέος καὶ δυναμικός, ὅπως εἶναι πάντοτε ὁ «παλῆς τῆς Ζωσιμαίας», κατὰ τὸ «στίσο» πού τοῦ ἔκανε τώρα τελευταία στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» (νομίζω στὸ πρῶτο τεῦχος τῆς τοῦ 1987) ὁ Ἀρσένης Γεροντικός — ὁ Ν. Τέντας ποιήσει ἐσωτερικοῦ προβληματισμοῦ, παρουσιάζεται δὲ μὲ δημοσιεύματά του καὶ σὰν μουσικιστῆς, μορφοποιώντας τὶς ιδέες του μὲ τὴν λυρική ἔξαρσι τοῦ σονέτου καὶ μὲ τὸ μέλος τοῦ βυζαντινοῦ ἀναβαθμοῦ. Προικισμένος δὲ καὶ κριτικός ὅπως εἶναι, διατηρεῖ στὶς στήλες τῶν Περιοδικῶν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» στὰ Γιάννινα καὶ «Ἰλισός» στὴν Ἀθήνα, τὴν κύρια εὐθύνη τῆς βιβλιοκρισίας τοῦ σύγχρονου ἑλληνικοῦ λογοτεχνικοῦ καὶ ἄλλου πνευματικοῦ βιβλίου, μὲ μιὰ ἀξιοπαρατήρητη προτίμησι καὶ σὲ βιβλία μὲ πολὺ σήμερα ἀπὸ ἐκλεκτικούς πνευματικούς κύκλους ἀναζητούμενο, ἐκτιμώμενο καὶ ἀξιοποιούμενο χριστιανικὸ ὀρθόδοξο, ἀσκητικό, νηπτικόν, περιεχόμενον καὶ ιδεῶδες.

Καὶ κλείνει ἐδῶ ὁ «κύκλος» μὲ τὸν Γιαννιώτη Κωνστ. Φωτόπουλο, «τριατικό» στὴν ἐπαγγελματικὴ του ἀνοδικὴ σταδιοδρομία — ὅπως καὶ ὁ ὁμολογός του στὴν πνευματικὴ παραγωγή ἀείμνηστος Γιαννιώτης Εὐάγγελος Μπόγκας —. Τὸ «φάσμα» τῆς παραγωγῆς τοῦ Κ. Φωτόπουλου — λαογράφου, ιστοριοδίφου καὶ ιστοριογράφου, διηγηματογράφου καὶ ὁδοπορικογράφου κλπ. κλπ. — εἶναι καταφανῶς εὐρύτατο. Κατὰ τὸ περιεχόμενον, τὸ ὕφος, τὰ ἐνδιαφέροντα, τὶς νοσταλγίες καὶ τὶς ἀναδρομῆς παρουσιάζουν τὰ δημοσιεύματά του καταφανῆ «ἐκλεκτικὴ συγγένεια» μὲ τὰ δημοσιεύματα τῶν Δημητρ. Σαλαμάγκα καὶ Εὐαγγ. Μπόγκα. Ἔτσι ἡμποροῦμε νὰ εἰποῦμε ὅτι ὁ Γιαννιώτης Κ. Φωτόπουλος εἶναι ὁ τρίτος — ἐπιζῶν καὶ πολὺχρονος ἀκόμα, ὅπως ἀπὸ καρδιάς τοῦ τὸ εὐχόμεσθε — ἀπὸ τὴν ὀριστικὰ μὲ τοὺς δύο ἄλλους τῆς «τριανδρίας» σχηματιζόμενη «Σχολή», ἡ ὁποία μᾶς περιέσωσε — καὶ μᾶς περισώζει ὁ Κ. Φωτόπουλος, μὲ τὰ συνεχῆ δημοσιεύματά του στὸ δελτίο τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑταιρείας» τῶν Ἀθηνῶν —, μὲ ἀνεπανάληπτο πλεόν, φοβοῦμαι, λογοτεχνικὸ τρόπο, τὰ «παρελθεντολογικά» καὶ τὰ «νοσταλγικά» ἐκεῖνα τοῦ τόπου μας — ἀκόμα καὶ τὰ «μπανταλά καὶ τὰ ξουπαρμένα», ἂν θέλετε —, γιὰ τὰ ὁποῖα κάναμε παραπάνω λόγο, μιλώντας γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου τοῦ Δ. Σαλαμάγκα καὶ τῶν ἄλλων γενικὰ πού κινοῦνται στὴ γραμμὴ αὐτή.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς «μετόχους» τὸν κύκλο τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» στὰ Γιάννινα ἦταν ἐξ ἀρχῆς, ὅπως καὶ ὁ Δημ. Σαλαμάγκας, καὶ εἶναι, καὶ δραστήριοι «συλλειτουργοί» τὸν ἄλλο ἐκεῖ λαμπερὸ πνευματικὸ φάρο, στὴν Ἑταιρεία «Ἡπειρωτικῶν Μελετών», μὲ «Γενικὸ Ἠγούμενον» — «Πρωτεπιστάτη» — τὸν πρωτοεργὸ σὲ πολλὰ μεγάλα ἔργα στὰ Γιάννινα, καὶ στὴν Ἡπειρὸ γενικότερα, Κώστα Φρόντζο, ἀείμνηστον, φεῦ, καὶ αὐτὸν πλεόν τώρα.

Τὴν ἀρχετυπικὴ ιδιότητα τῆς «δοσιότητος», στὸ πνεῦμα καὶ στὸ ἦθος, τοῦ ὄλου κύκλου στὴν παραδοσιακὴ μας «ἀνατολικὴ» ὀρθόδοξη πνευματικὴ διαμόρφωσί της, στὴν ὁποία συγχωνεύεται ὀργανικὰ καὶ τὸ ἀρχαιοελληνικὸ «ἰδεῶδες», προδρομικὸ καὶ αὐτὸ γιὰ τὴν χριστιανικὴ οἰκουμενικὴ σύνθεσι (ὅπως μᾶς τὸ μαρτυροῦν καὶ αἱ μορφῆς τῶν «Ἑλλήνων», τῶν «Φιλοσόφων», ἐστὶ Νάρθηκα τῆς Μονῆς τῶν Φιλανθρωπῶν — Ἀγίου Νικολάου Σπανοῦ — στὸ Νησί τῆς Λίμνης στὰ Γιάννινα),

μᾶς τὴν ἐπαρουσίασε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, τὸ 1980, ὁ Δημοσθένης Κόκκινος, ὁ τωρινὸς στυλοβάτης τοῦ ἔργου τῆς « Ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ῆ ς Ἑ σ τ ῖ α ς » τῶν Γιαννίνων, στὴν ποιητικὴ του σύνθεσι πρὸς ἀνάφερα καὶ παραπάνω: Ὁ Πα - λ α ι ὶ ς τ ῶ ν Ἡ μ ε ρ ῶ ν. Εἶναι ἓνα ἄλλο καὶ αὐτό, σὲ πολλὰ σημεῖα του, στὸ εἶδος του καὶ στὸ ὕφος του, « Ἦ Ἀ ξ ι ὶ ὄ ν ἔ σ τ ι ». Βλέπε π.χ. τὶς σελίδες του 18, 19, 20:

Ἐγὼ καὶ οἱ ἀντάρτες ἀδελφοί μου
 ποὺ φυλάξαμε στὰ εἰκονίσματα
 τὸν μόσχο καὶ τὸν ἀμάραντο τῆς γιαγιάς
 γιὰ τὶς πλεξοῦδες τῆς ἀδελφῆς μας
 τραγουδήσαμε τὸ νόστο καὶ τὶς ἀγραπιδιές
 τὶς γαλάζιες πεταλοῦδες
 καὶ τὶς στάχτες μὲ τὰ ὄνειρα
 μέσα σ' αὐτὸν τὸν πῆλινο βάζο.

Σὲ ἀναζητοῦμε (Κύριε)
 πάνω στὴ φτωχὴ μας σχεδιά
 τὴν κατάφορτη ἀπὸ ἀγίους, ἀπὸ δούλους,
 ἀπὸ μάρτυρες, ἀπὸ ληστές,
 μ' ἓνα κλωρὸ στάχυ κι' ἓναν κορυδαλλὸ
 στὰ θερισμένα χωράφια
 γιὰ νὰ μιλήσεις
 στοὺς νεκροὺς στρατιῶτες τῆς Τροίας,
 τῶν θερμοπυλῶν — τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων,
 τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων,
 τοῦ κάστρου τοῦ Μεσολογγοῦ,
 τοῦ Ἑσκή Σεχίρ — τοῦ Μπιζανίου,
 τῆς Ἀλβανίας — τῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης
 καὶ νὰ σταματήσης γιὰ λίγο τὸ φῶς
 στὸν τοῖχο τῆς Καισαριανῆς.

... Ὡρα νυκτὸς
 ἐν Ἀγίῳ Ὄρει
 ὁ Παλαιὸς τῶν Ἡμερῶν
 περιπατῶν ἐπὶ τὴν ἀκλὸν τῆς πρωίας
 ἀφυπνίζει τοὺς ἀσκητὲς καὶ τὰς ἀκάνθους
 μυριοβόλος πνοὴ
 ἐπικαθημένη ἐπὶ τὸ ἀκίνητοῦν πέλαγος
 ὥσπου νὰ ροδίσουν τὰ μπουμπούκια
 στὶς ξηρὲς ἀρμυρῆθρες καὶ ὁ κορυδαλλὸς
 νὰ στεφανώσῃ τὴν ἀκτὴν τῶν ἀρσανάδων
 μ' ἓναν κύκλο ἀπὸ κελάδημα.

Καὶ τὸ τελευταῖο, σελὶς 70:

Κύριε,
 δὲν μπορῶ νὰ ὠριμάσω τοὺς στάχεις
 στὶς ἀδειες κοῦφτες τῶν ἀδελφῶν μου
 ποὺ ψάχνουν γιὰ λίγη ζωὴ
 στὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ τὰ στρατόπεδα
 μὲ τὴν ἐρημιὰ καὶ τὴ σιωπὴ.

Κύριε,
 μοῦ ἔδωσες ἕναν αὐλό
 λίγες ἀψυθιές κι' ἕνα κανάτι μόσκο
 καὶ μοῦπες νὰ περπατήσω μόνος
 πάνω σ' ἕνα οὐράνιο τόξο
 γιὰ νὰ συναντήσω τοὺς ἀνθρώπους.
 Ὅμως, δὲν μπόρεσα νὰ σηκώσω τὸν πόνο τους
 καὶ νὰ τοὺς ἀφήσω μονάχα τὰ ὄνειρα.
 Κύριε,
 περιμένω νὰ ἔρθεις πνοὴ καὶ ἰριδισμὸς
 πάνω στὸ ἄρωμα τῶν ρόδων τῆς αὐγῆς.

Θὰ μποροῦσε, νομίζω, νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα καὶ ἡ «ραψωδία» αὐτὴ νὰ περιμένη, καὶ νὰ βρῆ, τὸν μελωδὸ τῆς καὶ τὸν ψάλτη τῆς, ἕναν ἀπὸ τοὺς μεγάλους δικούς μας μουσουργούς. Τὸ οἰκουμενικὸ αὐτό, στὴν πλατειὰ καὶ βαθειὰ ἀνθρωπιὰ του, ποιητικὸ συνταίριασμα εἶναι ἐμπλουτισμένο καὶ μὲ ὑπέροχα φυσιολατρικὰ στοιχεῖα, κατὰ τὸ ἐν προκειμένῳ ἀπαράμιλλο πρότυπο — ὅπως θὰ ἔλεγε μὲ τὸ ὕφος του καὶ ὁ Ἄρσενης Γεροντικός, ἂν δὲν τόχει κι ὅλας εἰπεῖ — τοῦ θαυμάσιου ποιήματος τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τοῦ ἐξ Ἀσσίζης (1184 - 1226). Ὑ μ ν ο ς ε ἰ ς τ ὸ ν ἦ λ ι ο ν, πού εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα μνημεῖα τῆς ἰταλικῆς γλώσσας. Στὴ φύσι καὶ στὰ ἀντικείμενα αὐτῆς ἔβλεπεν ὁ Φραγκίσκος ἐκεῖνος, ὁ «φτωχούλης τοῦ Θεοῦ», τὸ λαμπρὸ ἔργο τοῦ Δημιουργοῦ, ἄξιο θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης, νὰ διηγῆται τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν καλωσύνη τοῦ Πλαστουργοῦ. Μὲ τὴν δύναμι τοῦ ἰσχυροῦ τούτου βιώματος τῆς φύσεως ὡς θείας δημιουργίας, χαιρετᾷ στὸ ποίημά του ὁ Ἅγιος Φραγκίσκος τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα σὰν ἀδελφούς, ὅπως καὶ τὸν ἥλιο καὶ ὄλο τὸν κόσμου, καὶ ἀγαπᾷ ἔτσι τὰ πάντα τρυφερὰ καὶ στργικά, ἀδελφικά ὅπως τοὺς ἀνθρώπους.

Τὸ ἄλλο ἐκεῖνο Ἄ ξ ι ὶ ο ν ἐ σ τ ι, τὸ μεγάλο ἐπικὸ δημιούργημα τοῦ Ὁδ. Ἐλύτη, βρῆκε τὸν ἀντάξιο μελοποιὸ του, μὲ παγκόσμια πλέον ἀναγνώρισι καὶ ἀποδοχή, στὸν σύγχρονό μας ἀκριβῶς μεγάλο μουσουργό, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν Λ ε ι - τ ο υ ρ γ ῖ α του καὶ ἄλλα συναφῆ μελωδήματα του, μᾶς παρουσίασε καὶ τὰ ἔντονα θρησκευτικὰ, χριστιανικὰ ὀρθόδοξα, βιώματά του. Δὲν αποκλειεῖται, ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ βιώματα αὐτὰ νὰ τὰ ἔχη ὁ Μίκης Θεοδωράκης — γι' αὐτὸν πρόκειται — «ἰζηματώδη» ἀπὸ τὴν παιδική του διαβίωσι στὰ Γιάννινα, ὅταν ὁ πατέρας του ὑπηρετοῦσεν ἐκεῖ σὰν δικαστικός, ἂν δὲν κάνω λάθος*.

Μιὰ τώρα πού γιὰ «προσφορὲς» καὶ «λειτουργίες» παρεκβατικὰ ἐδῶ ὁ λόγος,

* Σὰν κάτι νὰ μᾶς φανέρωσε ἀπὸ τὰ γενικώτερα παιδικὰ του βιώματα στὰ Γιάννινα ὁ Μίκης Θεοδωράκης, ἔταν στὴν τηλεοπτικὴ ἐκπομπὴ τῆς ΕΡΤ 1 «Καλλιτεχνικὸ Καφενετο», τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου 8 Μαρτίου 1986, πού ἦταν ἀφιερωμένη σ' αὐτὸν καὶ στὸ ἔργο του — καὶ στοὺς συνεργάτες του —, διηγούμενος ὁ ἴδιος, κατὰ τὴν «κουβέντα» πού γίνεται κάθε φορὰ μὲ ἕνα προβαλλόμενο καλλιτέχνη — τοῦ Θεάτρου, τῆς Μουσικῆς, τοῦ τραγουδιοῦ κλπ. —, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν καλλιτεχνική του — μουσική του — ἀνάπτυξι καὶ ἐξέλιξι, γιὰ νὰ δεῖξῃ παραστατικὰ πόσο «στενὰ» ἔνοιωθε, κατὰ τὴν ἀρχὴ τῆς σταδιοδρομίας του, στὸν ἐλληνικὸ χῶρο ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῶν μέσων, ὀργάνων, χορωδιῶν κλπ., ὅπως εἶπε, καὶ γιὰ νὰ παρουσιάσῃ τὴν μεγάλην ἀνάγκη του ν' ἀναζητῆ πλατύτερους ὀρίζοντες καὶ ἀνάλογες τεχνικὲς δυνατότητες στὸ ἐξωτερικὸ, μεταχειρίστηκε τὴν ἐξῆς παρομοίωσι, ἡ ὁποία ἔκανε ἐντύπωσι στὴν παρέα, γιὰ τὸ ἀπροσδόκητό της: ἔνοιωθα, εἶπεν ὁ Θεοδωράκης, σ ἂ ν ἔ ν α μ ε γ ἄ λ ο τ ἄ ν κ ε ρ μ ἔ σ α σ τ ῆ λ ἰ μ ν η τ ὶ ν Ἰ ω α ν ν ἰ ν ω ν. Καὶ οἱ

ἤμπορῶ, ἐπιστρέφοντας στὸν Δημήτρη Σαλαμάγκα, νὰ ἐπισημειώσω ὅτι πολὺ εὐστοχα καὶ ταιριαστά διαλέχθηκε γιὰ στολίδι τῆς ὥραίας σὲ ὅλα τῆς ἐκδόσεως — ἀνατυπώσεως — στὸ ἐξώφυλλο στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς Πέντε τοὺς ἔργου του, τὸ λιτὸ μὲν, ἀλλὰ πολυσήμαντο καὶ βαρυσήμαντο στὸν ἐσωτερισμό του, σύμβολο τῆς ὀρθόδοξης λειτουργικῆς «προσφορᾶς», τοῦ «πρόσφορου», τῆς «λειτουργιᾶς» ἢ καὶ «λειτουργιᾶς», ὅπως λέγαμε στὰ Γιάννινα τὸν γιὰ τὴν τέλεσι τῆς θείας εὐχαριστίας στὸ ναὸ προσκομιζόμενο «ἄρτο». Αὐτὸς ὁ ἄρτος «σημαδεύεται» γιὰ τὸν σκοπὸ του μὲ τὴν χαρακτηριστικὴ ἱεροπρεπῆ «σφραγίδα», ποὺ εἶναι πνευματικῆ-συμβολικῆ, μὲ τὶς «μεριδές», ἀναπαράστασι, στὸ κύκλο τῆς αἰωνιότητος, τῶν οὐρανίων ἀγγελικῶν ἐννέα Ταγμάτων καὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐξ ἀνθρώπων Ἁγίων, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Θεοτόκο Μαρία καὶ κεντρικὸ ἄξονα τὸν «Ἀμνόν», τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν στὴ βασικῆ του θεανθρώπινῃ ιδιότητι καὶ ἐνέργεια σὰν νικητοῦ τοῦ θανάτου καὶ ἀρχηγοῦ τῆς ζωῆς. («Ἰησοὺς Χριστὸς νικᾷ»). Στὴν ἀπὸ τὸν λαὸ μας γιὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ λατρευτικοῦ ἄρτου χρησιμοποιούμενη ἔκφρασι, λ ε ι τ ο υ ρ γ ι ᾶ, ὑποδηλώνεται μιὰ πολὺ ἕψηλὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἔννοια. Μὲ τὴν προσονομασίᾳ αὐτῆ, τόσο τοῦ εὐχαριστιακοῦ ἄρτου, ὅσο καὶ τῆς ὅλης ἱερᾶς τελείας, στὴν ὁποία ὁ ἄρτος αὐτὸς — ἡ «λειτουργιᾶ» — χρησιμοποιεῖται — θεία Λειτουργία —, διακηρύττεται τὸ ὅτι ἡ ὀρθόδοξη λατρεία ἔχει κέντρο καὶ ἄξονα τὴν μὲ τὸν «Μυστικὸ Δεῖπνο» τοῦ Κυρίου, πρὸ τοῦ πάθους Του, συνυφασμένη προσφορά τῆς ἀναίμακτῆς θυσίας τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος Αὐτοῦ. Ἡ θυσία αὐτὴ «ἐπαναλαμβάνεται», στὴν πραγματικότητι τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς, κατὰ τὴν Λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι διαιωνίζεται ἡ θυσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στὴν εὐεργετικὴ γιὰ ὅλους ἐπενέργειά τῆς, μὲ τὸν ἄρτο καὶ τὸν οἶνο τῶν ἀπὸ τὸν λαὸ, τοὺς πιστοὺς, προσφερομένων, ἀπὸ τὸν ἱερέα δέ, μαζὶ μὲ τὸ συμπροσενυχόμενον πλήρωμα, μὲ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐλεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καθαγιαζομένων καὶ ἔτσι σὲ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταβαλλομένων «τιμίων δώρων». Τὸ ὅλον αὐτό, κοινὸ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας — τῶν ἀνθρώπων τῆς — ἐνέργημα καὶ δώρημα («τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα»), ἐπιστεγάζεται μὲ τὴν κ ο ι ν ω ν ῖ α, μὲ τὴν συμμετοχὴ δηλαδὴ ὄλων, διὰ τῆς μεταλήψεως — μὲ τὴν μεταλαβιὰ — στὰ καθαγιασμένα τίμια δῶρα. Αὐτὰ ἔχουν μεταβληθῆ πλέον σὲ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Λυτρωτοῦ καὶ Σωτήρος ὄλων τῶν ἀνθρώπων Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως αὐτὰ — τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα Του — εἶχαν προσφερθῆ ἀπὸ τὸν ἴδιο θυσία ἐξίλασμοῦ — συμφιλιώσεως καὶ ἀγάτης — ἐπὶ τοῦ φρικτοῦ Γολγοθᾶ «ἄπαξ». (Ἰδὲς στὴν Καινὴ Διαθήκη Ἐπιστολὴ πρὸς Ἑβραίους 9,28· Ἐπιστολὴ Ἀ΄ Πέτρου 3,18.)

Ὁ τρυφερότατος καὶ γλυκύτατος ἀξέχματος Ἑλληνοεβραῖος Γιαννιώτης ποιη-

συνομιλητὲς στὴν καλλιτεχνικὴ ἐκείνη κουθέντα γέλασαν μὲ τὴν καρδιά τους γιὰ τὴν σύγκρισιν αὐτῆ, ποὺ τοὺς φάνηκε βέβαια καὶ πολὺ «ἀστεία», ἀλλὰ ὁ ἴδιος φοβοῦμαι — γιὰτι «φοβοῦμαι», πιστεῶ — θὰ σκίρτησε λίγο στὰ φυλλοκάρδια του μὲ τὴν παιδικὴ ἀνάμνησι τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ποὺ τοῦ ἦρθε αὐθόρμητα καὶ τοῦ χρησίμευσε πολλὴ ταιριαστά, σὰν «μέτρο συγκρίσεως» (μὲ θαυμάσιον «TECTIRUM COMPARATIONIS», σημειῶν ὁμοιότητος δυὸ πολὺ διαφόρων μεταξύ τους μεγεθῶν), στὴ μεγάλη ἀκριβῶς ἀντίθεσι, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ γιὰ τὶς μεγάλες ἀναζητήσεις του καὶ τὶς πληθωρικὰς ἐπιδιιώσεις τοῦ ταλέντου του καὶ τῶν ἱκανοτήτων του, ἀφ' ἑνός, καὶ γιὰ τὴν στενότητα καὶ ἀδυναμία τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ ἱκανοποιήσῃ τὶς μεγάλες του ἐκεῖνες ἀνάγκες, ἀφ' ἑτέρου.

τῆς Γιωσέφ Ἐλιγιᾶ (1892 - 1931) μᾶς ἄφησε, ἐπάνω ἀκριβῶς στοῦ θέματος αὐτοῦ τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μιὰ ὡραία βαθυστόχαστη συναρπαστικὴ ὁ μ ο λ ο γ ί α - μ α ρ τ υ ρ ί α . Διακηρύττει μὲ αὐτὴ, τὸ πιστὸ ἐκεῖνο τέκνο τοῦ Ἰσραήλ, ὅλη τὴν ἀλήθεια γιὰ τὴν μεγάλη καὶ μοναδικὴ θυσία τοῦ Ναζωραίου, κάνοτας μόνον, στοῦ τέλος, μιὰ φυσικὴ γι' αὐτόν, τὸν Ἑβραῖο ποιητὴ, μικρὴ πάντως καὶ ἀμφίλεκτη, ἐπιφύλαξι ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ Ἐσταυρωμένου σὰν Τιοῦ τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιὰ τὸ περίφημο ποίημα τοῦ Γιωσέφ Ἐλιγιᾶ Ἰ η σ ο ὕ ς , ποὺ θὰ τὸ ἐμπνεύστηκε, ὅταν κάποια Μεγάλῃ Πέμπτῃ τὸ ἑσπέρας θὰ μπῆκε καὶ αὐτός, κάπως δειλὰ, σὲ μιὰ ἐκκλησιὰ — ἴσως στὰ Γιάννινα, ὅπου πέρασε, μὲ ἀρκετὲς δυσκολίες καὶ στερησεις, τὴν παιδικὴν του καὶ τὴν πρώτην νεανικὴν του ἡλικία — καὶ παρακολούθησε τὰ «Δώδεκα Εὐαγγέλια» καὶ τὰ ἄλλα κατανυκτικὰ παραστατικά, «δρώμενα» καὶ «λεγόμενα» (ψαλλόμενα), τῆς ἱερῆς δραματικῆς ἐκείνης ἀκολουθίας, ποὺ ἔχει τὴν ὀνομασία «Τὰ Ἅγια Πάθη». Ἰδοὺ τὸ ποίημα:

Ι Η Σ Ο Υ Σ

Ἄποψε ἦρθα καὶ ἐγώ, γλυκὲ ἀδελφὲ τῆς Ναζωραίας
θάρβαρα πάθη πνίγοντας ἐντός μου καὶ ἄγρια μίση,
νὰ κλάψω μπροστὰ στοῦ αἰμόφυρτο κορμὶ τῆς πλέον ὡραίας
ψυχῆς, ποὺ ἔχει ποτὲ στοῦν κόσμον τοῦτο ἀνθοβολήσει.

Τῆς Γαλιλαίας κρίνε σεμνέ, πρὸς τὸ λευκὸ τὸ φῶς σου
πόσες φορὲς φτερούγισαν τῶν ταπεινῶν οἱ Ἑλπίδες!
Πλήθη σταυροὶ κατάντικρυ σταθῆκαν στοῦ δικό σου:
Δικοὶ καὶ ξένοι οἱ Φαρισαῖοι, ἀλί, κι οἱ Σταυρωτῆδες.

Δὲν εἶσαι ὁ πρῶτος, μήτε κι ὁ στερνός Ἐσταυρωμένος,
γλυκὲ Ἰησοῦ, στοῦν κόσμον αὐτὸ τῆς πίκρας καὶ τοῦ φθόνου!
κι ὅμως ἡ δόξα σου ἄσπιλη μὲς στῶν θνητῶν τὸ γένος:
Εἶσαι, δὲν εἶσαι γυιὸς Θεοῦ, μὰ εἶσαι ὁ Θεὸς τοῦ πόνου!...

Σὰν ἀπόηχη ἀπάντησι, καὶ συμπλήρωσι, στοῦν «ἀμφιλέγοντα», καὶ «ἀμφιλεγόμενο», ὅπως θὰ ἰδοῦμε παρακάτω, τελευταῖο στίχον τοῦ ποιήματος, κάνει τὴν ὁμολογίαν τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁ μ ο ο υ σ ί ο υ Του πρὸς τὸν Θεὸν - Πατέρα, ὀλοκληρωτικὰ δὲ ὀρθόδοξα χριστιανικὰ, παρὰ καὶ τὴν μιὰ κάποια «πανθειστικὴ» ἀπόχρωσι, ὁ Δημήτρης Σαλαμάγκας, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ποιητῆς, στοῦ ποιήματός του Ἄ ν ο ι ξ ι ! . . .

Ἦ τοῦ Ἄναρχου Πατέρα
Γιέ, Ἐσὺ, Συνάναρχε!
Χριστέ!... Θεέ!...

— Τὸ Μόριο Ἐσὺ καὶ τὸ Σύμπαν.
Ὁ Ἦν, ὁ Ἦν καὶ ὁ Ἐσόμενος.
Ἦ Ἄγάπη.
Ὁ Πόνος.

Ἄς ἦταν μαζὴ σου, Χριστέ Θεέ, νὰ ἐνωθοῦμε
ἢ ἴδια, Ἐσὺ, ἢ Ἄνοιξη, τὸ Μῦρο, κι' ὁ καρπός!
Ἄς ἦταν
οὐσία νὰ γίνουμε μὲς' τὴν Οὐσία Σου
πνεῦμα μέσα στοῦ Πνεῦμα Σου.

.....

(Στὴν « Ἑπειρωτικὴ Ἑστία », τὸ 1955· τώρα, στὰ Ἑλληνικά, Τόμ. 5ος, στὸ ἐκεῖ δημοσίευμα: Τοπία καὶ Χρονικά — ἀναδρομὲς σὲ στίχο —, σελ. 29 - 30.)

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, καὶ σύμφωνα μὲ αὐτοὺς οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ Μυστικοί, διδάσκουν καὶ παρουσιάζουν τὴν μὲ τὸν Θεὸν ἔνωση, τὴν «θέωση» τοῦ ἀνθρώπου, σὰν τὴν τελικὴ βαθμίδα τῆς ἀπὸ τοὺς ἄξιους πιστοὺς, τοὺς Ἁγίους, ἀποδοχῆς καὶ ἀξιοποιήσεως τοῦ ἐν Χριστῷ ἀπολυτρωτικοῦ καὶ σωτηριώδους ἔργου τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν διαδρομὴ καὶ τὴν ἀνοδο στὶς τρεῖς βαθμίδες τῆς «ἀσκήσεως», μὲ εἰδικὴ πρὸς τοῦτο σ' αὐτοὺς — στοὺς Ἁγίους — κατὰ τὴν εἰς τὸν κόσμον διαβίωσίν τους καὶ διάκρισίν τους, ὅπως καὶ σὲ ὅλους τοὺς ἀγωνιζόμενους πιστοὺς, ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ ἀγωνιστικὴ αὐτὴ ἀνοδικὴ διαδρομὴ συνίσταται στὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν «κάθαρσι» στὴν «ἐλλαμψ» ἢ στὸν «φωτισμὸ» καὶ στὴν ἐπίτευξι ἔτσι τῆς «θεωρίας», τῆς θέας δηλαδή, ἢ τῆς «γνώσεως», τῶν θείων μυστηρίων, τῶν θείων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι «ἄκτιστα» καὶ ἀπρόσιτα, συνειπῶς, στὴν κάθε ἄλλου εἶδους νοητικὴ καὶ γνωστικὴ ἀντίληψι. Σ' αὐτὰ ἀνήκει καὶ τὸ «ἄκτιστο φῶς» τῆς Θεοφάνειας εἰς τὸ ὅρος Θαβώρ, ποὺ εἶδαν οἱ Μαθηταὶ στὸ πρόσωπο τοῦ ἐκεῖ Μεταμορφωθέντος Χριστοῦ καὶ ποὺ καταυγάζει τοὺς Ἁγίους σὲ ὀρισμένες ὑψηλότες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τους, συχὰ δὲ κατὰ τὸ μαρτύριό τους, ὅπως εἰδικὰ τὸν Ἅγιο Γεώργιο τὸν Νεομάρτυρα στὰ Γιάννινα, ὅπως σὲ ἄλλη εὐκαιρία θὰ ἰδοῦμε. Τελικὰ, ἡ ὅλη ὡς ἀνωτέρω διαδρομὴ καταλήγει στὴν «ἐνωση», μὲ τὸν Θεό, ἔτσι δὲ καὶ στὴ «θέωση», ἥτοι στὸν ὀλοκληρωτικὸ ἁγιασμὸ καὶ στὴ δόξα ἢ στὸν καταγλαϊσμὸ καὶ τὴν ἐκλάμπρυνσι, ποὺ συμβολίζονται καὶ μὲ τὸν φωτοστέφανο, τὸν περιβάλλοντα τοὺς Ἁγίους στὴν εἰκονογράφησίν τους.

Στὴν ἐπιτυχία τῆς ὅλης αὐτῆς τελειωτικῆς πορείας, μαζὶ μὲ τὴν ἔντασι τῶν πρὸς τοῦτο ἐπιστρατευομένων ἀνθρωπίνων δυνάμεων, αἱ ὁποῖες στὴν ἐν Χριστῷ ἀνάπλασίν τους καὶ ἀνακαινίσιν τους γίνονται ἱκανὲς γιὰ ἐλευθερία καὶ διάκρισι γενικὰ στὸ ἀγαθὸ, συμβάλλουν καὶ τὰ κατεξοχὴν ἁγιαστικὰ μέσα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ἱερά Μυστήρια αὐτῆς, μὲ ἐπικεφαλὴς τὴν ἐπάξια καὶ καρποφόρο στὴ ζωὴ ἤδη αὐτὴ κοινωνία — συμμετοχὴ — στὸ Μυστήριον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὴ θεία λοιπὸν εὐχαριστία.

Ἡ μὲ τὸν συνδυασμὸ καὶ τὸν συντονισμὸ ὅλων αὐτῶν τῶν τρόπων καὶ τῶν μέσων στὴ θέωσι ὀδηγοῦσα «ἐνωση» δὲν γίνεται στὸ ἐπίπεδο τῆς «οὐσίας», τῆς ἀνθρώπινης δηλαδή φύσεως μὲ τὴν θεία φύσιν ἢ οὐσίαν, ἀφοῦ ἡ τελευταία εἶναι ἄκτιστη καὶ ζωογονικὴ, ἀμέταδοτη ἐπομένως στὰ κτιστὰ ὄντα, στὰ δημιουργήματα, καὶ ἀμέθεκτη ἀπὸ αὐτά. Ἡ ἔνωσις καὶ ἡ θέωσις γίνονται κατὰ χάριν, μὲ τίς πρὸς τοῦτο ἐκδηλούμενες καὶ προσφερόμενες στὸν κόσμον, ἰδιαιτέρως δὲ στοὺς πιστοὺς καὶ ἄξιους, ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ τῆς τελικῆς ἐν Χριστῷ Ἀποκαλύψεως Του.

Ὅλα τὰ ζητήματα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς λεγόμενης Μυστικῆς καὶ Ἀσκητικῆς Θεολογίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὴ ἔκφρασι τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς ἐκκλησιαστικῆς πνευματικότητος. Τὸ ἀποκορύφωμά της βρῆκε ἡ Θεολογία καὶ πνευματικότης αὐτὴ στὸν μεγάλο θεωρητικὸ καὶ πρακτικὸ διδάσκαλον καὶ πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, στὰ μέσα τοῦ 14ου αἰώνα, Ἅγιο Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶ,

Ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης. Νέα εἰκόνα γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, καὶ νέες γόνιμες ὀθήσεις στὴ συναφῆ μὲ αὐτὸν διεθνῆ ἔρευνα ἔδωκε — καὶ δίνει συνεχῶς — ἡ μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ πανεπιστημιακοῦ καθηγητοῦ Παναγιώτη Κ. Χρήστου, ἀπὸ τὸ Βασιλικὸ τοῦ Πωγωνίου, γινόμενη πλήρης κριτικὴ ἔκδοσις τῶν ὄλων ἔργων αὐτοῦ. Ὁ καθηγητὴς Π. Χρήστου εἶναι ἀπὸ τὸ 1965 συνεχῶς καὶ διευθυντὴς τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρυματοῦ Πατερικῶν Μελετῶν στὴ Μονὴ Βλατάδων τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὁποῖο ἔχει ἀποκτήσει μεγάλη διεθνῆ φήμη γιὰ τὶς ποικίλες πατερικὲς καὶ ἄλλες συναφεῖς ἐκδόσεις του, γιὰ τὴν σὲ μικροφίλμ περισυλλογὴ καὶ ἀποθησαύρισι τῶν χειρογράφων τοῦ Ἁγίου Ὁρους, καὶ ἄλλων πνευματικῶν ἐστιῶν τοῦ εὐρύτερου ἐλληνικοῦ ὀρθοδόξου χώρου καὶ γιὰ τὴν μὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους δραστήρια ἐξυπρήτησι πολλῶν ἐπιστημῶν, ἰδικῶν μας καὶ ξένων.

Ὡς ὑψηλῆς ἀκόμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματολογίας στὴ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, εἶχε παρουσιάσει ὁ Π. Χρήστου, τὸ 1952, βασικώτατη μελέτη γιὰ τὸν πολὺ σημαντικὸ γιὰ τὰ διεθνῆ ἐπιστημονικὰ ἐνδιαφέροντα, ἀλλὰ ὄχι ἀκόμα, μέχρι τότε, καὶ ὀλοκληρωμένα γνωστὸ, μυστικὸ Θεολόγο καὶ ἀσκητικὸ συγγραφέα τοῦ 5ου αἰῶνος, τὸν Διάδοχο ἐπίσκοπο Φωτικῆς, πόλεως τῆς Ἠπείρου ποῦ ἤκμαζε τότε, κοντὰ στὴ σημερινὴ Παραμυθιά. Στὰ τελικὰ συμπεράσματά του τονίζει στὴ μελέτη του αὐτῇ ὁ Π. Χρήστου ὅτι, ἡ γνώμη ὅτι ὁ Ἦσυχασμὸς (ἡ βασικὴ μορφή τῆς ὀρθοδόξου μυστικῆς καὶ ἀσκητικῆς θεολογίας) μετεφέρθη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τὸ Σινὰ εἶναι ἀβάσιμη καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Διάδοχος Φωτικῆς ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ πατὴρ τοῦ Ἦσυχασμοῦ, τῆς ὑψηλῆς δηλαδὴ ἐκείνης πνευματικῆς ὀρθοδόξου κινήσεως καὶ ζωῆς, ποῦ, ξεκινώντας μὲ τὸν Διάδοχο ἀπὸ τὴν θεσπρωτικὴ ἠπειρωτικὴ γωνιά, ἀναπτύχθηκε καὶ διαμορφώθηκε στὸ ἔδαφος τῆς κυρίως Ἑλλάδος..

Τὸν ἄλλο χρόνον, τὸ 1953, ἐδημοσίευσεν ὁ Π. Χρήστου στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἔστιά», σὲ συνέχειες καὶ σὲ ἰδιαίτερον βιβλίον ὕστερα, τὴν μελέτη του γιὰ τὸν Μεθόδιο Ἀνθρακίτη, τὸν περίφημον Ἠπειρωτὴ λόγιον κληρικὸ τοῦ 17ου αἰῶνος. Αὐτὸς δίδαξε στὰ Γιάννινα, στὴν Καστοριά καὶ τὴν Σιάτιστα, ἀλλὰ εἶχε καὶ πεripέτειες ἀπὸ κατηγορίες ἐναντίον του γιὰ αἰρετικὰς διδασκαλίαις (θεολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς) καὶ ἀπειθείαι, ὥστε νὰ καταδικασθῆ ὁ ἴδιος προσωπικὰ, ἡ διδασκαλία του καὶ τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀθωώθηκε ὁμως τελικὰ καὶ ἀποκαταστάθηκε κατὰ πάντα ἐν ζωῇ. Ὁ Π. Χρήστου, παραθέοντας νέα στοιχεία, τοποθετεῖ τὸν Μεθόδιο Ἀνθρακίτη στὶς πραγματικὰς διαστάσεις του καὶ τὸν παρουσιάζει μὲ τὰ ἀληθινὰ θρησκευτικὰ καὶ ἠθικὰ φρονήματά του.

Ἡ εἰδικώτερον συγκεκριμένη μὲ τὸν Χριστὸ ἔνωσις τῶν ἀνθρώπων, πιστευόντων εἰς Αὐτόν, ἀποδεχομένων τὸ ἔργον Του καὶ ἀπολυτρουμένων ἔτσι καὶ σωζομένων, γίνεται ἤδη στὴ ζωὴ αὐτῇ — ἐπὶ τῆς γῆς — πάλιν ὄχι στὰ ἐπίπεδα τῆς «οὐσίας», τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (τῶν ἀνθρώπων) καὶ τῆς θείας φύσεως (τοῦ Χριστοῦ), ἀλλὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἀγωνιζομένων πιστῶν, μὲ τὴν ζωὴ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Θεοανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στὸ θεῖο πρόσωπον τοῦ τελευταίου τούτου, ὡς τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ — τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος —, ἔγινε μοναδικὰ καὶ ἀρχετυπικὰ «ἐφάπαξ» καὶ διὰ παντός, ἡ ἀσύγχυτος καὶ ἀδιαίρετος ἔνωσις τῆς θείας φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ προῆλθεν ἔτσι εἰς τὴν Ἱστορίαν καὶ εἰς τὴν αἰωνιότητα ὁ Θεάνθρωπος. Ἡ μὲ τὴν προϋπόθεσιν αὐτὴν ἐκδηλούμενη ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀγάπη, θυσία καὶ προσφορὰ πρὸς ὅλους καὶ πρὸς τὸν καθένα, ἔτσι δὲ εἶναι καὶ γι-

νεται ὁ Χριστὸς γιὰ τὸν καθένα καὶ γιὰ ὅλους «ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ», ὁ μοναδικὸς ἀληθινὸς ζωηφόρος δρόμος πρὸς τὸν Θεὸν - Πατέρα. (Ἰδὲς Εὐαγγέλιον Ἰωάννου 14,4-6.)

Σ' αὐτὴ τῇ γραμμῇ τῆς μὲ τὸν Χριστὸ στὴν πράξι τῆς ἀγάπης ἐνώσεως καὶ τῆς μὲ τὴν ἀλήθεια στὴν ὄλη συμπεριφορὰ ὁμολογίας τῆς πρὸς Αὐτόν, ὡς τὸν φωτοδότην καὶ ζωοδότην, πίστεως, ὡς ὑπαρξιακῆς βεβαιότητος, κινοῦνται καὶ οἱ στίχοι τοῦ Τάκη Σιωμόπουλου στὸ δικό του γιὰ τὸν Χριστὸ ποίημα:

Ἄν μ' ἀγαπᾶς, εἶν' ὁ Χριστὸς ἀγάπη.
 Ἄν ἀγαπᾶς τὸ φῶς, αὐτὸν λατρεύεις.
 Ἄν τρέμεις τὴν ἀλήθεια, τότε τρέμεις
 καὶ τὸ Χριστό. Κι' ἂν στὴ ζωὴ πιστεύεις,
 πιστεύεις στὸ Χριστό, πού ἀναστημένος
 ἀνάσταση χαρίζει στοὺς ἀνθρώπους. . .

Ἦδη ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀγωνιστῆς αὐτὸς στὴ ζωὴ του, κατεξοχὴν δραστήριος, δημιουργικὸς καὶ καρποφόρος παράγων στὴν ὄλην Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, ἠμποροῦσε νὰ διακηρύττῃ, ἐπικαλούμενος ἀκριβῶς τὶς δικές του προσωπικὲς ἐμπειρίες: «Ἐγὼ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῶ ζήσω. Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῆ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἐαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ». (Ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς Γαλάτας 2, 19-20.)

Ἡ συγκλονιστικὴ αὐτὴ ἐμπειρία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἡ ὁποία προσδιορίζει τὴν ὁμολογία του γιὰ τὸν Ἐσταυρωμένο Ἰησοῦ ὡς τὸν Τίδον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἠγάπησεν αὐτόν (τὸν Παῦλον — καὶ ὅλους —) καὶ παρέδωκε τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον χάριν αὐτοῦ (τοῦ Παύλου, «ὑπὲρ ἐμοῦ» — καὶ ὑπὲρ πάντων —) συνίσταται εἰς τὸ ὅτι αὐτὸς — ὁ Παῦλος — εἶχε κάνει συνειδητὰ τὸ ἀποφασιστικὸ βῆμα στροφῆς ἀπὸ ζηλωτῆς πιστὸς καὶ «φανατικὸς» γνήσιος Ἑβραῖος, ἀκριβέστατος ὡς πρὸς τὴν τήρησιν τοῦ Νόμου Φαρισαῖος, κατὰ τὴν ὁμολογίαν του (ἰδὲς Ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς Φιλιππισίους 3,5-6), καὶ ἐπιστροφῆς του στὸν Χριστό, μὲ τὰ ἀσύγκριτα, ὡς πρὸς κάθε ἄλλη μορφὴ προγενέστερης ἰδεολογίας καὶ ζωῆς, ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή αὐτῆ προκύνυφанта πνευματικὰ οὐράνια θεῖα «κέρδη» (ἰδὲς Ἐπιστολὴ πρὸς Φιλιππισίους 3, 7 ἔξ.). Τὸν Νόμον ἐκείνον καὶ τὴν μὲ αὐτόν συναπτόμενη κατάκρισι θανάτου, γιὰ τὸν ὑπὸ τὸν Νόμον τοῦτον διαβιοῦντα ἄνθρωπον, κατέλυσε ὁ Χριστὸς μὲ τὸν θάνατόν του στὸν Σταυρό, ἀνομολογεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Μὲ τὰ ἀπὸ τὸν Σταυρὸ ἀπορρυσάνα ἀγαθὰ γενικῆς συμφιλώσεως καὶ ἀγάπης, ἀναστάσεως καὶ ζωῆς, θίωσε καὶ δροῦσε πλέον συνειδητὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀφοῦ εἶχεν ἀναλάβει καὶ ὁ ἴδιος, ὅπως καὶ κάθε πιστὸς, μὲ τὸ βάπτισμα καὶ μὲ τὴν ἐπακόλουθη στὴν ἀναγέννησι αὐτῆ ἀγωνιστικῆ δρᾶσι στὸ δίκαιο καὶ στὸ ἀγαθόν, τὸν Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸν τὸν Σταυρό, μὲ τὴν ἀρχετυπικὴ του πραγματοποίησι στὸν Χριστό καὶ ἀπὸ τὸν Χριστό, θαυμάζει καὶ ἐξυμνεῖ κατανυκτικὰ — μιὰ Μεγάλῃ Πέμπτῃ ἀσφαλῶς στὰ Γιάννινα — καὶ ὁ συμπολίτης μας Ἑβραῖος ποιητῆς Γιωσέφ Ἐλιγιά στὸ θαυμασιὸ ποίημά του Ἰησοῦς, πού παραθέσαμε παραπάνω, μὲ συμπληρωματικὸ τὸ ἀνάλογο ὠραῖο ἐπίσης ποίημα τοῦ Δημ. Σαλαμάγκα, Ἄνοιξι.

Ὁ Μιχ. Περάνθης ἀπὸ τὴν Ἄρτα, τώρα πρόσφατα ἀποθανών, πού ἐξέδωκε τὴν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἀνθολογίᾳ τῆς Ποιήσεως

(ἀπὸ τὴν ἄλωση ὧς σήμερον, 1453 - 1954), περιλαμβάνει τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Γιαννιώτη ποιητὴ μας Γιωσέφ 'Ελιγιά στὸν Β' ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἐν συνόλῳ Τόμους τῆς Ἀνθολογίας αὐτῆς (σελ. 694 - 702). Στὴ σελίδα 698, ὅπου δημοσιεύεται τὸ ποίημα Ἰησοῦς, ποὺ παραθέσαμε καὶ ἡμεῖς προηγουμένως (κάνοντας καὶ μιὰ παρεκβατικὴ ἀναδρομὴ σὲ μερικὰ ἄλλα, σχετικὰ πάντοτε μὲ τὰ νοήματα τοῦ ποιήματος, — θεολογικὰ — ζητήματα), δίνει ὁ Μ. Περάνθης τὶς ἐξῆς πληροφορίες:

«Οἱ συνεχεῖς ἐβραϊκὲς μελέτες τοῦ 'Ελιγιά, μὲ πνεῦμα ἀνεπηρέαστου ἐπιστήμονα, τὸν πλησίασαν στὰ χριστιανικὰ ἰδεώδη, ποὺ ἄλλωστε ἦσαν συμφυῆ μὲ τὸν πρᾶον χαρακτῆρα του. Καὶ σὲ ἄλλα του ποιήματα, ἀναπολώντας μὲ σέβας τὴν παρακαταθήκη τοῦ παρελθόντος καὶ τοὺς λόγους τῶν προφητῶν, ἀναμιμνήσκεται τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ:

Πόσες φορές θυμήθηκα
τὰ λόγια σου, θεῖε Μωσοῦ,
κι ἐσένα, Ἄμνέ τρισμάκαρε
κι ἄγγε τοῦ μαρτυρίου...

Ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς, προσωπικὸς φίλος τοῦ 'Ελιγιά», συνεχίζει στὴν ἴδια αὐτὴ σημείωσι ὁ ἐκδότης Μ. Περάνθης, «ἔγραψε ἐξ αἰτίας τοῦ "Ἰησοῦ" τὴν εἰκασία ὅτι τὸ ποίημα ἔμοιαζε "σὺν ἀρραβῶνας" καὶ γιὰ τοὺς λίγους φίλους του σὰν εἰκασία. "Ἄς μὴ νομισθῆ ὅμως ὅτι μ' αὐτὰ ποὺ λέω προσπαθῶ διόλου ν' ἀλλοιώσω τὴν πραγματικότητά τῆς θρησκευτικῆς του ζωῆς. Ἀπλῶς διατυπώνω μιὰ ἐντύπωση προσωπικῆ, μισὸ πόθο, μισὸ εἰκασία», ἐξηγεῖ τελικὰ ὁ Μ. Περάνθης.

Ὁ Γιαννιώτης συνάδελφος, καθηγητῆς στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Γιάννης Ἀναστασίου, στὴν ὥραία μελέτη του γιὰ τὸν ποιητὴ μας, Χριστιανικὰ στοιχεῖα στὴν ποίησιν τοῦ Γιωσέφ 'Ελιγιά (Περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», Ἔτος Β', Ἰανουάριος, 1953, Τεύχ. 9, σελ. 73 - 79), στρέφει ἰδιαίτερα τὴν προσοχὴν του στὸ ποίημα τοῦ 'Ελιγιά «Ἰησοῦς» καί, ἀφοῦ κάνει μιὰ ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυσί του, κατακλείει μὲ τὰ ἐξῆς:

«Καὶ τελειώνει (τὸ ποίημα «Ἰησοῦς») μὲ τὰ λόγια:

Εἶσαι δὲν εἶσαι γιὸς Θεοῦ, μὰ εἶσαι ὁ Θεὸς τοῦ πόνου!

Δὲν θὰ εἶχε κανεὶς φυσικὰ ἀπὸ τὸν 'Ελιγιά τὴν ἀπαίτησι», σχολιάζει ἐδῶ ὁ Ἀναστασίου, «νὰ παραδεχτεῖ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, γιὰτὶ τότε δὲν θὰ τοῦ ἔμενε ἄλλο, παρὰ νὰ γίνεαι Χριστιανὸς κι' αὐτός' ὥστόσο ἀπὸ τοῦτο τὸ ποίημα, ποὺ εἶναι γιομάτο συγκίνηση καὶ κατάνυξη, μπορούμε νὰ καταλάβουμε ὅτι, μὲ τὸ δικό του τρόπο, ἐνίωσε τὸν Ἰησοῦ βαθειὰ (...) καὶ τὸν δέχεται Θεὸ τῶν πονεμένων, Θεὸ τοῦ πόνου (...) Ὅσο κι ἂν αὐτὸ τὸ ποίημα δὲν εἶναι ὀρθόδοξο χριστιανικὸ, διαποτίζεται ἀπὸ λυρισμὸ πηγαῖο καὶ μιὰ ἀγάπη γιὰ τὸν πονεμένο Ἰησοῦ, ποὺ μόνο μιὰ ψυχὴ πονεμένη βαθειὰ, πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀγάπη, θὰ μπορούσε νὰ χαράξῃ σὲ στίχους (...) Ὁ 'Ελιγιά χρησιμοποιοεῖ ἐκφράσεις ἀπὸ τὴ Λειτουργία καὶ γενικώτερα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ζωὴ. Μιλᾷει στὸν ἑαυτό του, ποὺ χαμοσέρνει τὴν περηφάνεια τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ λέει:

Παράτησαν τὰ χέρια σου τῆς Πίστης τὸ δισκάρι
καὶ τῆς ἀλήθειας τ' ἅγιο τὸ ποτήρι.*

* «Στὸν ἑαυτό μου» σελ. 46 (στὸν Τόμο, Ποιήματα τοῦ Γιωσέφ 'Ελιγιά — ἐπιμέλεια Γ. Κ. Ζωγραφάκη, 1938 — ὅπου περιλαμβάνεται τὸ μεγαλύ-τερο μέρος τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς του).

Με την παρομοίωση αυτή χρησιμοποιεί τὰ ιερώτερα χριστιανικά λειτουργικά σκεύη», ἐπισημαίνει ὁ Γιάννης Ἀναστασίου, «γιὰ νὰ δείξη (ὁ Γιωσὲφ Ἐλιγιά) τὸ πιὸ πολῦτιμο κομᾶτι τοῦ ἑαυτοῦ του (...) Ἡ ζωὴ του κλαίει κάτω ἀπὸ ὦκρά καὶ πένθημα καντήλια. Καὶ χρησιμοποιώντας μιὰ εἰκόνα ἀπὸ τὴ λαϊκὴ χριστιανικὴ θρησκευτικότητα, πού τὴν παρατήρησε σὲ σπίτια γιαννιώτικα, προσθέτει:

Καὶ τ' ἅγιο εἰκόνημα ἀπὸ τίς παλῆς χαρές μου
μπροστὰ σὲ μαῦρο κρέπι ὀλοντυμένο*

θέλοντας νὰ δώσει ἓνα τόνο σοβαρότητας καὶ βαθύτερου πόνου στὴ θλίψη πού νιώθει. Τὸ εἰκόνημα εἶνε», ἐξηγεῖ στὴ συνέχεια ὁ καθηγητὴς (τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας) Ἰ. Ἀναστασίου, «στὴν ἱερὴ γωνιὰ τοῦ χριστιανικοῦ σπιτιοῦ. Τὸ μαῦρο κρέπι πού βάζουν στὰ εἰκόνηματα, ὅταν τὸ σπίτι πενθεῖ, δίνει τὸ ἔαρὸς τῆς θλίψης καὶ τοῦ πόνου σ' ὅλη τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ σπιτιοῦ».

Αὐτὰ καὶ ἄλλα συναφῆ παρουσιάζει ὁ Γιάννης Ἀναστασίου σχετικὰ μὲ τὰ χριστιανικά στοιχεῖα στὴν ποίηση τοῦ Ἐλιγιά («Ἡ πειρωτικὴ Ἔστια», ἔτος Β', σελ. 78). Τὰ βασικώτερα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα εἶναι, ὅπως δειγματοληπτικὰ εἶδαμε, παρμένα — ἀναχωνεμένα καὶ συγχωνεμένα στὰ ὑπαρξιακὰ τοῦ ποιητῆ μας βιώματα καὶ στὶς ἀγωνιώδεις ἀναζητήσεις του, ἀπολυτρωτικὰ δὲ ἐλπιδοφόρα καὶ ἀναγεννητικὰ πάντοτε — ἀπὸ τὰ κεντρικὰ θέματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τῆς λειτουργικῆς ἐκφράσεώς της καὶ τῆς στὴ λαϊκὴ εὐσέβεια ἀποτυπώσεώς της.

Ὁ Γιάννης Καραβίδας στὸ ὁμορφο στοχαστικὸ μελέτημά του «Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων», στὸ «Ἡ πειρωτικὸ Ἡμερολόγιο» τῆς Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἰωάννινα 1983, Τόμος Ε', σελ. 157 - 168, παραθέτοντας καὶ ἀναλύοντας ποιήματα Ἑλλήνων ποιητῶν γιὰ τὴν Παμβώτιδα, κάνει καὶ μιὰ ἀναφορὰ στὸν Γιωσὲφ Ἐλιγιά καὶ θέλει νὰ δώσῃ μιὰ ἐρμηνεῖα στὸν τελευταῖο ἀκριβῶς στίχο τοῦ ποιήματός του «Ἰησοῦς», φέροντάς τον σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ ὑπαρξιακὰ βιώματα τοῦ ποιητῆ μας, τὰ μὲ τὴν Ἀγάπη καὶ τὸν Πόνου σχετιζόμενα. Αὐτὰ ἐκτράφηκαν στὸν Γιωσὲφ Ἐλιγιά, ἐξηγεῖ ὁ Γιάννης Καραβίδας, καὶ ἀπὸ τὴν γύρω του τότε, στὰ δύσκολα παιδικὰ του χρόνια, ὁμορφιά τῆς φύσεως στὰ Γιάννινα, ἰδιαιτέρως δὲ ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴ γαλήνη τῆς λίμνης τους. Γράφει, σελ. 162 - 163:

«Ἄν ἡ ὁμορφιὰ τῆς φύσεως ἢ αὐτῆς τῆς ποίησης, πού παραθέσαμε πιὸ πάνω, εὐαισθητοποιεῖ τὸν ἄνθρωπο σὲ βάθος, τότε, σίγουρα δὲν μπορούμε νὰ τὴ δοῦμε ζέχωρα ἀπὸ τὸν Πόνου, ὅπως δὲν μπορούμε νὰ τὴ δοῦμε ζέχωρα κι ἀπ' τὴν Ἀγάπη. Πόνος καὶ Ἀγάπη ἀποτελοῦν τὸ δίπτυχο τῆς ὁμορφιάς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Ὁ Ἑλληνοεβραῖος ποιητὴς Γιωσὲφ Ἐλιγιά, βίωσε καὶ αὐτὸς ὅλο τὸν Πόνου καὶ ὅλη τὴν Ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο σὰν αἴσθημα ἐσώτατης ὁμορφιάς, δίπλα στὴν ὁμορφιὰ τῆς Γιαννιώτικης Λίμνης. Ἔτσι, αὐτὸ τὸ μεγάλο παιδί, τὸ ἀγαθό, τὸ πιστό, ὅπως χαρακτήρισε τὸν Ἐλιγιά ὁ Στέφανος Δάφνης, ἔχοντας γενέτειρά του τὴ Γιαννιώτικη φύση μὲ τὴν ὄνειρεμένη Παμβώτιδα, συνόψισε τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἀγάπης καὶ τοῦ Πόνου, σ' ἓνα μονάχα στίχο, πού ἀφιέρωσε αὐτός, ἓνας Ἑβραῖος, στὸν Ἰησοῦ:

Εἶσαι δὲν εἶσαι γιὸς Θεοῦ, εἶσαι Θεὸς τοῦ Πόνου».

* Ἀτίτλο, σελ. 61 (στὴν παραπάνω συλλογή).

Ἐνδιαφέρουσα ἢ στοχαστικὴ αὐτὴ θεώρησι, ἀλλὰ μονόπλευρη, στενὴ ὀπωσδὴ-ποτε, αἰσθητικὴ - ψυχολογικὴ - ρωμαντικὴ, δὲν μπορεῖ, νομίζω, νὰ ἐξηγήσῃ ὀλοκληρωτικὰ τὴν μεγάλη στροφὴ, ποὺ «ἐκνοφορεῖτο», ὅπως δείχνει τὸ ὄλο τοῦτο ποίημα «Ἰησοῦς», στὰ κατὰβαθα τοῦ ποιητῆ μας. Σὲ ἄλλα ποιήματα τοῦ Γιωσέφ Ἐλιγιᾶ συναντᾶμε ὠραίους στίχους, καὶ στροφές, μὲ ἄμεση νοσταλγικὴ ἀναφορὰ πρὸς τὴν λήμνη καὶ πρὸς περιβάλλον τῆς*.

* Συμπληρωματικὰ, ἄς ἀναφέρω ἐδῶ ὅτι ὁμορφα ποιήματα γιὰ τὴν λήμνη μας στὰ Γιάννινα καὶ τὸ περιβάλλον τῆς, μὲ τοὺς θρύλους τοῦ καὶ τὶς «ἱστορίες» τοῦ, μᾶς ἔχει ἀφήσει καὶ ὁ Τάκης Σαλαμάγκας, στὴν ποιητικὴ συλλογὴ του: Τ ο π ῖ α καὶ Χ ρ ο ν ῖ κ ἄ (ἄ ν α ὀ ρ ο μ ἔ ς σ ἐ σ τ ῖ χ ο), Γιάννινα 1959, ποὺ εἶναι τὴν ἄρᾳ ξανατυπωμένη στὰ Ἄ π α ν τ α, στὸν 5ο Τ ό μ ο (Π ο ῖ κ ῖ λ α), κατὰ τὸ τέλος.

Γιὰ νὰ κάνω δὲ καὶ κάπως περισσότερο «effet» — γιὰ νὰ κάνω τὸ «κοιμάτι μου» — ξεθαρρεῦω καὶ «συμπληρώνω» τὴν περὶ ἧς πάντοτε πρόκειται ἐδῶ μελέτη τοῦ Γιάννη Καραβίδα μὲ δυὸ ἀκόμα θαυμάσια ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴν ποίησι γιὰ τὴν λήμνη μας προϊόντα. Τὰ ἔχω κρατημένα, ἀπὸ παιδί, στὸ νοῦ μου, ἀλλὰ δὲν θυμοῦμαι πιά, ποῦ τὰ ἔχω διαβάσει: τὰ «ἀπαγγέλλω», στὸ κέφι, σὲ ἡπειρωτικὲς — ἰδιαιτέρως Γιαννιώτικες — συντροφιές καὶ σὲ ἄλλες περιστάσεις, στὴν κουβέντα γιὰ τὰ Γιάννινα καὶ γιὰ διάφορες πλευρὲς τῆς ζωῆς ἐκεῖ παλαιότερα («παλιότερα» δὲ ἦταν ἔλα, ὡς γνωστόν, «ὠραῖα καὶ καλὰ» καὶ ἐκεῖ — στὰ Γιάννινα — καὶ παντοῦ. Μάλιστα!). Λοιπόν, τὸ ἕνα εἶναι τοῦ Γ. Ἀθάνα (Γεωργίου Ἀθανασιάδη - Νόβα), ἀπὸ τὴν Ναύπακτο, ἀπὸ πατέρα ἡπειρωτικῆς καταγωγῆς, ἀπὸ τὸ Ζαγόρι. Νάτο:

Γ Ι Α Ν Ν Ι Ν Α

Μὲ ρωτᾶς ἂν θυμᾶμαι τ' ἀξέχαστο
πλάνημά μας στὰ γέρικα κάστρα...
τὰ σπιτάκια μικρά, στίς ἀυλόπορτες
ἢ γιαννιώτικη ἀστραφτε πᾶστρα,
τὰ τζαμιὰ γραφικὰ, οἱ μιναρέδες τους
νὰ λοχίσουν ξαμῶνανε τ' ἄστρα.

Μὲ ρωτᾶς ἂν θυμᾶμαι τ' ἀξέχαστο
γύρισμά μας στὴν ὁμορφὴ χώρα...
χιλιοὶ θρόλοι παντοῦ μᾶς ἐζῶνανε
κι ὅποιος εἶχεν ἀνάλαφρον ἴσκιον ἐθώρα
ἀπ' τὴ λήμνη ἢ Φροσύνη νὰ ὑψώνεται
λυγερή, λαμπερή, λευκοφόρα.

Μὲ ρωτᾶς ἂν θυμᾶμαι τ' ἀξέχαστα,
μὲ ρωτᾶς ἂν θυμᾶμαι τὰ αἰώνια...
ἢ ψυχὴ μου δὲν λείπει ἀπ' τὴ λήμνη σας
κι ἄς περνοῦνε τῆς νιότης τὰ χρόνια'
τὸν χειμῶνα τὴ φέρνουν οἱ ἀγριόπαπιες
τὸν Ἀπρίλη τὴ φέρνουν τ' ἀηθῶνια!

Τὸ ἄλλο εἶναι τοῦ ἀξέχαστου Γιαννιώτη ποιητῆ Πύρρου Λεκάντα. Δὲν θυμοῦμαι ποῦ ἀκριδῶς τὸ ἔχω διαβάσει καὶ ποῖα ἐπιγραφὴ φέρει. Γιᾶτο:

Οὐ ξουπαρμένους τῆς Τσιδῆς
κι οὐ σουῖταρῆς οὐ Λουσίας

Καὶ αὐτὰ μὲν ὡς πρὸς τὶς εἰκασίαις πού προβάλλονται καὶ τὶς σκέψεις πού γίνονται σχετικὰ μὲ τὸν ἀληθινὰ ἄδολο καὶ αὐτὸν Ἰσραηλίτη (κατὰ τὰ εἰς τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννου, 1,48, ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ γιὰ τὸν πρὸς Αὐτὸν ἐλθόντα Ναθαναὴλ λεγόμενα: «ἶδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι») Γιαννιώτη ποιητῆ Γιωσέφ Ἐλιγιά καὶ γιὰ τὸ ποίημά του Ἰησοῦς, στὸ ὁποῖο προβάλλει ὁ Ἑβραῖος αὐτός, ἀποθαυμάζει καὶ ἀξιοποιεῖ μὲ τὸν τρόπο του, τὴν μοναδική στὸν κόσμον θυσία καὶ προσφορά τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡμεῖς, πού εἴμαστε καὶ Χριστιανοί, ὅσο εἴμαστε, περιοριζόμεστε, οἱ περισσότεροι — τόσο ὡς πρὸς τὴν «μέθεξι» μας στὴν «κοινωνία» τῆς θείας λειτουργίας μας, ἢ ὁποῖα ἀναπαριστᾶται καὶ καθιστᾶ διαρκῆ ὡς πρὸς τοὺς καρπούς της τὴν θυσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκδήλωσί μας, τὴν δραστηριοποίησί μας καὶ τὴν καρποφόρο διάκρισί μας στὴν «κοινωνία» τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς — στὸ «ἀντίδωρο» μόνον, σὲ κάτι λοιπὸν πού εἶναι δευτερεῦον καὶ ὑποκατάστατο. Ἄς ἦταν νὰ εἶναι τοῦλάχιστον τὸ ἀντίδωρο, πού παίρνουμε ἀπὸ τὸ πρόσφορο τῆς θείας Λειτουργίας, ἀρραβῶνας, ὑπόσχεσις καὶ προσπάθεια γιὰ μιὰ ὀφειλόμενη πάντοτε ὀλοκληρωτικὴ καὶ τέλεια ἐνεργοποίησί μας στὴν ὅλη κοινωνία τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς!

(Συνεχίζεται)

τὶς δυὸ σιατούρις πήρανε
τῆς Λούτσας κι Καλούτσας.
Κὶ πήγαν στὴ Ντραμπάτουβα
τὴ μέρα τοῦ Ἀϊ-Σουτήρα
κι παραβίθις σκουρδαλιὰ
ἐπόνιασαν στὴ γύρα.
Ἔτσιρα πήρανε τὰ βιουλιά
κι μέσα στοῦ κατκι
οἱ δυὸ σιατούρις κέρναγαν
ρακι ἀπὸ τοῦ μπρῆκι.
Κὶ γύρισαν χαράματα
ἀπ' τοῦ μιθόσι φέσι·
ποῦ φτάκαμαν, ψυχούλα μου,
ἀπ' ἀστραπή νὰ πέσει...

ΜΙΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

25 χρόνια 1961—1985 (ἔκδ. Παγκόσμιας Συνεργασίας)

Ένας πνευματικός άνθρωπος, άθόρυβος αλλά σκληρότατα εργαζόμενος, ο Κώστας Μιχ. Σταμάτης, μᾶς υπενθυμίζει τὰ εικοσιπέντε χρόνια τῆς παρουσίας του στὸν πνευματικὸ κῶρο, μὲ τὸ ξανατύπωμα τοῦ πρώτου ποιητικοῦ του βιβλίου, τὴν «Ἀρπαγὴ τῆς Τοσελιγκοπούλας», μὲ ἀντίστοιχη μετάφραση στὰ ἰταλικά ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ τὴ «βοήθεια φίλων (Ἴταλῶν κι Ἑλλήνων)» ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος. Ὁ Στομέο ἦταν ἀνάμεσα στὸς βοηθοὺς αὐτοὺς κι ὁ Καλαμπρέζε ἔγραψε τὸν πρόλογο.

Σὲ ἓνα σημεῖωμα, μὲ τὴν ἔκταση που μπορεῖ νὰ ἔχει σὲ μία παρόμοια στήλη, ἀσφαλῶς πολὺ λίγα πράγματα μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ μιὰ πολυσήμαντη παρουσία, μεστὴ ἀπὸ ἔργο, ὅπως αὐτὴ τοῦ Κώστα Σταμάτη.

Σὲ μία ἀχνὴ οκταγραφία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, στέκεται ὁ γνώστης του σὲ μερικὰ πάρα πολὺ ἐντυπωσιακὰ σημεῖα. Στὴ συνέπεια καὶ τὴ σοβαρότητα, μὲ τὴν ὁποία ὑπηρετεῖ τὴ βουκολικὴ ποίηση, σὺν ποιητῆς ἀλλὰ καὶ σὺν μελετητῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ συνταίριασμα ποὺ κάνει μὲ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ θάλασσα καὶ τὸν κάμπο. Ἄν, μὲ ὅλο τὸ δίκιο του, πρέπει καὶ μπορεῖ νὰ ἐπαινέσει κανεὶς τὴ βουκολικὴ του ποίηση, τὸ ἴδιο δὲν μπορεῖ νὰ μὴ θαυμάσει τὴν ἔξοχη δουλειὰ του στὴν ἐπιλογή καὶ τὴν ἐργασία γενικὰ που ἔκανε, γιὰ νὰ μᾶς δώσει τὴν πράγματι μοναδικὴ Ἀνθολογία, τὴ «Βουκολικὴ Ποίηση», σὲ τρεῖς ὀγκῶδεις τόμους, δουλειὰ ποὺ τὸν καταξίωσε ὄχι μόνον σὸν λογοτέχνη κι ἀνθολόγο ἀλλὰ καὶ σὸν ἄνθρωπο ποὺ βρίσκεται πάρα πολὺ κοντὰ, ποὺ νιώθει καὶ ἀγαπᾷ τὴν πνευματικὴ δημιουργία, τὸν λόγο, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ βουκολικὴ ζωὴ καὶ μάλιστα σὲ πανανθρώπινη κλίμακα, ἀπὸ ὅπου κι ἂν προέρχεται, ἀπὸ τὸν λόγιο ἢ τὸν ἄνθρωπο τοῦ λαοῦ.

Ἰδιαίτερα, ἐξάλλου, προκαλεῖ τὴν προσοχὴ ἡ γνώση του γιὰ τὸν Ὀμηρο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ξεχωρίζει τὸ βουκολικὸ στοιχεῖο καὶ τὸ δίνει στὸ βιβλίο του «Ὀμηρὸς ὁ Βουκολικὸς» (1978).

Ὁ Κ. Σταμάτης, ἀνώτερος λιμενικὸς σὺν ἐπαγγελματίας, ὑπηρετῆσε στὴν Ἰταλία σὺν προξενικὸς λιμενάρχης στὴ Γένοβα. Καὶ ἔδωσε ἓνα δείγμα γιὰ τὸ πῶς ἓνας πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἓνας ποιητῆς καὶ μελετητῆς μπορεῖ νὰ διευρύνει τὶς σχετικὲς δραστηριότητές του, νὰ γνωρίζει καὶ νὰ παίρνει ἀπὸ τὴν ξένη πνευματικὴ δημιουργία ποὺ εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ πλησιάσει καὶ νὰ γνωρίσει, κι ἀκόμα πῶς νὰ δίνει τόσο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὴ δημιουργία του ὅσο κι ἐκείνην τῆς χώρας του. Ἔτσι, δὲν ἔγινε μόνον γνωστὸς στὴν Ἰταλία σὺν λογοτέχνης δημιουργὸς καὶ μελετητῆς, ὁ ἴδιος, ἀλλὰ μᾶς γνώρισε ἔξοχους Ἴταλοὺς πνευματικοὺς ὁμόλογους του. Καί, ἀκόμη, ἔντιμος καὶ συνεπὴς πνευματικὸς ἄνθρωπος, γνωστοποίησε μὲ τὶς μεταφράσεις του ὅποιον ἔκρινε. Αὐτὴ μάλιστα ἡ τελευταία του προσπάθεια πῆρε καὶ μιὰ πολὺ συγκεκριμένη καὶ μαζὶ ἀξιόλογη μορφή, μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ «Παγκόσμια Συνεργασία». Μὲ οἰκονομικὴ θυσία καὶ πολὺ προσωπικὸ μόχθο, μὲ τὸ περιοδικὸ αὐτὸ ἄνοιξε τὶς στήλες τῆς δημοσιότητας σὲ ἓνα πλῆθος ἀπὸ Ἑλληνες, ποιητὲς κυρίως, γιὰ νὰ γίνει, ἔστω καὶ μέσα στὶς περιορισμένους δυνατότητες μιᾶς μετάφρασης λίγων στίχων, γνωστὴ ἡ παρουσία τους στὸν πνευματικὸ, λογοτεχνικὸ κῶρο, ἔξω ἀπὸ τὴν πατρίδα. Ἔθεσε ἔτσι τὶς βάσεις γιὰ μιὰ παγκόσμια ἐπικοινωνία τῆς λογοτεχνίας, τὴ δυνατότητα μιᾶς γνωριμίας μέσα ἀπὸ ἓνα περιοδικό, σὲ εὐρύτατη κλίμακα. Εἶναι μιὰ προσφορά πού, παρὰ τὴν τεράστια σημασία της, δὲν ἔχει ἴσως ὅσο πρέπει ἐκτιμηθεῖ. Ὁ μοναδικὸς μας Φοῖβος Δέλφης ἔχει ἐπιχειρήσει μὲ τὸ «Δελφικὰ Τετράδια» του τὸ ἴδιο, χωρὶς καὶ αὐτὸς νὰ δικαιωθεῖ στὸν καθοπροαίρετο ἀγῶνα του ὅπως ἔπρεπε. Εἰλικρινὰ ὁμως, ὅς ἐπιτραπεῖ νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ, δὲν μπορεῖ κανεὶς εὐκόλα νὰ καταλθεῖ γιατί τέτοιες προσπάθειες ὄχι μόνον δὲν βοηθοῦνται ἀλλὰ καὶ τορπιλίζονται. Ὄστόσο, ὁ ἔπαινος παραμένει γιὰ ἐκείνους ποὺ προσπαθοῦν, ἀκηλίδωτος ἀπὸ ὅλες τὶς ἀντιδράσεις.

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ Κ. Σταμάτη εἶναι ἀφιερωμένο σὲ μία σύντομη, χωρὶς οὐδὲν ἀναφορὰ τῶν δημοσιευμάτων του καὶ τῆς ἀνταποκρίσεως, τῆς ἀπηκρίσεως ποὺ εἶχαν στὸν πνευματικὸ κόσμον. Καὶ εἶναι ἐνδεικτικὸ καὶ τοῦ πόσου δούλεψε ὁ Σταμάτης ὅλα αὐτὰ τὰ εἰκοσιπέντε χρόνια καὶ πόσου μὲ πνεῦμα εὐρύτητας ἀνταμετώπισε τὸ θέμα τῆς δημοσίουτας. Δὲν ἔκανε αὐτὴ τὴ στενὸκαρδὴ ἐπιλογὴ τοῦ ἐντύπου ποὺ θὰ χρησιμοποιεῖτο γιὰ νὰ δημοσιεύσει τὴ δουλειά του. Σεβάστηκε τὸ κοινὸ καὶ ἔδωσε γιὰ ὅλους ἐκεῖνο ποὺ δημιουργοῦσε. Ἡ «ἐγκυρότητα» τοῦ περιοδικοῦ ἢ τοῦ ὅποιου ἐντύπου, δὲν τὸν ἀπασχόλησε «τυπικὰ» καὶ φαίνεται ὅτι πίστεψε, ἀπὸ πάντα, πῶς μὲ κάθε τρόπο ὁ ὑπεύθυνος πνευματικὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ δίνει καὶ πῶς τελικὰ δὲν δίνει τὸ τυπωμένο καρτὶ τὸ κύρος στὸ δημιουργὸ ἀλλὰ ὁ δημιουργὸς στὸ καρτὶ.

Πολλὰ θὰ μπορούσαν ἀκόμη νὰ γραφοῦν. Τελειώνομε ὅμως ἐδῶ μὲ τὴν εὐχὴ καὶ ἄλλης εἰκοσιπενταετίας παρόμοιας δημιουργίας, στὸν Κώστα Σταμάτη.

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ - ΔΕΔΕ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΜΝΗΜΗ ΣΩΤΗΡΗ ΖΟΥΜΠΟΥ

Στὶς 4 Ἀπριλίου, στὴν αἴθουσα τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου, τιμήθηκε ἡ μνήμη τοῦ φίλου μου τοῦ ἀγαπητοῦ, τοῦ μακαρίτη Σωτήρη Ζούμπου. Γι' αὐτὴν τὴν ὥραία καὶ δίκαιη ἐκδήλωση δούλεψε πολὺ, ὅπως πάντα, ὁ παλαιὸς μαθητὴς μου, ὁ φιλόλογος καὶ πνευματικὸς ἄνθρωπος Κώστας Βλάχος. Ἔδωσε στὴν ἐκδήλωση τὶς ἰκανότητές του γιὰ μεθοδικὴ ὁργάνωση, τὸ ποιητικὸ του ταλέντο καὶ τὸν κόπο του. Καὶ ἐδῶ ὀφείλω νὰ τὸ πῶ: ἂν καὶ μαθητὴς μου δὲν μοῦ ἔμοιασε, εὐτυχῶς, στὴν ἐργατικότητά. Ἡ θυγατέρα τοῦ μακαρίτη Σωτήρη, μὴ ἐξαιρετικὴ κοπέλα ποὺ τιμᾷ τὸ σπῆτι της καὶ σὰν ὑπάλληλος καὶ σὰν τέκνο τοῦ Ζούμπου, ἀφοῦ μὲ ἐπιτυχία τελείωσε τὴν ἐκδοσὴ τῶν «Ἀπάντων» τοῦ πατέρα της, βοήθησε ὅσο μπορούσε στὴν ὁργάνωση τῆς μικρῆς αὐτῆς γιορτῆς. Καὶ ἐγώ, ὅσο ἔτρεχε τὸ ποικίλο πρόγραμμα — τὸ λέω ποικίλο γιατί δὲν εἶταν δεσμευτικὸ ὅπως τὰ συνηθισμένα προγράμματα ποὺ δὲν σ' ἀφήνουν νὰ ξεφύγεις οὔτε κατὰ κεραία ἀπ' τὸ μεθοδικὸ τους περιεχόμενο —, ἄκουσα ἀνέκδοτα ἀστεία, στιγμῆς χαρακτηριστικῆς μᾶς ζωῆς, προσφορὰ τῶν ἀκροτῶν, ποὺ ὅλοι σέβονταν καὶ ἀγαποῦσαν τὴ μνήμη τοῦ Σωτήρη καὶ συμπλήρωσαν τὴν ὥραία εἰσαγωγὴ τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου, ποὺ συστηματικὰ πᾶ ἀνασφύρει ἀπὸ τὸ πρόσωπο παρελθόν μνημῆς ποὺ προσπαθεῖ, ἐπὶ ματαίῳ ὅμως, νὰ σκεπάσει ὁ χρόνος.

Καί, γιὰ νὰ τελειώσω, ἀφοῦ ὅπως κάνω πάντα, δὲν ἀνοιξα, λόγω ἰδιοσυγκρατίας, τὸ στόμα στὸ χῶρο τῆς γιορτῆς, ἄς προσθέσω καὶ ἐγὼ κάτι, γραπτῶς, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, στὴ σεμνὴ τούτῃ ἐκδήλωση.

Ὁ Σωτήρης Ζούμπος εἶχε χιούμορ, πράγμα ποὺ λείπει σχεδὸν ἐντελῶς ἀπ' τὴ δικὴ μας ζωὴ δὲν εἶταν βέβαια χιούμορ ἐγγλέζικο, τὸ χιούμορ τοῦ Σουίφτ καὶ Μπέρναρντ Σῶ, οὔτε καὶ τὸ χιούμορ τοῦ μιμητῆ τους, τοῦ δικοῦ μας τοῦ Ροῖδη. Εἶχε ἓνα χιούμορ δικό του, ἓνα γράμμα λόγου καὶ γέλιου καὶ χαρούμενης ματιᾶς, ποὺ ἔλεγε μὲ σαφήνεια ὅτι ἤθελε νὰ πεῖ, τρέποντας συγχρόνως τοὺς παρεστῶτες. Αὐτὸ τὸ νέο εἶδος χιούμορ εἶναι ἡ ἀνακάλυψή μου καὶ ἡ προσφορὰ μου, ἐκ τῶν ὑστέρων, στὴ μνήμη τοῦ καλοῦ φίλου, τοῦ Σωτήρη Ζούμπου.

Πρόπει νὰ εὐχαριστήσουμε τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο, ποὺ μὲ τὴ γνωστὴ προθυμία του καὶ μὲ τὸν δικό του κόπο διευκολύνει, μέσα στὴν πόλη, τὴν κίνηση τῶν ἰδεῶν, τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς καὶ προπάντων τῶν καλῶν ἀισθημάτων.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΑΛΚΥΟΝΙΔΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ 1987

Πνευματικὸ γεγονός οἱ Ἄλκυονίδες Λογοτεχνίας τῆς Κορίνθου, πραγματοποιήθηκαν γιὰ δευτέρη χρονιά φέτος, στεριώνοντας ἕτοι στήν Κόρινθο, ἀποδεικνύοντας πῶς ἡ πνευματική ἐπαρχία καί ρίζες ἔχει, καί μέλλον, καί θέληση.

Κι ἦταν οἱ Ἄλκυονίδες πού σουπείρωσαν ἕνα πλατὺ κι ἀνίσυχο κοινὸ στὸ κῶρο τοῦ πνεύματος καί τῆς τέχνης, κι ἦταν οἱ Ἄλκυονίδες πού στάθηκαν ὁ πυρῆνας ἐπικοινωνίας, δημιουργίας κι ἀνάτασης γιὰ τέσσερις μέρες, 5 μὲ 8 Φεβρουαρίου 1987.

Καλεσμένοι καὶ κοινὸ χάρηκαν τὸ χρωστήρα, τὸ λόγο καί τὴ μουσική, τόσο τὴν πρώτη ὄσο καί τὶς ἐπόμενες μέρες.

Οἱ Ἄλκυονίδες ἄνοιξαν μὲ τὰ ἐγκαίνια ἔκθεσης ζωγραφικῆς μὲ θέμα τὴ «Γυναίκα καὶ τὸ περιβάλλον της», ὅπου συμμετείχαν μὲ ἔργα τους Κορίνθιοι ζωγράφοι, ἀλλὰ καί ξένοι φιλέλληνες, μὲ ἔργα τῆς συλλογῆς τοῦ Κορίνθιου ποιητῆ καί μεταφραστῆ Νίκου Μπλέτα - Δούκαρη. Τὰ ἐγκαίνια τῆς ἔκθεσης ἀκολούθησε εἰσήγηση τοῦ κ. Τίμου Νικολόπουλου μὲ θέμα: «Ἡ γέννηση καί ἐξέλιξη τοῦ ἀρχαίου θεάτρου».

Στὴ δευτέρη μέρα, ἡ Βούλα Δαμιανάκου, σύντροφος στὴ ζωὴ καί στὸ ἔργο τοῦ Πασίλη Ρῶτα, ἀνέπτυξε διεξοδικὰ τὸ θέμα «Θέατρο καί γλώσσα» μὲ ἀρκετὲς ἀναφορὲς στὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Β. Ρῶτα, ἀλλὰ καί μὲ μιὰ δικιά της λαγαρότητα στὶς ἀναφορὲς της στὴ ζωντανὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ.

Ἡ Ἔφη Πανσέληνου, δυναμικὴ παρουσία στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα ἀλλὰ καί στοὺς ἀγῶνες, σύζυγος τοῦ Ἀσημάκη Πανσέληνου καί μητέρα τοῦ Ἀλέξη, συνεπῆρε κυριολεκτικὰ τὸ κοινὸ μὲ τὴν εἰσήγησή της τὴν τρίτη μέρα: «Γυναίκες δημιουργοὶ τέχνης».

Τὴν ἴδια μέρα, σύσσωμο τὸ ἀκροατήριο τῆς Κορίνθου παρακολούθησε στὸ Λουτράκι ἀπὸ τὴ θεατρικὴ συντροφιά Λουτρακίου, τὴν παράσταση τῆς «Φιλομένηας Μαρτουράνο» τοῦ Ἰταλοῦ συγγραφέα Ἐντουάρντο ντὲ Φίλιππο, δοσμένη μὲ ἐπιτυχία.

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωί, τελευταία μέρα τῶν ἐκδηλώσεων στὸ κινηματοθέατρο τῆς πόλης «Αἰῆς», ἔλαθε κῶραν μουσικὸ ἀφιέρωμα μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῆς Λέλας Παντελοπούλου, διευθύντριας τοῦ Ὁδείου, τὴ συμμετοχὴ τῆς χορωδίας Κορίνθου, ἀλλὰ καί τῆς σολοῖστ τοῦ Ἑθνικοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν κ. Καίτης Τρούλη, μὲ ἔργα Λίστ, Σοπέν, Μπετόβεν, Παγκανίνι καί ἄλλων, ὅπου ἕνα κατάμεστο θέατρο παρακολούθησε καί χειροκρότησε θερμὰ, ἐπισημαίνοντας τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη πνευματικῆς ἀποκέντρωσης.

Οἱ ἐκδηλώσεις ἔκλεισαν μὲ ἐπιτυχία τὴν Κυριακὴ τὸ βράδυ, μὲ τὴν εἰσήγηση τοῦ συγγραφέα καί μελετητῆ τοῦ σολωμικοῦ ἔργου Γιάννη Νικολόπουλου, μὲ θέμα «Ὁ Σολωμὸς καί ἡ γυναίκα».

Ἡ ἔντονη παρουσία κοινῶ, ὁ μεστός διάλογος, οἱ προβληματισμοί, οἱ ἀνησιχίες καί τὸ ἐνδιαφέρον καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῶν ἐκδηλώσεων ἐπιβάλλουν ὄχι μόνο τὴ συνέχιση τῶν Ἄλκυονίδων, ἀλλὰ καί τὴ στήριξη, ὥστε οἱ Ἄλκυονίδες νὰ καταστοῦν πνευματικὸς καί πολιτιστικὸς θεσμός. Ἀξιοὶ κάθε ἐπαίνου οἱ ὀργανωτὲς τῶν Ἄλκυονίδων, τὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Κορινθίων, ὁ Σύλλογος Γυναικῶν, τὸ Ἑθνικὸ Ὁδεῖο Κορίνθου, πού πέτυχαν, ὄχι χωρὶς ἀγῶνα, νὰ χαρίσουν στὴν Κόρινθο μέρες τέχνης καί λόγου, συμβάλλοντας ἕτοι στὴν ποιοτικὴ ἀναβάθμιση τῆς ἐπαρχίας, ἀξιοποιώντας παράλληλα τὸ τοπικὸ δυναμικὸ, γιὰτὶ στὰ πλαίσια τῶν ἐκδηλώσεων κυκλοφόρησε καί μιὰ μικρὴ ποιητικὴ ἀνθολογία στὴν ἑλληνικὴ καί ἰταλικὴ μὲ ἔργα Κορινθίων ποιητῶν. Ὁ Δήμαρχος καί τὸ κοινὸ τῆς Κορίνθου στηρίζουν ἐπάξια τὶς Ἄλκυονίδες καί ἡ στήριξη αὐτῆ πρῶ καί τὸν Δήμαρχο καί τὸ κοινὸ, παρ' ὅλο πὺ τὰ μέσα ἐνημέρωσης (Τύπος, Τηλεόραση) ἀγνόησαν τοῦτο τὸ γεγονὸς ὅτ' νὰ μὴν ἦταν ἡ ἐπαρχία Ἑλλάδα.

Ἄλλὰ ὅταν ἡ τέχνη πορεύεται τὸ λαὸ καί τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα, ὅταν

γίνεται άγωνία του κόσμου, άνθός κι άνάταση πνεύματος, πορεύεται τήν έλευθερία, πορεύεται τήν αιωνιότητα. Αυτό και τó μήνυμα τών Άλκυονίδων Λογοτεχνίας στην Κόρινθο.

ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Πρός τó περιοδικόν «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», Ίωάννινα

Κύριε Διευθυντά,

Έκτιμώντας τήν μεγάλην προσπάθειάν σας είς τήν άναγνώριση νέων θεσμών «βραβεύσεις» υπό του Δήμου (Ίωαννίνων) πάσης άνωτέρας πνευματικής, έν συσχετισμῶ και με πολιτιστικήν προσφοράν ίκανών άνδρῶν, συντελούντων είς τήν έξύψωση του έκπολιτιστικού επίπεδου του τόπου μεικρῶς, αλλά και γενικώτερον έν τῷ πλαισίῳ τῆς μεγάλης τουλάχιστον πνευματικής έξελίξεως τῆς πατρίδος μας Έλλάδος, συγχαίρω διά τó τοιοῦτον και ὑμᾶς, διατελῶν με έκτίμησιν, εὐχόμενος καλήν πρόοδον και με τήν παράκλησην δημοσιεύσεως τῆς συνημμένης έπιστολῆς μου, εὐχαριστῶν διά τó τοιοῦτον.

Τρίκαλα 24)1)1987

ΚΩΣΤΑΣ Δ. ΣΙΑΧΟΣ

Συνταξιούχος

Στουρνάρα 40, Τρίκαλα

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΠΟΥΛΟΣ

Πρό πινος άνέγνωσα είς τόν Τύπον σας (Ίωαννίνων) τήν έκδήλωση που έγινε με πρωτοβουλία του Δήμου (πράξις άξιέπαινος), ένθα οὔτος προέβη είς τήν θράβωση δημοτῶν με μετάλλιον. Ένας τούτων ἦτο και ó ως άνω συγγραφεύς, λογοτέχνης και ποιητής Τ.Σ., διακεκριμένος εκπαιδευτικός, νῦν συνταξιούχος, του όποιου τήν φυσιογνωμίαν έξῆρεν ιδιαίτερα ó έξισου άξιος έπαίνου και συντελεστής είς τήν έξύψωση του τόπου των και γενικώτερον τῆς Έλλάδος μας δημοσιογράφος κ. Κόκκινος.

Ός είμαι είς θέσιν νά γνωρίζω έκ τῆς άναγνώσεως μελετῶν είς διάφορα ὑπ' αυτού έκδοθέντα βιβλία λογοτεχνικού περιεχομένου, ίδια ιστορικά, διά τήν γειτονική μας αὐτή γωνιά (Ήπειρον - Ίωάννινα) τῆς ἠπειρωτικῆς Έλλάδος, δέν μπορῶ νά παραβλέψω είς τó πρόσωπον του Τ.Σ. τήν μεγάλην συνδρομήν του διά βίου είς τήν έξύψωση, ως συνεχιστής Ένας κι αὐτός τῶν συντελεστῶν άνδρῶν τῆς Ήπείρου μας και ιδιαίτερα τῆς πύλεως (Ίωάννινα), ένθα από αίωνων ἠσυχολήθησαν πολλοί πρόγονοί του (μας) και πατριῶται Ήπειρῶται διά τήν άναβάθμισιν τῆς λαογραφικῆς αὐτῆς περιοχῆς, συνδεδεμένης και με τήν ένδοξον ιστορίαν τῆς Έλλάδος μας, μικρᾶς μὲν αλλά πρωτοπόρου είς πολιτισμόν και άλλων πολλῶν κρατῶν μικρῶν τε και ίδια μεγάλων είς τó παγκόσμιον στερέωμα τῆς ὕφης.

Αί νεολαία τῆς σήμερον ἄς θυσιάσουν ένα μέρος του χρόνου των ν' άσυχοληθοῦν και μελετήσουν τους τοιοῦτους πολιτικούς και διά τήν ιδικήν των έξέλξηιν έν τῷ μέλλοντι, άνδρας, άνεξάρτητα τῶν ιδιαιτέρων πεποιθήσεων και μακράν πάσης προσωπικῆς και γενικῶς πολιτικῆς έξαρτήσεως, ίνα συνεχίσουν και αὐτοί τὰ μεγάλα ταῦτα έργα τοιοῦτων μεγάλων ιδεολόγων Έλλήνων και μόνον άγνῶν πατριωτῶν.

Είμαι βέβαιος, ότι πολλοί άλλοι, ίδια έπιστήμονες — άρχῆς γενομένης και από τους άπογόνους των τῆς οίκογενείας Σιωμπούλου, που ὅλοι «γαμπροί και κόρες» ἤδη έχουν άρχίσει κι αὐτοί νά συνεχίζουν τó μεγάλο έργο του πατέρα των — θα πορευθοῦν είς τόν δρόμον που έχάραξαν και άλλοι Ήπειρῶται μεγάλοι ιστορικοί άνδρες, ως ó Άβέρωφ κ.ά., συντελοῦντες οὔτω είς τήν έξύψωση του ιστορικού, αλλά και έκπο-

λιτιστικού, κοινωνικού έργου διὰ τὴν γηραιάν μας αὐτὴ γωνιά «Ἡπειρον», ἀντλοῦντες καὶ τοικῶς τὴν τοιαύτην σοφίαν τῶν καὶ ἀπὸ τὸ τοικόν τῶν Ἰδρυμα, ἐκπαιδευτικὸν κυρίως, Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων, ποῦ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι πολὺ κι αὐτὸ συνεχίζει μὲ τοὺς παράγοντάς του κ.κ. καθηγητὰς εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ μεγαλείου τοῦ τόπου τῶν.

Εἶθε ἡ μεγάλη αὐτὴ ἰδέα — οὖν Θεῶ — νὰ ἐμφυσηθῆ εἰς τὰς ψυχὰς καὶ διαβιβασθῆ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους τούτους, ἰδία νέους ἄνδρας, ἰσάξιους τοῦ Τάκη Σιωρόπουλου, ἵνα, λαμβάνοντες τὴν οὐκιάλην, συνεχίσουν μὲ τὸν αὐτόν, ἴσως καὶ ἀνώτερον, ζῆλον τὸ μεγάλο τοῦτο ἔργον, ἐκπολιτιστικὸν καὶ κοινωνικόν, τῆς Πατρίδος τῶν. «Τοιοῦτοι συγγραφεῖς τιμοῦν τὰς χώρας τῶν».

Κ. Δ. ΣΙΑΧΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

Π ό π η ς Μ α ρ ν έ λ η - Π ι τ ο ύ λ η : «**Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ**». Ἐκδόσεις «Δωδώνη», Ἀθήνα - Γιάννινα 1986, σελ. 126.

Ἡ εὐαισθησία καὶ ἡ διεισδυτικότητα τῆς Πόπης Μαρνέλη - Πιτούλη γιὰ τὰ σύγχρονα θέματα τοῦ καιροῦ μας καὶ τὰ προβλήματα ποῦ ἀντιμετωπίζει ὁ σημερινὸς Νεοέλληνας εἶναι γνωστὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα δημοσιεύματά της περὶ καὶ ποιητικὰ σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες. Ἡ ποιητικὴ τῆς συλλογὴ «Νέρατα στὴ λίμνη» προκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐιδικῶν καὶ τάραξε τὰ νερά τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας, γιὰτὶ ὁ στίχος τῆς Πόπης Μαρνέλη - Πιτούλη εἶναι ἀθόρυγτος καὶ πηγαῖος σὰν τὸ γάργαρο νερό. Ἡ νέα ὄμως ἐργασία τῆς Πόπης Μαρνέλη - Πιτούλη ἀποτελεῖ κάτι τὸ ξεχωριστὸ καὶ σπάνιο στὴν ἑλληνικὴ γραμματεία καὶ μάλιστα στὸ χωρὸ τῆς ἱστορίας. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν εἶχα προσέξει ὅσο θὰ ἔπρεπε τὴν πνευματικὴ δημιουργία τῆς Π.Μ.Π. Πετυχημένη μητέρα μὲ ἀποκαταστημένα παιδιά, λαμπρὴ σύζυγος καὶ οἰκοδόσποινα, τὶς ἐμπειρίες τῆς ζωῆς τῆς ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ μεσοπολέμου καὶ ἔπειτα τὶς συγκέντρωσε καὶ τὶς παρουσίασε σὲ ἓνα ἀξιόλογο βιβλίον, ποῦ θὰ πρέπει νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ ὅλους μας. Τὸ βιβλίον τῆς Π.Μ.Π. «Ἡ πολιτεία καὶ ὁ δημιουργὸς τῆς»

ἀποτελεῖ μίαν βαθυστόχαστη ἱστορικὴ μελέτη γιὰ τὴν πρωτεύουσα τῆς Θεσπρωτίας τὴν Ἡγουμενίτσα. Τὸ βιοματικὸ στοιχεῖο ἀφθονεῖ στὴ διήγησή της, ἀλλὰ τὸ χαλιναγωγεῖ καὶ τὸ κατευθύνει σωστά, ἔτσι ποῦ μᾶς δίνει μίαν γλαφυρὴ εἰκόνα γιὰ τὸ στήσιμον τῆς Ἡουγενίτσας τῆς Ἡπείρου μας, ἀπὸ τότε ποῦ ἄρχισε νὰ ἀναπτύσσεται καὶ νὰ παίρνει μίαν ἀξιοζήλευτη θέση σὰν λιμάνι τῆς Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδας. Ἡ Π.Μ.Π., τέκνον τῆς γνωστῆς οἰκογένειας Πιτούλη, στὴν εἰσαγωγή της μᾶς μεταφέρει στὶς ρίζες καὶ στοὺς κλώνους τῆς οἰκογένειάς της, μᾶς οἰκογένειας Ἀρβανιτοβλάχων ποῦ προσέφερε ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὴν Πατρίδα σὸν πόλεμον καὶ στὴν εἰρήνη. Ἄν κρίνει κανεὶς μὲ ἀντικειμενικότητα τοὺς στοχασμοὺς τῆς Π.Μ.Π., μὲ τὰ κριτήρια τῆς τότε ἐποχῆς καὶ ὄχι μὲ τὰ σημερινά, θὰ διαπιστώσει ὅτι ἡ Ἡγουμενίτσα ὑπῆρξε δημιούργημα τῶν Πιτουλαίων. Αὐτοὶ ἔδωσαν τὴ φλόγα καὶ τὴ δημιουργικότητά τους στὸ στήσιμον τῆς καινούργιας πολιτείας, ποῦ φιλοδοξεῖ νὰ γίνῃ καὶ θὰ γίνῃ ἡ εἴσοδος τῆς Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδας πρὸς τὴν Εὐρώπην. Αὐτοὶ ἀποτέλεσαν πόλον ἔλξης καὶ τὸ ἄλλοτε ἄσσημον χωριὸν τὸ μεταμόρφωσαν σὲ σωστὴ καὶ σύγχρονη πολιτεία. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς Ἡγουμενίτσας στὶς διάφορες φάσεις της καὶ οἱ φοβεροὲς περιπέτειες τῶν κατοίκων της σκιαγραφοῦνται μὲ ζωντάνια καὶ παραστατικότητά ἀπὸ τὴν ταλαντοῦχο συγγραφέα. Πόλεμος, κατοχὴ, ἐμφύλιος καὶ καινούργια ἀνασυγκρότηση τῆς πολιτείας

αποδίδονται με σαφήνεια στη διήγηση της Π.Μ.Π. Σήμερα ή 'Ηγουμενίτσα έχει τη δική της αυτόνομη ζωή και δεν έχει ανάγκη από προστάτες. Θα είμαστε όμως άδικοι αν αρνιόμαστε τη μεγάλη προσφορά της οικογένειας Πιτούλη στη δημιουργία της προπολεμικής και στην ανασυγκρότηση της μεταπολεμικής 'Ηγουμενίτσας. Το βιβλίο της Πόπης Μαρνέλη - Πιτούλη δεν αποτελεί βοήθημα αλλά πηγή για τη συγγραφή της νεώτερης ιστορίας της 'Ηπείρου. Και η ιστορία της Θεσπρωτίας αποτελεί ένα μεγάλο κεφάλαιο στη σύγχρονη ιστορία της 'Ηπείρου. 'Από την εποχή που ο άρχηγός της δεύτερης γενιάς των Πιτουλαίων, Χρήστος Πιτούλης, δολοφονούνταν από τους 'Ιταλοτσάμηδες για την πατριωτική του δράση και το δοξασμένο ποτάμι ο Καλαμάς γινόταν γνωστός στο πανελλήνιο ως το σύμβολο της μέχρις εσχάτων αντίστασης: «Για να μάθουν μεμιάς τι θά πει Καλαμάς Φουσανέλλα Τσολιάς». 'Όπως το τραγούδησε ο λαός μας στους δύσκολους εκείνους καιρούς. 'Η Πόπη Μαρνέλη - Πιτούλη με τα μάτια της ψυχής της μās αναπαράστησε την ιστορία της 'Ηγουμενίτσας και τις περιπέτειες των ανθρώπων της. Της αξίζει ένας μεγάλος έπαινος, ένας έπαινος που θά πρέπει να της δοθεί από την πολιτεία και από τις 'Ηπειρωτικές οργανώσεις.

Νώντα Περ. Σακελλαρόπουλου: «ΕΠΙΔΡΟΜΕΣ ΤΟΥ ΙΜΠΡΑΗΜ ΣΤΑ ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ 1825 - 1827», 'Αθήνα 1977, σελ. 124.

'Ο Νώντας Περ. Σακελλαρόπουλος είναι ένας αξιόλογος πνευματικός άνθρωπος με ευαισθησία και αγάπη προς την πατρογονική του γη. Γόνος των ήρωικών Καλαβρύτων, έχει αφιερώσει τη ζωή του στον τόπο του και στους ανθρώπους του. Πολυπόικιλο ταλέντο, έχει διακριθεί σε όλες τις μορφές του λόγου. 'Η αγάπη του προς το ζωντανό φορέα της πατρίδας του, το λαό, εκδηλώνεται σε όλες τις πνευματικές του δημιουργίες. Στην «ά-

να κείρας» εργασία του «ΕΠΙΔΡΟΜΕΣ ΤΟΥ ΙΜΠΡΑΗΜ ΣΤΑ ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ 1825 - 1827» μās δίδει τον καλύτερο έαυτό του. Το βιβλίο του, καλογραμμένο και τεκμηριωμένο, απεικονίζει πιστά το έλληνικό δράμα στην κορύφωσή του. 'Η συμβολή του έγκώριου στοιχείου, των ήρωικών Καλαβρυτινών, υπήρξε αποφασιστική στην άποτυχία του 'Ισραήμ να κατακτήσει τον τόπο τους. 'Όλα μελετημένα και οσωτά τοποθετημένα από τον λαμπρό πνευματικό άνθρωπο και εξαίρετο εκπαιδευτικό Νώντα Περ. Σακελλαρόπουλο.

Λευτέρη Χρ. Μαρινέλλη: «ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΟΥΛΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ», Πάτραι 1985, σελ. 76.

Σημαντική προσφορά για την τοπική ιστορία της 'Αχαΐας αποτελεί το βιβλίο του δασκάλου Λευτέρη Χρ. Μαρινέλλη με τίτλο «'Ιστορικά και λαογραφικά Σουλίου Πατρών». Δίκαια του απονεμήθηκε έπαινος της 'Αχαΐκής 'Εταιρείας Μελετών. Τέτοιες προσπάθειες πρέπει να αμείβονται και να εκτιμούνται ανάλογα. Είναι δε εύτυχημα ότι κατά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένας οργανισμός έρευνών και εκδόσεων βιβλίων ιστορικού και λαογραφικού περιεχομένου με πρωταγωνιστές τους εκπαιδευτικούς Μέσης και Δημοτικής εκπαίδευσης. 'Ο Λευτέρης Χρ. Μαρινέλλη με την πιο πάνω εργασία του έδειξε ότι έχει την ικανότητα για ιστορικές έρευνες και ιστορικές συνθέσεις.

'Αλέκου Βασιλείου: «ΤΟ ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ ΣΤΟ ΑΛΒΑΝΙΚΟ ΕΠΟΣ (1940 - 1941)», 'Αθήνα 1986, σελ. 47.

'Ο 'Αλέκος Βασιλείου είναι ένα συνεχώς ανερχόμενο άστéρι στο πνευματικό στερέωμα της χώρας και η προσφορά του

στά νεοελληνικά γράμματα είναι μεγάλη. Βαθύ διεισδυτικό πνεύμα στην ύφή και στην ουσία των πραγμάτων, ο Α.Β., έχει διαγράψει μιὰ λαμπρή τροχιά στην πνευματική πορεία του Έθνους και έχει πολλά ακόμα να μᾶς δώσει. Ἀκαταπόνητος ἐργάτης τοῦ πνεύματος, με ἀγάπη στους συνανθρώπους του και στο λαό μας, μοχθεί ἀνιδιοτελῶς γιὰ τὴν πνευματική προβολή των ἄλλων. Ὁ ἴδιος ἀποφεύγει τὴ δική του προβολή και αὐτὸ τὸν τιμᾶει ιδιαίτερα. Τελευταία, ὁ Ἀλέκος Βασιλείου ἔχει καταπιαστεί με ἐπιτυχία και με ἱστορικά θέματα. Τὸ τελευταίο του βιβλίο: «Τὸ Κωσταλέξι Φθιώτιδας στὸ Ἀλβανικὸ Ἔπος» ἀποτελεῖ σημαντική προσφορά στὴν τοπική ἱστορία τῆς Φθιώτιδας και ὁ τρόπος τῆς παρουσίᾱς του με τὴ μορφή βιογραφικοῦ λεξικοῦ θὰ ἀποτελέσει παράδειγμα πρὸς μίμηση στὸς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῆς χώρας. Ὑπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ὁ Α.Β. γίνεται πρωτοπόρος σὲ μιὰ μορφή ἱστοριογραφίας πού θὰ πρέπει νὰ προσεχθεῖ και νὰ βρεῖ τοὺς μιμητὲς και συνεχιστὲς του, γιατί αὐτὰ πού ζήσαμε και εἶναι νωπὲς οἱ μνήμες τους θὰ τὰ σβῆσει ὁ χρόνος ἂν δὲν τὰ καταγράψουμε. Ἡ παράθεση φωτογραφιῶν των βιογραφουμένων εἶναι μιὰ ωραία προσπάθεια τοῦ Α.Β. νὰ συμπληρώσει τὸ κείμενό του με παραστατικό τρόπο και ἐδῶ ἐκτιμᾶται ἡ πρωτοπορία του.

Γεωργίου Θ. Λυριτζῆ :
«Ο ΜΑΚΕΔΩΝ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΣ ΝΑΟΥΜ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ (1835 - 1901)», Θεσσαλονίκη 1984.

Ὁ Γεώργιος Θ. Λυριτζῆς μᾶς ἔχει δώσει ἀρκετὲς ἱστορικὲς ἐργασίες πού σχετίζονται με τὴν τοπική ἱστορία τῆς Μακεδονίας. Τὶς ἐργασίες αὐτὲς χαρακτηρίζουν συνέπεια και ὑπευθυνότητα. Ἡ νέα ἐργασία τοῦ Γ.Θ.Α. ἀναφέρεται στὸ Μακεδῶνα Ὀπλαρχηγὸ Ναοῦμ Κωνσταντινίδη, πού ἡ δράση του ἀγκαλιάζει τὰ ἀλυτρωτικά κινήματα στὸ Μακεδονικὸ και Θεσσαλικὸ χῶρο. Ὁ Ναοῦμ Κωνσταντινίδης,

φύση ἀνήσυχη και δυναμική, ἔλαβε μέρος και στὴ μεγάλη κρητική ἐπανάσταση τοῦ 1866 - 1869 και διακρίθηκε σὲ ὅλα τὰ συνταρακτικά γεγονότα πού ἔλαβαν χώρα στὴν πατρίδα μας κατὰ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ περασμένου αἰώνα. Τὸ βιβλίο, ὀλιγοσέλιδο ἀλλὰ πολὺ τεκμηριωμένο, ἀποτελεῖ ἀπόκτημα γιὰ τὴ νεώτερη ἱστορία τοῦ τόπου μας

Γιάννη Α. Σακελλίων :
α) «ΕΝΑ ΑΓΝΩΣΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ 1874 ΓΙΑ ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ», Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 68 και β) «ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΞΕΝΙΔΗΣ», Λάρισα 1985 (Ἀνάπτυπο ἀπὸ τὸν τόμο των πρακτικῶν τοῦ συμποσίου «Λάρισα, παρελθὸν και μέλλον» 26 - 28.4.1985).

Ὁ Γιάννης Α. Σακελλίων εἶναι ἕνας φιλοσοφημένος πνευματικὸς και κοινωνικὸς ἀγωνιστὴς και ἡ προσφορά του στὰ νεοελληνικά γράμματα ἔχει ἐκτιμηθεῖ ἀπὸ τοὺς εἰδικούς και ἀπὸ τὸ εὐρύτερο ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ. Βαθυστόχαστος διανοητὴς με διαύγεια πνεύματος και κριτική διεισδυτικότητα, ὁ Γιάννης Α. Σακελλίων, ἔχει ταραξεί τὰ νερά τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας. Κάθε λέξη του διαλεγμένη, κάθε φράση του σμιλεμένη. Ὁ Γ.Α.Σ. ἔχει δημιουργήσει μιὰ γερὴ ὑποδομὴ και τὶς ἐργασίες του διακρίνουν σαφήνεια, περιεκτικότητα και ὑπευθυνότητα. Με τὶς δυὸ παραπάνω ἐργασίες του, πού ἀναφέρονται στὴν τοπική ἱστορία τῆς Θεσσαλίας και διασαφηνίζουν ἄγνωστες ἢ πολὺ λίγο γνωστὲς πτυχές της, ὁ Γ.Α.Σ. ἐπιβεβαιώνει τὴ φήμη του και τὴν ἀνοδική του πορεία στὰ νεοελληνικά γράμματα.

Κώστας Σαρδελῆ : «**Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ**», Ἀθήνα 1986.

Ὁ Κώστας Σαρδελῆς εἶναι ἕνας τα-

λαντούχος πνευματικός άνθρωπος και ή προσφορά του στη νεώτερη ιστορία του τόπου μας είναι πολύ γνωστή. Δεν χρειάζεται, λοιπόν, ιδιαίτερη παρουσίαση μια και έχουμε δώσει πλήρη βιογραφικά του στοιχεία σε προγενέστερο τεύχος της 'Ηπειρωτικής 'Εστίας. 'Η νέα εργασία του Κ.Σ. με τίτλο: «'Η 'Εκκλησία και ο Μακεδονικός 'Αγώνας» αποτελεί σημαντική προσφορά στη βιβλιογραφία του Μακεδονικού 'Αγώνα και διασαφηνίζει πολλές άγνωστες πτυχές του. 'Η προσφορά του 'Ελληνικού Κλήρου στον Μακεδονικό 'Αγώνα υπήρξε ουσιαστική και ο Κ.Σ. με μεθοδικότητα την αναπτύσσει και την παρουσιάζει στο ευρύτερο ελληνικό αναγνωστικό κοινό, γιατί ο Κώστας Σαρδελής όταν μιλάει άπευθύνεται στους πολλούς και όχι στους λίγους.

Φιλολογικού 'Ιστορικού Λογοτεχνικού Συνδέσμου Τρικάλων: «ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ», 'Αφιέρωμα στα 100 χρόνια της άπελευθέρωσης της Θεσσαλίας, Τρίκαλα 1981, σελ. 242.

Σημαντική ή προσφορά του Φιλολογικού 'Ιστορικού Λογοτεχνικού Συνδέσμου Τρικάλων να παρουσιάσει μία ώραία συλλογική εργασία με τίτλο «ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ», άφιέρωμα στα εκατόχρονα άπελευθέρωσης της Θεσσαλίας από τον Τουρκικό ζυγό. 'Ολοι οι συνεργάτες του τόμου έκαναν σωστά τη δουλειά τους και ή εργασία ως σύνολο παρουσιζει πληρότητα και όμοιογένεια. Τα επί μέρους θέματα σωστά τοποθετημένα και άξιολογημένα από τη συντακτική επιτροπή και τους συνεργάτες της έπαινετης αυτής συλλογικής προσπάθειας.

'Αλεξάνδρου Καλογεροπούλου - Δημητρίου Καλογεροπούλου - Γρηγορίου Καλογεροπούλου: «ΒΑΡΛΑΑΜ - ΣΚΛΙΒΑΝΗ

ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΠΕΝΤΕ ΠΗΓΑΔΙΩΝ (ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΝΙΚΑΙΟΥ ΔΙΟΣ)», σελ. 152 (α.χ.).

'Αξιόλογη προσφορά για την τοπική ιστορία της 'Ηπείρου αποτελεί ή συλλογική εργασία των τριών συγγραφέων. Με πόνο και άγάπη για την πατρογονική τους γη, οι τρεις συγγραφείς κατέβαλαν φιλότιμες προσπάθειες και μās παρουσίασαν μία συνθετική εργασία και αναλύουν με άφηγηματικό και περιετχο τροπό την ιστορία, τα ήθη - έθειμα και τα τοπωνύμια μās δοξασμένης περιοχής, οι άνθρωποι της όποίας διακρίθηκαν στους έθνικούς άγώνες της τελευταίας εκατονταετίας. 'Εργασία έπιμελημένη και πολύ κατατοπιστική, άξίζει να διαβαστεί από το ευρύτερο αναγνωστικό κοινό, γιατί σε αυτό άπευθύνεται ή τριάδα των συγγραφέων.

Κ. Δ. Τσαγγαλά: «ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ - ΛΑΪΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ — ΜΕΡΟΣ Β' 'Η ΜΑΓΕΙΑ», Γιάννινα 1986, σελ. 112.

'Ο λαμπρός έπιστήμονας και υπέροχος άνθρωπος Κ. Δ. Τσαγγαλάς, καθηγητής του Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων, στη σειρά των έπιστημονικών του συγγραμμάτων κυκλοφόρησε το πιο πάνω βιβλίο του. 'Η έπιστημονική πληρότητα και το προσωπικό στυλ του συγγραφέα καθιστούν το βιβλίο του ευχάριστο και ώφέλιμο, τόσο για τους φοιτητές του, όσο και για το ευρύτερο αναγνωστικό κοινό. Το άγροτόπαιδο της Θεσσαλίας, που χωρίς καμία ύποσθήριξη αλλά μόνο με την ευσυνείδητη φιλοπονία και εργατικότητα άναδείχτηκε σε Καθηγητή Πανεπιστημίου σε νεαρή σχετικώς ηλικία, δείχνει ότι έχει γερή έπιστημονική συγκρότηση και έχει να δώσει πολλά στην 'Ελληνική Λαογραφία. 'Αξιος συνεχιστής του Καθηγητή Δημήτρη Λουκάτου, ο Κ. Δ. Τσαγγαλάς αποτελεί ένα μεγάλο κεφάλαιο για το Παπιστήμιο των 'Ιωαννίνων.

Σ π ύ ρ ο υ Έ ρ γ ο λ ά β ο υ :
 «ΔΥΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ
 ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ: Σ.
 ΔΑΚΑΡΗΣ ΚΑΙ Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ»,
 σελ. 54, Γιάννινα 1986.

Ο Σπύρος Έργολάβος είναι ένας από τους κορυφαίους φιλόλογους της σύγχρονης γενιάς και η προσφορά του στην ελληνική παιδεία και γραμματεία είναι ανεκτίμητη. Φροντιστής - παιδαγωγός με κέντρο των ασχολιών του τα Ίωάννινα, έχει να επιδείξει στο ενεργητικό του ένα τεράστιο διδακτικοπαιδευτικό και πνευματικό έργο. Οί από έδρας διδασκαλίες του Σπύρου Έργολάβου στα κλασσικά γράμματα (άρχαϊα - λατινικά) και στη νέα ελληνική γραμματεία, μόνο με τις διδασκαλίες των σοφών διδασκάλων των Ίωαννίνων των περασμένων αιώνων μπορούν να συγκριθοῦν.

Η διδακτικοπαιδευτική μορφή του Σπύρου Έργολάβου πλανιέται πάνω από τα πνευματικά Γιάννενα επί μία ολόκληρη εικοσαετία και η προσφορά του στη νεολαία της Ήπειρου είναι σε όλους γνωστή. Σεμνός και άθρομβος, έχει αποσπάσει τη γενική αναγνώριση. Πολυάριθμες οί δημοσιευμένες μελέτες του επάνω σε διδακτικοπαιδευτικά θέματα. Ο οδηγός για τη σύνταξη εκθέσεων ιδεών, του Σπύρου Έργολάβου, είναι ένα από τα πιο ντοκουμενταρισμένα βιβλία στο είδος του, που έχουν γραφτεί κατά τα τελευταία 50 χρόνια.

Οί όμιλίες του Σπύρου Έργολάβου σε δημόσιους χώρους και στο ελεύθερο ανοικτό Πανεπιστήμιο του Δήμου Ίωαννίνων έχουν αφήσει εποχή. Δεινός ρήτορας με την εδχέρεια του λόγου και με την καταπληκτική εδρυμάθεια, που τόν διακρίνουν, μαγεύει και καθηλώνει τó ακροατήριό του με όποιοδήποτε θέμα και αν καταπιστεί. Ο ίδιος αποφεύγει τους έπαίνους και τη διαφήμιση για τόν έαντό του, αλλά μοχθεϊ για την προβολή του πνευματικού έργου των Ήπειρωτών.

Στα πλαίσια αυτά είναι και η όμιλία του για τούς μεγάλους Ήπειρωτες πνευ-

ματικούς αγωνιστές Σωτήρη Δάκαρη και Λέανδρο Βρανούση, που έγινε την 17 - 11 - 1986 στα Ίωάννινα, υπό την αιγίδα του Δήμου Ίωαννιτών. Ο Σπύρος Έργολάβος την ώραία αυτή όμιλία του κυκλοφόρησε σε βιβλίο. Ένα βιβλίο μεστό περιεχομένου, που παρουσιάζει με ζωντάνια και παραστατικότητα τις άδρες και δυναμικές μορφές των δύο σύγχρονων Ήπειρωτών λογίων. Ο όμοτιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Ίωαννίνων Σωτήρης Δάκαρης στη γλώσσα και στην πέννα του Σπύρου Έργολάβου βρήκε τη δικαίωση του. Μία δικαίωση που του έκανε ο Δήμος Ίωαννιτών για να τόν τιμήσει για τη μεγάλη προσφορά του στην Ήπειρωτική ιστορία και στα Ήπειρωτικά γράμματα.

Όμοίος ο πάντα γελαστός και καλόκαρδος Λέανδρος Βρανούσης, τó γελαστό παιδί όπως θά λέγαμε στην ποιητική γλώσσα, με την τεράστια προσφορά του στην ιστορία και στα ελληνικά γράμματα, τοποθετήθηκε στο βάθρο που του ανήκει. Με την ευκαιρία αυτή θά πρέπει να τονίσουμε, ότι είναι ώραία ή πρωτοβουλία που ανέλαβε ο Δήμος Ίωαννιτών να τιμήσει τούς ζώντες πνευματικούς ανθρώπους της Ήπειρου.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΔΟΚΑΝΑΡΗΣ

Κ. Γ. Σ τ α υ ρ ό π ο υ λ ο υ : 1)
 «ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ» (ποιήματα), Τρίκαλα 1985, 2) «ΜΑΧΑΩΝ» (ό γιός του Άσκληπιού), δοκίμιο, Τρίκαλα 1984.

Χαιρόμαστε που μās δίνεται ή ευκαιρία να παρουσιάσουμε, έστω και καθυστερημένα, τόν ποιητή, κριτικό, στοχαστή και ξεχωριστόν πνευματικόν άνθρωπο της επαρχίας, τόν Κώστα Γ. Σταυρόπουλο. Γιατί, ό άνθρωπος αυτός, που συνεχίζει, ύστερ' απ' τόν θάνατο του Άχιλλέα Καρανάσιου και του Χρ. Δημόφιλου, είναι μιá σημαντική προσωπικότητα στόν χώρο της πνευματικής ζωής της ελληνικής περιφέρειας, δέν άφησε να βαρύνει τó κενό που άφησαν οί προαναφερόμενοι, αλλά έχει δημιουργήσει,

μέ το προσωπικό του έργου, την κανονική έκδοση του περιοδικού του ΕΜΟΤ «Μετέωρα», τη φιλολογική μηνιαία όμώνυμη σελίδα στην εφημερίδα «Έρευνα», καθώς και με τη γενικότερη δραστηριότητα και συμμετοχή στην πνευματική και πολιτιστική ζωή των Τριγάλων, μιá φωτεινή παρουσία της πόλης αυτής σε πανελλήνια κλίμακα. Γι' αυτό, στεκόμαστε ιδιαίτερα στην εργασία του, δεδομένου ότι ή σεμνότητα και το ήθος του τόν κρατούν, επί χρόνια, μακριά απ' τη δημοσιότητα.

Η ποίηση του Κ. Γ. Σταυρόπουλου, περιχαραιομένη απ' την προσωπική σκητή και νοτισμένη από κάποια άνωγειαν ατιμόσφαιρα έξπρεσσιονιστικής ένατένισης, δίνει ένα μέλισμα μουσικής ανάχωρησης κι ένα είδωλο βαθύμετρης ύρασης πίσω απ' τα επιφανόμενα, που καλύπτει ύπαρξιακά τόν πάσχοντα άνθρωπο και άνοίγει ένα δρομάκι, μέσα στο σύμπαν, για τη συνάντηση του Θεού. Καί, γιομάτη όνειρο με φιλοσοφική άναφορά πέρ' απ' την όρατή πλευρά ά τών πραγμάτων, προσφέρει όντως την άναζητούμενη εκείνη διάσταση που αίρει τó τείχος, που άπλώνει τή φωνή δίχην χελιδόνων του έαρος πάνω απ' τις στατικές εικόνες τής άνοχύρωτης θήρευσης τής πήλινης εϋδαιμονίας, για να φτάσει να άγγίξει τις παρυφές από ένα ιδίόρρυθμο «κοσμικό» άπόδειπνο. Κι αυτή ή ποίηση, καθώς είναι δεμένη με τόν σύγχρονον άνθρωπο, ζευγνύει τόν χρόνο εκεί που δέν μπορούμε να μεταθέσουμε τή ζωή. Μάλιστα, μπορούμε να πούμε ότι τα ποιήματα τούτα, που είναι όργανωμένα με μιάν άξιοθαύμαστην οικονομία λέξεων, δέν έχουν μονάχα τήν έσώτερη συνομιλία καθ' έαυτόν και ένώπιος ένωπίω, αλλά και τήν καλλιτεχνική εκείνη συγκρότηση, που δικαιώνει τήν όραία γλώσσα του Κ. Γ. Σταυρόπουλου. Καί, αν ήταν να μην ξεκινάει κανείς απ' τα καθιερωμένα μεγέθη, θά έπρεπε να κρίνει, τή συλλογή τούτη, συγκριτικά με τήν άφοριστική ποίηση του Καβάφη ή τήν ύψηλή λυρική κράση τών ψαλμών, δεμένα συμφύτως και συμμείκτως μάλιστα, με ύπόστροφμα και εικόνες του έλληνικού λόγου. Έτσι, με αυτές τις κριτικές διαπιστώσεις και με κάποια συνοπτι-

κή πύκνωση, περιορίζουμε τήν παρουσίαση τής ποίησης του τρικαλινού πνευματικού φαροφύλακα, για να προσθέσουμε μαζί και τó δοκίμιο, στόν φιλολογικό και λογοτεχνικό έρευνητικό χώρο, που μάς δίνει με τó άνάτυπό του απ' τó «Τρικαλινό Έμερολόγιο», για τόν Μαχάωνα, τόν γιό του Άσκληπιού. Κι έδω, ό Κ. Γ. Σταυρόπουλος, περνώντας απ' τα όμηρικά έπη, μέσ' απ' τή μυθολογική άναφορά και τή δεδομένη μαρτυρία τών άρχαίων συγγραφέων, κατορθώνει να φιλοτεχνήσει πράγματι τόν μυθικόν αυτόν γιατρό του τρωικού πολέμου, να τόν άνασύρει μέσ' απ' τήν ποιητική άχλύ και να τόν στήσει, με βάση τήν άρχαία Τρίκκη, δίνοντας ένα ευότερο φάσμα άκτινοβολίας. Έτσι, κάτω απ' τήν προοπτική τής φωτεινής έστίασης μέσα στην Άλω τής θεσσαλικής αυτής πόλης, τó δοκίμιο τούτο κρατεί τήν ποιητική γοητεία, χωρίς καμιάν έκχώρηση τής έπιστημονικής διαλεκτικής, παίρνοντας κάποιαν αίσθηση διαχρονικής άμεσότητας, που είναι άποτέλεσμα απ' τή συμμετοχή του συγγραφέα.

Γι' αυτό, μάλιστα, έχουμε τή γνώμη πως, τó δοκίμιο «Μαχάων» του Κ. Γ. Σταυρόπουλου, θά είναι χρήσιμο να κυκλοφορήσει πολύ πέρ' απ' τις δεδομένες εκδόσεις και άνατυπώσεις που άναφέραμε. Άλλά, τίνος να τα γράφεις, δυστυχώς, αυτά, όταν τó Έπουργείο Πολιτισμού περι άλλων (και όχι για παρόμοιες προσπάθειες) κόπτεται περισσότερο;

Κώστας Φωτόπουλος: «ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ», έκδοση τής «Ηπειρωτικής Έταιρείας», Άθήνα 1986.

Έιδιαζουσα μορφή, ό Κώστας Φωτόπουλος, που προσεγγίζει τήν ανθρώπινη τελειότητα και που ό λόγος του, σε όποιον χώρο κι αν κινηθεί, άποπνέει εκείνο τó άρωμα τής χριστιανικής άγάπης και τής ποιητικής συνάντησης με τόν Θεό, τó πνευματικό του έργο ένέχει, πέρ' απ' τήν άρπότητα, τήν ευρύτερη αντίληψη θεώρησης και τήν όργανωμένη δομή, ένα

κλίμα νηφαλιότητας και ήρεμου φωτισμού. Ίδιαίτερα, μάλιστα, στο έργο του, όπου ο Κώστας Φωτόπουλος, απ' τους παλιούς θέρους Γιαννιώτες που φέρουν μαζί τους τη μνήμη της πόλης και τους χαρακτηριστικούς τύπους που ξμειναν στην παράδοσή της τὰ ἴχνη τους, έχει μαζέψει τη φυσιογνωμία, τὸ ζωντανὸ παρελθόν, τις αἰωρούμενες ἀφηγήσεις, τὰ χρόνια και τίς τοπωνυμικὲς χαρτογραφήσεις της, δίνει ἕνα ἔργο ὄντως σπάνιας ἀξίας. Γιατί, δὲν εἶναι μονάχα ἡ συγκέντρωση ὅλης αὐτῆς τῆς ρευστῆς ὕλης τοῦ χρόνου και τὸ χνώτισμα τῆς ἀτμόσφαιρας ἀπ' τὰ παιδικὰ του βιώματα (καὶ ποὺ θὰ εἶταν ἀρκετὸ νὰ ξεχωρίσει μιὰ τέτοια προσφορά), ἀλλὰ ἡ διαπότιση και ὁ χρωματισμὸς μέσ' ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἄρρητη μαγεία κάποιας ἱριδίζουσας φωτοσκίασης τοῦ παρελθόντος, ποὺ κάνει τὰ πράγματα και τὰ πρόσωπα ὄντότητες ποὺ ἀγγίζουσι τὴ μεταφυσικὴ διάσταση τοῦ κόσμου. Ἔτσι, αὐτὴ ἡ περιήγηση ποὺ γίνεται μὲ τὸ βιβλίον τοῦ Κώστα Φωτόπουλου, κρατάει ἕνα πολύτιμον ὑπαρξιακὸ ἀντίκρουσμα, ἐνέχει ἕνα μήνυμα καλοκαγαθίας κι ἕνα χαμηλόφωτο συναξάρι ποὺ ὑποβάλλει, ποὺ εὐρύνει τὸ ὑπόστρωμα και ποὺ μεγαλώνει τὴ ζωὴ τῶν Ἰωαννίνων, πολὺ πὸ πέρ' ἀπ' τὰ συμβατικά και ἀπάνθρωπα μεγέθη τῶν μεγάλων πόλεων. Καί, ἀκόμα, στὴν ἐποχὴ τούτη, ποὺ κόβονται αὐτὲς οἱ γέφυρες μὲ τὰ ἴχνη τῶν προγόνων, ποὺ χάνεται ἡ μνήμη τῶν δημόσιων χώρων, ποὺ ἀποχρωματίζονται οἱ γειτονιὲς και ποὺ σβήνουν τὰ πρόσωπα μέσα στὸν γενικὸν ἀποχρωματισμὸ, αὐτὰ τὰ «Παλιὰ Γιάννινα» τοῦ Κώστα Φωτόπουλου πῆζουσι μιὰ νέα θεμελίωση, ποὺ θὰ πρέπει νὰ φυλάξουμε και νὰ τὴν ἀξιολογήσουμε ὡς μοναδικὸ κεφάλαιον. Γιατί, ἡ διάσωση και ἡ ἀνάδειξη ἐδῶ δὲν εἶναι μόνον ἕνα ἱστοριολογικὸ γεγονός, ἀλλὰ μιὰ ἐπικοινωνία μὲ τὰ Γιάννινα ποὺ ξμειναν στὴν ἱστορία και στὴν παράδοση τοῦ Γένους, μέσ' ἀπὸ τὴν αἴσθηση, τὴν ὄραση και τὴν ποίηση τῆς καθημερινότητας, ὅταν ἡ πόλις δὲν εἶχε χάσει τὴν κλίμακα τῶν ἀνθρώπων μετρώων. Γι' αὐτό, ἡ ἀξιοποίηση τῆς πολυτίμης

τούτης κατάθεσης, καθὼς και τῶν ἄλλων παλιῶν Γιαννιωτῶν (Σαλαμάγκας, Ζοῦμπος), ποὺ περισυνέλεξαν τὰ παραλειπόμενα τῶν Ἰωαννίνων, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσεχθοῦν, γιὰ νὰ μὴ μείνουμε, στὸ τέλος, μονάχα μὲ τίς οὐδέτερες ἀναφορὰς τῶν οπουδαστηρίων.

Θὰ πρέπει, τέλος, νὰ σημειώσουμε τὸν καλλιεργημένο λόγο, τὴν πληρότητα τῆς ἀφήγησης, τὸν εἰδικὸ χρωματισμὸ και τὴν μικρὴν ἱστορία, ποὺ ἔχει τὸ κάθε τοπωνύμιον, ὁ κάθε μαχαλὰς και ὁ καθένας ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, ποὺ συνδέθησαν, κάτω ἀπ' τὴν ἀνώνυμη καθημερινότητα (καὶ ὄχι μὲ τὸ φῶς τῶν προβολέων γιὰ τοὺς ἐπώνυμους) τῆς παλιάς πόλης. Κι αὐτό, κατὰ τὴ γνώμη μας, εἶναι ποὺ δικαιώνει τὴ μοναδικότητα και ποὺ ἀρδεύει τὸ κείμενον τοῦ Κώστα Φωτόπουλου, ἐνανθρωπίζοντας τὴν ἀφήγησή του.

Κώστας Π. Μιχαήλ : «ΔΕΛΦΙΚΟ», Ἀθήνα 1987.

Ὁ ποιητὴς μὲ τὴν αἴσθηση τῆς φωτοσκίασης ἰδραγγύρου στὴν ψυχὴ, ποὺ αἰωρεῖται μὲ τὴ μουσικὴ τῶν λέξεων, Κώστας Π. Μιχαήλ, μᾶς δίνει τώρα στὰ «Δελφικά» ἕνα ἰδιόρρυθμον λυρικό ἔπος, ὅπου ἀνακαλεῖται, μέσ' ἀπὸ ἕνα μαγικὸ καθρέφτη, ἡ ἀκτινοβολία τῆς ποιητικῆς μυθογονίας και ἡ διαχρονικὴ ἀποθέωση τῆς δελφικῆς ὄντοτητας. Ἔτσι, δεμένα γύρω ἀπ' τὸν βαθύτερον κορμὸ τῆς συνάντησης τῶν θεῶν, τῶν ἐπώνυμων ἡρώων και τῶν ἀνθρώπων ποὺ ξμειναν στὸ χρόνο, ὅλα τὰ γεγονότα και οἱ ἀντικατοπτρισμοὶ τῶν μυθολογικῶν και τῶν πραγματικῶν ἐκφάνσεων, μέσ' ἀπ' τὴν ἀχλύ τῆς ποίησης και τῆς φιλοσοφικῆς θεώρησης τῆς ἀνθρωπίνης ὑπαρξιακῆς ἀναζήτησης, παίρνουν τὴ μορφὴ τῆς λυρικῆς ἐπικῆς περιήγησης. Καὶ τὸ μεγάλο αὐτὸ κατόρθωμα τοῦ Κ. Μιχαήλ, πέρ' ἀπ' τίς δεδομένες διαστάσεις τῶν πολυῦμνων ἔργων τῆς ἀρχαιότητας και τῆς ἀπέραντης ἔκτασης στὸν παγκόσμιον πολιτισμὸ, ἀναβιώνει πνευματικὰ και ποιητικὰ

τούς Δελφούς, σ' έναν ορίζοντα καθολικής τήξης της αξίας των κρυσταλλωμένων ι-ριδισμών, όπου αιρούνται οι θίασοι του Διονύσου στο φως του 'Απόλλωνα. Γι' αυτό, τὰ όνόματα έδω γίνονται όντότητες άπελευθερωμένες άπ' τή φθορά του χρόνου ή τήν πεπερασμένη διάρκεια, κρατώντας μιá αίσθηση άπ' τήν έκσταση, τó θάμβος και τή νηφαλιότητα, που γιομίζουν τó δελφικό τοπίο και τά μνημεία τής πύλ λαμπρής αυτής άρχαιότητας. Γιατί, ό Κώστας Μιχαήλ, προκειμένου νά δυνηθεί νά επικοινωνήσει με τόν τόπο και τόν χρόνο στους Δελφούς, χρειάστηκε αυτήν τήν άσχημη μέθεξη, που τήν άνάπλασε ποιητικά πάνω στον ίδιον ιστό τής άνεπανάληπτης αυτής δελφικής ιδέας με τά νερά τής Κασταλίας, τες Φιαδριάδες, τόν ήνίοχο και τήν μάντιδα Πυθία. Κι αυτό, άκριβώς, είναι που προσδιορίζει και τήν ειδική αξία τής προσφοράς τούτης του Κώστα Μιχαήλ, δεδομένου ότι σ' αυτόν τόν χώρο, που πιάνει μιάν άνυπολόγιστη θέση στην οίκουμένη, είναι τολμηρό νά θελήσει κανείς νά στήσει ξανά τή φωνή και τó «λάλον ύδωρ».

Νίκου Μπλέτα - Δούκαρη :
«Η ΚΟΚΚΙΝΗ ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ» (β'
έκδοση), 'Ιταλία, 1985.

Θά έπρεπε νά είχε πάρει, ό Νίκος Μπλέτα - Δούκαρης, μεγαλύτερον χώρο άπ' αυτόν που γνωρίζουμε πώς του δόθηκε άπ' τήν κριτική, για νά μη δημιουργούνται στη γραμματεία μας εκείνα τά πλασματικά μεγέθη, που δέν αφήνουν πολλά περιθώρια για τούς άλλους. Γιατί, ό άνθρωπος αυτός, που θητεύει έπί δεκαετίες, στην πρώτη γραμμή τής λυρικής ποίησης με τή βαθύτερη κοινωνική συνείδηση και πού, ως μαχόμενος διανοούμενος, έχει προσφέρει τόσα πολλά στον τόπο μας, είναι άπ' τά πιο λαμπρά όνόματα των εκπροσώπων μας στην 'Ιταλία. Καί, άκόμα, γιατί, ό Νίκος Μπλέτα - Δούκαρης, που έχει δημιουργήσει ένα φωτεινό κύκλο κι έγινε παράγοντας

τής πνευματικής ζωής στην Μπολόνια, άποτελεί ένα κεφάλαιο, που θά έπρεπε νά είχε άξιοποιηθεί. Γι' αυτό, ή ποιητική παρουσία του στα έλληνικά και στα ιταλικά, από εκείνη τήν έξοχη έπική συλλογή «Έλλάδα ώρα μηδέν» ως τήν τωρινή «Κόκκινη μπαλλάντα» (που εκδίδεται για δεύτερη φορά), υπάρχει ένας ευρύτερος χώρος λυρικής πνοής, που έχει ένα βαθύτερο υπόστρωμα κοινωνικής όρασης και ελληνικής αίσθησης, έτσι που νά γίνεται ουσιαστική συνάντηση με τες περιπέτειες τής ρωμιούσνης. 'Ο Νίκος Μπλέτα - Δούκαρης, που κατορθώνει νά ένανθρωπίζει τόν ύλικό χώρο και νά δίνει, μέσ' άπ' τες αξίες τής όνειροπόλησης και τής μουσικής εικόνας, μιá ζωντανή τοιογραφία με διαχεόμενες εικόνες από οκηνογραφίες ελληνικότητας και διάστρωση από τόνους δημοτικού τραγουδιού, άνοίγεται πέρ' άπ' τήν κλίμακα τής προσωπικής αναφοράς, για νά φτάσει, σε πολλά άπ' τά ποιήματά του (όπως γίνεται και στην «Κόκκινη μπαλλάντα»), στην έκταση και τή μορφή μιás έπικής ποιητικής πορείας. Κι αυτό, που κατορθώνει νά επιτύχει, παρά τήν έλλοχεύουσα παγίδευση τής πολιτικής ή τής ιδεολογικής παρόρμησης, είναι άναντίρρητα ένα κατόρθωμα (τούλάχιστον για τήν εποχή τούτη τής γλωσσικής πτώχευσης και του οικουμενικού ανθρώπου που κινείται περισσότερο με δεδομένα έκφραστικά μέσα), που δέν θά πρέπει νά περάσει άπαρατήρητο. Μάλιστα, θά ήθελα νά σημειώσω, πώς αυτή ή ροή των ποιητικών λέξεων με τó άκριβό φορτίο και τή χαρακτηριστική ευαισθησία, που κεντρώνεται πάνω σ' έναν άξονα άδιαφανούς μύθου, που δίνει τή διάσταση τής διασυννοριακής αντίληψης, άποτελεί ίσως μιá άπ' τες αίτίες που ξεχωρίζουν τήν ποίηση καί, σε πολλές περιπτώσεις, τήν καθιστούν κοινότητα πνευματικής και ψυχικής συνάντησης. Καί, με αυτές τες διαπιστώσεις, μπορούμε νά ζυγίσουμε τó βάρος και τó αντίκρυσμα, που φέρνει ό Ν. Μπλέτα - Δούκαρης, τόσο άπ' τή θητεία του στην 'Ιταλία όσο κι άπ' τήν εισφορά του στα σύγχρονα έλληνικά γράμματα. 'Ακόμα,

πρέπει να τονίσουμε, πώς τα βιβλία του, που εκδόθηκαν στα ιταλικά και που είναι απ' τις πιο αξιοπρόσεκτες εκδόσεις ο' αυτήν τη χώρα με τη μεγάλη ποιητική παρουσία και τη μοναδική προσφορά της για τη μεσογειακή κουλτούρα των ημερῶν μας, ουνιοτοῦν ὅπωςοδήποτε δικό μας κεφάλαιο, που δὲν πρέπει νὰ παραμένει ἀναξιοποίητο. Γιατί, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὁ ποιητὴς αὐτός, που συνδέεται μὲ πολλοὺς κορυφαίους τῆς ποίησης, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης στὸ διεθνὴ κῶρο, δὲν περιορίζεται στοὺς ὀρίζοντες κάποιας ἀτομικῆς θεώρησης, ἀλλὰ φέρνει, μαζί μὲ τὴν ἀλληλεγγύη, τὴν εὐαισθησία καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ λόγου, ἕνα μῆνυμα γιὰ φιλία καὶ εἰρήνη, που ἀνταποκρίνεται στὸ αἶτημα τῶν καιρῶν μας.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ν. Β. Τυπάλδου : «ΜΥΣΤΙΚΗ ΘΥΡΑ» (ποιήματα), ἐκδόσεις «Συντροφιά», Ἀθήνα 1987 σελ. 36.

Ὁ γνωστός χριστιανὸς λογοτέχνης Ν. Β.Τ. μᾶς προσφέρει μὲ τὸ τελευταῖο βιβλίο του 29 καινούργια συγκλονιστικὰ ποιήματα. Ὁ τίτλος τῆς συλλογῆς εἶναι πολὺ ἐνδεικτικός, γιὰ τὸν μυστικὸ χαρακτῆρα τῶν ποιημάτων που τὴν ἀπαρτίζουν. Ἡ «Μυστικὴ Θύρα» δὲν ἐπιβάλλεται οὔτε μὲ τὸν ὄγκο οὔτε μὲ τὴν ἐκδοτικὴ κλιδῆ, ἀλλὰ μᾶς κερδίζει μὲ τὴν ἐσωτερικότητα καὶ τὴν οσμὴνότητά της. Δὲν ἔχει καμιά ἔπαρση γιὰ τὴ νεότητα καὶ

τὴ δυνάμη του. Ψάλλει τὴν προσευχὴ καὶ τὴ δέσησή του στὸν Κύριο τῶν πάντων, ὡς νὰ λέει τὸ κύκνειον ἄσμα του. Κι αὐτὴ τὴν ὥρα, που ψάλλει τὴν ὠδὴ στὸν Ἀγαπημένο του, θέλει γαλήνη καὶ ἡσυχία τῆς ἐρήμου, ἂν εἶναι δυνατόν. Γι' αὐτὸ καί, παίρνοντας στὰ χέρια τὰ λυρικά ποιήματα τῆς «Μυστικῆς Θύρας», ἔχει κανεὶς τὴν ἐντύπωση πὼς ἀκούει βήματα καὶ ψιθύρους ο' ἐρημικὸ μοναστήρι. Γι' ἄλλους, ἴσως φανοῦν βαριά τοῦτα τὰ ποιήματα, γεμάτα θλίψη καὶ «πεισιθανασμὸ». Αὐτὸ εἶναι μονάχα στὴν ἐπιφάνεια τῶν λέξεων. Στὸ βάθος ὑπάρχει ἕνας ἀπόηχος τοῦ σοφοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μὲ τὸ λόγο «ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης». Μιὰ κατασκευτικὴ ἀτμόσφαιρα δειλινοῦ, που περιμένει τὴ βραδινὴ ὥρα, ψάλλοντας τὸ «Φῶς ἰλαρόν», ἀνάβοντας τὸ καντήλι καὶ θυμιατίζοντας τὸ ὑπερῶο γιὰ τὴν προσευχὴ τοῦ «Κύριε ἐκέκραξα» καὶ τοῦ «Κατευθυνθήτω»:

«...Πρέπει τὴ νεκρὴ νὰ ντύσω ἀγνό-
[τητά μου
μὲ τῆς αἰωνιότητος τὸ φέγγος
τὴν ἀπερίγραπτη λευκότητα τῶν Χερου-
[βικῶν
φτερῶν νὰ ὁραματισθῶ...».

(σ. 22)

«...Μιὰ πολυζύμαντη συμφωνία ἐλπίδος,
ὅπου τοῦ παραλόγου ὁ κόσμος
στὸ Ἀνέσπερο Φῶς μετουσιώνεται...».

(σ. 27)

Ἰδοὺ μὰ ὀλόρθη λογοτεχνικὴ μαρτυρία τοῦ πνεύματος μὲ λόγο ποιητικό.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

ΔΙΑΦΟΡΑ

ΒΡΑΒΕΙΑ

I

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τελετῆς εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός», ἀνενεμήθησαν τὰ ἐτήσια βραβεῖα Ἱερέως, Διδασκάλου, Ἀδελφῆς Νοσοκόμου καὶ Λογοτεχνίας τοῦ Ἰδρύματος «Κατίγκω & Γιώργης Χρ. Λαϊμός», ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Ἰδρύματος Ἀκαδημαϊκοῦ - Καθηγητοῦ κ. Ἰωάννη Ν. Καρμίρη, ὡς ἑξῆς:

1. Τὸ βραβεῖον ἱερέως, δρχ. 200.000, ἀπενεμήθη, μεταθανάτως, εἰς τὸν Ἀρχαμανδρίτην Χρυσότομον Παπασαραντόπουλον, διὰ τὴν ἱεραποστολικὴν του δρᾶσιν εἰς τὴν Ἀφρικὴν.

2. Τὸ βραβεῖον διδασκάλου, δρχ. 200.000, εἰς τὸν κ. Κωνσταντῖνον Ι. Κλαδᾶν, διὰ τὴν πλουσίαν παιδαγωγικὴν, ἐθνικὴν καὶ θρησκευτικὴν δρᾶσιν του.

3. Τὸ βραβεῖον ἀδελφῆς νοσοκόμου, δρχ. 200.000, εἰς τὴν κ. Ἰουλίαν Πετροπούλου - Μαντζουράνη, διὰ τὸ πλοῦσιον νοσηλευτικὸν καὶ κοινωνικὸν ἔργον της.

4. Τὸ βραβεῖον λογοτεχνίας, δρχ. 200.000, εἰς τὸν κ. Π. Β. Πάσχον, διὰ τὴν ποιητικὴν συλλογὴν του «Οὐράνιο Δένδρον» καὶ τὸ σύνολον τοῦ λογοτεχνικοῦ του ἔργου.

Κατὰ τὴν τελετὴν ὠμίλησαν ὁ Πρόεδρος του Δ.Σ. τοῦ Ἰδρύματος, Ἀκαδημαϊκὸς - Καθηγητῆς κ. Ἰωάννης Ν. Καρμίρης, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξεν τὸ ἐπιτελούμενον ἐξόχως σημαντικὸν ἔργον τοῦ Ἰδρύματος, καὶ ὁ Γενικὸς Διευθυντῆς τοῦ Ἰδρύματος κ. Ἡρακλῆς Παπαβασιλείου, ὁ ὁποῖος ἀνέλυσε τὸ ἔργον τῶν βραβευθέντων.

Ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων ἔγινε μὲ ὁμόφωνον γνώμην τῶν ἀρμοδίων ἐπιτροπῶν κρίσεως.

II

ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ «ΚΑΤΙΓΚΩ & ΓΙΩΡΓΗΣ ΧΡ. ΛΑΙΜΟΣ»

Κατὰ τὴν διάρκειαν τελετῆς στὴν αἴθουσα τοῦ Φιλελογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός», ἔγινε ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων τοῦ 5ου Πανελληνίου Διαγωνισμοῦ τῆς Χριστιανικῆς Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς. Τὰ βραβεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπενεμήθησαν μὲ ὁμόφωνη γνώμη τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς, εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Τοῦ Ἰδρύματος «Κατίγκω & Γιώργης Χρ. Λαίμος», στὴ μνήμη Κατίγκως Λαίμου, δρχ. 200.000, στὸν κ. Π. Πάσκο γιὰ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ του «Οὐράνιο Δέντρο» καὶ τὸ σύνολο τοῦ λογοτεχνικοῦ του ἔργου.

2. Τοῦ Συλλόγου «Ἀνάπλασις», στὴ μνήμη Σοφοκλῆ Χατζηδάκι, δρχ. 200.000, στὸν Νίκο Β. Καμβύση γιὰ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ του «Ἰσάγγελιοι» καὶ τὸ σύνολο τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου.

3. Τοῦ Γ. Φυτίλη, στὴ μνήμη τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου Φυτίλη, δρχ. 70.000, στὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης κ. Τιμόθεο γιὰ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ του «Λυτρωτικὴ Φλογέρα».

4. Τῆς Χριστιανικῆς Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς, στὴ μνήμη τοῦ ἱδρυτοῦ της ποιητῆ Στέφανου Μπολέτη, δρχ. 50.000, στὴν κυρία Στάσα Στρούζα - Μαργαρίτη γιὰ τὸ μυθιστόρημά της «Ἡ κυρὰ τῆς Σμύρνης».

5. Τῶν Ἐκδόσεων Κ. Κακουλίδη, στὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ Ἀλέξανδρου Κρέστοβιτς, δρχ. 30.000, στὸν κ. Μιχαὴλ Μιχαηλίδη γιὰ τὸ βιβλίον του «Ἀπάθεια».

6. Εἰδικὸ Βραβεῖον Λογοτεχνίας στὸν κ. Φοῖβο Πιομπίνο γιὰ τὸ βιβλίον του «Ἐλληνας Ἀγιογράφοι μέχρι τὸ 1821».

7. Τὸ Εἰδικὸ Βραβεῖον Ἑλληνορθόδοξου Χριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ στὴν Κα Ἑλένη Πρωτοπαπαδάκη - Παπακωνσταντῖνου γιὰ τὸ βιβλίον της - λεύκωμα «Τὰ Θαύματα τοῦ Κυρίου».

8. Ἐπαινος στὴν Κα Ἀμαλία Μεγαπάνου γιὰ τὸ βιβλίον της «Καλλίστη» (διήγημα).

9. Ἐπαινος στὸν κ. Γιάννη Κορίδη γιὰ τὴν ἀνέκδοτη ποιητικὴ συλλογὴ του «Τὸ ρόδο τῆς φωτιᾶς».

10. Ἐπαινος στὸν κ. Χρῆστο Καραγιαννόπουλο γιὰ τὸ βιβλίον του (διηγήματα) «Ἰωνικὸς Νόστος».

— Τὰ βραβεῖα γιὰ παιδικὸ μυθιστόρημα καὶ τὶς Ἀληομόνητες Πατρίδες δὲν ἀπενεμήθησαν.

Μίλησαν ὁ Πρόεδρος τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς, Ἀκαδημαϊκὸς - Καθηγητῆς κ. Ἰωάννης Ν. Καρμίρης, καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Χριστιανικῆς Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς κ. Νί-

κος Άρβανίτης, ό οποίος καί ανέλυσε τά βραβευθέντα έργα. Ή Κριτική Έπιτροπή του διαγωνισμού άπετελείτο άπό τούς: Άκαδημαϊκό - Καθηγητή Ιωάννη Ν. Καρμίρη, πρόεδρο, Στέλιο Άρτεμάκη, δημοσιογράφο - κριτικό, Νίκο Άρβανίτη, λογοτέχνη - κριτικό, Ε. Ν. Μόσχο, λογοτέχνη - κριτικό, καί Ήρακληΐ Παπαβασιλείου, συγγραφέα, μέλη.

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

I

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΛΟΥΪΖΑΣ ΚΑΚΙΣΗ

Τό Γαλλικό Ίνστιτούτο στα Γιάννινα, πού είναι μαζί κι ένας σημαντικός παράγοντας στην πνευματική καί στην καλλιτεχνική ζωή τών Ίωαννίνων, άπό τίς 4 μέχρι τίς 14 Μαρτίου παρουσίασε καί φιλοξένησε τήν έκθεση ζωγραφικής τής Λουΐζας Κακίση. Καί, όπως όλες οί παρόμοιες έκδηλώσεις στην αίθυσά του, παρουσίασε κι αυτή ξεχωριστό ενδιαφέρον καί έδωσε, στο κοινό τής πόλης μας, τήν ευκαιρία για μιá γνωριμία μαζί της. Γιατί, ή φθορά του χρόνου, μέσ' άπό μιάν ανθρώπινη ευαισθησία, πού διαρρέει κάτω άπό ένα χαμηλό φώς, κάνει τήν ύπαρξιακή συνείδηση νά έχει όρατο σκηικό μιás πορείας, πού θερμαίνεται άπ' τήν έκφραση τής αιώνας καθημερινότητας. Έτσι, τά λιτά χρώματα, πού άρθρώνονται σ' ένα φασματικό σχέδιο, κρατούν ένα μέρος άπ' τή φαντασία κι άπ' τήν διυλισμένη αίσθηση, πού ένορχηστρώνει, δίχην άποστασιοποιημένης μουσικής, τήν ανθρώπινη μορφή ή τήν σκηνογραφία του τοπίου. Γι' αυτό, μαζί με τήν τεχνική δυνατότητα, πού τής παρέχει ή άσκηση πάνω στα χρώματα, ή ζωγράφος μπορεί νά αναπτύσσεται άνάλογα με τίς προσωπικές της επιδόσεις, σ' έναν ευρύτερο χώρο αντικατοπτρισμού τών βιωμένων συγκινήσεων. Πάντως, ή ειλικρίνεια τών αισθημάτων καί ή βαθύτερη άνίχνευση, πέρ' άπ' τήν πεπατημένη αντίληψη τής μετεξπρεσιονιστικής παράστασης καί έξω άπ' τίς άμφίβολες παραμορφώσεις, χαρακτηρίζει τή ζωγραφική τής Λ. Κακίση, διαχέοντας μιá γνώριμη θαλαπυρή άτμόσφαιρα, πού τή φέρει πολύ κοντά στο πλατύ κοινό. Κι' αυτό, στην εποχή μας, είναι άναντίρρητα ένα προόν, γιατί προσφέρει, μαζί με τήν αισθητική καλλιέργεια καί τήν πνευματική έπαφή, ένα δρόμο κι έναν όρίζοντα.

ΓΚΡΕΚΑΣ ΚΑΙ ΛΙΛΗΣ ΜΑΥΡΟΥΔΗ

Τήν 1η Άπριλίου έγκαινιάστηκαν στην πόλη μας δυό έκθέσεις ζωγραφικής, πού παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον καί πού, παρ' όλο πού συνέπεσαν — θά έπρεπε νά ύπάρχει κάποια συνεργασία, για τίς παρόμοιες έκδηλώσεις, άνάμεσα στους πνευματικούς καί καλλιτεχνικούς φορείς, για νά άποφεύγονται οί τέτοιες συμπτώσεις — συγκέντρωσαν πάρα πολλούς φιλότεχνους. Τό γεγονός αυτό, πού είναι ένδεικτικό τής ευρύτερης βάσης πού προσφέρει ό τόπος μας, νομίζουμε πώς ένέχει, σόν τοίς άλλοις, κι ένα μήνυμα ένθάρρυνσης, πού δέν θά ρέπει νά μείνει άναξιοποίητο. Γι' αυτό, παίρνοντας τήν ευκαιρία νά επαναλάβουμε κάποιες ιδεοδοσίες μας, πού εκφράσαμε κατά καιρούς, για τόν συντονισμό, μέσ' άπό κάποια συνάντηση (έστω άτυπη), τών πνευματικών, καλλιτεχνικών καί πολιτιστικών έκδηλώσεων στα Γιάννινα. Ίσως, θά είταν δυνατόν νά αναλάβει, αυτήν τήν ύπηρεσία (τουλάχιστον στο στάδιο τής ένήμερωσης), ή άρμόδια Διεύθυνση Τύπου - Δημοσιών Σχέσεων του Δήμου Ίωαννιτών, στην όποία θά μπορούσαν νά άπευθύνονται οί φορείς, προκειμένου νά προγραμματίσουν καί νά άνακοινώσουν τή δραστηριότητά τους.

Καί, τώρα, στις δυό έκθέσεις πού άναφέραμε παραπάνω, για μιá σύντομη ξενάγηση καί για μιá συνοπτική, κατά τό δυνατόν, αξιολόγηση τής κεθαμιάς, για νά δώσουμε κι έμεις μιá πρόσβαση, έναν μικρόν διάλογο καί μιá καλοπροαίρετη γνωριμία.

Ἡ ἔκθεση τῆς Γκρέκα, πὸν ἀνοίξε στὴν αἴθουσα τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ πὸν ἡ διάρκειά της εἶταν ὡς τὶς 10 Ἀπριλίου, παρουσιάζει ἓνα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, πέρ' ἀπὸ τὶς καθιερωμένες μανιέρες καὶ τὶς ἀμφίβολες πειραματικὲς ἀπολήξεις. Γιατί, δὲν κρατεῖ μονάχα τὸν βαθύτερο λυρισμὸ ἀπὸ ἓνα ἀποκαθαρμένο ὑπόστρωμα χρώματος, ἀλλὰ διαρρέεται ἀπὸ κάποια ἀπροσδιόριστη μουσικὴ διάθεση καὶ ἓναν ποιητικὸ ἰδεαλισμὸ, πὸν δίνουν, ἀθροιστικά, μιὰ καλλιτεχνικὴ ἀξία. Καί, ἀκόμα, ἡ λιτότητα τῆς ἔκφρασης, τόσο στὸ ἀνάερο σχέδιο, ὅσο καὶ στὴ φασματικὴ ἀπόχρωση, μέσ' ἀπ' τὴν ὁποία κατορθώνει, τὶς περισσότερες φορὲς, νὰ φτάσει ὡς τὸν θεατὴ τὴν ἀπόσταση ἀπ' τὴ μοναξιά καὶ τὸ ἀνθρώπινο ὄνειρο, προσφέροντας τὶς ἀναγκαῖες ὑπερβάσεις γιὰ μιὰ προσπέλαση στὴ δική της ὄραση (πὸν εἶναι πάντα πίσω ἀπ' τὰ ἐπιφανόμενα), μ' ἓναν ἴσκιο — θὰ ἔλεγα — ἀπὸ κάποια εὐαίσθητη πιξίδα, γιὰ τὴν ἀνίχνευσὴ της. Ἔτσι, στοὺς περισσότερους ἀπ' τοὺς πίνακες τῆς Γκρέκα, πὸν ἀξιολογήθηκαν καὶ ἀπ' τὴν κριτικὴ τῆς τεχνοκριτικῆς, συναντᾶμε μιὰν ἀπλότητα στὴ νύξη, πὸν ἀποθησαυρίζεται σὲ χαμηλοὺς τόνους, γιὰ νὰ δεθεῖ μὲ τὴν εὐαισθησία καὶ τὶς διαχεόμενες ριπὲς κάποιας λογικῆς μυθολογίας, δίνοντας ἓνα ἀποτέλεσμα περισσότερο ἢ λιγότερο ὁρατό. Γι' αὐτὸ, πιστεύουμε πῶς, γιὰ νὰ ἐπικουρωνῆσει κανεὶς μὲ τὴν ἔκθεση τούτη, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν πλησιάσει, μᾶλλον νὰ τὴ σπουδάσει, γιὰ νὰ συναντήσῃ αὐτὲς τὶς πλαστικὲς ἀρετὲς, καθὼς καὶ τὴν κοινωνικὴ συνείδηση, πὸν ἐνέχουν οἱ πίνακες τῆς Γκρέκα. Διότι, στὴν ἐποχὴ μας, πὸν ἡ αἰχμαλωσία τῆς εἰκόνας ἀπ' τὸν φακὸ τῆς μηχανῆς καὶ τῆς οὐδέτερης ἐπιφάνειας τῶν πολυχρώμων ἐντύπων, ἔχουν ἀδρανοποιήσῃ τὴν ποιητικὴ ἐκείνη παρόρμηση, τὴ φαντασία καὶ τὰ σκηνικά ἀπ' τὴ βιωμένη ζωὴ τῆς φύσης, χρεαζόμαστε, ἀκριβῶς, αὐτὲς τὶς πνευματικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς παρενθέσεις, γιὰ νὰ ἔχουμε τὴ δυνατότητα ν' ἀποτινάξουμε τὴν ψυχικὴ μας χαλάρωση. Καὶ στὴν ἐργασία τῆς Γκρέκα, πὸν ἔχει καὶ μῆνυμα καὶ ὠριμότητα, ὑπάρχει τὸ ζητούμενο.

Ἐπίσης, ἀπ' τὶς 1-12 Ἀπριλίου, λειτούργησε παράλληλα, στὴν αἴθουσα τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, ἡ ἔκθεση ζωγραφικῆς τῆς Λιλῆς Γεωργοπούλου - Μανρουδῆ. Κι ἐδῶ, παρουσιάζεται μιὰ προσωπικὴ ἐργασία, ζυγισμένη αἰσθητικὰ μὲ τόνο, πὸν δίνει μιὰ ρομαντικὴ ρέμβη καὶ ἓναν ποιητικὸ συμβολισμό, ἀγγίζοντας, στίζο καλύτερες περιπτώσεις, μιὰ κορύφωση τῆς συναισθηματικῆς παρόρμησης, ἡ ὁποία φτάνει ὡς τὴν ὄνειρικὴ ἀπεικόνιση τῆς ψυχικῆς ζωῆς. Ἔτσι, μὲ χρώματα πάνω σὲ μιὰ κλίμακα πὸν ποικίλλει ἀπ' τὴ διάθεση τῆς καλλιτεχνίδας καὶ τὴν πλαστικὴ ἀπαίτηση τῆς θεματογραφίας, ἡ ζωγράφος κατορθώνει νὰ δώσει, στὸν βαθύτερο μυχὸ μιᾶς ἰδεαλιστικῆς προέκτασης, μιὰ δυνατὸτητα συνομιλίας μὲ τὶς ἀποχρώσεις, τὸ φῶς καὶ τὰ σχέδια, σ' ἓναν ἀνάλαφρο καὶ ἑλλειπτικὸ ἴστό, πὸν κάνει τοὺς πίνακες νὰ κρατοῦν τὴν ἀξία τῆς ρέμβης. Γι' αὐτὸ, ἡ ἔκθεση τῆς Λιλῆς Γεωργοπούλου - Μανρουδῆ, νομίζουμε ὅτι προσφέρεται χωρὶς παρεμβάσεις, δὲν δυσκολεύει τὸν θετὴ καί, σὲ πολλὰς περιπτώσεις, τοῦ δίνει τὴν εὐκαιρία γιὰ μιὰν ἄμεση συμμετοχὴ στὴ συγκίνηση, στὴν αἰσθητικὴ συγκρότηση καὶ στὴν οὐσιαστικὴ συνάντηση. Κι αὐτὸ, στὸν τομέα τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, προπαντός, εἶναι ἀπ' τὰ κυρίαρχα ἐκεῖνα συστατικά, πὸν καλύπτουν ἀκόμα καὶ τὶς σχηματικὲς παραστάσεις μὲ τὴ διαχυμένη ποιητικὴ διάθεση, τὴ δεμένη μὲ τὴ φαντασία, μὲ τὸ σύμβολο καὶ μὲ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, ὡπως συμβαίνει στὶς καλύτερες ἐπιτεύξεις τῆς ἔκθεσης τούτης.

ΤΕΜΗΣ ΜΑΝΕΚΑ

Ἡ ἔκθεση ζωγραφικῆς τῆς Ἄρτεμης Α. Μανέκα, πὸν ἀνοίξε στὶς 6 καὶ διήρκησε ὡς τὶς 22 Μαΐου, δὲν ἀποτελεῖ μονάχα ἓναν ὀριακὸ σταθμὸ γιὰ τὴν ἴδια ὡς καλλιτέχνιδα, ἀλλὰ καὶ ἓνα ἀπ' τὰ πιὸ σημαντικὰ καλλιτεχνικὰ γεγονότα, πὸν θὰ πρέπει νὰ προβληθεῖ, νὰ ἀξιοποιηθεῖ καὶ νὰ πάρει τὴ θέση πὸν τοῦ ἀξίζει στὴ ζωὴ τῆς πόλης μας. Γιατί, ἡ προφορὰ τῆς ζωγράφου, στὴ γενικότερη καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ κίνηση, ἀπ' τὶς πρῶτες προσπάθειες πὸν κάναμε, ἐδῶ καὶ πάνω ἀπὸ τριάντα χρόνια, γιὰ τὴ θεμελίωση μιᾶς σοβαρῆς κίνησης καὶ στὸν τομέα τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, ὑπῆρξε πάντα

πρωτοποριακή, δυναμική και παροῦσα. Κι αυτό, πέρ' ἀπ' τὴν προθυμία, τὴ βοήθεια καὶ τὴ συμμετοχὴ τῆς ἴδιας στὴν ἐπιδίωξη κάθε φιλότιμης πρωτοβουλίας, τὴν καταξιώνει καὶ ὡς ἄνθρωπο καὶ ὡς παράγοντα, ποῦ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε, γιὰ νὰ μὴ εἶμαστε — τουλάχιστον — χωρὶς κάποια μτρα γιὰ τὴν προσωπικὴ ὄντοτητα καὶ τὴν κοινωνικὴ τοποθέτησιν τοῦ καθενός.

Προτάξαμε τὰ παραπάνω, γιὰ νὰ κρίνουμε, στὴ συνέχεια, τὴν ἔκθεση, στὸ ἐπίπεδο ποῦ τῆς ταιριάζει, χωρὶς φιλοφρονήσεις καί, προπαντός, χωρὶς τὶς «νόμιμες» ἐκείνες παρακωρήσεις, ποῦ ἔχουν ἀνάγκη οἱ νέοι, ὅταν ἀνοίγουν τὰ φτερά τους. Πρῶτα, γιατί ἡ Τέμη Μανέκα εἶναι μιὰ καλλιτέχνη μιὰ ἔνα ἔργο ποῦ τὴν ἔχει τοποθετήσῃ στὸν καλλιτεχνικὸ χῶρο καί, δεύτερον, γιατί οἱ ἀξιώσεις ποῦ ἔχουμε ἀπ' αὐτὴν καὶ ἡ ἐκτίμησιν ποῦ τῆς ὀφείλουμε, δὲν ἐπιτρέπουν, ἀκριβῶς, τὴν ὁποιαδήποτε ἀνευθυνότητα, τὴν ὁποία θηρεύουν, δυστυχῶς, οἱ περισσότερον πάσχοντες.

Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρίσμα, οἱ πίνακες τῆς Τ. Μανέκα, μᾶς δίνουν μιὰ κατοχυρωμένη καλλιτεχνικὴ ἀξία, ποῦ ἀναδεικνύει τὴν ποιότητα, τὴ συγκρότησιν καὶ τὴν εὐρύτητα τῆς θέσεως τοῦ κόσμου, μέσ' ἀπ' τὴ λυρικὴ τῆς ἰδιοσυγκρασία. Ἔτσι, ὅ' ἔναν ἀντικατοπτρισμὸ ἀπὸ κάποια ποιητικὴ ἔκστασι, ποῦ μετουσιώνει τὴν αἴσθησιν τῆς ζωῆς ὅ' ἔναν μουσικὸν ἰριδιισμό, ποῦ δένει τὰ θραύματα μὲ τὶς χρωματικὰς ἐξαυλώσεις καὶ τὴν ὄνειρικὴ διάθεση, ἡ ἀνθρώπινη ὄραση γίνεται ἕνα παγανιστικὸ φάσμα καὶ ἡ κοινωνικὴ συνείδησι, ποῦ εἶναι παροῦσα σχεδὸν ὅ' ὄλο τὸ ἔργο τῆς, παίρνει τὴν ὑπομνηματικὴ τῆς διάστασι, γιὰ νὰ ἀναδυθεῖ, μέσ' ἀπ' αὐτὴν τὴ ζωγραφικὴ, μιὰ ὄψη κι ἕνα εἶδωλο τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπινου τοπίου. Γι' αὐτὸ, πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τὴν εὐαισθησία καὶ τὴν ἐλλειπτικὴ ἀποφόρτισιν τοῦ ὕλικου βάρους, καθὼς καὶ τὴν ἀνάλαφρην κίνησιν μὲ θαυτέρες προεκτάσεις, ποῦ δίνουν στὸ ἔργο τῆς ἐκείνη τὴ μοναδικὴ διαφάνεια, τὴν τήξιν τῶν ὄγκων καὶ τὴν ἀχνὴ τῆς ποιητικῆς μαγείας, πῶς ἀπ' τὴ ρέμβη τῆς καθημερινότητας. Καί, μὲ ἀποκαθαρμένη συγκίνησιν, μέσ' ἀπ' τὴ διυλισμένη συναισθηματικὴτητα, τὴ φαντασία καὶ τὰ σκηναίκα, πάνω σὲ κάποια ἀντίληψιν ἐλεγχόμενης προοπτικῆς, δίνεται, κατ' αὐτὸν τὸν ὀρθόδοξο τρόπο κατανοητῆς ὑπέρβασι τῶν μορφολογικῶν δεσμεύσεων, ἡ αὐθιγαξία τῆς καλλιτεχνικῆς ὀντότητας στὴ ζωγραφικὴ, πέρ' ἀπ' τὶς ἀμφίβολες ψαύσεις γιὰ θεατρικὰς ἢ ρητορικὰς παρορμήσεις, ποῦ κρατοῦν πάντα τὴν ἀναζήτησιν δίχως ἀνοικτοὺς ὀρίζοντες. Γι' αὐτὸ, θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποστηρίξουμε, πῶς ἡ χρωτισμένη ἐκείνη γύρη, ποῦ χάνεται σὲ κάποια ἀπόστασι μουσικῆς ἀναγωγῆς στὶς ἀκουαρέλλες τῆς Τέμης Μανέκα, διαποτίζει τὸ φῶς, τὴν ὀρατὴ ροὴ τοῦ χρόνου καὶ τὶς κοντινὰς παρυφὰς μιᾶς ἐνανθρωπομένης εἰκόνας τοῦ κόσμου, ποῦ κρατᾷ ἕνα ὑπαρξιακὸ ἀντίκρουμα, πυρωμένο ἀπ' τὴν ἀκτινοβολία μιᾶς κρυστάλλωσις στὸ βυθό.

Τὰ πρόσωπα καὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, στὶς ἀχνὰς διαθλάσεις μιᾶς αὐθεντικῆς μαρτυρίας, ὅπως δίνονται μὲ τὸ παστὲλ (κραγιόν), κρατοῦν μιὰ ἰδιαίττουσα εὐγένεια καὶ μιὰ χαρακτηριστικὴ ἔκφρασι ἤθους ποῦ τὰ ἀποδεσμεύει ἀπ' τὴ στατικότητα καὶ τὸν φερελλισμό, γιὰ νὰ μεταβληθοῦν σὲ ζωντανὰς συναντήσεις μὲ τὸν θεατὴ, ἐπιτεύουσα ποῦ ἀναδεικνύει τὴ ζωγράφου στὸν δυσπρόσιτο τοῦτον τομέα τῆς προσωπογραφίας. Ἐπίσης, κατορθώνει νὰ σκηματοποιήσῃ τὴ ρευστότητα τῆς ὑπαινικτικῆς παρουσίας γιὰ τὴν ντετερμινιστικὴ σύγκρουσι, ποῦ ἔρχεται στὴν ἐπιφάνεια μὲ τὶς ὑπαρξιακὰς νύξεις, καθὼς καὶ νὰ συμμαζέψῃ μ' ἕνα ἐμπρεσιονισμὸ δικό τῆς τὴν ποίησιν, τὸ ὄνειρο καὶ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, τόσο στὰ λουλούδια μὲ τὸν λαϊκὸ χαρακτήρα, ὅσο καὶ στὰ τοπία μὲ τὸ ἀξιοποιημένο ὑπόστρωμα τῆς ποίησις ἀπ' τὴν ἰθιογραφία, ὅπου ἡ μετατροπὴ τῶν χρωμάτων σὲ ἤχους φθόγγων, μέσ' ἀπὸ κάποια διαφεύγουσα ἀποκάλυψιν, παίρνει τὴ διάστασι τῆς ἀνθρώπινης ἀντίληψις.

Καί, ὄλ' αὐτὰ (τὰ κάπως ἀκατανόητα γιὰ τὴν πυκνότητα τῶν λέξεων ποῦ χρειάζονται νὰ ἀναπτυχθοῦν), πιστεύουμε πῶς ρίχνουν μιὰ γέφυρα, ἀπόλυτα προσιτὴ στὸν καθένα, γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸ ἔργο τῆς Τέμης Μανέκα, ποῦ, χάρη στὴν πλήρη

έξουσία τῶν χρωμάτων, στὴν ώριμότητα τῆς λεπτίσθητης πλαστικότητας τῶν σχημάτων καὶ στὴν καθαρότητα τῆς ὄρασός της, κάνουν τὴν ἔκθεση τοῦτη νὰ δίνει προσβάσεις γιὰ τὸ κοινό. Κι αὐτό, ἐκτός ἀπ' τὴν οικειότητα καὶ τὴ συνομιλία μὲ τὰ ἔργα της, ἀποτελεῖ καὶ τὴν καλύτερη δυνατὴ προσφορὰ παιδείας, ποῦ θὰ πρέπει νὰ ἀξιοποιήσουμε καὶ νὰ τὴν ὑποστηρίξουμε στὸν μεγαλύτερο δυνατὸν βαθμό.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

II

ΘΕΑΤΡΟ ΤΕΧΝΗΣ Κ. ΚΟΥΝ

Ἐντουάρντο ντέ Φιλίππο: «ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΦΩΝΕΣ»

Μέσα σὲ ἓνα χαρακτηριστικὸ περίγραμμα λαϊκότητας, γνήσιας ὄμως, ὁ συγγραφέας προσφέρει μιὰ συμπληρωματικὴ γραφὴ τεχνικῆς στὴν κομάντια ντέ λάρτ, μὲ τὶς «Ἐσωτερικὲς φωνές», ἔργο ποῦ παρουσιάζει τὸ Θέατρο Τέχνης.

Ἔτσι, ἐνῶ μᾶς γνωρίζει ἐντελῶς ἐλεύθερα τὶς πικροκωμικὲς στιγμὲς τῆς ἀνθρώπινης ἀσημαντότητας, στὴ γνωστὴ ἀπεικόνιση τῆς ναπολιτάνικης Ἰως φτωχογειτονιάς καὶ ἐπιβίωσης, κατασκευάζει πρόσθετα καὶ τὶς διαφάνειες κάποιου παράλογου ἀπὸ ὄνειρα καὶ προεκτάσεις, ὅταν ἔρθει ἡ ἀφύπνιση καὶ ἡ ρεαλιστικὴ ἀφήγηση καὶ κατηγορία.

Ἐποῦτο, θὰ ἐπιμείνουμε ἐδῶ γιὰ νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν τεχνικὴ τοῦ συγγραφέα πάνω στὴν ἀνάπτυξη τῆς τυποποιημένης, ἀρχικά, θεματογραφίας, τὴν ὁποία ὄμως συνεχῶς τροφοδοτεῖ μὲ μικρὲς εὐρηματικὲς λεπτομέρειες παραπληρωματικῆς ἐννοιολογίας — ὄνειρο ὑπηρέτριας, τὸ γέλιο τῆς δούλας σὰν ἀντίστιξη στὴ φούγκα τῆς Ντόνα Ρόζας — ὄνειρο θυρωροῦ — ἡ ὁμοιότητα πάνω στὸν τρόπο τοῦ φαγητοῦ ἀπὸ τὰ δύο ἀδελφία — ποῦ αὐτοπολλαπλασιάζουν τὸ θεματικὸ πυρῆνα τοῦ ἔργου, ἔτσι ποῦ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος νὰ μὴν καταγράφουν τελεσιδικὲς σημειώσεις, γιὰτὶ τὰ πάντα ἀντικαθίστανται ἀπὸ ἓνα ζωντανὸ ρυθμὸ σκηνικῆς ἀναφορᾶς, ποῦ ἐπιτρέπει ἀκόμη καὶ στὸν κάθε ρόλο νὰ αὐτοσχεδιάζει μὲ παλλόμενες γνησιότητες διασύνδεσης. Οἱ «Ἐσωτερικὲς φωνές» ξεκινᾶνε ἀπὸ τὰ ὄνειρα τῶν ἀσημαντῶν, γίνονται πιστευτὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους σὰν παραπλήσια ὁμοιότητα τῆς ἴδιας παραίτησης, ἀλλὰ καὶ διαφοροποιοῦνται σὰν προέκταση ρεαλιστικῆς μαρτυρίας, ὅταν ἡ ἴδια αὐτὴ ὄνειρικὴ παραίτηση ἐξακολουθεῖ καὶ διακινεῖται στὶς ὅμοιες διαφάνειες τοῦ παράλογου μὲ κοινὲς δῆθεν αὐτοαποκαλύψεις καὶ καταγγελίες.

Ὅμως, ὁ ντέ Φίλιππο πρωτοτυπεῖ στὸ πιὸ ἐπίμαχο σημεῖο τοῦ προβληματισμοῦ του. Τὰ πολλὰ καὶ διάφορα ὄνειρα τῶν φτωχῶν, ἀντὶ νὰ ἔχουν τὸν συνηθισμένον κοινὸν παρονομαστὴ τῆς πλοῦσιας ζωῆς καὶ τὰ παραμύθια τῆς Χαλιμᾶς, ἀντίθετα, περιορίζονται γύρω ἀπὸ τοὺς φόνους, τὶς δολοφονίες μὲ τοὺς κρυσπῶνες καὶ τὶς ἐρμηνεῖες γιὰ ψαξίματα. Ὁ συγγραφέας προσφέρει ἐδῶ Ἰως καὶ μιὰ ταυτότητα Μοίρας, ὅταν μᾶς λέει κάπου: «Γιὰ κοιτάζετε ποῦ καταντήσαμε. Οὔτε ἓνα ὄνειρο δὲν μπορούμε νὰ κάνουμε».

Ὁ Γ. Ἀρμένης, ποῦ σκηνοθέτησε τὸ ἔργο, βρέθηκε μέσα στὸ πετὸ τοῦ ντέ Φίλιππο ξεκινώντας ἀπὸ τὶς δικές του ἐμπνεύσεις καὶ τὰ δικά του ἔργα, πλησίασε τὸν σκηνικὸ προσανατολισμὸ τοῦ Ναπολιτάνου συγγραφέα καὶ πέτυχε. Ὑπάρχει καὶ στοὺς δύο ὁ αὐτὸς δαίμονας τῆς τέχνης. Μόνον ποῦ ἡ Κομάντια ντέ λάρτ στέκεται σὰ μὴ συνέχεια παραδοσιακῆς θεατρολογίας. Ἀκόμα, ὁ Γ. Ἀρμένης ἔδωσε τὴν ὅμοια κίνηση, τὸν ἴδιον μμητισμὸ καὶ μιὰ πιστότητα λαϊκῆς ἐγγραφῆς, μακριὰ ὄμως ἀπὸ τοὺς λαϊκισμοὺς.

Γιὰ τὴν παράσταση στεκόμαστε ἰδιαίτερα στοὺς Γ. Ἀρμένη, Τ. Παπαματθαίου, Τ. Μαργαρίτη. Στὴ Σοφία Ὀλυμπίου, στὴ Χριστίνα Τσάφου. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἡθοποιοὶ κινήθηκαν σωστὰ καὶ παρουσίασαν μιὰ καλὴ ποιότητα θεατρικῆς δημιουργίας.

ΜΑΝ. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ προκηρῶσσει Πανελλήνιο Διαγωνισμό γιὰ τὴν ἀπονομὴ τῶν κατωτέρω λογοτεχνικῶν βραβείων:

1. Τοῦ Ἰδρύματος «ΚΑΤΙΓΚΩ & ΓΙΩΡΓΗΣ ΧΡ. ΛΑΙΜΟΣ» στὴ μὴμη Κατίγκως Λαιμοῦ, δρχ. 300.000, γιὰ ἐκδοθὲν λογοτεχνικὸ ἔργο (μυθιστόρημα, ποίηση, διήγημα, δοκίμο, κριτικὴ μελέτη) σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ὅλη λογοτεχνικὴ προσφορὰ τοῦ διαγωνιζομένου.
 2. Τοῦ Συλλόγου «ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ» στὴ μὴμη Σοφοκλῆ Χατζιδάκη, δρχ. 200.000, γιὰ ἐκδοθὲν λογοτεχνικὸ ἔργο ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πνοῆς σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ὅλη συγγραφικὴ ἐργασία τοῦ κρινομένου.
 3. Τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, δρχ. 100.000, γιὰ ἀνέκδοτο μυθιστόρημα ἢ συλλογὴ διηγημάτων, σὲ πολυτονικό, γιὰ παιδιὰ ἢ ἐφήβους, τοῦ οὐοίου ἀναλαμβάνει τὴν ἐκδοση.
 4. Μυθιστορημάτων, δρχ. 80.000, ἐκδοθὲν ἢ ἀνέκδοτο, στὴ μὴμη Στέφανου Μπολέτη.
 5. Ποίησης, δρχ. 70.000, γιὰ ἐκδοθεῖσα ἢ ἀνέκδοτη συλλογὴ, ἀθλοθετημένο ἀπὸ τὸν κ. Γ. Φυτίλη στὴ μὴμη τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου.
 6. Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, δρχ. 50.000, γιὰ ἐκδοθεῖσα ἢ ἀνέκδοτη συλλογὴ διηγημάτων.
 7. Δοκιμοῦ, δρχ. 50.000, ἀθλοθετημένο ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις Κ. Καζουλίδη, ἐκδοθὲν ἢ ἀνέκδοτο, στὴ μὴμη τοῦ ποιητῆ Ἀλέξανδρου Κρέστοβιτς.
 8. Γιὰ μυθιστόρημα ἢ συλλογὴ διηγημάτων ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ Μακεδονικὸ Ἀγῶνα, ἐκδοθέντα ἢ ἀνέκδοτα, ἀθλοθετημένο ἀπὸ τὸν κ. Νίκο Τσιρώνη στὴ μὴμη τοῦ Ἀρχιμ. Ἀχιλλείου Παπαθανασοπούλου, δρχ. 60.000.
 9. Τοῦ Συλλόγου «Οἱ Φίλοι τοῦ Ἀγίου Ὁρους», δρχ. 50.000, γιὰ ἔργο ποὺ προβάλλει τὸ Ἀγιον Ὄρος, ἐκδοθὲν ἢ ἀνέκδοτο.
 10. Εἰδικὸ βραβεῖο γιὰ ἐκδοθὲν ἔργο μὲ γενικότερο πνευματικὸ ἐνδιαφέρον ποὺ προάγει τὸν ἑλληνορθόδοξο πνευματικὸ πολιτισμό.
- Γενικοὶ ὅροι γιὰ ὅλα τὰ βραβεῖα:
- α) Τὰ ἔργα πρέπει νὰ εἶναι χριστιανικῆς πνοῆς καὶ νὰ κινοῦνται μέσα στὸ ἑλληνορθόδοξο πνεῦμα καὶ τὴν πνευματικὴ ἐλευθερία.
 - β) Τὰ ἐκδοθέντα βιβλία νὰ κυκλοφόρησαν τὸ 1986.
 - γ) Προθεσμία ὑποβολῆς ἕως 30 Σεπτεμβρίου 1987 σὲ τρία ἀντίτυπα τὰ ἐκδοθέντα καὶ σὲ δύο δακτυλογραφημένα τὰ ἀνέκδοτα.
 - δ) Ἀποκλείονται ἔργα ποὺ ἔχουν βραβευθεῖ.
 - ε) Τὰ ὑποβαλλόμενα ἀντίτυπα δὲν ἐπιστρέφονται.
- στ) Ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων θὰ γίνῃ στὶς 14 Δεκεμβρίου 1987.
- Πληροφορίες καὶ διεύθυνση ἀποστολῆς: Ἑλληνικὴ Ἑταιρεία Χριστιανικῶν Γραμμάτων, Θάλας 32 - Χολαργός, 155 61 Ἀθήνα, τηλ. 65 12 976.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

I

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΟΥ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ κ. ΔΗΜ. ΧΑΛΙΚΙΑ

Στην έκθεσή του για την πορεία της οικονομίας το 1986 και τις προοπτικές για το 1987, την οποία παρουσίασε στη Γενική Συνέλευση των Μετόχων της Τράπεζας της Ελλάδος, ο Διοικητής Δημ. Χαλικιάς έπαιξε τα εξής:

II. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Το πρόγραμμα σταθεροποίησης και η πορεία της οικονομίας το 1986

Μετά από μία μακρά περίοδο που χαρακτηρίζεται από μη ικανοποιητικές οικονομικές επιδόσεις και από επίμονες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, ήταν αναγκαία η στροφή στην οικονομική πολιτική που αποφασίστηκε τον Οκτώβριο 1985. Με την εφαρμογή του προγράμματος σταθεροποίησης, ουσιαστικά εγκαταλείφθηκε η πολιτική της βαθμιαίας οικονομικής προσαρμογής, που δεν είχε δώσει ικανοποιητικά αποτελέσματα, και υιοθετήθηκε μία περισσότερο αποφασιστική και συντονισμένη οικονομική πολιτική, κεντρική επιδίωξη της οποίας είναι η αντιμετώπιση των εσωτερικών και εξωτερικών οικονομικών ανισορροπιών. Ειδικότερα, στόχοι για τον πρώτο χρόνο του προγράμματος σταθεροποίησης ήταν η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού από 25% που έφτασε στο 1985 σε 16% το 1986 και η αντίστοιχη μείωση του έλλειμματος τρεχουσών συναλλαγών από 3,3 δισεκ. δολ. σε 1,7 δισεκ. δολάρια. Η επίτευξη των στόχων αυτών σημειώθηκε στη μείωση της εγχώριας δαπάνης και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων. Βασικά μέσα για τη μείωση της εγχώριας δαπάνης ήταν ο περιορισμός των καθαρών δανεια-

κών αναγκών του δημόσιου τομέα κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος και η εφαρμογή αυστηρής πολιτικής εισοδημάτων και περιοριστικής νομισματικής πολιτικής.

Εξάλλου, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στηρίχθηκε κυρίως στην επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και στην υποτίμηση της δραχμής κατά 15%, ενώ παράλληλα ενισχύθηκε η προστασία της εγχώριας παραγωγής με την επιβολή υποχρεωτικών καταθέσεων σε εύρεια κατηγορία εισαγωγών.

Από τα δαθέσιμα στοιχεία προκύπτει, ότι οι στόχοι για τον πληθωρισμό και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, που είχαν τεθεί για το 1986, επιτεύχθηκαν με σημαντική προσέγγιση, παρά το γεγονός ότι η οικονομία άρχισε να προσαρμόζεται με καθυστέρηση αρκετών μηνών από την εφαρμογή του προγράμματος σταθεροποίησης τον Οκτώβριο 1985. Ο πληθωρισμός μειώθηκε στη διάρκεια του 1986 στο 16,9% και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών σε 1.704 εκατ. δολάρια.

Η εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος είχε καθοριστική επίδραση στην πορεία της οικονομίας, ιδιαίτερα από τα μέσα του δεύτερου εξαμήνου του 1986. Η πορεία όμως της οικονομίας επηρεάστηκε, ιδίως από τους τελευταίους μήνες του 1985, από την ενίσχυση των πληθωριστικών προσδοκιών, όπως και από το γεγονός ότι η υποτίμηση της δραχμής τον Οκτώβριο του 1985 δεν έπεισε την αγορά ότι οι νέες ισοτιμίες θα διατηρούντο.

Οι προσδοκίες που επικράτησαν ενίσχυσαν την κατανάλωση και συνέβαλαν στη διατήρηση της εγχώριας δαπάνης σε επίπεδα υψηλότερα από τις κυβερνητικές προ-

βλέψεις, άσκησαν πιέσεις στην άγορά συναλλάγματος και στο ισοζύγιο πληρωμών και έξηγούν σε σημαντικό βαθμό γιατί καθυστέρησε ή απόδοση των μέτρων του προγράμματος σταθεροποίησης. Οί πιέσεις ήταν έντονες, κατά κύριο λόγο στο ισοζύγιο πληρωμών, στο τελευταίο τρίμηνο του 1985 και στους πρώτους μήνες του 1986, και γιατί δεν προσαρμόστηκαν τα νομισματικά έπτόκια σε περίοδο που είχε επιταχυνθεί ο πληθωρισμός, μετά την αναπροσαρμογή των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών που προσφέρουν δημόσιοι φορείς, τη μείωση κρατικών επιδοτήσεων και την ύποτιμηση της δραχμής.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Νομισματικές και Πιστωτικές εξελίξεις

Το κύριο χαρακτηριστικό των νομισματικών εξελίξεων το 1986 είναι η σημαντική επιβράδυνση, σε σύγκριση με τα άμέσως προηγούμενα χρόνια, των ρυθμών άνοδου των βασικών νομισματικών και πιστωτικών μεγεθών. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλαν σειρά μέτρων που έλαβε ή Τράπεζα της Ελλάδος από το φθινόπωρο του 1985, στα πλαίσια του προγράμματος σταθεροποίησης της οικονομίας, για τον έλεγχο της ρευστότητας και της πιστωτικής επέκτασης των Τραπεζών και τη μείωση των δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα. Ίδιαίτερα σημαντική ήταν η περαιτέρω πρόοδος προς την κατεύθυνση της ένοποίησης των έπιτοκίων των τραπεζικών χορηγήσεων σε ύψηλότερα επίπεδα που, σε συνδυασμό με την ύποχώρηση του πληθωρισμού στη διάρκεια του 1986, αύξησε το κόστος του τραπεζικού δανεισμού και περιόρισε άντιστοιχα τη ζήτηση πιστώσεων.

Είναι επίσης αξιοσημείωτη η περαιτέρω πρόοδος που έγινε στη χρηματοδότηση και στον έλεγχο της πιστωτικής επέκτασης των ειδικών πιστωτικών οργανισμών, κυρίως της ΑΤΕ και της Έθνικής Κτηματικής Τράπεζας της Ελλάδος. Πριν λίγα χρόνια, κύρια πηγή χρηματοδότησης της πι-

στωτικής επέκτασης των πιστωτικών άντων ιδρυμάτων ήταν ή Τράπεζα της Ελλάδος. Σταδιακά, και ειδικότερα στα δύο τελευταία χρόνια, ή κατάσταση άλλαξε ριζικά. Σήμερα, οί ειδικοί αυτοί πιστωτικοί οργανισμοί έχουν από την Τράπεζα της Ελλάδος άνάλογη μεταχείριση με έξωγή των έμπορικών Τραπεζών.

Όφείλουν να χρηματοδοτούν την πιστωτική τους επέκταση άποκλειστικά από ίδια διαθέσιμα, έφόσον δεν αντιμετώπιζον προβλήματα ρευστότητας και ύποχρεοθούν να προσφύγουν στην Τράπεζα της Ελλάδος για άντληση κεφαλαίων επιβαρύνονται με τα ίδια ύψηλά έπιτόκια, όπως και οί έμπορικές Τράπεζες. Πρόκειται για μέτρα που έχουν σημαντικά ένισχύσει την άποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής. Τέλος, στο μέτρο που τα πραγματικά έπιτόκια άρχισαν να γίνονται θετικά στη διάρκεια του 1986, ή Τράπεζα της Ελλάδος μπόρεσε να προχωρήσει με πολύ ταχύτερο ρυθμό στην κατάργηση έξειδικευμένων πιστωτικών κανόνων και έλέγχων και γαρφειοκρατικών διαδικασιών και στο άνοιγμα του τραπεζικού συστήματος σε νέες μεγάλες κατηγορίες τραπεζικών εργασιών.

Οί ιδιωτικές καταθέσεις (περιλαμβανόμενων και των καταθέσεων ύφους) αύξηθηκαν στο 1986 κατά 655 δισεκ. δρχ. ή κατά 21,3%, έναντι άντίστοιχης αύξησης 27,5% το 1985. Οί κυριότεροι παράγοντες που συνέβαλαν στην επιβράδυνση του άξητικού ρυθμού των καταθέσεων είναι ή κάμψη του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος, σε συνδυασμό με τη διατήρηση της καταναλωτικής δαπάνης στα ίδια περίπου επίπεδα, και ή μείωση των πραγματικών έπιτοκίων των καταθέσεων, μετά την έπιτάχυνση του πληθωρισμού στους τελευταίους μήνες του 1985 και στους πρώτους μήνες του 1986. Σημειώνεται, ότι από την έναρξη της εφαρμογής του σταθεροποιητικού προγράμματος τον Όκτώβριο του 1985, τα ένομισματικά έπιτόκια των καταθέσεων διατηρήθηκαν άμετάβλητα, παρά την έπιτάχυνση του πληθωρισμού. Έπίσης, άνασχετική έπίδραση στην άνοδο των καταθέσεων άσκησε ή καθιέρωση, στα πλαίσια του προγράμματος σταθεροποίησης,

προκαταβολών στις εισαγωγές μίας ευρείας κατηγορίας αγαθών. Τέλος, η δραστηριοποίηση της αγοράς ακινήτων, όπως και η φνγγή κεφαλαίων στο εξωτερικό, ιδιαίτερα στους τελευταίους μήνες του 1985 και στους πρώτους μήνες του 1986, που ήταν συνέπεια της ενίσχυσης των πληθωριστικών προσδοκιών και των προσδοκιών για νέα υποτίμηση της δραχμής, φαίνεται ότι συνετέλεσαν σε κάποιο βαθμό, που δεν μπορεί όμως να εκτιμηθεί, στην επιβράδυνση του αύξητικού ρυθμού των καταθέσεων.

Από την πλευρά της ζήτησης κεφαλαίων, οι καθαρές δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα σε ταμειακή βάση μειώθηκαν από 17,6% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος στο 1985 σε 13,7% στο 1986. Σε απόλυτα ποσά, οι δανειακές αυτές ανάγκες έφτασαν τα 761 δισεκ. δρχ. το 1986, έναντι 810 δισεκ. δρχ. το 1985. Η μείωση των δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα, ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, είναι σημαντική και αντανακλά τις προσπάθειες που καταβάλλονται από την κυβέρνηση για τον περιορισμό των δημόσιων ελλειμμάτων σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο, ώστε να παύσουν να αποτελούν πηγή οικονομικών ανισορροπιών. Παρά την πρόοδο όμως που επιτεύχθηκε το 1986 και την περαιτέρω ουσιαστική μείωση των δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα που έχει προγραμματίσει η κυβέρνηση για το τρέχον έτος, η πίεση του δημόσιου τομέα στις χρηματοπιστωτικές αγορές εξακολουθεί να είναι ισχυρή και να δημιουργεί δυσχέρειες στην άσκηση αποτελεσματικής νομισματικής πολιτικής. Ειδικότερα, η τραπεζική χρηματοδότηση του δημόσιου τομέα έφτασε στο 1986 τα 525 δισεκ. δρχ. και κάλυψε ποσοστό 60,3% των συνολικών πιστώσεων του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, έναντι αντίστοιχου ποσοστού 58,4% το 1985.

Η τραπεζική χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα αύξηθηκε στο 1986 κατά 15,4% και συγκρίνεται με αύξηση 19,9% το 1985. Μέχρι και τον Μάιο του 1986, ο ετήσιος, εποχικά διορθωμένος, ρυθμός της πιστωτικής επέκτασης διατηρήθηκε σε υψηλά επίπεδα, γύρω στο 19%. Από τον

Ιούνιο όμως και μετά σημειώθηκε επιβράδυνση της πιστωτικής επέκτασης, ιδίως των έμπορικών Τραπεζών, με αποτέλεσμα τελικά ο ρυθμός αύξησης της τραπεζικής χρηματοδότησης προς τον ιδιωτικό τομέα στη διάρκεια του 1986 να μην αποκλίνει σημαντικά από το στόχο (15%) του νομισματικού προγράμματος.

Νομισματικό πρόγραμμα για το 1987 και προβλήματα νομισματικής πολιτικής

Το νομισματικό πρόγραμμα, για το 1987, που ανακοινώθηκε στις αρχές Φεβρουαρίου, και η νομισματική πολιτική που εκφράζει, έναρμονίζονται και στηρίζουν τις επιδιώξεις της πολιτικής της κυβέρνησης για τη σταθεροποίηση της οικονομίας. Κεντρική επιδίωξη του νομισματικού προγράμματος είναι η περαιτέρω σημαντική επιβράδυνση των ρυθμών αύξησης της προσφοράς χρήματος με την ευρεία έννοια (M3) από 19,2% στο 1986 σε 15,4% στο 1987 και της συνολικής πιστωτικής επέκτασης (προς το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα) από 18,6% το 1986 σε 13,2% το 1987. Ειδικότερα, οι πιστώσεις προς τον ιδιωτικό τομέα προγραμματίζεται να αυξηθούν κατά 11%, έναντι 15,4% το 1986. Η μικρότερη αυτή πιστωτική επέκταση είναι συνεπής με το στόχο για την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και την προβλεπόμενη επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης του χρηματικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, ενώ για τον καθορισμό της ελήφθησαν υπόψη και ειδικοί παράγοντες, όπως η αποδέσμευση στη διάρκεια του έτους των προκαταβολών για εισαγωγές συνολικού ποσού 86 δισεκ. δρχ., η μείωση της επιβάρυνσης για τόκους των προβληματικών επιχειρήσεων στο βαθμό που δανειακές τους υποχρεώσεις μετοχοποιήθηκαν, και η επίδραση που θα ασκήσει στις ανάγκες δανεισμού των επιχειρήσεων η μείωση των εξαγωγικών επιδοτήσεων και η εισαγωγή του φόρου προστιθέμενης αξίας.

Η πιστωτική επέκταση προς τον ιδιωτικό τομέα, που αποφασίστηκε, εκτιμάται ότι καλύπτει τις πραγματικές δανειακές α-

νάγκες τών επιχειρήσεων, με την προϋπόθεση ότι θα γίνει όρθη κατανομή τών πιστώσεων που είναι έργο τών Τραπεζών. Έξάλλου, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι, εκτός του ότι έχουν σημαντικά διευρυνθεί τα περιθώρια για αυτοχρηματοδότηση τών επιχειρήσεων υπάρχουν δυνατότητες για άντληση κεφαλαίων και από εξωτερικές πηγές.

Σημειώνεται, ότι η αποκατάσταση θετικών πραγματικών τραπεζικών επιτοκίων αναμένεται να ώθησει πολλές επιχειρήσεις να αναζητήσουν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, που μπορεί να αποδειχθούν και οικονομικά συμφερότερες, σε σύγκριση με την τραπεζική χρηματοδότηση. Ήδη έχει εκδηλωθεί τάση για διαφοροποίηση τών πηγών άντλησης κεφαλαίων. Δεν πρέπει, εξάλλου, να παραβλέπεται ότι είναι επιτακτική ή ανάγκη για τη βελτίωση τής κεφαλαιακής διάθωσης τών επιχειρήσεων με αύξηση τών ιδίων κεφαλαίων, που δεν μπορεί όμως να στηριχθεί αποκλειστικά στην κεφαλαιοποίηση κερδών, αλλά απαιτεί και την προσέλκυση επιχειρηματικού κεφαλαίου από πηγές εκτός τής επιχείρησης.

Η Τράπεζα τής Ελλάδος προτίθεται, σε συνεργασία με το ύπουργείο Έθνικης Οικονομίας, να λάβει τα αναγκαία μέτρα για να τηρηθούν τα όρια δανεισμού που έχουν καθοριστεί, στα πλαίσια του νομισματικού προγράμματος, κατά δημόσια επιχείρηση και δημόσιο οργανισμό. Πρέπει να επισημανθεί ότι, μετά τις αυξήσεις τών δεσμεύσεων διαθέσιμων τών έμπορικών τραπεζών που αποφασίστηκαν στο 1986, έχουν ουσιαστικά εξαντληθεί τα περιθώρια για την έπιβολή πρόσθετων δεσμεύσεων για τη χρηματοδότηση τών δανειακών αναγκών τών δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών.

Το νομισματικό πρόγραμμα και η νομισματική πολιτική που εκφράζει μπορούν να συμβάλουν, σε συνδυασμό με τα άλλα μέσα μακροοικονομικής πολιτικής, στην επίτευξη τών στόχων του σταθεροποιητικού προγράμματος. Έχουν ήδη εξασφαλιστεί σε σημαντικό βαθμό, η ύπάρχουν οι δυνατότητες για να δημιουργηθούν, οι κατάλληλες

συνθήκες που θα έπιτρέψουν στη νομισματική πολιτική να παίξει ουσιαστικότερο ρόλο στη σταθεροποίηση τής οικονομίας. Κατά πρώτο, στα τελευταία χρόνια ή Τράπεζα τής Ελλάδος, με τα μέτρα που έλαβε για τη σύγκλιση τών επιτοκίων τών τραπεζικών χορηγήσεων σε ύψηλότερα επίπεδα, την άπλούτευση και εκλογίκευση του συστήματος τών πιστωτικών κανόνων και έλέγχων, το άνοιγμα του τραπεζικού συστήματος σε νέες κατηγορίες τραπεζικών εργασιών και την παροχή έλευθερίας στις Τράπεζες να έπιλέγουν τις χρηματοδοτήσεις τους, όπως επίσης με την άποτελεσματικότερη χρησιμοποίηση τών μέσων νομισματικής πολιτικής, έχει σε μεγάλο βαθμό προετοιμάσει το έδαφος για να αλλάξει το σκηνικό άσκησης τής νομισματικής πολιτικής.

Άλλα και οι άντικειμενικές συνθήκες γίνονται ευνοϊκότερες για την άσκηση μιάς περισσότερο άποτελεσματικής νομισματικής πολιτικής. Η μείωση τών δανειακών άναγκών του δημόσιου τομέα ως ποσοστό του ακαθάριστου έγχώριου προϊόντος, ή όποια πραγματοποιήθηκε στο 1986 και προγραμματίζεται να συνεχιστεί κατά το τρέχον έτος και τα άμέσως έπόμενα έτη, σε συνδυασμό με την προσφυγή του Δημοσίου και άλλων δημόσιων φορέων στην έξωτραπεζική άγορά χρήματος και κεφαλαίου για τη χρηματοδότηση ενός σημαντικού ποσοστού τών δανειακών τους άναγκών, καθιστούν ευχερέστερο τόν έλεγχο τής προσφοράς χρήματος και τής ρευστότητας ταύ πιστωτικού συστήματος και τής οικονομίας. Παράλληλα, έχει περιοριστεί δραστικά ή συμμετοχή τής Τράπεζας τής Ελλάδος στη χρηματοδότηση τών δανειακών άναγκών του δημόσιου τομέα από 54% το 1981 γύρω στα 10% στα τελευταία δυό χρόνια και έχουν αυξηθεί τα έπιτόκια δανεισμού του Δημοσίου και τών δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών σε ύψηλότερα επίπεδα που προσεγγίζουν το κόστος ευκαιρίας τών άποταμειών και συγχρόνως κάνουν το δανεισμό τους έλκυστικό στα πιστωτικά ιδρύματα. Το τελευταίο έχει δύο βασικές θετικές συνέπειες: (α) έχει άνοίξει το δρόμο για την προσφυγή του Δη-

μοσίου και άλλων δημόσιων φορέων στην έξωτραπεζική αγορά, χωρίς ή προσφυγή αυτή να συνεπάγεται σημαντικά μεγαλύτερη επιβάρυνση για τόκους και (β) άτονει βαθμιαία ή ανάγκη για την επιβολή υποχρεωτικών δεσμεύσεων διαθεσίμων τών Τραπεζών για τη χρηματοδότηση τών δαμειακών αναγκών του δημόσιου τομέα. Άνάλογες συνέπειες στην άσκηση τής νομιαματικής πολιτικής έχει και ή εξασφάλιση αὐτοδυναμίας σὲ χρηματοδοτικούς πόρους τής ΑΤΕ, τής Έθνικῆς Κτηματικῆς Τράπεζας και τών Τραπεζών ἐπενδύσεων, με συνέπεια νά έχει ἐκλείψει ή ανάγκη ἀναχρηματοδότησης τής πιστωτικῆς τους ἐπέτασης ἀπὸ τὴν Τράπεζα τής Ελλάδος.

Η ἐκλογίκευση σὲ πρώτη φάση τοῦ συστήματος τών ἐπιτοκίων και ἐν συνεχεία ή διαμόρφωση ἐλεύθερων ἐπιτοκίων, ὅπως ἐπίσης ή ἀπελευθέρωση τοῦ πιστωτικοῦ συστήματος ἀπὸ τοὺς ἐξειδικευμένους πιστωτικούς κανόνες και τὶς ρυθμίσεις πὸ ἀναφέρονται στὴ διάρθρωση τοῦ χαρτοφυλακίου τών Τραπεζών, θά ἄρουν ἕνα σοβαρὸ ἐμπόδιο στὶς ἀναγκαῖες προσαρμογές και στὸν ἐκσυγχρονισμό τοῦ πιστωτικοῦ συστήματος. Δὲν φαίνεται ὅμως νά εἶναι ἐπαρκεῖς, με δεδομένη τὴν ὀλιγοπωλιακή διάρθρωση ἰδιαίτερα τοῦ ἐμπορικοῦ τραπεζικοῦ συστήματος, τὴ νοοτροπία πὸ ἔχει διαμορφωθεῖ και τὸ συντηρητισμὸ πὸν χαρακτηρίζει μεγάλο μέρος τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος, ἐξαιτίας κυρίως τοῦ πολύπλοκου συστήματος τών πιστωτικῶν κανόνων και ρυθμίσεων πὸ ἴσχυσε ἐπὶ τρεῖς περίπου δεκαετίες και περιορίζει τὴν ἀνάληψη πρωτοβουλίας και τὴν ἀνάπτυξη ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τών τραπεζικῶν ἰδρυμάτων. Ἀκόμη και σήμερα ὀρισμένα πιστωτικά ἰδρύματα δὲν φαίνεται νά ἔχουν ἐγκαταλείψει τὴν ἀντίληψη ὅτι ή εξασφάλιση τής ἀποδοτικότητάς τους εἶναι ὑποχρέωση τής κεντρικῆς Τράπεζας και τοῦ κράτους, γεγονός πὸ ἐξηγεῖ τὴν ἀδράνεια νά προετοιμαστούν για νά ἀντεπεξέλθουν στὶς ἀνταγωνιστικὲς συνθήκες πὸ ἀναπόφευκτα θά ἀναπτυχθοῦν μετὰ τὴν εἴσοδο τής χώρας στὴν ΕΟΚ. Σημειώνεται ὅτι ἤδη τὸ τραπεζικὸ σύστημα ἔχει σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀποδεσμευθεῖ ἀπὸ ἕνα πολύπλοκο σύστη-

μα πιστωτικῶν κανόνων και ρυθμίσεων. Ἡ ἐμπειρία ὅμως ἔχει δείξει, ὅτι οἱ Τράπεζες σὲ περιορισμένη μόνο ἔκταση ἔχουν ἀρχίσει νά ἀξιοποιοῦν τὶς νέες δυνατότητες πὸν τοὺς ἔχουν παρασχεθεῖ. Εἶναι ἐπομένως προφανές, ὅτι χρειάζεται κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος και τών ἐπιτοκίων για νά τεθοῦν σὲ κίνηση δυνάμεις που τελικά θά ὀδηγήσουν στὸν ἐκσυγχρονισμό και στὴν ἐξασφάλιση ἀποτελεσματικότερης λειτουργίας τών πιστωτικῶν ἰδρυμάτων.

Η ἀνάπτυξη μιᾶς εὐρείας ἐξωτραπεζικῆς ἀγορᾶς χρήματος και κεφαλαίου θά ἔχει συνέπειες και για τὴν ἄσκηση τής νομιαματικῆς πολιτικῆς. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι θά συμβάλει στὸν ἀποτελεσματικότερο ἔλεγχο τής προσφορᾶς χρήματος, θά ἐπιτρέψει τὴν ἐφαρμογή μιᾶς περισσότερο εὐέλικτης και ἀποτελεσματικῆς νομιαματικῆς πολιτικῆς, ἐνῶ βαθμιαία θά ἐξασφαλίζει κατάλληλες συνθήκες πὸν θά ἐπιτρέψουν στὴν Τράπεζα τής Ελλάδος νά στηρίξει τὴν πολιτικὴ της σὲ αὐξανόμενο βαθμὸ σὲ κατάλληλες παρεμβάσεις στὴν ἀγορά για τὸν ἐπιηρεασμὸ τών νομιαματικῶν συνθηκῶν.

Τὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὶς πὸ πάνω διαπιστώσεις εἶναι, ὅτι οἱ ἀναγκαῖες προσαρμογές στὴ νομιαματικὴ και πιστωτικὴ πολιτικὴ ἐπιβάλλεται νά συμβαδίσουν με τὴν παράλληλη ἀνάπτυξη μιᾶς εὐρείας και ἀποτελεσματικῆς ἀγορᾶς χρήματος και κεφαλαίου, πὸν στὴν παρούσα φάση ἐξαρτᾶται κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὴν ἀνάλογη προσαρμογή τής πολιτικῆς δανεισμοῦ τοῦ Δημοσίου και ἄλλων δημόσιων φορέων. Πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ, ὅτι ἕνας πρόσθετος λόγος πὸν δὲν ἀφήνει περιθώρια για βραδεία, σταδιακὴ προσαρμογή τής νομιαματικῆς και πιστωτικῆς πολιτικῆς και ἀνάπτυξη τής ἐξωτραπεζικῆς ἀγορᾶς χρήματος και κεφαλαίου, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι προχωρεῖ με πολὺ ταχείς ρυθμοὺς ή ἀπελευθέρωση τής κίνησης κεφαλαίων και ή ἐνοποίηση τών χρηματοδοτικῶν ἀγορῶν στὸ ὅριο τής ΕΟΚ. Δὲν ὑπάρχουν ἐπομένως περιθώρια για ἄσκηση αὐτόνομης νομιαματικῆς πολιτικῆς, οὔτε για καθυστέρηση στὴν ἀνάπτυξη ἐνὸς ἀποτελεσματικοῦ χρηματοδοτικοῦ μηχανισμοῦ, πὸν θά περι-

λαμβάνει ένα σύγχρονο τραπεζικό τομέα και μια ευρεία έξωτραπεζική αγορά χρήματος και κεφαλαίων. Αν καθυστερήσουμε, θα αντιμετωπίσουμε στα προσεχή χρόνια κίνδυνο συρρίκνωσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, κάτω από την πίεση του ανταγωνισμού των ξένων Τραπεζών, αλλά και σοβαρής φυγής κεφαλαίων και ισχυρής πίεσης στο ισοζύγιο πληρωμών. Σε μια τέτοια περίπτωση, το κόστος για τη χώρα μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα ύψηλο, αν η μόνη διέξοδος για τη διατήρηση της έξωτερικης ισορροπίας είναι ο βραδύτερος ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης. Αντίθετα, τα όφελή μπορεί να είναι ουσιαστικά και μονιμότερα χαρακτηριστικά, αν αξιοποιήσουμε γόνιμα τη μεταβατική περίοδο, κατά την οποία θα διατηρηθούν περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων και επιτύχουμε — παράλληλα με την υποχώρηση του πληθωρισμού σε επίπεδα ανάλογα με εκείνα που ισχύουν στις λοιπές χώρες της ΕΟΚ και τη μείωση των διαρθρωτικών έλλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών και του κρατικού προϋπολογισμού — απελευθέρωση των επιτοκίων, έκσυγχρονισμό και αποτελεσματικότερη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος, διεύρυνση και βελτίωση των τραπε-

ζιτών και άλλων χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, ανάπτυξη μίας ευρείας και αποτελεσματικής έξωτραπεζικής αγοράς χρήματος και κεφαλαίου και προώθηση αναγκαίων χρηματοδοτικών καινοτομιών. Θα έχουμε εξασφαλίσει εναλλακτικές δυνατότητες αποδοτικής τοποθέτησης αποταμιεύσεων, γεγονός που θα ενισχύσει την αποταμίευση, θα ανακόψει την τάση για αναζήτηση προσοδοφόρων τοποθετήσεων κεφαλαίων στο έξωτερικό και θα ενισχύσει την παλιννόστηση κεφαλαίων, με συνέπεια θετικές επιπτώσεις στο ισοζύγιο πληρωμών και στην εξασφάλιση πρόσθετων πόρων για τη χρηματοδότηση επενδύσεων. Θα έχουν άκόμενη παρασχεθεί δυνατότητες στις επιχειρήσεις να διαφοροποιούν τις πηγές και μορφές χρηματοδότησής τους, ενώ παράλληλα θα είναι σημαντικές και οι επιπτώσεις στις μεθόδους και τους όρους δανεισμού του δημόσιου τομέα. Θα έχουν, τέλος, δημιουργηθεί πρόσφορες συνθήκες για την άσκηση περισσότερο ευέλικτης νομισματικής πολιτικής και τη σύνδεσή της με τη συναλλαγματική πολιτική, ενώ το βάρος στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής θα μετατεθεί από άμεσους σε έμμεσους νομισματικούς ελέγχους.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ
ΤΡΑΠΕΖΑΣ κ. ΣΤΕΛΙΟΥ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΗΣ 20)5)87

Στόν τομέα τής έξυγίανσης τών απο-
τελεσμάτων τής, ή 'Εθνική Τράπεζα συ-
νέχισε γιά τέταρτο κατά σειρά έτος τήν
πολιτική του μη λογιισμού τόκων στά λη-
ξιπρόθεσμα δάνεια υπερχρεωμένων έπι-
χειρήσεων, με άντικειμενικά διαπιστωμέ-
νη αδυναμία έξόφλησης τών υποχρεώσε-
ών τους. Η πολιτική αυτή ολοκληρώθη-
κε στήν ουσία μέσα στο 1986, άν ληφθεί
ύπόψη ότι έχουν πλέον άντιμετωπιστεί
όλες οί γνωστές περιπτώσεις υπερχρεω-
μένων έπιχειρήσεων, γιά τίς όποιες ή-
ταν βέβαιο ότι δέν μπορούσαν να έξυπη-
ρευτήσουν τίς όφειλές τους.

Στό σημείο αυτό πρέπει να διευκρινι-
στεί ότι, ή πολιτική βαθμιαίας και προο-
δευτικής διακοπής τής τοκοφορίας γιά τά
δάνεια υπερχρεωμένων έπιχειρήσεων δέν
άφοροϋσε μόνο όρισμένες προβληματικές
έπιχειρήσεις. Άφοροϋσε και πολλές έ-
ταιρίες, οί όποιες, λόγω τής φύσης τους
(π.χ. τεχνικές έταιρίες) ή του μεγέθους
τους (μικρές έπιχειρήσεις), δέν ήταν δυ-
νατό ν' άντιμετωπιστούν με βάση τίς δια-
τάξεις του Ν. 1386)83.

Η Τράπεζα κατόρθωσε ν' άπορροφή-
σει, μέσα στα τελευταία τέσσερα χρόνια,
τήν άπώλεια τών έσόδων που συνεπαγό-
ταν ή βαθμιαία διακοπή τής τοκοφορίας
δανείων υπερχρεωμένων έπιχειρήσεων.
Ανάλογη άπορρόφηση δέν φαίνεται να
είναι αναγκαία στο μέλλον. Ωστόσο, θα
πρέπει να σημειωθεί ότι, γιά τά έπόμενα
δύο ως τρία χρόνια, παραμένει ως υπο-
χρέωση γιά τήν Τράπεζα ή ύποκατάστα-
ση τών έσόδων γιά τó τμήμα εκείνο τών
μετοχοποιημένων δανείων που κρατά με
τή μορφή μετοχών, έφόσον είναι φυσικό,
στα πρώτα τουλάχιστον χρόνια, οί μετο-
χές αυτές να έχουν μικρή ή και μηδενι-
κή άπόδοση.

Σημαντικό τμήμα τής άπώλειάς τών έ-

σόδων τής Τράπεζας από τó μη λογιισμό
τόκων άντισταθμίστηκε από τήν άνάπτυ-
ξη τών λοιπών πηγών έσόδων τής. Οί
κατάλληλοι χειρισμοί, που έγιναν στόν
τομέα αυτό, συνδέονται με τήν καλύτερη
διαχείριση τών ρευστών διαθεσίμων τής
Τράπεζας και κυρίως με τήν άνάπτυξη
τών λοιπών τραπεζικών έργασιών.

Σχετικά με τά έξοδα από τίς λοιπές
τραπεζικές εργασίες, είναι χαρακτηριστι-
κό ότι μόνο τά κέρδη συναλλάγματος και
οί προμήθειες από διάφορες μεσολαβητι-
κές εργασίες αξιήθηκαν στο 1986, σε σχέ-
ση με τó 1982, κατά 145% και έφτασαν
να άντιπροσωπεύουν ποσοστό 44,2% τών
συνολικών άκαθάριστων έσόδων τής Τρά-
πεζας, έναντι 35,8% στο 1982.

ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Στόν τομέα τής τεχνολογικής ύποδο-
μής τής Τράπεζας, στο 1986 ολοκληρώ-
θηκε σχεδόν ή όριζόντια επέκταση του
συστήματος ON LINE και άρχισε ή κα-
θετοποίησή του, με τήν ύπαγωγή σ' αυτό
τών καταθέσεων σε συνάλλαγμα του Κεν-
τρικού Καταστήματος, του καταστήματος
Όμοιοίας και του καταστήματος Φρανκ-
φούρτης.

Έξάλλου, τó δίκτυο έσωτερικού έμ-
πλουτίστηκε με 6 άκόμη νέες μονάδες και
έφτασε στο τέλος του 1986 ν' αριθμεί
479 καταστήματα. Στο έξωτερικό ιδρύθη-
καν επίσης 4 νέες μονάδες. Έτσι, σήμε-
ρα ή Τράπεζα εκπροσωπείται διεθνώς με
55 μονάδες, ενώ έπίκειται ή λειτουργία,
μέσα στο 1987, μιās άκόμη στο ROS-
SLINGDALE τής Βοστώνης.

Είναι γεγονός ότι σήμερα ή 'Εθνική
Τράπεζα έχει έπάρκεια ύποδομής, τόσο

από άποψη δικτύου καταστημάτων, όσο και από άποψη μηχανολογικού εξοπλισμού. Παρ' όλα αυτά, οί διαδικασίες που εφαρμόζει και ο τρόπος λήψης των αποφάσεων έχουν επηρεαστεί από το αυστηρά περιοριστικό περιβάλλον που έχει δημιουργήσει ή μέχρι τώρα άσκούμενη πιεστική πολιτική.

Όμως ή Τράπεζα καλείται πλέον να λειτουργήσει σε μία «νέα», έλεύθερα διαμορφούμενη και ταχύτατα εξελισσόμενη ανταγωνιστική αγορά. Στο έσωτερικό, ή βαθμιαία χαλάρωση των διοικητικών παρεμβάσεων και ή κλιμακούμενη πίεση του διεθνούς ανταγωνισμού τείνουν να διαμορφώσουν νέες συνθήκες άσκησης του τραπεζικού έργου. Στο έξωτερικό, ανακατατάξεις στις αγορές χρήματος και κεφαλαίων, σε συνδυασμό με τη συνεχή διεύρυνση της χρήσης προηγμένων ηλεκτρονικών και τηλεπικοινωνιακών συστημάτων, έχουν έπιφέρει βαθιές μεταβολές στη μορφή και τον τρόπο λειτουργίας των Τραπεζών.

Οί σημαντικές αυτές εξελίξεις καθιστούν αναγκαίες για την Έθνική Τράπεζα εύρύτατες μεταβολές, στρατηγικού και λειτουργικού χαρακτήρα, για να μπορέσει ν' ανταποκριθεί στον ανταγωνισμό του μέλλοντος. Για το σκοπό αυτό, ή

Διοίκηση μετακαλεί μία από τις μεγαλύτερες στον κόσμο και πιο έμπειρες, στα προηγμένα συστήματα τραπεζικής οργάνωσης και λειτουργίας, Έταιρίες - Συμβούλους, προκειμένου να βοηθήσει στην εφαρμογή ενός έκτεταμένου προγράμματος αναδιοργάνωσης.

Το πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνει ένα εύρύ φάσμα μεταβολών, που ξεκινούν από τα βασικά θέματα σχεδιασμού και προγραμματισμού, επεκτείνονται στον έκσυγχρονισμό των συναλλαγών και στην εισαγωγή νέων έργασιών και καταλήγουν σε νέα συστήματα έσωτερικού έλέγχου και ασφάλειας των συναλλαγών. Όλες οί μεταβολές συγκλίνουν στη μείωση του κόστους της Τράπεζας, την καλύτερη αξιοποίηση του τεχνικού εξοπλισμού και του ανθρώπινου δυναμικού της, την αύξηση της συνολικής αποδοτικότητας και, πάνω απ' όλα, τη γρήγορη και άποτελεσματική προσφορά σύγχρονων τραπεζικών υπηρεσιών στους πελάτες της.

Η Έθνική Τράπεζα θέτει σήμερα τις βάσεις της Τράπεζας του μέλλοντος, της Τράπεζας του είκοστού πρώτου αιώνα. Η αναγκαιότητα για πλήρη αναδιοργάνωση της είναι πλέον άποδεκτη από όλους τους φορείς που επηρεάζουν και επηρεάζονται από τη λειτουργία της.

II ΕΤΒΑ

ΕΝΤΥΠΩΣΙΑΚΑ ΤΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΤΒΑ ΤΟΝΙΣΕ Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΗΣ κ. Κ. Μ. ΣΟΦΟΥΛΗΣ

Τò 1986 ή οικονομία κινήθηκε μέσα στα πλαίσια που προσδιόρισε ή σταθεροποιητική οικονομική πολιτική, την οποία άρχισε να εφαρμόζει ή Κυβέρνηση από τον Όκτώβριο του 1985, στην προσπάθειά της να έλέγξει τον πληθωρισμό και να περιορίσει τα έλλείμματα του Δημοσίου Τομέα και του Ισοζυγίου των Έξωτερικών πληρωμών. Η ΕΤΒΑ δραστηριοποιήθηκε έπομένως μέσα σε ένα οικονομικό κλίμα αποθέρμανσης, καταβάλλοντας κάθε δυνατή προσπάθεια για να συμβάλει στο δεύτερο σκέλος της οικονομικής πολιτικής, δηλαδή την ανάπτυξη. Ο άπολογισμός των αποτελεσμάτων της προσπάθειας αυτής δείχνει ότι το "Ίδρυμα πέτυχε τους σκοπούς του στους κύριους τομείς της δραστηριότητάς του.

Τα βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη δράση της Τράπεζας στη χρήση που πέρασε, μπορούν να συνοψισθούν στις έπτά ακόλουθες ενότητες:

1. Βελτίωση της κεφαλαιϊκής δομής της, σε τρόπο ώστε να εξασφαλίζει τα μέσα και την ποιότητα των κεφαλαίων που της επιτρέπουν μια άπρόσκοπτη χρηματοδότηση του αναπτυξιακού και επενδυτικού της έργου.
2. Αύξηση του κύκλου εργασιών της, σε τρόπο που της δίνει τη δυνατότητα να επηρεάσει, ακόμη περισσότερο, προς την επιθυμητή κατεύθυνση την αγορά των μακροπρόθεσμων πιστώσεων για επενδύσεις.
3. Σημαντική βελτίωση της ποιότητας του χαρτοφυλακίου της, που είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική βελτίωση της ρευστότητας και των κερδών της.
4. Έπιτάχυνση στην προώθηση των αναπτυξιακών έργων, πολλά από τα οποία οδηγήθηκαν σε έναρξη της φάσης κατασκευής τους.
5. Έισαγωγή σύγχρονων μεθόδων προσέλκυσης ιδιωτικών επενδύσεων, γεγονός που άνοιξε νέους όρίζοντες συνεργασί-

ας με την επιχειρηματική κοινότητα της χώρας.

6. Περαιτέρω διεύρυνση και έμβάθυνση της έσωτερικής επαγγελματικής εκπαίδευσης του προσωπικού της και,
7. Περαιτέρω προώθηση του προγράμματος έκσυγχρονισμού της οργάνωσης και των μεθόδων λειτουργίας της.

Με την αύξηση του Μετοχικού Κεφαλαίου, κατά 11 δισ. δρχ., που έγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Μετόχων τον Ίούνιο του 1986 και καταβλήθηκε τον Όκτώβριο του 1986, το Μετοχικό Κεφάλαιο της Τράπεζας στις 31.12.86 ανήλθε σε 24,25 δισ. δρχ. Η αύξηση αυτή έγινε με σκοπό την κάλυψη μέρους της ίδιας συμμετοχής της Τράπεζας στο κόστος των αναπτυξιακών της έργων, και, παράλληλα, για τη βελτίωση του κόστους των συνολικών κεφαλαίων της, για να έχει τη δυνατότητα να αναλαμβάνει επενδύσεις με ευρύτερους επιχειρηματικούς κινδύνους χάριν της ανάπτυξης.

Σημαντική αύξηση, κατά 70% περίπου, σημείωσαν οι έγκρίσεις νέων χρηματοδοτήσεων για το 1986. Έτσι οι συνολικές έγκρίσεις για νέα δάνεια, έγγυησεις και συμμετοχές έφθασαν το ύψος των 51,3 δισ. δρχ. σε σχέση με τα 30,3 δισ. δρχ. που είχαν φτάσει οι αντίστοιχες έγκρίσεις το 1985.

Άλλά και οι χορηγήσεις της Τράπεζας για τους ίδιους παραπάνω σκοπούς αυξήθηκαν από 29,2 δισ. δρχ. για το 1985 σε 38,9 δισ. δρχ. το 1986, δηλαδή κατά 33%. Τουτό μάλιστα έπετεύχθη, παρά το γεγονός ότι οι χορηγήσεις για έγγυήσεις και συμμετοχές υπήρξαν μειωμένες κατά το 1986 (11,6 δισ. σε σύγκριση προς 13,4 δισ. δρχ. το 1985, γεγονός που δφείλεται στην επάνοδο του σχετικού ρυθμού στα συνήθη του επίπεδα μετά την απότομη αύξηση που είχε παρουσιάσει το σχετικό κονδύλιο τον προηγούμενο χρόνο λόγω της εξαγοράς

των Έλληνικών Ναυπηγείων). Μείωση επίσης παρουσίασαν και οι χορηγήσεις μέσω του ειδικού consortium Τραπεζών που έχει ανσταθεί για την υποστήριξη των προβληματικών επιχειρήσεων. Το ειδικό και πρόσκαιρο αυτό πιστωτικό μέσο απορρόφησε κατά το 1986 5,6 δισ. δρχ. σε σχέση προς τα 6 δισ. δρχ. του προηγούμενου χρόνου 1985. Τουτό οφείλεται φυσικά στο γεγονός ότι σημαντικό μέρος των προβληματικών επιχειρήσεων έπαψαν να έχουν ανάγκη της ειδικής αυτής υποστήριξης και επανήλθαν βαθμιαία στη συνήθη συνεργασία τους με τις έμπορικες Τράπεζες για κεφάλαια κινήσεως. Αντίθετα, οι έκτακτοι δάνεια προς τους τρεις βασικούς τομείς της οικονομίας, δηλαδή τον τουρισμό, τη βιομηχανία και τη ναυτιλία, αυξήθηκαν θεαματικά για να φθάσουν σε 21,7 δισ. δρχ. που συγκρίνονται με τα 9,8 δισ. δρχ. του προηγούμενου χρόνου 1985.

Η ανάπτυξη του χαρτοφυλακίου συμμετοχών της Τράπεζας, και στη χρονιά που πέρασε, τόνησε ιδιαίτερα τη φυσιογνωμία της ΕΤΒΑ ως αναπτυξιακού ιδρύματος και ενέτεινε την ανάγκη για την οργάνωση των σχετικών εργασιών της, πάνω σε μία βάση που θα προσιδιάζει στη λειτουργία και διαχείριση μιας εταιρείας holding.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η Τράπεζα στις 31.12.86 συμμετείχε σε 87 επιχειρήσεις έναντι 82 το 1985, που έχουν όλικό μετοχικό κεφάλαιο 123 δισ. δρχ. έναντι 74 δισ. δρχ. του προηγούμενου έτους, με συνολική αξία της συμμετοχής της Τράπεζας 33,5 δισ. δρχ. έναντι 27,2 δισ. δρχ. του 1985. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν σε μία ριζική αναδιοργάνωση της Διεύθυνσης της Τράπεζας που ασχολείται με τις συμμετοχές, με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί στην κατάλληλη στιγμή να αυτονομηθεί, για να μην επηρεάζουν στο μέλλον οι συμμετοχικές δραστηριότητες τη συνήθη τραπεζική εργασία του Ίδρυματος. Τουτό υπαγορεύεται από την ανάγκη να έχει τη δυνατότητα η ΕΤΒΑ να παίζει πύλο αποτελεσματικά το ρόλο της ως χρηματοδοτικού φορέα της ανάπτυξης, χωρίς την παρενέργεια της δημιουργίας όμιλου

επιχειρήσεων, που ενδέχεται να προικισθούν με προνόμια έναντι των ανταγωνιστριών τους που δραστηριοποιούνται στον έλληνικό χώρο.

Η άντληση κεφαλαίων στην αγορά του έσωτερικού σημείωσε αύξηση σε σχέση με το 1985 κατά 43% ενώ ο ρυθμός αύξησης του συνόλου των ιδιωτικών άποταμειύσεων την ίδια περίοδο αυξήθηκε μόνο κατά 22% περίπου. Έτσι, το σύνολο των όμολόγων της Τράπεζας που ήταν σε κυκλοφορία στις 31.12.86 έφθασε τα 163 δισ. δρχ. έναντι 114 δισ. δρχ. στο τέλος του 1985. Τότερα από την ικανοποιητική ανάπτυξη των πόρων της από την εγχώρια αγορά, κατά τα τελευταία ιδίως χρόνια, το όμολογο της ΕΤΒΑ έχει καταστεί ήδη το βασικό μέσο για την άσκηση της πολιτικής της Τράπεζας, δίνοντας ταυτόχρονα και το μέτρο της ευθύνης της απέναντι στο άποταμειωτικό κοινό της χώρας.

Στον τομέα των μεγάλων βιομηχανικών έργων που προβλέπονται στο πενταετές πρόγραμμα ανάπτυξης, η χρονιά που πέρασε υπήρξε κρίσιμη, δεδομένου ότι τα περισσότερα από αυτά οδήγηθηκαν πλέον στη φάση της κατασκευής τους. Έτσι:

- Η ίδρυση της βιομηχανίας Άλουμίνας όριστικοποιήθηκε και η κατασκευή του έργοστασίου, έτήσιας παραγωγικής δυναμικότητας 600.000 τόννων, σε συνεργασία με σοβιετικές επιχειρήσεις, προβλέπεται ότι θα αρχίσει στις αρχές του καλοκαιριού του 1987. Η παραγωγή του έργοστασίου προβλέπεται ότι θα αρχίσει το 1991 - 92.
- Οι διαδικασίες για τη δημιουργία της Ναυτιλιακής Βιομηχανικής Περιοχής στον Άστακό (ΝΑΒΗΠΕ) εισήλθε στη φάση της ύλοποίησής της δεδομένου ότι όλοκληρώθηκαν οι διαδικασίες για τη δημοπρατήση του έργου και οι μειοδότες εργολάβοι εγκαθίστανται μέσα στην άνοιξη του 1987, για να αρχίσουν άμεσα τα έργα της θαλάσσιας ύποδομής.
- Η μονάδα παραγωγής καλλιοχών άστρίων στην περιοχή Δράμας (ΠΟΡ-ΣΕΑ), όλοκληρώθηκε ως προς την κα-

τασκευή της και υπολογίζεται ότι θα εγκαταστήσει την παραγωγή της στις αρχές του καλοκαιριού του 1987.

- Το πρόγραμμα εκσυγχρονισμού της ΑΕΒΑΑ, με την κατασκευή μονάδας εξασφάλισης λιγνίτη, σε συνεργασία με τσεχοσλοβακικούς Οίκους, έχει ολοκληρωθεί σε ό,τι αφορά την προετοιμασία του και αναμένεται η τελική έγκριση της Κυβέρνησης για να αρχίσει η διαπραγμάτευση του όριστικού κατασκευαστικού συμβολαίου.
- Επίσης, στο στάδιο της τελικής διαπραγμάτευσης των όριστικών συμβάσεων, έχει μπει και η Έλληνική Βιομηχανία Ηλεκτρονικών (ΕΛΒΗΛ), για την εγκατάσταση μονάδων παραγωγής ψηφιακού τηλεπικοινωνιακού υλικού.
- Στο στάδιο δημοπράτησης των έργων κατασκευής έχει οδηγηθεί επίσης και η επένδυση που αφορά στην κατασκευή εργοστασίου παραγωγής μη σιδηρούχων και εύγενων μετάλλων, ΜΕΤΒΑ, σε συνεργασία με την ΕΛΕΒΜΕ.

Η προσπάθεια της ΕΤΒΑ για την αναζωογόνηση του τομέα των ιδιωτικών επενδύσεων, εξάλλου, συμπληρώθηκε κατά το 1986 με μια πολιτική ενεργού προσέλκυσης του επιχειρηματικού ενδιαφέροντος και ταλέντου που ενδέχεται να υπάρχει άναμεσα σε επιχειρηματίες ή στελέχη επιχειρήσεων που δεν έχουν τα απαιτούμενα κεφάλαια για να ξεκινήσουν νέες πρωτοβουλίες.

Έτσι, η ΕΤΒΑ με ένα καλά μελετημένο πρόγραμμα προσέλκυσης του ενδιαφέροντος νέων εν δυνάμει επιχειρηματιών, άρχισε να προσφέρει έτοιμα επενδυτικά σχέδια, για τη δημιουργία μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων, καθώς επίσης και άρχισε να εξετάζει προτάσεις της ίδιας κατηγορίας, στις οποίες είναι διαθεσιμής να προχωρήσει σε χρηματοδότηση όχι μόνο με τη μορφή δανείου αλλά και με τη μόρφη προσωρινής συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο, μέχρις ότου οι ενδιαφερόμενοι επιχειρηματίες έχουν τη δυνατότητα να εξαγοράσουν τη συμμετοχή τους και να αποκτήσουν τον έλεγχο της επιχείρησης.

Το ειδικό αυτό πρόγραμμα άρχισε να ανελίσσεται από τους τελευταίους μήνες του 1986 και προβλέπεται ότι θα αρχίσει να δίνει τα πρώτα του αποτελέσματα μέσα στο 1987. Έάν επιβεβαιωθούν δε οι άρχικες προβλέψεις, είναι βέβαιο ότι το πρόγραμμα αυτό μπορεί να κινητοποιήσει δεσμευμένες δυνάμεις επιχειρηματικότητας που μέχρι τη στιγμή εκείνη δεν είχαν τη δυνατότητα να μπουν στην παραγωγική διαδικασία.

Το ανθρώπινο δυναμικό αποτελεί το σημαντικότερο κεφάλαιο της Τράπεζας. Σε περίοδο σοβαρής έλλειψης επαγγελματισμού και ειδικότητων, μία αναπτυξιακή Τράπεζα οφείλει να ρίξει ιδιαίτερο βάρος στη συνεχή εκπαίδευση του προσωπικού της, αφού η ποιότητα και η έκταση των δραστηριοτήτων της αποτελεί σχεδόν αποκλειστικό άπείκασμα των αντίστοιχων δυνατοτήτων που έχει το ανθρώπινο δυναμικό της. Το πρόγραμμα συνεχούς εκπαίδευσης του προσωπικού συστηματοποιήθηκε άκόμη περισσότερο κατά το 1986. Με την άποφασιστική συμβολή της ειδικής εκπαιδευτικής μονάδας που είχε ιδρυθεί τον προηγούμενο χρόνο και που έχει έπωμισθεί το σοβαρό αυτό έργο, ξεκίνησε ένα νέο πρόγραμμα έκτεταμένο, συνεχές, ανακυκλούμενο και με πρακτικές εφαρμογές (on the job training) που καλύπτει σχεδόν όλες τις δραστηριότητες της Τράπεζας.

Το έπιστέγασμα των προσπειθών του Ίδρύματος μέσα στις συνθήκες που περιγράφηκαν παραπάνω, ύπηρξε ίκανοποιητικό. Τα αποτελέσματα που πραγματοποιήσε η Τράπεζα από τις συνήεις εργασίες της μέσα στη χρήση του 1986 τετραπλασιάσθηκαν σε σύγκριση προς τον προηγούμενο χρόνο. Πράγματι, το κονδύλιο αυτό από 0,3 δισ. δρχ. το 1985, έφθασε στο επίπεδο του 1,2 δισ. δρχ. στη χρήση την όποία έπισκοπούμε.

Τα καθαρά κέρδη όμως (μετά την αφαίρεση των προβλέψεων, άποσβέσεων, φόρων και των άνηρτικιών, έφέτος, συναλλαγματικών διαφορών ύψους 416 εκατ. δρχ.) μειώθηκαν σε σχέση με αυτά της προηγούμενης χρήσης. Ό βασικός παρά-

γοντας τῆς μείωσης αὐτῆς ὑπῆρξαν οἱ συναλλαγματικὲς διαφορὲς πὺν γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἦταν ἀρνητικὲς, λόγω τῶν γνωστῶν ἐξελίξεων στὴν ἰσοτιμία τοῦ δολλαρίου. Ἔτσι, τὸ 1986 προέκυψαν καθαρὰ κέρδη ποσοῦ 32 ἑκατ. δρχ., ἐνῶ τὸ 1985 εἶχαν φθάσει τὸ ὕψος τῶν 286 ἑκατ. δρχ. Οἱ συναλλαγματικὲς διαφορὲς πέρουσι ἦταν θετικὲς καὶ ὕψους 1,3 δισ. δρχ.

Ἡ κεφαλαϊκὴ δομὴ τῆς Τράπεζας, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τοὺς ἰσολογισμοὺς τῆς, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἱκανοποιητικὴ, σὲ τρόπο ὥστε ἡ πιστοληπτικὴ τῆς ἱκανότητα νὰ παραμένει σὲ διεθνῶς ἀποδεκτὰ επίπεδα, πὺν τῆς ἐπιτρέπουν νὰ διατηρεῖ τὴ δυνατότητα γιὰ ἄνετο προσπορισμὸ κεφαλαίων πὺν χρειάζεται γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ

ἀναπτυξιακοῦ τῆς προγράμματος.

Μὲ βασικὸ στοιχεῖο τὴν ἀξιοποίηση τοῦ ἔμφυτου καὶ ὑλικοῦ πλουτοπαραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας, σὲ ἑναρμόνιση μὲ τὰ προγράμματα οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνάπτυξης τῆς Κυβέρνησης, καθῶς καὶ μέσα σὲ κλίμα δημιουργικῆς συνεργασίας μὲ ὅλους τοὺς ἐπιχειρηματικοὺς φορεῖς, ἀνεξάρτητα ἐλέγχου καὶ ἰδιοκτησίας, ἔχουμε τὴν αἰσιοδοξία ὅτι ἡ ΕΤΒΑ θὰ συνεχίσει τὴν αἰσιοδοξία τοῦ ρόλου τῆς ὡς ἀναπτυξιακοῦ Ἰδρύματος τῆς χώρας. Τὴν αἰσιοδοξία αὐτὴ δικαιολογοῦν τόσο τὰ ἀποτελέσματα τῆς τελευταίας χρήσης ὅσο καὶ ἡ ἐπίγνωση ὅτι τὸ Ἰδρυμα διαθέτει πλέον τὴν κατάλληλη ὑποδομὴ καὶ τὴ θέληση γιὰ τὴν ἐκπλήρωση ἐνὸς συνεχῶς διευρυνόμενου ρόλου.

ΟΜΟΛΟΓΑ ΕΤΒΑ

(Α.Β.Ε.)

**ΕΥΚΟΛΑ ΡΕΥΣΤΟΠΟΙΗΣΙΜΑ
ΤΟΚΟΣ ΑΦΟΡΟΛΟΓΗΤΟΣ**

Τώρα προσφέρονται τίτλοι:

- Δραχμών: 5.000, 25.000, 100.000, 500.000 επιτοκίου _____ **17%**
- Δραχμών: 1.000.000, 1.100.000, 1.200.000, 1.300.000, 1.400.000, 1.500.000, 1.600.000, 1.700.000, 1.800.000, 1.900.000 επιτοκίου _____ **18%**
- Δραχμών: 3.000.000, 3.500.000, 4.000.000, 4.500.000, 5.000.000, 5.500.000 επιτοκίου _____ **19%**

Παραδείγματα ετήσιας αποδόσεως των ομολόγων

Τίτλος	Επιτόκιο	Τόκος
100.000	17%	17.000
1.000.000	18%	180.000
3.000.000	19%	570.000

Θα τα βρείτε, εκτός από τα καταστήματα της ΕΤΒΑ, στις εμπορικές Τράπεζες, στο Ταχυδρομικό Ταμειστήριο, στο Χρηματιστήριο και στην Ελληνική Εταιρία Επενδύσεων Χαρτοφυλακίου.

Κοιτάξτε το συμφέρον σας και τη σιγουριά σας!